

Boj za pravico.

Povest.

Spisal

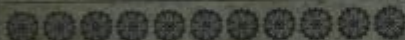
Fr. J. Milovršnik.

Slovenskih Večernic 50. zvezek.

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celoven.

1897.

Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celoven.

BOJ ZA PRAVICO.

Povest.

Spisal

Fr. J. Milovršnik.

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

Ažman Jos.

Slovenskih Večernic 50. zvezek.

a III 15.

1897.

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

Z dovoljenjem prečastitega krškega knezoškofijstva.

Id 26.085 f

IN 2030003339

I.

lepi veliki vasi na Notranjskem, podobni skoro kakemu trgu, prihajali so ljudje nekega pomladnega dne ob nenavadni uri iz cerkve. Okoli cerkve je bilo zbrano dokaj vaše mladine, in tudi nekoliko odrastlih radovednežev obojnega spola je stalo pod košato lipo pred cerkvijo in opazovalo one, ki so se prikazovali med cerkvenimi vrati.

Jeden sam pogled je zadostoval, pa si se prepričal, da se je vršila poroka v cerkvi. Pri takih prilikah pa ne manjka nikoli ljudij, ki strežejo svoji radovednosti. Toda danes ni bilo mnogo videti. Malo svatov je bilo, in kar je gledalcem še manj dopadalo, pred svati ni bilo niti jednega godca.

Vse je kazalo, da nova poročenca nista premožna. In res, da nista bila. Ženin, čeden, še mlad mož, bolj šibkega telesa in nekako bledega, pa resnega lica, bil je pismonoša in občinski sluga, ki je imel razun svojega majhnega zaslužka le še borno kočico; nevesta pa je bila navadna dekla, samo s tem razločkom, da je služila le pri boljših ljudeh. Ker je bila vestna in pridna, imeli so jo radi, in od svojega štirinajstega leta, ko je prav za prav začela služiti, pa do današnjega dne je menjala le enkrat gospodarja. Da torej tudi ona ni mogla imeti posebnega premoženja, dá se lahko misliti. Bila pa je zato nenavadno brhka, in nikdo, ki je ni poznal, ne bi bil slutil, da si je od mladih nog služila s trdim delom svoj vsakdanji kruh.

Nebo, ki se je že ves dan držalo nekako čemerno, stemnilo se je hkrati, in dež se je vsul. Po nekod imajo to za dobro znamenje, ako med poroko dežuje. Iz tega sklepajo, da bodeta imela poročenca vsega v obilosti. Je li tudi našima zakonskima nebó kaj takega prorokovalo? Ali pa so imele kaplje, ki so tako gosto padale z neba, pomeniti, da se bo v zakonu, ki se je ravnokar sklenil, potočilo dosti solzá? Kdo bi bil mogel kaj takega že danes presoditi!

Gledalci, ki itak niso imeli dosti gledati, kajti ženina kakor nevesto so že prej vsi poznali, porazgubili so se zdaj nagloma. Pa tudi svatje, ki večidel niso imeli dežnikov, začeli so se hitro pomikati od cerkve proti glavni cesti. Komaj pa so se bili na cesti razvrstili, pridrdra za njimi voz tako nenadoma, da so se jedva še umaknili, in ni dosti manjkalo, da se ni prigodila kaka nesreča. Zlasti nevesti je prišlo kolo tako blizu, da se ji je na osnik nataknilo krilo in se pretrgalo. Pa tudi od blata, ki je letelo izpod koles, bila je vsa oškropljena.

Na vozu, ki je tako brezobzirno drčal mimo svatov, sedel je oblastno kakih pet in štirideset let star mož, velike postave, širokih pleč, pa zeló koščatega obraza. Izpod gostih obrvij se mu je bliskalo dvoje majhnih sivih očij, iz katerih se je bralo vse prej nego odkritosrčnost. Ko je bil prišel mimo novih poročencev, ozrl se je nekako zaničljivo na ženina in nevesto, ob jednom pa udaril po konju, kakor bi bil hotel reči: »Pa se še vidva vozita, ako se moreta!«

Dozdevalo se je skoro človeku, da je bil mož nalašč ravno sedaj pridrvil tod mimo. Da mu poročenca nista kdo ve kako pri srcu, posnamemo lahko tudi iz besed, s katerimi je ogovoril majhnega, suhljatega možička, ki je krevsal po cesti.

»Matevž,« reče mu in potegne konja s tako močjo za vajeti nazaj, da se je skoro ustavil, »danes je bila pa poroka!«

Starec ga nekoliko začudjen pogleda, kajti Grčar, tako se je imenoval namreč junak na vozu, ni imel drugekrati navade, da bi ga bil ogovarjal. Z odprtimi usti se ozre v voznika, da se mu je prav videlo, da ne vé, komu bi pripisoval to izvenredno prijaznost. Grčar pa, ki je čutil menda posebno potrebo, da bi govoril o tem, nadaljuje:

»Poroka je bila, poroka, ali žalostna! Tako so šli iz cerkve, kakor bi se vračali od pogreba. No, pa saj se bodo sčasoma še bolj žalostno držali! Ta dva se bodeta še lasala, da bo grdol! Kaj praviš ti, Matevž?«

Možiček se je še le zdaj prav zavedel, kam merijo Grčarjeve besede. Bilo mu je znano, da se je Grčar trudil za nevesto, katero je vedel danes ubožni pismonoša pred oltar; a ker ni imel vzroka, kazati se Grčarju bolj prijaznega, nego mu je bil v resnici, zategne ustne v nekoliko zaničljiv nasmeš in reče:

»Ne vem, ali se ti želja izpolni, Grčar! Sicer pa ni meni nič mari, naj se onadva lasata, ali ne.«

Ta odgovor Grčarju gotovo ni bil po volji, kajti z nova je oplazil z bičem po konju, da se je spustil v divji tek.

Svatje niso bili malo razjarjeni zaradi Grčarjevega vedenja. Čule so se glasne zabavljice za njim.

»Ali ste ga videli, grdogledega čuka?« reče jeden izmed svatov, otepajoč blato z obleke, s katerim ga je bil voz oštrkal. »Morda misli ta ošabnež in napuhnjenec, da smo njegovi podložniki, ka-li?«

»Ko bi bil kdo drug ljudem storil že toliko krivic, kakor jih je Grčar, bili bi ga že ubili!« méni zopet nekdo drug izmed svatov. »Toda ta ima srečo. Nikdo se ga ne loti.«

Tudi ženin je bil zeló nevoljen.

»Le počakaj me, Grčar, to ti morda kdaj še poplačam!« zatogoti se ter vpraša ženo, ali jo je voz kaj zadel in udaril.

Ona ga tolaži, češ, da se ji ni nič zgodilo, ter reče: »Ne jezi se zaradi tega! Saj veš, kaj je krivo, da se tako vede. Najboljše je, da se ne meniš zanj. Ako bi se jezil, tedaj bi onemu le ustregel, ker bi potém popolnoma dosegel svoj namen. Tega veselja pa bi mu jaz ne privoščila. Odslej itak ne bo imel več prilike, da bi naju škropil z blatom!«

Ženin ji ni na to nič odgovoril, in iz tega je sklepala, da je tudi on njenih mislij.

Svatje so bili med takimi pogovori dospeli do gostilne, kjer jih je čakala sicer dobra, a za svatovanje vendar skromna večerja. Pri kozarcu dobrega vina so se razgrelí, da so bili prav zadovoljni in veseli. Na Grčarja ni nikdo več mislil. Ta pa je domá kar besnel. Bil je tako razkačen, da ni bil nikdo varen pred njim, niti lastna hči ne. Ko je šla dekla z drvi v naročju mimo njega in se ga je nekoliko zadela, sunil jo je s tako močjo s pestjo v hrbet, da je padla z drvi vred po tleh. V hlevu pa je pastirja, sedemnajstletnega dečka, zaradi neke malenkosti tako udaril po obrazu, da se mu je kar vlila kri iz ust.

Še bolj razkačen pa je bil Grčar, ko mu je izročila hči neko pismo, ki je bilo prišlo zanj v tem času, ko ga ni bilo domá. Zaškrtal je z zobmi, ko je zagledal naslov na pismu. Poznal je pisavo in vedel, da ne bo v pismu zanj nič prijetnega. K sreči je šel zdaj takoj v svojo spalnico. Hči in vsi posli so se oddahnili, ko so se bila vrata zaprla za njim.

Grčar pa je začel, ko je bil sam, grozno preklinjati. Pismo vrže najprej z velikim srdom v kot, kakor da bi ga ne maral čitati. Toda premisli se kmalu, vzame ga zopet v roke, odpre ga in sede k luči ter ga začne čitati na pol glasno, kakor je vselej čital, in kakor čitajo ljudje, katerim čitanje ne gre kdo ve kako gladko.

Pismo pa se je glasilo nekako takó-le:

»Ljubi moj Grčar!

Jaz vzamem peró v svojo neokretno desno rokó in Ti pišem ter Te pozdravljam čez hribe in doline. Pozdravljam Te, akoravno si Ti v svojem zadnjem pismu pozabil, pozdraviti me. Ljubi Grčar! Še je med nama dosti sveta, toda toliko Ti dam vedeti, da se prostor med nama bolj in bolj krči. S silo me vleče tja v one kraje, kjer si Ti domá. Ali ni to ljubezen, ka-li? Če bi ti mene na pol tako rad imel, kakor imam jaz Tebe, ne bil bi tako skop in poslal bi mi nekoliko več denarja, ktereга si mi itak dolžen. Si li res mislil, da si se odkupil s tisto malenkostjo za večne čase? Kako si vendar aboten! Pa kako se jeziš, jeziš! Jaz se vselej tako smejem, da bi kmalu počil, kedar čitam Tvoje pismo. In čitam ga večkrat, ker se pri njem zeló kratkočasim. Toda od samega kratkočasjea človek tudi ne more živeti. Zato je treba pred vsem denarja. Le kmalu torej zopet pošlji, pa malo več kakor zadnjič, kajti slivovka je tukaj dobra, pa tudi draga. Pošlji kmalu, rečem Ti še enkrat, ker drugače se Ti bliže pomaknem, ali pa Te kar naravnost domá obiščem, ker srce me res sili k Tebi. Videl bi rad, kako se v resnici jeziš, ko je že v Tvojem pismu toliko srda.

H koncu pa še nekaj! Ti praviš v svojem pismu, da sem lopov. Ne rečem, da bi ne bil že marsikaj zagrešil, vendar poreče morda kdo, kedar mi smrt zavije vrat: »Vsekako ga je bilo škoda!« Ali misliš, da ne? No in kedar umrješ Ti, bode se reklo, zato sem Ti jaz porok: »Največji slepar našega kraja je izdihnil! Škoda, da že davno ni!« Taka je, vidiš, moj ljubi prijatelj; pa se repenči, kolikor se Ti ljubil. Jaz nisem jeden tistih, ki bi se Te bal. Za vse Tvoje grožnje se jaz čisto nič ne menim. Če Ti je Tvoja koža draga, pošlji denar. Jeden teden počakam, dalje ne! Zapomni si to!

Tvoj prijatelj do mrzlega groba Lovrenc Ščetina.«

Prebravši list, zmečka ga Grčar srdit v dlani in ga vtakne v hlačni žep. Danes mu je šlo vse, vse narobe. Premišljal je in preudarjal, kako bi se maščeval, a nocoj mu ni prišla nobena dobra misel. Naposled ugasne luč in se vrže oblečen, kakor je bil, na postelj.

Ravno tisti čas so se pa razhajali tudi svatje, in vsa srečna sta se pismonoša in njegova žena Roza bližala svojemu bornemu domu.

II.

Grčar, sedaj najbogatejši posestnik, ne samo v domači vasi, temveč daleč na okoli, bil je bornih starišev sin. Ko je končal domačo šolo, v kateri je kazal sicer dokaj bistrega duha, a le malo pridnosti, dal ga je bil oče učiti jermenarstva. Kot jermenarski pomočnik se je klatil nekaj let po svetu, potem pa, ko je marsikaj videl in se bil navadil nekoliko nemščine, na kar je bil še v poznih letih jako ponosen, vrnil se je v domači kraj. Toda njegovo rokodelstvo ga ni veselilo. Rajši je šel služiti za hlapca. Kot tak je bil priden, a ne iz ljubezni do gospodarja, temveč iz samega koristolovja. Bil je priden zato, da si je pridobil tem lažje zaupanje gospodarja, ktereга je potem sleparil. Služiti je šel najrajši h kakemu trgovcu, pa tudi ne k vsakemu. Že v svoji mladosti je Grčar spoznaval ljudi in vedno si je izbral takega gospodarja, o katerem je vedel, da je ali lahkomiseln, ali pa da ne umeje svoje stvari. Konec pa je bil vselej tak, da je prišlo premoženje tistega, pri katerem je Grčar nekaj let služil, v slab stan ali celo na nič.

Ko je izprevidel, da se začenja ljudem zdeti to čudno, šel je iz svojega kraja. Nihče ni vedel, kam je izginil. Po preteku dveh ali treh let pa se je vrnil — kot bogat mož. Kupil si je nato posestvo, odprl gostilno in začel sam trgovino z lesom. Vzel je v zakon bolehno hčer imovitega posestnika, ne iz ljubezni, temveč zaradi denarja. Misлил je, da se je kmalu iznebi, ali motil se je. Bila ni sicer nikoli prav zdrava, a vlekla se je vendar od leta do leta in umrla še le tedaj, ko je bila njena hči, jedini otrok iz tega zakona, že sedemnajst let stara.

Vse Grčarjevo mišljenje in hrepenenje je bilo obrnjeno v to, kako bi pomnožil svoj imetek. Kakor si je v prejšnjih časih najrajši izbiral lahkomiselne in nevedne gospodarje, tako je bil zdaj najrajši s pijanci in zapravljivci v dotiki. Posojeval in ponujal je takim ljudem toliko časa denar, dokler jih ni imel popolnoma v oblasti, in dokler jih ni spravil ob vse. Sleparil in goljufal jih je, kolikor se je le dalo. Pa tudi marsikteri pošten človek, ki je iskal v kaki stiski pri njem pomoči, izkupil jo je, da se je kesal svoj živi dan stopinje, ki jo je storil do Grčarja. Trdili so, da ima Grčar več kot jedno krivo prisego na vesti. Toda kaj bi naštevati njegove pregrehe, saj ga spoznamo natančneje iz naše povesti.

Jeden tistih, ki jih je Grčar spravil v nesrečo, bil je tudi Klinar, oče pismonoševe žene Roze.

Klinar ni imel kdo ve kako velikega posestva, pa je bil vendar precej premožen. Njegov oče, ki je hodil po konje dol na Ogersko in Turško, da jih je potem na Laškem prodajal, bil je zapustil sinu lep denar. Svoje dni je bila kupčija s konji jako dobra, in marsikdo je obogatel pri njej. Toda časi so se izpremenili. Marsikteri izmed kobilarjev, tako namreč imenujejo navadno konjske trgovce, pri svoji kupčiji ni napravil samo tega, kar si je bil s tisto pridobil v bolj ugodnih časih, temveč tudi svoje lastno premoženje.

Klinar je imel že dovolj žalostnih vzgledov, kako se s prekupovanjem konj pride lahko ob svoje imetje, toda vse to ga ni ostrašilo. Akoravno tudi njemu ta kupčija že dalje časa ni nič nesla in se je bil že nekolikokrat vrnil z Laškega s precejšnjo izgubo, vendar ni odjenjal, češ, da se že zopet vse obrne na bolje. A to njegovo upanje se ni izpolnilo. Ne samo, da se je ta kupčija že sama na sebi čim dalje slabše obnašala, zadela ga je še ta nesreča, da mu je nekaj več konj, za ktere je bil dal dosti denarja, in ktere je mislil prodati z velikim dobičkom, obolelo za nalezljivo boleznijo, tako da jih je moral dati pobiti. To je bil hud udarec zanj, kajti že tistikrat je moral vzeti nekaj denarja na posodo.

Drugič se mu je bilo splašilo celo krdelo konj, ko je pripiskal mimo ceste, po kateri jih je gnal, železnični vlak, in mu skočilo v veliko reko. Nekoliko konj se je pri tem utopilo, nekaj pa se mu jih je tako prehladilo, da so mu zaraditega poginili. Tako je prišlo, da je imel Klinar namesto lepega kupca denarjev, ki ga je bil podedeloval po svojem očetu, že nekaj stotakov dolga. Vendar pa še ni odjenjal. Pri malokteri kupčiji vidimo, da bi se je dotičniki držali s tako strastjo, kakor ravno pri konjski kupčiji. Skoro noben kobilar ne odjenja, dokler ne pride na beraško palico.

Klinar je bil že dosti izgubil, a bil bi se še lahko rešil, če bi se bil začel pečati rajši s svojim posestvom domá, kakor pa da je šel z nova po konje. Največja nesreča zanj pa je bila ta, da si je šel, ko mu je bilo treba zopet denarja, iskat pomoči h Grčarju. Sicer tega ni čislal posebno, ker je vedel, kaj ima vse na vesti. A ker je imel nekaj dolga že vknjiženega na svojem posestvu, ni si prav upal iskati v domačem kraju pri kom drugem posojila, in sicer tem manj, ker ni kobilarjem nikdo rad posojeval. Vedel je vsakdo, kako nevarna je ta kupčija, in kako lahko se pride pri njej ob vse. Da bi pa bil šel iskat denarja v mesto, za to pa Klinar tistikrat ni imel časa, ker se mu je preveč mudilo

na neki ogerski semenj. Šel je torej h Grčarju, ki je vsakemu rad posodil, če je videl, da se mu obeta velik dobiček.

Klinar je bil dober človek in pred svojo ženo nikdar ni imel skrivnosti. Povedal ji je tudi, da je imel zadnje čase nesrečo pri kupčiji, in da mora delati dolgove. Toliko pristopen za ženine opomine pa le ni bil, da bi jo bil ubogal in bi bil opustil trgovino s konji, kakor mu je ona priporočala. Tolažil jo je, da mora vse kmalu priti zopet drugače, in ji razlagal, kako lep denar lahko zasluži, ako mu le enkrat prizanesejo nezgode, ki so ga zadnji čas spremljale pri kupčiji. Ravno tako je ni ubogal, ko ga je prosila, naj si ne izposojuje denarja pri Grčarju.

»Zdaj ne morem drugače,« rekel ji je. »Mudi se mi, in drugje ne dobim tako hitro toliko denarja, kolikor ga potrebujem. Grčarja poznam in vedel se bom varovati pred njim. Saj oslepariti ne more nikogar, če se mu ne dá.«

»Kdo vé, kake obresti mu boš moral plačevati!« ugovarja žena.

»Na majhne obresti vem, da mi ne posodi denarja, v tem imaš prav,« potrди mož. »Vendar bo denar, tako vsaj upam, tudi meni vrgel velike obresti. Na tem semnju se navadno najbolj po ceni kupujejo konji, in v škodo bi mi bilo, če bi ne mogel zdaj na Oggersko. Sicer pa se Grčarja kaj hitro iznebim. Nekoliko dolga mu plačam iz dobička, drugo si pa kje drugje izposodim. V dveh mesecih ne bom Grčarju ne vinarja več dolžan.« In šel je h Grčarju.

Ta ga ni posebno prijazno sprejel, ker se ga je Klinar prej vedno izogibal. Ko mu je Klinar razodel svojo željo, molčal je Grčar precej dolgo, kakor bi premišljal, ali naj mu usliši prošnjo, ali ne. Naposled ga vendar vpraša:

»Koliko pa potrebuješ?«

»Če moreš, posodi mi dva tisoč goldinarjev. Nakupiti mislim to pot več konj.«

»Če morem?« poseže Grčar vmes in se sklone ošabno po koncu.

»No, da moreš, o tem ne dvomim,« popravlja svoje besede Klinar, ki je takoj vedel, kaj ni Grčarju ugajalo. »Hotel sem le reči, če hočeš.«

Grčar je zopet nekaj časa molčal, tako da je bilo Klinarju že precej neprijetno čakati na odločitev, in da je hotel že vstati in oditi. Klinar namreč ni bil mož, ki bi bil rad prosjačil in se poniževal. Grčar je moral to slutiti, ker je izpremenil hitro obraz in rekel s prijaznim glasom:

»Dà, prijateljček, toliko že dobiš pri meni, pa tudi še več, ako treba.«

»Več ne potrebujem sedaj.«

»Torej pa dva tisočaka po — petnajst odstotkov.«

»Ohó!« ugovarja Klinar in skoči po koncu. »Torej si res tak oderuh, kakor trdijo?«

»Oderuh?« povzame Grčar čisto mirno. »Saj nikogar ne silim, da si naj pri meni izposoja, najmanj pa tebe. Oderuh! Kdo pravi, da sem oderuh? Od reveža nikdar ne zahtevam tolikih obrestij, a trgovec s konji, kakoršen si ti, ki dela tako velike dobičke, mislim, da že lahko toliko plača.«

Klinar bi bil Grčarju rad povedal, kaj misli o njem, pa je rajši molčal. Ker se je bil že enkrat namenil, da pojde na Ogersko, ni se hotel premisliti. Zavezal se je torej, da mu bo plačal po petnajst odstotkov od posojene glavnice, a sklenil je na tihem, da vrne ta dolg, kakor hitro bo le šlo.

Ko pa je začel Grčar denar odšteti, bila bi se kmalu zopet razdvojila, ker si je hotel Grčar obresti že naprej vračunati. Klinar v to nikakor ni hotel privoliti, in sicer že zaradi tega ne, ker je bil namenjen, Grčarju denar prav kmalu vrniti, in ni hotel za nekaj mesecev tri sto goldinarjev plačati na obrestih. Grčar je končno odjenjal in mu odštel dva tisoč goldinarjev, potem pa je dal Klinarju vzorec, po katerem mu je kar ondi spisal dolžno pismo.

Tisto pot se je bila Klinarju kupčija res tako dobro obnesla, kakor že dolgo ne. To ga je navdalo z novim upanjem, pa tudi z nova mu obudilo strast za to kupčijo. Prišel je bil komaj z Laškega domú, kjer je bil konje prodal, pa je že zopet mislil na to, kako bi šel po druge na Ogersko ali Turško. Samo toliko časa si je vzel, da si je šel drugam izposojat tisto svoto, katero mu je bil Grčar posodil, dočim je hotel to, kar je bil skupil zadnjič za konje, vtakniti v novo kupčijo. Grčarja se je hotel na vsak način iznebiti, nekaj zato, ker ga je jezilo, da je zahteval od njega tolike obresti, nekaj pa tudi zato, ker je vedel, da je najbolj varen, ako nima s takim človekom, kakor je Grčar, nič opraviti.

Ker je bilo njegovo posestvo trdno in še vedno dokaj več vredno, nego je bilo na njem vknjiženega dolgá, kajti Grčar se za svojo terjatev še ni bil vknjižil, dobil je Klinar v mestu lahko dva tisoč goldinarjev na posodo, in tako se je ta nekega večera vesel vrnil z denarjem domú, potem pa ženi naznanil, da gre h Grčarju vračat dolg. Žena je bila tega naznanila jako vesela in je možu še prigovarjala, da naj le precej gre.

Klinar se tudi ni obotavljal mnogo, ampak se je odpravil, kakor hitro je bil sam záse izračunil, koliko znašajo obresti za ta čas, kar je imel denar izposojen. Nikakor ni hotel pustiti, da bi ga bil Grčar goljufal, in zato se je že poprej pripravil.

Klinar je bil že prej, predno je šel h Grčarju, nekoliko vina popil, ker je bil vesel, da se mu je bilo vse tako dobro obneslo, in da se bo mogel otresti Grčarja. Pri Grčarju je pa zopet poklical vina. Hotel ga je nekoliko podražiti, predno mu je odštél denar, zato se je ustavil pri njem. Pokliče ga pit in mu reče:

»Račun sem prišel delat, da boš vedel, Grčar.«

»Kak račun?« začudi se ta.

»No, dolg ti mislim vrniti in pa obresti plačati, kolikor jih je narastlo doslej.«

»Za to ni treba nič računa,« reče Grčar, »saj sva se zaradi obresti do dobrega zmenila, in koliko si denarja dobil, tudi veš.«

»To je res, da vem, toda obresti je treba vendar le izračuniti.«

»To je jako lahek račun!« pripomni Grčar. »Po petnajst odstotkov od dveh tisoč goldinarjev je tri sto goldinarjev.«

»Za jedno leto,« poseže Klinar vmes, »toda za sedem tednov . . .«

»O tem se nisva nič menila!« ugovarja Grčar. »Celo leto ali sedem tednov, to je pri meni vse jedno! Kdo pa te sili, da mi denar že zdaj vračaš?«

»Ne boš, Grčar,« vzroji Klinar, ki je bil že nekoliko vinjen. »Veš, mene ne boš tako pestil, kakor druge.«

Po Grčarju je vse kipelo, a premagal se je. Vedel je, da bi, ako bi prišlo do tožbe, pravda iztekla za Klinarja ugodno. Zato je požrl jezo, naredil se, kakor bi se bil le šalil, in je vprašal:

»Odkod pa imaš hkrati toliko denarja, da mi hočeš posojilo že vrniti?«

Klinarju pa se ni potrebno zdelo, Grčarju kaj zamolčati. Poklical je še jedno mero vina, potém pa odgovoril:

»Ali misliš, da sem neumen, da se bom dal tebi dreti? Zakaj bi plačeval tebi tako visoke obresti, ko dobim drugje denar mnogo ceneje na posodo. Niso vsi bogatini na svetu take pijavke, kakor si ti.«

Grčarja je vsaka beseda hudo spekla; to se mu je bralo z obraza. Toda odgovoril je še precej mirno:

»Čemu pa hodiš potém k meni denarja iskat, če sem taka pijavka?«

»Veš, sila kola lomi,« odvrne Klinar. Vino ga je bilo tako razgrela, da ga je prav mikalo, sporeči se nekoliko z Grčarjem. »Sila kola lomi,« ponovi in pristavi: »Ko bi se mi tistikrat ne bilo tako mudilo, misliš, da bi bil prišel k tebi? Kolikokrat pa si me videl prej v svoji hiši? Mislim, da to lahko na prste sešteješ! No, in prosil te do zadnjič še nikdar nič nisem.«

»Pa bi me še zadnjič ne bil!« odvrne Grčar vidno nevoljen. »Sicer pa, če si mi prišel denar vračat, odštej mi, kar mi gre, in potém je mir besedij!«

»Precej, precej, moj ljubi Grčar! Samo dolžno pismo poišči prej, da mi ga zamenjaš za denar. Ná, pa še jedno merico vina mi daj! Dobro sicer ni, in glava me že boli po njem, pa nočem, da bi mi očital, da ti ne dam nič skupiti!«

Grčar gre z nova vina natočit. Ko pa je bil merico postavil pred Klinarja, stopi do neke omare in začne po predalih sem in tja brskati in premetavati. Mudil se je že precej dolgo ondi, ko se obrne proti Klinarju in mu reče:

»Ne morem najti tvojega dolžnega pisma; najbrž da sem ga z drugimi rečmi zadnjič izročil notarju, da bi mi vknjižil dolg; toda zdaj se več natanko ne spominjam, je li bilo pri tistih pismih tudi tvoje, ali ne.«

»Kaj pa bo zdaj?« vpraša Klinar.

»I nič! Pobotnico ti izgotovim, pa je.«

»Dobro!« reče Klinar. »Tu je denar!«

Izrekši, našteje na mizo toliko, kolikor je šlo Grčarju, a denar pusti pred seboj ležati in reče:

»Zdaj pa sedi in piši!«

Grčar vzame črnilo in papir in jame pisati. Klinar pa vstane, sklone se mu črez rame in ga nadzoruje od besede do besede pri pisanju.

Po Grčarju je kar pokalo same jeze, kajti to je bilo ravno toliko, kakor če bi mu bil rekel v obraz, da je goljuf, kteremu se ne sme čisto nič zaupati. Ali Klinarju nasproti si ni upal vzrojiti, pač pa se je rotil po tihem, da se maščuje za to sramočenje, če se mu v to le količkaj ponudi priložnost.

Pobotnica je bila spisana, in Klinar ji ni imel nič ugovarjati. Vzel jo je v roko, pregledal jo še enkrat, nato pa porinil denar, ki je ležal na mizi naštet, proti Grčarju. Klinarju je bilo, kakor bi se mu bil težek kamen odvalil od srca, ko je čutil, da se je oprostil Grčarja. V tem veselju

je poklical še jedno merico vina, tako da se ga je do dobrega nalezel in se je malo opotekal, ko je v mraku šel proti domu.

Prišedši domú, hotel se je ženi pobahati s pobotnico, češ, da zdaj se ji ni treba več bati Grčarja, a kako se prestraši, ko ni bilo pobotnice v nobenem žepu. Brž pokliče hlapca, Lovrenca Ščetino, in mu veli:

»Lovrenc, brž mi skoči h Grčarju.«

»Po kaj?« vpraša precej zaspano hlapec.

»Na klopi pri oknu, ki drži na dvorišče, najdeš vkup zganjen papir. Pobotnica je, katero mi je dal Grčar, ko sem mu vrnil dolg. Dobro se spominjam, da sem jo položil ondi poleg sebe.«

»Kako moreš na kaj takega pozabiti!« pripomni žena očitajoč. »Kaj pa, če bi jo Grčar zatajil?«

»Tako predrzen ne bo!« reče Klinar. Toda videlo se mu je, da je v skrbeh, kajti hkrati se je bil streznil.

»Hitro pa le stopi!« veli še hlapcu.

Ta je šel, kamor mu je bil velel, toda hitro ni stopal. Bil je jako hladnokrven nasproti gospodarjevim skrbem, in bilo mu je popolnoma jednako, najde li tisti papir, ali ga ne najde.

Dospevši h Grčarju, dobi tega še ravno tam, kjer ga je bil Klinar pustil pred nekolikimi minutami. Bil je videti slabe volje, kajti vprašal je z jako osornim glasom hlapca, kaj hoče.

Ta pa pristopi molčé h klopi, kjer je morala po pripovedovanju njegovega gospodarja ležati pobotnica, in res jo najde tamkaj. Vzame jo v roko in potem še le reče:

»Po tó-le sem prišel!«

Ko bi ne bila že taka tema, bil bi Lovrenc lahko zapazil, kako je Grčar prebledel. Vgriznil se je v spodnjo ustno tako močno, da bi si jo bil skoro pregriznil.

»Zakaj se nisem ozrl nekoliko okrog!« mislil je sam pri sebi. »Kako lahko bi se bil maščeval Klinarju za njegovo zbadanje, ko bi bil pobotnico prej ugledal! Priče ni bilo nobene, ko sem mu jo spisal, in tudi nobene ne, ko mi je on odštél denar, prisega pa je moja ravno toliko vredna, kakor njegova.«

Grčar bi bil skoro sam sebe udaril, tako je bil jezen. Da je tako lepo priložnost zamudil, tega si ni mogel odpustiti. Toda njegov bistri duh ga ni pustil dolgo v zadregi. Lovrenc je hotel že oditi, ko mu Grčar natoči kozarec vina in mu reče:

»Pa saj ne boš hodil v gostilno, ne da bi kaj pil. Ná, sem pojdi in pij!«

»Nimam denarja,« odgovori Lovrenc in se željno ozre po vinu. Bil je velik prijatelj vinske kapljice.

»Nič ne dé,« odvrne Grčar. »Ali ti ni gospodar rekel, da ga lahko izpiješ kozarec na njegov račun, ko te je poslal semkaj?«

»Moj gospodar je hlapcem nasproti precej skop,« opomni Lovrenc trpko.

»Dà, dà, tvoj gospodar je včasi čuden mož!« povdarja Grčar. »No, le nikar se ne boj in pij! Če ti ga noče dati tvoj gospodar, dam ti ga pa jaz!«

Lovrenc si ni dal še enkrat veleti. Dvignil je kozarec in ga izpraznil do dna, ne da bi bil le z očesom trenil. Grčar mu je natočil še drugega, in izpil je tudi tega ravno tako naglo.

»Ti si žejen,« pripomni Grčar in mu natoči tudi še tretji in četrti kozarec. Ko pa se je Lovrenc nato odpravljal domú, stopil je Grčar za njim v vežo, potegnil ga vzadi za kamižolo in mu pošepetal na uho:

»Lovrenc, za ta papir, ki ga imaš v roki, dal bi ti jaz nekaj. Saj je jednako, če prineseš svojemu gospodarju kakkega drugega domú.«

»Tisto pa že ne!« odvrne Lovrenc. »Klinar ni tako neumen, da bi ne pogledal, ali sem mu prinesel tisto, po kar me je poslal, ali ne. Iz njegovih besed sem posnel, da ti ne zaupa kdo ve kako, in da je tudi na kaj takega pripravljen, kar bi ti rad storil.«

Med zadnjimi besedami se je Lovrenc poredno nasmejal.

Grčar za hipec ni vedel, kako in kaj bi. Sicer si je mislil, da pijanček, kakoršen je bil Lovrenc, ne more biti dosti prida človek, vendar ga natančneje ni poznal. »Toda kaj bi se ball!« misli si Grčar. »Saj sva sama. Poskusi se lahko. Če mi izpodleti, ne bo nihče vedel nič o tem!«

»Lovrenc!« začne torej zopet. »Ti si pameten človek in se ne boš branil dobrega zaslužka. En stotak je tvoj, če mi prineseš nazaj ta papir.«

»Ka-a-aj?« začudi se Lovrenc in razvije pobotnico, kakor bi se hotel prepričati, v čem tiči tolika vrednost tega papirja.

»En stotak!« ponovi Grčar. »S tem denarjem greš, če hočeš, v Ameriko, kjer prideš lahko do velikega premoženja. Ali hočeš?«

Lovrenc pa zgane z ramama in ne reče ne bev, ne mev. Niti lahko noč ni voščil Grčarju, ko se je obrnil proti domu.

III.

Drugi dan po tistem se je odpravil Klinar zopet na pot proti južnim krajem, da bi nakupil novih konj. Ker se mu je bila kupčija zadnjič tako obnesla, ni hotel čakati predolgo, kakor bi se bal, da mu sreča, ki se mu je bila po tolikem času zopet enkrat nasmejala, ne postane kmalu nezvesta. Imel je sicer hlapce s seboj, a Lovrenca ni bilo med njimi, akoravno bi bil on rajši v tujih krajih od semnja do semnja hodil, kakor pa domá delal na polju. Pri kupčevanju s konji se je vedno dosti pilo, in Lovrenc je dobro pijačo črez vse cenil. Da ga pa gospodar ni vzel s seboj, za to je imel svoje vzroke. Nekdaj je bil šel že s kupljenimi konji na Laško z njim, a opil se mu je pri vsaki dani priliki tako, da ga pri konjih ni mogel rabiti, in od tistega časa ga ni tudi nikdar več vzel s seboj.

To pa se je Lovrencu za malo zdelo. Hudoval se je po tihem na svojega gospodarja, toda upal je še vedno, da pozabi na tisto, in da ga prej ali slej vzame zopet s seboj po svetu. Tudi to pot se je nekoliko nadejal, in sicer tem bolj, ker je bil pred nekolikimi dnevi naravnost izrekel gospodarju svojo željo; ta pa ni bil na njegove besede ničesar odgovoril, in iz tega je sklepal, da mu nemara usliši prošnjo. Toda zmotil se je, in to ga je hudo peklo. Nevoščljiv je bil drugim hlapcem, kajti na potu se ni samo dobro živelo, ampak tudi marsikteri goldinarček je priletel po strani v žep, in jezil se je na gospodarja, da ga je pustil zopet na cedilu. Čim bolj je premišljal, tem bolj je bil prepričan, da se mu godi krivica. V njegovem srcu se je vzbudila maščevalnost, katero si je hotel ohladiti. Včeranje naročilo Grčarjevo mu je hodilo zdaj jako prav.

»Če mi je Grčar ponujal sto goldinarjev za tisto pismo,« rekel je sam pri sebi, »mora imeti tudi za Klinarja nekoliko vrednosti. Kaj bi si premišljal! Kdo pa mi more dokazati, da sem pismo jaz izmaknil? Za ogledalo ga je vtaknil, in od ondod mu ga lahko vzame, kdor hoče. Zakaj pa ga ni bolje spravil!«

Tako je govoril Lovrenc sam pri sebi in je šel v sobo. Nemara da bi ga bila že obljuba Grčarjeva sama zapeljala v zločin, ker tanke vesti ravno ni poznal, zdaj ga pa je še podžigalo maščevanje. Ko stopi v sobo, bil je sam. Počasi se približa tisti strani, kjer je na steni viselo ogledalo, postoji še nekoliko, hoteč se prepričati, ali nikdo ne prihaja, potem pa poseže hlastno za ogledalo in privleče venkaj pobotnico,

po katero ga je bil prejšnji večer poslal gospodar h Grčarju. Skrije jo v žep v telovniku in se splazi po tihem zopet vèn iz sobe, ne da bi ga bil kdo opazil.

Grčar je preteklo noč slabo spal. Kakor je bil miren in trezen pri izvrševanju svojih naklepov in načrtov, tako nestrpen je bil, dokler ni imel vsaj nekoliko gotovosti, da se mu posreči njegova namera. Ko bi mu bil včeraj Lovrenc obljubil, da mu pobotnico prinese, bil bi mirnejši, a ker je bil zganil samo z ramama in je vedel, da je Lovrenc jako muhast človek, skrbelo ga je, kaj nastane iz njegove ponudbe, ki jo je bil storil Lovrencu.

Vstal je drugo jutro zgodaj in ves dan je čakal in se oziral, ali se prikaže Lovrenc, toda ni ga bilo na izpregled. Toliko je vedel, da je domá, ker je videl zjutraj Klinarja, da se je odpeljal z dvema drugima hlapcema; tem bolj ga je to vznemirjalo, da ni bilo Lovrenca od nobene strani. Neljubo bi mu bilo, če bi bil Klinarju izdal njegovo namero, kajti čeravno je bil Grčar strah vsej okolici, vendar so se nahajali tudi ljudje, katerih se je Grčar bal, in katerim nasproti se je rad pokazal drugačnega, kakor je bil v resnici.

Naredila se je bila že noč, in Grčar ni imel nič več upanja, da se mu posreči, kar je namerjaval, ko se odpró vrata in stopi v sobo Lovrenc. Grčar je odskočil s svojega sedeža in storil nekaj korakov proti njemu, kakor da bi mu hodil prepočasi, in kakor da bi ne mogel pričakati, da mu pové, kar bi bil tako rad zvedel. Sveča je sicer slabo razsvetljevala precej prostorno sobo, toda Grčar je Lovrencu takoj bral na obrazu, da ima ugodna poročila zanj. Prime ga torej za roko in ga odvede v svojo spalnico v prvo nadstropje. Ko sta bila gori, zapre Grčar za seboj vrata in reče ves vesel:

»Saj sem vedel, da imam opraviti z zanesljivim človekom. Kje pa imaš tisto?«

Lovrenc pa zategne ustne v dvoumen nasmehljaj, da je Grčarju takoj upadlo nekoliko srce.

»Saj vendar nisi prišel brez tistega?« vpraša.

»Nisem!« odgovori Lovrenc in se še vedno smeje.

»Torej pokaži!« sili Grčar.

»Prej ne, dokler mi ne odšteješ, kar mi gre.«

Vidi se, da tudi Lovrenc ni Grčarju dosti zaupal.

»Koliko pa hočeš?« vpraša Grčar.

»Kolikor si mi obljubil!«

»Petdeset goldinarjev imaš dovolj!« pripomni Grčar, kteremu je bilo žal, da je bil toliko obljubil.

»Sto, kakor si rekel,« poudarja Lovrenc. »Ne vinarja ne vzamem manj.«

Grčar premišlja nekoliko, potem pa reče:

»Dam, toda le s tem pogojem, da greš daleč v stran odtod, in da ne prideš nikdar več v ta kraj. Če se ne pokažeš več semkaj, je to tudi tebi samemu na korist; zakaj pobotnico bodo hoteli le od tebe imeti, kedar se pogreši. Iti moraš torej daleč v stran, da ti ne pridejo na sled.«

»Najmanj v Ameriko!« zareži se Lovrenc.

»Tam je kraj, dà, za take poštenjake,« norčuje se Grčar in mu začne naštevati denar. Kmalu nato sta se prav prijateljsko poslovila drug od drugega, in Lovrenc je nekoliko dnij pozneje kar iz trte izvil vzrok, da je mogel zapustiti službo. Šel je iz domačega kraja, ne da bi bil komu povedal, kam je namenjen.

Ko se je bil Klinar vrnil s konji, ktere je bil nakupil po južnem Ogerskem, po Hrvatskem in v Bosni, sporočila mu je žena, da je Lovrenc zapustil službo.

»Že vem, zakaj jo je potegnil,« pripomni mož. »Rad bi bil šel z menoj na pot, pa ga nisem hotel vzeti. Saj je prav, da je šel. Delavec sicer ni bil slab, ali preveč rad se ga je napil, in kedar je bil pijan, ni bil za nobeno rabo. Namestnika mu lahko dobim, saj je hlapcev dovolj.«

Da bi bil Lovrenc iz kakega drugega vzroka zapustil njegovo hišo, to mu ni prišlo na um, in se zaradi tega tudi ni več brigal zanj. Čez nekoliko dnij, ko so se bili konji od dolgega pota nekoliko odpočili, odpravil se je Klinar zopet z doma proti laški strani. Odpravil se je poln lepih nad na pot, ki pa so se mu razpršile, ko je prišel na laško mejo. V tem času namreč, ko je on skupoval konje, bilo se je izvažanje avstrijskih konj na Laško prepovedalo. Klinar kaj takega niti slutil ni, ko so ga na laški meji zavrnil nazaj. To je bila zanj strela z jasnega neba. Računal je že celo pot, koliko dobička bo imel, če se mu kupčija ponese tako, kakor zadnjič, zdaj pa ni mogel s konji na laške semnje. Preostajalo mu ni nič drugega, nego da se je vrnil, odkoder je bil prišel. Ko pa je bil domá, prodajal je konje za vsako ceno, kajti toliko glav rediti, ni majhna stvar in stane mnogo denarja. Konec vsemu pa je bil, da za Klinarja ni bil samo ves dobiček od zadnjič izgubljen, nego da za konje niti toliko ni skupil, kolikor si je bil za zadnje kupčije izposodil denarja.

Ta nezgoda je Klinarja jako potrla in ga tako omehčala, da ni bil več gluh proti prošnjam svoje žene, in da se je

posvetil vsaj za nekaj časa domačemu gospodarstvu. Prva skrb mu je bila sedaj, da se iznebi glavnega dolga. Izračunil je, koliko ima denarja, in našel, da je bil za konje vendar le skupil okoli šestnajst sto, akoravno jih je dajal polovico zastonj. Manjkalo mu je torej le dobrih štirih sto, da bi mogel vrniti oni dolg, ki ga je bil naredil takrat, ko je plačal Grčarja. Prodal je nato še par volov, dalje jeden voz, ki mu je bil odveč, in še več manjših stvari, tako da je spravil vkup potrebno svoto, katero je potém nesel svojemu upniku. Tako se je bil iznebil glavnega dolga, kajti od prej je imel le kakih osem sto vknjiženih na svojem posestvu.

Kdor se je kdaj otresel dolga, lahko vé, kako je bilo Klinarju pri srcu, kajti teh osem sto, ki smo jih ravno omenili, ni ga posebno tiščalo. Upal je, da v nekolikih letih ta dolg poplača. Večkrat je sanjal o tem, kako bo lepo, ko bo nekega dne naznanil ženi, da sta prosta vsakega dolga, in da je to, kar imata, popolnoma njuno. Toda iz teh sanj ga je vzdramilo neprijetno pisanje, katero je dobil nekega dne od Grčarja, in v katerem ga ta vabi, da naj pride v nedeljo popoldne k njemu delat račun.

Klinar se temu vabilu ni mogel dovolj načuditi. Čakal ni do nedelje popoldne, ampak šel je takoj h Grčarju. Prisedši tja, nagovori tega:

»Ne vem, se li norčuješ iz mene, ali sam iz sebe?«

»Jaz iz nobenega!« odgovori Grčar. »Zakaj pa bi se norčeval?«

»Tega vendar ne misliš resno, da me kličeš na račun. Kajti kolikor vem, nisem ti jaz nič dolžen.«

»Kolikor pa jaz vem, dolžen si mi dva tisoč goldinarjev in pa še nekaj obrestij,« odvrne ošabno in odurno Grčar.

»Si li padel na glavo?« čudi se Klinar. »Ti mari nisem dolga že davno do zadnjega beliča plačal? Ali ti naj prinesem pobotnico, ki si jo sam lastnoročno napisal?«

»Le!« veli Grčar, in hudoben smehljaj se mu zaziblje na ustnah.

Klinar steče domú, poseže za ogledalo, toda pobotnice ni bilo tam.

»Neža!« pokliče ženo. »Si li déla ti kam Grčarjevo pobotnico?«

»Jaz ne!« odgovori žena prestrašena. »Saj veš, da se nikdar ne vtikam v tvoje stvari.«

»Za ogledalo sem jo bil del oni večer, zdaj je pa nikjer

ni!« tarna Klinar, in mrzel pot mu obliva čelo. »Kaj bo, če Grčar ostane pri svoji trditvi?«

Jokal je in iskal, prebrskal vse kote, vse omare in vse skrinje, a pobotnice ni bilo nikjer.

Klinarju nazadnje ni nič drugega preostajalo, nego da je šel zopet h Grčarju in ga prosil, da naj toliko časa ne uganja sitnostij, da se mu posreči najti pobotnico.

Grčar pa je odvrnil neusmiljeno:

»Jutri je tožni dan. Opraviti imam itak pri sodišču. Ako mi do devete ure zjutraj ne prineseš denarja ali pobotnice, vložim tožbo zoper tebe.«

Klinar je vso noč iskal pobotnico in žena z njim, toda vse iskanje je bilo zastonj. Zjutraj je šel še enkrat h Grčarju in ga s solznimi očmi prosil, naj ga ne peha v nesrečo, ko je vendar vse dobil, kar je bilo njegovega; toda Grčar ni dal odgovora, ampak zavihtil se je na voz, udaril z bičem po konju in oddrdral.

Črez nekoliko časa pa je imel Klinar obravnavo pred sodiščem. Toda zastonj je trdil, da je dolg plačal, zastonj se skliceval na to, da mu je Grčar izgotovil pobotnico, in da ima pričo za to, ker jo je bil pozabil pri Grčarju in je moral svojega hlapca Lovrenca poslati po njo. Grčar je imel dolžno pismo, na katero se je opiral, Klinar pa niti pobotnice, niti priče, ker ni vedel, kam je bil izginil Lovrenc Ščetina.

Tako je prišlo, da so imeli pri sodišču Klinarja za lažnika, a ne Grčarja. Konec vsega tega pa je bil, da je bilo Klinarjevo posestvo na javni dražbi prodano, in da je isto kupil za primeroma nizko ceno njegov smrtni sovražnik Grčar.

IV.

Klinar sramote, ki ga je bila zadela, ni dolgo prenašal. Peklo ga je, da je bil prišel ob svoj dom, in bolelo, da se je bilo posrečilo Grčarju, oprati pred sodiščem sebe, njega pa postaviti v slabo luč. Domači ljudje sevéda niso dvomili, da je Grčar slepar, in da je spravil Klinarja po krivici ob njegovo imetje, kakor že mnogo drugih. Sosedje in znanci so pridno zahajali h Klinarju, tolažeč ga, da pravica že še pride na dan, toda tolažba njemu ni več pomagala. Nesreča, ki ga je bila zadela, strla ga je popolnoma. Lotila se ga je otožnost, in tudi telesno je začel pešati. Dobrega pol leta po tistem, ko so ga bili pregnali iz ljube domače hiše, zatisnil je oči v večno spanje, zapustivši žalujočo ženo in najstletno hčerko Rozo. Na smrtni postelji ju je še svaril,

da se naj varujeta Grčarja, kakor bi bil slutil, da se bode kdaj jedni izmed njiju še boriti zoper njega. Vendar je ženi tudi naročal, da naj poskuša dokazati resnico, ako se kdaj vrne Lovrenc; in če se ji tudi ne posreči dobiti izgubljenega posestva nazaj, naj si pa vsaj prizadeva, da se pred svetom izkaže, da ni on lagal, ampak Grčar, ter mu tako pridobi, če tudi še le po smrti, zopet dobro ime.

Hudi časi so prišli po Klinarjevi smrti za njegovo ženo in njegovega otroka. Navezani sta bili zdaj mati in hči sami náse. Dokler se ni bila dogodila ona nesreča in sta bili še domá, godilo se jima je precej dobro, a tem huje sta zdaj občutili pomanjkanje, v katerem sta živeli. Mati, ki je bila prej navajena gospodinjiti, morala je zdaj delati kakor navadna dekla ali dninarica, če je hotela preživiti sebe in hčerko. Delala je rada, ali njeno telo je bilo prešibko, da bi bila mogla zmagovati taka dela, kakoršna je morala opravljati. Nasledek temu je bil, da je začela tudi ona slabeti. Čutila je, da dolgo tako ne pojde, in s strahom je opažala, kako jo od dne do dne bolj bolé prsi, in kako ji pojemajo moči. Morda bi bila omagala že prej, a ljubezen in skrb za otroka sta jo držali po koncu. Vidno bolehná se je vendar vlekla tako dolgo, da je bila Rozika dopolnila štirinajsto leto. Potém pa so ji začele hitro pešati moči. Noge je niso hotele več nositi, in z rokami ni mogla opravljati nobenega dela več. In zdaj še le se je pokazalo, kako jo je doslej le njena trdna volja držala po koncu, kajti komaj jeden teden je ležala, ko je izdihnila dušo.

Roza je bila zdaj sama na svetu. Toda Bog je uslišal goreče prošnje njene rajne matere, ki je že prej, dokler je bila še pri življenju, vedno molila za blagor svojega deteta. Ko je na grobu, v kterege so ji bili ravnokar zagrebli preljubo mater, še dolgo potém, ko so se bili drugi pogrebci že razšli, klečala in ihtela, stopi hkrati postarna ženica k njej in jo prime za roko. Stala je starka že dalje časa na strani, ne hoté motiti deklico, ki je jokala za dobro materjo; a ko je izprevidela, da se udaja ta le preveč bridkosti, in da ne misli še vstati, zdelo se ji je potrebno, da jo vzdrami iz prevelike žalosti. Deklica se je prestrašila, ko je čutila, da jo je prijel nekdo za roko, in osupla se je ozrla navzgor. Ženica pa ji obriše z robcem solze, ki so ji še vedno curkoma lile po obrazu, in ji reče:

»Zalika, nikar se tako ne jokaj! Potolaži se, božja volja je bila tako! Tvoji materi je zdaj dobro gori v svetih ne-

besih. Od tamkaj gleda náte dol in prosi Boga za te. Ne bo te pozabila in izprosila ti bo, česar ti treba. Vstani in pojdi domú.«

Deklica se vzdigne, a ko ji starka opomni, da naj gre domú, občuti hipoma zopet vso svojo nesrečo in zapuščenost.

»Domú?« vzklikne. »Oh, saj nimam kam domú! Sama sem na svetu in nikogar nimam, da bi se zatekla k njemu.«

Izrekši te besede, zdrkne zopet k tlom ter položi glavo na sveži grob. Z nova se razjoka. In ko jo hoče starka spraviti po koncu, reče:

»Pustite me, naj ostanem tukaj! V hišo, kjer sva z materjo bili doslej, ne morem in ne smem. Saj so naju že prej gonili vèn, ker niso mogli mati plačati stanovanja o pravem času. Nikamor ne vem torej in ostati moram tukaj pri materi. O mati, mati, zakaj me niste vzeli s seboj!«

Ženica si ni mogla kaj, da bi si ne bila obrisala solz, kajti dekletce se ji je smililo v srce.

»Z menoj pojdi!« reče ji in jo prime zopet za roko. »Odslej boš pri meni doma. Kolikor bo mogoče, bom ti nadomeščala mater. Če ne boš živela v izobilju, boš pa vsaj pod streho, in toliko bom tudi že gledala, da ne boš lačna.«

Grajnarica, tako so po domače imenovali ženico, ki se je usmilila ubogega otroka, bila je zvesta prijateljica pokojne Klinarice. Večkrat je to med boleznijo obiskovala in ji obetala, da hoče skrbeti za njeno hčer, in to je bilo bolnici v veliko tolažbo. Zaupala je svoji prijateljici in zatisnila mirneje svoje oči, kakor če bi bila morala svojo ljubljeno hčerko pustiti popolnoma samo na svetu. In Grajnarica je držala dano obljubo. Boljšim rokam bi mati ne bila mogla izročiti svojega otroka. Bila je to res dobra žena, usmiljenega srca. Imela je dokaj lepo posestvo, na katerem je sama gospodarila, kajti mož ji je bil že davno umrl, jedini njen sin Martin pa ni bil tak, kakoršnega si je želela, in zato mu tudi ni hotela dati gospodarstva iz rok.

Rozika je že prej imela rada Grajnarico, ker ji je vselej kaj prinesla, kedar je prišla obiskovat njeno mater, in tako se je naposled udala in je šla z njo. Ko sta prišli v vas, srečali sta Grčarja. Grajnarica ga je jezno pogledala, ker je tudi sama bila prepričana, da je on kriv vse nesreče Klinarjeve rodbine. Grčar pa se je ozrl v stran, kakor bi tega pogleda ne mogel prenesti, in kakor bi mu bilo neprijetno, videti obraz jokajočega dekletca. Grajnarico je mikalo, da bi mu bila zaklicala: »Ná, za to boš ti zdaj skrbel, ker si jo

spravil ob očeta in mater!« Toda opustila je to, ker je Grčar jako pospešil korake, in pa ker ni hotela strašiti dekletca, dobro vedoč, da se boji sovražnika svojega očeta.

Rozika bi bila na svojem novem domu lahko popolnoma srečna, da bi je ne bil domači sin vedno po strani gledal in zbadal. Da pa je bil tak, temu je bil največ kriv Grčar, ki ga je na skrivnem večkrat poklical k sebi in ga hujskal zoper mater in Rozo. Grčar je imel poseben vzrok za to. Da sta Klinar in Klinarica umrla, bilo mu je jako po godu, ker se je iznebil z njima skrbi, da bi mu dokazala kdaj sleparstvo, s katerim ju je bil spraval ob dom. A še ljubše bi mu bilo, če bi bila hotela tudi hčerka umreti, ali pa če bi bila hotela iti vsaj v svet, kjer bi bila sčasoma pozabila na svoj dom. Zató je prigovarjal Martinu, naj jo izpodrine iz hiše. Da bi ga še bolj podkuril, rekel mu je, da misli njegova mati zapustiti Rozi posestvo.

Martin je zaraditega domá nekolikokrat razgrajal, toda mati ga je vselej zopet ukrotila, in tako je bila Roza že štiri leta pri Grajnarici, ko ta nenadoma oboli in umrje.

Zdaj je bila Roza zopet sama in zapuščena. Žalovala je odkritosrčno po svoji dobrotnici in prav s težkim srcem se je ločila od hiše, kjer je bila našla svoj drugi dom. Sicer se ji je kazal zdaj Martin, ko je bil postal gospodar, hkrati bolj prijaznega, toda ostati pri njem ni hotela, ker ni marala v nevarnost postavljati svojega dobrega imena. Ozrla se je torej na okrog, kje bi dobila kako službo, in sreča je hotela, da je ni iskala dolgo. Prišla je služiti na pošto, v dobro in premožno hišo. Tudi tu se ji ni slabo godilo. Toda njena nova služba ji je prinesla še nekaj drugega, česar ni pričakovala tedaj, ko jo je nastopila. Tu se je seznanila namreč s svojim prihodnjim možem, pismonošo Janezom.

Pismonoša je bil tih, pohleven in pošten mladenič. Pred kakimi tremi leti je bil prišel od vojakov, kjer si je še nekoliko popolnil znanje, kterege si je bil v domači šoli pridobil, in od tistega časa sem je opravljal službo pismonoše in občinskega sluga.

Njegova mati, že postarna in precej čemerna ženica, naganjala ga je že dalje časa, da se oženi. Izbirala mu je, kakor je že navada takih ženic, tudi sama nevesto. Toda gledala je pri tem bolj na to, da bi snaha prinesla kaj h koči, nego da bi bila sinu po godu. Tako ga je bila prisilila, da se je šel ženit v bližnjo vasico, imenovano Stranska vas, k neki

Marjani, ki ni imela ne očeta, ne matere, a zato na samem stoječo kočo in tudi nekaj denarja.

»Če se tam oženiš,« rekla mu je, »pojdem jaz lahko v Stransko vas, da ne bomo tu drug drugemu na potu.«

Pismonoša je bil proti svoji materi jako ubogljiv in ji navadno ni odrekel nobene želje. Šel je torej, da bi se seznanil z onim dekletom. Toda vrnil se je potrtno domú.

»Ta ni záme!« rekel je materi. »Saj se mi vidi, kakor bi bila malo topa! V jednomer se smeje! Njena zunanost sicer res ni napačna, in dote bo tudi toliko imela, da bi jaz drugje pri svoji revščini težko večjo dobil, toda rad bi je ne mogel imeti!«

»Ti si aboten!« zahudila se je mati nanj. »Sam priznavaš, da si revež, pa ne gledaš na to, da bi kolikor mogoče veliko priženil. Vzemi pa Jero na pošti. Ta ima tudi denar; še bogatejša je, nego ona, in rada te tudi vzame, to mi je sama že pravila.«

»Oh, tisto!« vzklikne pismonoša. »Saj je morda deset let starejša od mene.«

»Naj bo, če je! Kdo bo dandanes še na leta gledal! Kaj pa bomo, če pripelješ kakšno tako, da nima nič? Nemara, da bi rad ono, ki je še le pred kratkim prišla na pošto, in ki je prej služila pri Grajnarici? Ta bo pa že imela kaj, tal Če bi bila kaj prida, ne bil bi je Martin dal v stran, in to precej, ko je umrla mati!«

»Sama je šla od njega!« pripomni pismonoša, kateremu je bilo vsled zadnjih materinih besed postalo vroče. Ni pričakoval, da se bo mati tako protivila njegovim srčnim željam. Odkar je bil natančneje spoznal Rozo, čutil je, da z drugo ne more biti srečen, kakor z njo. Razodel ji je svoje srce in se prepričal, da ima tudi ona njega rada. Nič drugega ni torej manjkalo, kakor da bi bila privolila še mati. Zdaj pa je tako govorila!

Toda pismonoša je bil uverjen, da njegova mati Rozo krivo sodi, in da on boljše žene ne dobi, kakor je ona. Akoravno se je torej njegova mati, ki si je bila vtepla v glavo, da mora biti njena snaha premožna, temu ustavljala, vendar se je kmalu vedelo povsod, da pismonoša snubi Rozo, in da ne bo dolgo, ko jo vzame za ženo.

V.

Skoro osem let je že bilo preteklo od tistega časa, ko si je bil Grčar po krivični poti prilastil Klinarjevo posestvo.

V tem času je še marsikoga drugega osleparil, in njegovo premoženje se je od dne do dne bolj množilo na tuje stroške, ne da bi mu bila kje kaka namera izpodletela. Vse mu je šlo po sreči, in postajal je pri izvrševanju svojih hudobij čim dalje predrznejši. Močnega se je čutil in nikogar se ni bal. Bil je prekanjen, in kar je započel, izvršil je tako premeteno, da mu ni bilo mogoče do živega. Vsemu svetu se je posmehoval in norčeval se je po tihem iz posvetnih in cerkvenih oblastev. Niti posvetne, niti božje pravice se ni več bal. Predolgo je nekaznovan kopičil zločin na zločin, in glas vesti je bil popolnoma zadušil v svojih prsih. Mirno je vsak večer legel spat in z največjo hladnokrvnostjo je drugi dan nadaljeval in izvrševal svoje hudobne načrte. Toda ko se je najmanj nadejal, dogodilo se je nekaj, kar mu je vznemirilo njegovo poprej tako mirno srce in mu napolnilo glavo s težkimi in neprijetnimi mislimi. Nekega popoldne mu je prinesel pismonoša na njegovo veliko začudjenje pismo iz daljnega, njemu doslej popolnoma neznanega kraja. Nekoliko časa se je obotavljal odpreti list, kakor bi bil slutil, da mu ne prinese ugodnih novic. Naposled pa se le ojunači, da raztrga ovitek in začne čitati. Čim dalje je čital, tem bolj je bledel. Prebravši list, pa ga je jezno zmečkal v pesti ter viknil:

»Bes te lopi! Ravno tega je manjkalo!«

Pismo je bilo od Lovrenca Ščetine, kateri mu je bil s svojo nezvestobo pripomogel do Klinarjevega posestva. Grčar je mislil, da jo je bil res popihal čez morje v Ameriko, kakor mu je bil on namignil, a iz pisma se je prepričal, da se potepa nekod po Srbiji. Že dolgo časa ni nič mislil nanj, in niti sanjalo se mu ni, da mu bo ta še kdaj delal neprilike; zato je bil zdaj tako osupel.

Odpravil se je gor v svojo spalnico, kakor vselej, kedar je kaj preudarjal in delal nove načrte.

»Napak sem tistikrat storil, ko sem se podal v dogovor s tem potepuhom,« reče po daljšem premišljevanju. »Človek je najbolj brez skrbi, če vé sam za svoje skrivnosti. No, seveda, ta lopov še ne vé, da sta Klinar in njegova žena obá že v krtovi deželi, zato mi preti z njima. To mu moram vsekako sporočiti. Toda neljubo bi mi vendar bilo, če bi se pritepel domú. Roza je še tukaj, in tudi ona bi mi utegnila še delati sitnosti, ako bi začelo to človeče pričati zoper mene. In če ona ne, pa njen bodoči mož, tisti lačni pismonoša, o katerem pravijo, da ga vzame v kratkem. Hm!«

Po sobi gor in dol korakajoč, bil je prišel do okna. Ko se ozre dol, vidi ravno Rozo iti mimo po cesti. Gledal je čim dalje z večjim zanimanjem za njo.

»Lepo je to dekletce,« izpregovori na pol tiho. »Kako drobno stopa, in kako vitke rasti jel! Zaslužila bi boljšega moža, nego je ta pismonoša.«

Nato pomolči zopet nekoliko, a hkrati se udari s pestjo ob čelo in vikne:

»Grčar! Norec! Zakaj nisi prišel že prej na to dobro misel? Ha, izumil sem jo! Na ta način se na veke iznebim vsake skrbi. Zasnubim jo jaz, in o tem ni dvomiti, da me vzame rajši, nego onega beračastega pismonoša, čeravno sem vdovec. Bogata Roza res ni, a lepa je kakor maloktera, in to tudi nekoliko odtehta. No, in če se prav vzame, saj brez dote tudi ni! Tisto, kar sem njenemu očetu izvil iz rok, je prav za prav njeno! Glavna stvar pa je, da se otresem vseh skrbij. Potém naj le pride Ščetina domú, če hoče! Za sedaj se vé, moram mu nekaj poslati, da se mi prehitro ne vrne in mi ne dela zgage, pozneje pa mu že posvetim, če poskusi še kdaj izsiliti kaj iz mene!«

»To pot sem prekosil sam sebe,« nadaljuje. »S tem, da vzamem Rozo, ustrezno je meni, ker si želim mlade žene, ob enem zamašim ljudem usta, da ne bodo več govorili, da sem Klinarja spravil po krivici ob posestvo, Roza sama pa mi mora biti še hvaležna, ker ji vrnem njen nekdanji dom! Kdo mi more potém še kaj? Saj bo imela Roza vendar vse, kakor če bi bila podedovala svojega očeta, dokler je še imel posestvo. No, in Bog sam mora biti tudi zadovoljen z menoj, ker sem tako popravil krivico.«

Grčar si je začel samega veselja meti roke, in toliko, da ni poskakoval, tako je bil sam s seboj zadovoljen. Da bi se ga Roza branila, to mu niti na um ni prišlo. Kako tudi! Se je li mogel pismonoša z njim primerjati v čem? Da je bil mlad? Ah, kaj mladost! Premoženje, premoženje, to velja, drugega nič! Da bi cenila pismonoševo, na pol podrtu bajto bolj, nego njegove hiše, žage in mline, tako nespametna pač ni ona, ki svoj živi dan še nič dobrega imela ni, in ki jo čaka sama revščina, ako se on ne poniža do nje. Iz dna srca mu mora biti hvaležna, ako jo vzame za ženo.

Tako je mislil Grčar in šel hitro na delo. Poprej se je Roze navadno izogibal, kajti akoravno je bil glas vesti v svojih prsih že davno do cela udušil, vendar ga je le ne-

prijetno dirnil spomin na tisto, kar je imel s Klinarjem. Tudi ga je vedno preganjala neka slutnja, da mu bo ta Roza delala še velike neprilike. Zdaj pa, ko se tega ni več bal, in ko je bil po svojem mnenju na tem, da popravi storjeno krivico, začel jo je naravnost iskati.

Roza je morala po opravkih seveda večkrat iz hiše, zdaj v prodajalnico, zdaj kam drugam, in Grčar, iz čegar hiše se je natanko videlo na pošto, porabil je vsako tako priliko, da je šel z doma, in je uredil vselej tako, da sta se srečala z Rozo.

Ta se ni malo čudila, da jo Grčar, ki je poprej navadno niti pogledal ni, zdaj hkrati tako prijazno pozdravlja. Ona bi bila pač rajši videla, da bi jo bil pustil na miru, toda ker je bila navajena uljudnosti, odzdravila mu je tudi ona na vsak njegov pozdrav. Razun tega je imela Roza pred Grčarjem od nekdanj neki neznan strah. To je prihajalo najbrž od tega, ker je v svojih otročjih letih slišala toliko hudega o njem. Tega, kar sta govorila oče in mati o Grčarju, sicer ni razumela vsega, zato pa se ji je našelila v njeno otročjo dušo neka tajna groza pred tem človekom, in ta je tudi v poznejših letih ni zapustila. Ravno vsled tega pa tudi ni imela poguma, da bi mu bila naravnost pokazala, kako ga mrzi. Mislila si je, da ji more najmanj škoditi, če se izogiba vsemu, kar bi moglo v njem obuditi sovraštvo in srd do nje.

Grčarju pa so bili Rozini uljudni odzdravi zelo po godu. Tolmačil si je tiste v svoji domišljavosti tako, da Roza komaj čaka, da bi izpregovoril z njo.

»To dekle visoko leta,« dejal je sam pri sebi. »No, njena sreča to, da mi dopade, in pa da so okoliščine take, da je dobro záme, če jo vzamem.«

Grčar ni smel dolgo odlašati, če je hotel svoj smoter doseči, kajti pismonoša se je resno pripravljal, da se oženi. Začel je torej pogostoma zahajati na pošto, in če tudi ondi ni imel nikakega opravka, pa je šel nalašč kako marko kupovat, samo da je videl Rozo, in da je mogel govoriti z njo.

Ko stopi nekdanj iz poštna pisarne, najde jo samo v veži. Roza bi se mu bila rada umaknila, toda bilo je prepozno. Morala je torej delo nadaljevati, ki ga je imela ondi. Grčar pa stopi k njej, ozrši se poprej na okrog, kakor bi se hotel prepričati, ali ni nikogar blizu, in reče potem na pol glasno:

»Ali si sama?«

»Sama tukaj,« odvrne Roza.

»Roza, ali dovoliš, da izpregovorim nekoliko besed s teboj?«

»Zakaj ne,« odgovori Roza jako glasno, kakor bi hotela s tem pokazati, da ji ni ljubo, če govori on z njo tako po tihem, ali pa kakor bi hotela s svojim glasnim govorjenjem koga priklicati na pomoč.

Grčar pa je nadaljeval še vedno po tihem:

»Ali je res, kar govoré ljudje, da se misliš omožiti, in da vzameš pismonošo?«

Rozi je bilo zeló neljubo, da se je vtaknil Grčar v to njeno zadevo. Rada bi mu bila razodela svojo nevoljo, toda oni strah, ki ga je imela pred njim, in skrb, da bi ji morda ravno gledé njene možitve kako ne škodil, nista ji tega pripustila. Zataji se torej in reče kolikor mogoče prijazno:

»Res je to, res! V kakih štirinajstih dneh bodo že oklici, v treh tednih pa prav gotovo.«

»Menda vendar ne!« začudi se Grčar in izpremeni barvo.

Rozi pa se je ta opomnja Grčarjeva zdela tako čudna, da se je nehoté nasmejala. V tistem trenutku pa stopi pismonoša v vežo. Grčar se hitro poslovi, pismonoša pa vpraša Rozo:

»Kaj pa je hotel ta tukaj?«

Rozo je nenadni prihod njenega zaročenca spravil nekoliko v zadrego, česar ta ni prezrl. Zarudela je in na njegovo vprašanje ni vedela precej pravega odgovora. Še le po kratkem molku mu odgovori:

»Ne vem, kaj Grčar nekaj časa sèm vedno išče na pošti. Saj včasi ga ni bilo nikoli semkaj! Najbolj čudno je pa to, da zdaj še mene ogovarja, dočim me prej nikdar ni mogel trpeti.«

»Pa o čem sta govorila?«

»Oh, vprašal me je, ali se res možim, in ko sem mu to potrdila, začudil se je tako, da se nisem mogla vzdržati smeha.«

»Morda bi te pa on rad,« pripomni pismonoša.

»To pa vsaj ne!« odvrne Roza in se zopet zasmije.

Pismonoši vse to ni nič kaj ugajalo, Roza pa se ni dalje menila za Grčarja in je le še bolj gledala na to, nego poprej, da bi se ne sešla kje z njim. Nasprotno pa je Grčar podvojil svojo pozornost in je vedno in vedno prežal, kje bi prišel z njo v dotiko.

Nekoliko dnij potém, ko jo je bil Grčar v veži nagovoril, morala je Roza na polje po zelenjave, ker je bila druga dekla nekoliko obolela, ki je navadno opravljala taka opravila. Grčar je ravno zopet premišljal, kako in kaj bi začel, da bi preprečil Rozino poroko s pismonošo, ko jo

vidi iti po cesti. Bil se je že odločil, da ji piše, in škoda, da se to ni zgodilo, ker bi bilo gotovo jako zanimivo čitati njegovo pismo, a ko jo je ugledal, hotel je vendar rajši še enkrat ustno poskusiti svojo srečo, nego pismeno. Bil je kmalu na cesti in varno je stopal za Rozo vedno v gotovi oddaljenosti. Roza je hitela in se ni ozirala niti na levo, niti na desno, še manj pa nazaj. Tako je prišlo, da je bila ona že na njivi, ne da bi bila slutila, da lazi kdo za njo. Obotavljala se ni nič, ampak pričela je takoj obirati zeljnate glave, tako da Grčarja niti sedaj zapazila ni, ko je stal že čisto tik nje. Ta jo precej časa tiho opazuje. Ko pa se ona zasučé od jedne zeljnate glave k drugi in ga hkrati zapazi poleg sebe, prestraši se tako, da ji kri zastane po žilah. Tu na samoti je bila še celó nerada z njim skupaj. Rekla bi mu bila najrajši, da naj odide, toda premagovala se je iz tistega vzroka, kakor se je že prej vedno njemu nasproti vedla uljudno. Tolažila se je s tem, da je njen zaročenec pameten človek, in da ne bo precej mislil kaj slabega o njej.

Grčar je videl, da se ga je ustrašila; zato reče, kolikor je bilo njemu to sploh mogoče, z mehkim glasom:

»Ali se me tako bojiš? Ali sem ti že kdaj storil kaj? Ne verjemi ljudem, kar govoré o meni!«

Grčar se je bil s temi besedami dotaknil stvari, ktera je bila Rozi zeló neljuba. Delala se je torej, kakor bi pomena njegovih besed ne bila prav razumela, in je odgovorila z mirnim glasom:

»Kdo pa bi se ne ustrašil, če ugleda kar hipoma in nenadoma koga poleg sebe.«

»Ne smeš zameriti,« reče Grčar tako ponižno, kakor je sicer morda govoril le pred gosposko. »Nisem vedel prav, kako bi ti na primeren način odkril svoje srce, zato sem molčal tako dolgo.«

Roza zarudi. Spomni se pismonoševih besed, ki je zadnjič omenil, da bi jo nemara rad Grčar snubil. V svoji zadregi ni vedela, kaj bi rekla, zato je molčala. Grčar pa je nadaljeval:

»Roza, s tvojim očetom sva bila nekđaj prijatelja. Pozneje je prišlo sevéda drugače, pa tega nisem bil jaz kriv, akoravno je tvoj oče morda mislil tako, ampak vzrok temu je bila njegova nesreča. Toda na to je morda najbolje, da se pozabi. Jaz se spominjam najrajši samo še tistih časov, ko sva bila s tvojim očetom zares še prijatelja.«

Po Rozi je vse kipelo od srda, ko je čula tako hinavstvo.

Vedela je dobro, kaj je prizadel njenemu očetu, ker ta se ni lagal. Rekla bi mu bila rada v obraz, da laže, toda ona groza, ki jo je vedno navdajala pred tem človekom, vzela ji je tudi zdaj pogum za to. Opomni torej le:

»Jaz ne vem, zakaj govorite z menoj o vsem tem.«

»Zato,« odgovori Grčar, »ker mislim, da sem svojemu nekdanjemu prijatelju dolžen to, da obvarujem njegovo hčer nesreče.«

»Kako to?« začudi se Roza.

»Oh, to še vprašaj!« vzklikne Grčar. »Možitev, za katero si se odločila, je za te nesreča. Toda zdaj še ni prepozno. Še si lahko premisliš in postaneš še lahko srečna. Glej, pri meni bi imela lahko vsega dovolj. Živela bi bolje, kakor vsaka mestna gospa, ker pri meni ne manjka ničesar. Pusti pismonošo in bodi moja!«

Roza je z nova zarudela. Ta predrznost Grčarjeva je presejala vse meje. Ugonobil ji je stariše, zdaj pa bi rad, da bi postala njegova žena. Bilo ji je tega govoričenja dovolj, in hotela ga je končati. Odgovori torej resno in odločno:

»Obljubila sem se drugemu in dane besede ne prelozim. Če ste prišli zaradi tega za menoj, tedaj ste opravili. Sicer mi je pa tudi drugače ljubše, ako greste, ker ni prav, da se na samem in brez prič razgovarjam z moškim.«

Zdaj je zarudel Grčar. »Je li to tvoja zadnja beseda?« vpraša.

»Zadnja!« potrdi Roza s takim glasom, da Grčar ni mogel kar nič dvomiti o tem, da je njen sklep trden in nerazrušen. Jeza ga popade in razjarjen zakliče:

»Torej tega potepuha in berača vzameš rajši, nego mene?«

Sedaj pa je tudi v Rozi vzkipelo. Ko bi ne bil zasramoval njenega ženina, bila bi se morda še vzdržala, ali to jo je spravilo iz ravnotežja. Pozabila je za trenutek na vse drugo, samo Grčarjeve zaničljive besede so ji donele po ušesih. Sklone se po koncu, pogleda ga zaničljivo in reče:

»Dà, rajši vzamem berača, nego človeka, ki je postal bogatin — na stroške drugih.«

»S temi besedami pa je zadela Roza Grčarja tam, kjer je bil najbolj občutljiv. Vse je lažje prenašal, nego če mu je kdo očital nepoštenost. Z zobmi je zaškrtal od togote in ji zagrozil s stisnjenimi pestmi:

»Kaj, ti si upaš meni očitati nepoštenost? O le čakaj, jaz ti že še pokažem, kdo je nepošten!«

Izgovorivši, odide. Zaklinjal se je in rotil, da se maščuje.

A pri tem so Grčarja navdajale težke skrbi. Zavedal se je, da mu je izpodletela najlepša nakana, kar jih je bila kdaj izmislila njegova zvita glava. Nehoté mu je stopala pred oči podoba Lovrenca Ščetine, o katerem je mislil, da se ga je za večno iznebil.

Roza se je nekoliko kesala, da je bila Grčarju tako posvetila, ne toliko zaradi sebe, nego zavoljo svojega bodočega moža. Bila je prepričana, da mu bo izkušal škodovati, kjer bo le mogel.

Ko je prišla domú, povedala je ženinu v glavnih potezah, kaj se je bilo dogodilo, in da jo je Grčar zasnubil. Pismonoša pa je vsled tega še bolj pospešil poroko.

V treh tednih se je vršila poroka tiho in zeló priprosto, kakor smo slišali v početku povesti. Zdaj bo pa tudi čitatelj lahko razumel, zakaj se je vedel Grčar na tisti dan tako surovo in robato proti novima zaročencema in njunim svatom. A jasno je tudi ob jednem, kakšen pomen je imelo za Grčarja pismo Lovrenca Ščetine, ktero je prejel baš na dan te neljube mu poroke.

VI.

K zakonski sreči, kakor k sreči sploh ni treba bogastva. V skromnih razmerah sta živel pismonoša in njegova žena in vendar sta bila srečna. Tudi če si ubožen, lahko si srečen in zadovoljen, a gledati moraš, da ti tvoje želje ne uhajajo črez one meje, črez ktere se povzpeti ne moreš. Krotiti moraš svoje poželjenje in zadovoljiti se s tem, kar imaš, in kar si moreš pošteno pridobiti. Vedno gledati na to, kako z lahka živé drugi, kako se jim brez dela in truda dobro godi, ter jih zavidati, to dela človeka nezadovoljnega in nesrečnega.

Pismonoša je pač imel svoje skrivne želje in rad bi bil imel nekoliko več premoženja, a to ne toliko zaradi sebe, nego zavoljo svoje ljubljene žene. Bolelo ga je, ko je videl, kako se revica trudi, kako sama opravlja hišo, v tem ko je on v službi, in vrh tega pa še šiva pozno v noč. Rad bi ji bil olajšal življenje in včasi ji je tudi kaj takega opomnil.

»Glej!« rekel je nekdanj, »danes sem nesel zopet mnogo tisočakov na železnico. Koliko denarja je vendar na svetlu! Zakaj ga imava ravno midva tako malo?«

Ona pa ga je posvarila zaradi takih besed. »Nikar ne imej takih želj,« rekla mu je; »nevarne so za človeka, ki ima opraviti s tujim denarjem. Gorjé, če bi se polakomnil na tuje blago! To bi bila tvoja poguba in moja tudi!«

»Nikar se ne boji!« tolažil jo je on. »Slabo me poznaš, ako misliš, da bi mogel kdaj omagati pred izkušnjavo. Sploh izkušnjav niti nimam ne. Če si včasih želim, da bi bil bogat, je to le zaraditega, ker se mi ti smiliš. Hudo mi je, ker vem, da bi se bila lahko bolje omožila, kakor si se.«

»Prosim te, ne govori mi tako,« odvrne mu ona. »Ali sem se že kdaj pritoževala, da se mi godi slabo? Ali je prišla kdaj le jedna besedica čez moja usta, da bi lahko sklepal, da sem nezadovoljna? Povem ti odkrito, da sem srečna, in da si ne želim boljšega življenja.«

On jo hvaležno pogleda. Bil je potolažen. Včasih je res prav resno skrbel, da bi se njegove žene ne lotil kes, da ni vzela koga drugega, pri katerem bi bila imela lepše življenje. Dà, celó tega se je včasih bal, da bi kdaj ne obžalovala, da je odbila Grčarjevo ponudbo, pri katerem bi bila imela vsega v obilnosti, in kateri bi ji bil vrnil dom njenega očeta.

Dobro so mu dele torej dobrohotne besede njegove žene. Hvaležen ji je bil in obetal je po tistem v svojem srcu, da si bo prizadeval v jednomer, da osreči svojo ljubeznivo ženo.

In te svoje obljube se je držal zvesto. Vsak novčič, ki ga je zaslužil, prinesel je njej domú. Ona mu je večkrat prigovarjala, da naj obdrži kaj záse, in da si naj privošči včasih kozarec vina ali piva, toda on ni storil tega. Imel ni sam záse nikakih potreb in imel je vedno jedino to pred očmi, kako bi napravil svoji ženi kakšno veselje. Nasprotno pa je tudi ona gledala, da mu je zdaj s tem, zdaj z onim postregla, kedar je prišel utrujen domú. Da bi mu ne delala skrbi, ni nikdar tožila in nikdar mu ni kazala kislega obraza, temveč delala se je vedno veselo, tako da se je tudi njemu, če je bil kaj potr, vselej kmalu razvedrilo lice.

Njegova služba ni bila tako lahka, kakor bi kdo mislil. Zlasti kot občinski sluga je imel včasih jako sitna opravila. Moral je hoditi mnogokrat veliko daljo, in pogostoma se je dogodilo, da so surovi ljudje, katerim je prinesel kak nepovoljen ukaz, izlivali nad njim svoj žolč. Lahko je torej umevno, da je prišel včasih nekako nezadovoljen in otožen domú. A žena mu je pregnala s svojo ljubeznivostjo kmalu vso čemernost. Pravila mu je kaj veselega in smejala se je tako lahkega srca, da je pozabil kmalu na vse nepravilike, ki jih je bil doživel.

Sporekla se pismonoša in njegova žena nikoli nista. Akoravno se je večkrat dogodilo, da v kaki stvari nista bila

jednakih mislij, vendar jima to nikdar ni dajalo povoda, da bi se bila prepirala. Pogovorila sta se z lepa, in ne njega, ne nje ni bilo sram priznati svoje zmote.

Tako sta ravnala pismonoša in njegova žena in srečna sta bila. Le nekaj je Rozi kalilo veselje in jo navdajalo z nekako skrbjo. Njen mož je vedel, kako je bil Grčar njene stariše spravil na beraško palico. Dasi je slišal že od drugih ljudij dosti o tem, morala mu je vendar le nekega večera tudi ona povedati vse, kar je vedela o tej stvari.

»O da bi jaz vedel, kje tisti Lovrenc tiči, jaz bi že hotel Grčarju posvetiti! Kam je vendar ta človek izginil, in kako to, da ga od tistega časa ni bilo več na izpregled!« vzkliknil je pismonoša, ko je bila Roza končala svoje pripovedovanje.

»Vedi Bog, je li še pri življenju, ali ne,« pripomni ona.

»Jaz ne odjenjam prej, dokler ga ne izvoham!« reče pismonoša. »Izpraševal bom pri ljudeh, ki hodijo po svetu, tako dolgo, da mu pridem na sled.«

»A čemu to?« vpraša Roza nekako žalostna.

»Ti vprašaš, čemu? Zato, ker hočem tebi pripomoči do tega, kar je tvojega! Zakaj bi dopuščal, da bi se Grčar mastil s tvojim premoženjem? Tvoj oče so prehitro umrli, mati sami si niso vedeli pomagati, in ti sevéda tudi ne; zdaj pa imaš ti mene, in jaz si štejem v svojo dolžnost, da se potegnem záte in za to, kar je tvojega!«

»Oh, nikar, ljubi mož!« vzdihnila je Roza, katero je pred Grčarjem še vedno navdajal strah. »Nikar se ne spuščaj z Grčarjem v boj, v katerem te gotovo premaga. Doslej ga še ni bilo človeka, ki bi bil Grčarja ugnal v kozji rog, in izkušali so se z njim že močnejši, nego si ti. Če moj oče zoper njega niso nič opravili, opravil tudi ti nič ne boš. Ne draži ga in vesel bodi, če pusti on tebe pri miru. Na to, kar bi bilo moralo biti moje, ne misli več. Kar je izgubljeno, je izgubljeno! Prosim te, ne podajaj se v nevarnost!«

Pismonoša pa je odvrnil:

»Za te se podam, če treba, v vsako nevarnost, a v tem, da se podam v boj z Grčarjem, ne bo nobene nevarnosti. To bo boj za pravico, in pravica naposled vedno zmaga! Kaka nevarnost pa je to, če pozvedujem po onem nekdanjem vašem hlapcu, kterega so bili tvoj oče poslali po pobotnico h Grčarju? In kaj mi more ta, ako onega zasledim in ga pripravim, da se vrne domú, in da pred sodiščem izpriča resnico in postavi Grčarja na laž? Ali se naj vedno trpi,

da Grčar goljufa in slepari ljudi? Koliko revežev hodi že okrog, ki bi lahko dobro živeli, ako bi Grčarja nikdar poznali ne bili! Jeden se ga mora pošteno lotiti, in če se ga noče noben drug, lotim se ga jaz.«

Te besede pa Rozo niso navdale samo s skrbjo, ampak tudi z nekako žalostjo. Nehoté se je polastila včas misel, da je njen mož morda ni vzel toliko iz ljubezni, nego zaraditega, ker je upal, da pridobi kdaj z njo to, za kar je bil Grčar osleparil njenega očeta. Toda ako je pomislila, kako je sicer dober in ljubezniv z njo, otresla se je vselej zopet teh neprijetnih mislij. Tudi je upala, da do boja z Grčarjem niti ne pride ne, ker je bila prepričana o tem, da Lovrenca ni več med živimi, brez njega pa se itak ni dalo nič začeti. Tako se je bila Roza sčasoma celó pomirila in se tudi ni več brigala za to, pozveduje li njen mož še kaj po hlapcu Lovrencu, ali ne.

Pismonoša pa ni miroval. Pri raznašanju pisem, še bolj pa kot občinski sluga je prišel daleč na okrog z ljudmi v dotiko, in posrečilo se mu je po dolgem trudu res dognati toliko, da so Lovrenca Ščetino neki drvarji preteklo zimo videli nekje doli na Hrvatskem ali na Srbskem. To je bilo za pismonošo dovolj, da je pozvedoval še naprej, in da je napel vse moči, da pride do zaželjenega smotra.

Grčar, ki je imel vedno nekaj takih ljudij, ki so mu za požirek slabega žganja radi postregli s kako novico, zvedel je kmalu, po kom poprašuje pismonoša, in to ga je navdalo s tem večjim strahom, ker so mu zadnji čas od Lovrenca pogosteje dohajala pisma. Bil je zdaj hkrati prepričan, da mu je vstal v pismonoši hud nasprotnik, zoper kterega mu bo napeti vse svoje moči, da ga obvlada. Izkušal je torej na jedni strani potolažiti še Lovrenca in ga zadržati tam, kjer je bil, na drugi strani pa je preudarjal, kako bi pripravil pismonošo do tega, da bi opustil svoj načrt proti njemu.

Grčar je bil bahat in ošaben človek, ki se je najrajši zadiral v ljudi, a znal je biti tudi ponižen in prijazen, če mu ni kazalo drugače. Pismonošo je sovražil. Osramolil ga je bil, ker mu je vzel Rozo, za katero se je on poganjal, in zdaj se je celó pripravljal, da bi odkril njegovo sleparstvo. Lahko umevno je torej, da bi ga bil najrajši v žlici vode vtopil. Toda ker ni vedel, od ktere strani bi ga prijel, in ker je potreboval časa za razmišljanje, kako bi preprečil njegove namere, začel se mu je dobrikati in hliniti.

Nekaj časa je pač pričakoval, da pismonoša potrka na

njegova vrata in ga poprosi na posodo, kakor ga je prosilo že sto drugih. Ni si lahko mislil, da bi mogel pri svojih skromnih dohodkih izhajati tako, da bi mu ne bilo treba od časa do časa se zateči h komu za pomoč. Oh, s kakim veseljem bi mu bil posodil, ako bi bil prišel! Posilil bi mu bil trikrat toliko, kakor bi bil zahteval. Toda moral se je prepričati, da je Roza dobra gospodinja, in da pismo-noši ni treba hoditi iskat na posodo. Bilo je torej treba za-četi drugače.

Grčarju ni šel rad denar iz rok. V prejšnjih časih pismo-noši niti tega ni dal, kar mu je šlo, kedar mu je prinesel kako pismo. Izgovarjal se je vsakokrat, da nima drobnega, in mu obetal, da mu plača prihodnjič, a kedar je pismonoša zopet prišel k njemu, pa ni vedel nič več za to, da mu je bil zadnjič dolžen ostal. Ker je bil pismonoša preponosen, da bi ga bil opozoril za vsak novčič, ki mu ga je imel dati, spravil ga je Grčar vsako leto ob nekoliko.

Zdaj pa je bil Grčar hkrati ves drug. Ne samo, da ni nikdar več pozabil dati pismonoši to, kar je smel zahtevati za prineseno pošto, temveč ponudil mu je vselej tudi še ko-zarec vina. Pismonoši Grčarjeva ljubeznivost ni bila po volji, ker je bil do cela prepričan, da ne izvira od srca, in da hoče Grčar doseči s tem le svoj posebni namen.

Vendar pa je bil pismonoša zopet toliko previden, da Grčarju ni naravnost odkril, kako malo mu je na njegovi prijaznosti. Predobro je vedel, kako nevaren nasprotnik je Grčar, in kako oprezno mora postopati, če hoče kdaj dospeti do svojega smotra. To je bilo vzrok, da je navzlic temu, da mu je Grčarjevo vsiljevanje mrzelo, vendar pokusil vino, ktero mu je ponujal. Sevéda se je pri tem držal tako, da je Grčar lahko uganil njegove misli in je dobro vedel, kako neljuba mu je njegova vsiljivost. Toda Grčar je imel debelo kožo in se ni dal preplašiti. Hotel je na vsak način vzbuditi v pismonoši prepričanje, da je on že davno pozabil, kar je bilo med njima, in da mu je zdaj odkritosrčen prijatelj. Zato se mu je le še bolj hlinil in prijaznega delal.

Pri neki priliki, ko se je pismonoša zopet obotavljal, izpiti ponujano mu vino, rekel mu je kar naravnost:

»Nikar se vendar ne brani, saj ti ga dam rad. Ako bi ti ga rad ne dal, gotovo bi ti ga tudi ne ponujal. Kaj bi se držal vedno takó hudo námel!«

Pismonoša je bil vsled teh besed nekoliko v zadregi in ni vedel precej, kaj bi odgovoril. Potém pa je vendar

pripomnil: »Jaz se ne držim nič hudo. Če mi je pa Bog tako lice dal, ne morem nič za to.«

»Eh, kaj bi tajil!« odvrne Grčar. »Še vedno misliš, da sem ti nasproten, to dobro čutim. Pa mi delaš krivico, veš! Kaj pa sem ti storil? Ali se ti nisem umaknil, ko sem videl, da ne opraviš nič? Jaz bi imel več vzroka, da bi bil jezen náte, kakor ga imaš ti náme. Ali ni res taka? Pa nisem! Bog mi je priča, da nisem!«

Grčar je namigaval samo na to, da je Roza rajši vzela pismonošo, nego njega, glavne stvari pa se ni dotaknil, ki je bila vzrok njunega nasprotstva. On je že vedel, zakaj ne, pa tudi pismonoša si je to lahko razlagal. Tega je kar zdreznilo, ko je slišal, kako kliče Grčar Boga na pričo, ko vendar nobene dvombe ni bilo, da je vse to, kar mu je pravil, predrzna laž. Grčar pa je nadaljeval:

»Naj bo že, kakor hoče; le toliko ti rečem, bodiva odslej prijatelja! Pozabi na to, da sem tudi jaz snubil tvojo ženo, in bodi vesel, da jo imaš. Jaz ji nikdar nisem zameril, da si je izbrala tebe, to mi smeš verjeti. Neumno je bilo od mene, da sem se oziral po tako mladem dekletu. Le povej ženi, da me je skoro sram, če se spomnim, da sem se ji tako vsiljeval. Pa tudi to ji sporoči, da nisem čisto nič hud na njo, da me je zavrnila. Bodimo prijatelji! Drug drugega potrebujemo, in drug drugega moramo podpirati! Danes potrebuješ ti mene, jutri jaz tebe. Je že tako na svetu. Če bi tebi kdaj česa manjkalo, kar se dobi pri meni, kar reci mi, in pomagano ti bo. Morda se sčasoma vendar le še prepričaš, da nisem tako napačen človek, kakor si mislil!«

Tako si je prizadeval Grčar, da bi preslepil pismonošo, toda svojega namena ni dosegel. Pismonoša je bil prav prebrisane glave in se ni dal odvrniti od svojega naklepa.

VII.

Nekega dne se je hipoma raznesla novica po vasi, da je umrl oni Lovrenc Ščetina, ki je nekdam služil pri Klinarju. Tudi pismonoša je zvedel to novico, in sicer od več strani. Taki ljudje, ki niso prej skoro nikoli govorili z njim, zglašali so se zdaj na njegovem domu in mu pravili o tem. Če pa je pismonoša koga vprašal, odkod je zvedel to, in kdo je prinesel to vest, vedel mu ni nikdo povedati kaj gotovega.

Da pismonoši ta novica ni bila prijetna, mislimo si lahko. Če bi se bila obistinila, potem so splavale po vodi vse nje-

gove lepe nade, da zopet pridobi kdaj ženi svoji njeno domačijo.

Šel je vprašat v župnišče, toda tam niso vedeli še nič o tem. Gospod župnik mu je rekel, da je umrl Lovrenc Ščetina prav lahko tako kje na samem, da o njegovi smrti ni zvedelo nobeno oblastvo, in vsled tega bi tudi župniškemu uradu ne bilo prišlo o njegovi smrti nikako naznanilo.

Pismonoša je hodil potrj okoli, kajti on ni prišel na to, da si je zvitica butica Grčarjeva bila izmislila to novico. Pozvedoval je zdaj še natančneje po tistih drvarjih, ki so bili baje nekdanj videli Lovrenca nekje na jugu. »Če zvem, kje se je nahajal,« mislil je sam pri sebi, »potém tudi lahko dožnem, je li še živ, ali pa je res umrl.« In res se mu je naposled posrečilo, da je prišel v neki gorski vasi onim ljudem na sled, ki so bili neki z Lovrencem trčili skupaj. Koliko truda ga je stalo, koliko popraševanja je bilo treba, kolikokrat ga je kaka laž, ali pa tudi nenatančnost v pripovedovanju spravila na napačno pot, predno je naposled vendar le zvedel za one ljudi, ki so ga imeli rešiti večnih dvomb in ga privedi do gotovosti! Toda ko je hotel z dotičniki govoriti, zvedel je na svojo veliko žalost, da so isti že zopet odšli na delo, in da se vrnejo še le drugo pomlad.

Tako je moral pismonoša hočeš ali nočeš odložiti vse to, kar se je bil namenil ukreniti zoper Grčarja, na poznejši čas.

Prišla je bila zima z vsemi neprijetnostmi, ki jih je občutil zlasti pismonoša pri svoji težavni službi. Po letu in o lepem vremenu se že še raznašajo pisma in opravlja služba občinskega sluge, toda po zimi, ko mete noč in dan, to ni kar si bodi. Pismonoša je bil zaradi negotovosti, v katero ga je spravila ona vest, da je Lovrenc umrl, vso zimo nekako potrj, in žena se je morala jako truditi, če ga je hotela razvedriti. Nekoliko izpremembe in veselja mu je prineslo le to, da se mu je okoli novega leta rodil čvrst deček. Odslej res ni nekaj tednov na drugega mislil, kakor na svojega otroka in na to, kako bi vse potrebno preskrbel, da ne bi ne materi, ne otroku ničesar ne manjkalo.

Roza sama pa je bila tudi zelo srečna, ko je videla moža tako veselega in zadovoljnega. Nadejala se je zdaj za trdno, da popusti za vselej ono nesrečno misel, da dokaže Grčarju njegovo sleparstvo, ono misel, ki mu je težila noč in dan srce, ki pa se po njenem prepričanju ni mogla nikdar uresničiti.

Da pismonoša več ne misli na to, da bi svoji ženi pri-

pomogel do njenega nekdanjega doma, o tem je bil pričan zdaj tudi Grčar. Imel je povsod ljudi, ki so pazili na pismonošo in mu poročali, kaj je tu in tam govoril, a že vso zimo ni zvedel od nobene strani, da bi bil pismonoša kje napeljal govor na Lovrenca Ščetino. Grčar je bil uverjen, da je pismonoši popolnoma zmedel račun s tem, da je razširil vest o Lovrenčevi smrti. Mel si je roke od veselja, da je imela njegova zvijača nepričakovano dober uspeh.

Toda varal se je Grčar, in varala se je pismonoševa žena. Pismonoša ni bil mož, da bi bil vsled vsake nepravilike izgubil pogum in odstopil od svojih naklepov. Ravno zato pa, ker mu je bil Bog dal otroka, hrepenel je še bolj po tem, da bi izvil Grčarju krivično pridobljeno premoženje. Poprej je mislil, da vrši s tem samo dolžnost do svoje žene, zdaj pa je bil uverjen, da je dolžan to tudi zaradi svojega otroka storiti.

Komaj je bila torej prišla pomlad in so se začeli vračati drvarji domú, pa je Grčar z nova zvedel, da je pismonoša zopet na delu. Nekaj časa je mirno čakal, kakor bi še vedno upal, da pismonoša odjenja, a ko je le vedno slišal in slišal, kako vztrajno in dosledno si ta prizadeva, da bi prišel Lovrencu na pravi sled, prepričal se je, da ima opraviti z odločnim nasprotnikom, proti kateremu mu bo uporabljati vse svoje moči, in s katerim se bo moral boriti na življenje in smrt. Začel se je torej pripravljati na ta boj.

Kedar je Grčar namerjal koga ugonobiti, tedaj je bil kakor kak vojskovodja, ki natanko vse preračuni in preudari, kako bo na jedni strani odbil sovražnikov napad, in kako bo na drugi strani sam nasprotnika najlažje prijel in potolkel.

Kako previden je bil Grčar, in kako je znal braniti svojo kožo, izpričuje najbolj to, da že tistikrat, ko niti še slutil ni, da bi se znal kdaj med njim in pismonošo vneti boj, nobenega pisma na Lovrenca Ščetino ni oddal na domači pošti. Rajši se je peljal celo uro daleč v trg in je odposlal od onod nanj pismo ali denar, da bi v njegovem kraju ne zvedeli, da je v kakšni zvezi z onim človekom.

Da bi lažje oviral pismonoševa prizadevanja, pozvedoval je tudi on natanko po onih, ki so se vračali s Hrvatskega ali Srbskega, kjer so delali čez zimo. Kakor hitro pa je slišal, da je dospelo kako krdelce domú, hitel je do posameznih drvarjev, popraševal jih po tem in onem, zlasti, kod so vse hodili, in še le tedaj se je pomiril, ko se je do dobra prepričal, da o Lovrencu ničesar ne vedó. Pri tem je Grčar

tudi dognal, na ktere može se pismonoša posebno zanaša, in ni se malo prestrašil, ko je čul, da so tisti res nekje tam doli, odkoder so njemu prihajala Lovrenčeva pisma. Da je moral priti Lovrenc zares s kom iz svojega domačega kraja v dotiko, pričalo je tudi jedno zadnjih njegovih pisem, iz kterega je Grčar posnel, da je tisti zdaj do dobra poučen, kaj se je zgodilo s Klinarjem in njegovo rodbino. Tudi je bil nekaj časa sem predrznejši v svojih terjatvah. Tako ni bilo zanj več dvombe, da je pismonoša na pravem sledu.

Toda na svoje veliko veselje je Grčar tudi zvedel, da oni drvarji, ktere je pismonoša tako željno pričakoval, delajo v gozdih doge, in da so dobili toliko opravila, da ostanejo tudi črez celo poletje tam. Na ta način nevarnost še ni bila tako blizu. Grčar pa je bil zadovoljen, da je le imel dovolj časa, ker se ni bal, da bi sčasoma ne našel sredstev, s kterimi bi spravil ob uspeh vse pismonošove napore in uničil njegove namere.

Peklo ga je najbolj to, da ga je Lovrenc tako pestil, in da se mu ni mogel ubraniti. Vsekako je moral preprečiti, da bi se ta vrnil, ker drugače bi bil izgubljen. Grčar je dobro vedel, da se na takega človeka ni dosti zanesti, in da bi ga, če bi mu še tolikokrat zamašil usta, prej ali slej vendar le izdal, in sicer tem prej, ker Lovrenc ni imel vzroka, bati se preveč kazni, ako bi bil razkril krivico, ki se je zgodila Klinarju. Bilo mu je treba samo reči, da tistikrat niti vedel ni, kake vrednosti je oni papir, ki ga je izmaknil Klinarju, in da se je zdaj ravno zaraditega ovadil, da bi popravil kolikor mogoče krivico; v takem slučaju je smel vsekako upati zelo mile sodbe.

Vse to je preudaril Grčar, in ni mu kazalo drugega, nego da je Lovrencu Ščetini odgovarjal in mu pošiljal kolikor toliko denarja. Pač pa se je po tihem rotil, da nekega dne tudi njemu zavije vrat. To pa bi se moglo le zgoditi, ako vrže prej pismonošo ob tla. Zato je neprenehoma mislil, kako bi temu prišel do živega. Poklical si je v spomin vse, kar je vedel o njem, ter preudarjal, ali ne bi mogel dobiti kakega zaveznika zoper njega.

Nekega večera že v mraku je hodil po svoji spalnici gor in dol in je takó-le v presledkih govoril sam s seboj:

»Da se je v Stranski vasi ženil pri tisti Marijani, to vem. ... To bi bilo že nekaj! ... Porabiti bi se to že dalo kakó! ... Kaj pa tista abotna Jera, ki služi na pošti? Ali se ni govorilo enkrat tudi, da vzame njo? Pač! ... Hm! ... Tisto

babnico dobro poznam! . . . Drugega ne misli, nego na možitevl . . . Dà, ta ga gotovo sovraži, ker jo je pustil na cedilul . . . S to bo treba poskusiti! . . . Toda kako? . . . Hahaha! kaj pa, če bi ji obljubil jaz, da jo vzamem? . . . Zakaj ne? . . . Potém bi storil iz nje, kar bi hotel! . . . Povedala bi mi o pismonoši, kar mi je treba, ker dobro pozna njega in njegove razmere; no, in pomagala bi mi za tako ceno tudi izpodbiti mu noge. . . . Sevéda, babnica bi mi pozneje lahko delala tudi sitnosti. Toda takega ženišča se že otresem!«

In potém je veselo pristavil:

»Dà, ta Jera mi bo pri mojih naklepih v dobro oporo. Gledati moram, da pridem čim prej z njo skupaj.«

Grčar pa jo je zares dobro pogodil, ko se je spomnil Jere. Ljudje so trdili, da je nekoliko prismuknjena, in to v nekem oziru po pravici. Hrepenela je od nekdanj po tem, da bi se omožila, in v tem hrepenenju je zagrešila marsikako neumnost. Ponujala se je na vse strani, a nikdo se je ni usmilil. Krivo je bilo temu nekoliko pač tudi to, da je bila premalo brhka in v vsem svojem vedenju zeló nerodna. Sicer pa je bila Jera potuhnjena, sovražljiva, jako strastna in tudi zlobna, če je prišlo na to.

Akoravno ji je bila nada, da se omoži, že neštetokrat splavala po vodi in so se ljudje zavoljo tega radi nekoliko pošalili z njo, vendar je začela, ko je slišala, da se bo pismonoša ženil, z nova upati in je bila naposled, ko je izprevidela, da bi pismonoševa mati ne imela nič zoper njo, za trdno prepričana, da dobi lepega in mladega moža.

Imela je Jera nekaj dote po svojih stariših in tekom let si je bila tudi sama že precej prislužila, tako da bi k hiši ne bila prišla praznih rok. Na to je stavila tudi svoje upe in rada se je pobahala s tem, da ima že več kot jeden tisočak prihranjenega denarja. Pismonoši je velikokrat celó jasno razodela, da bi se ga ne branila, ako bi jo hotel, in pokazala je tudi njemu več kakor enkrat svojo hranilno knjižico in mu namigavala, da bi bilo to lahko njegovo. Ali pismonoša se je delal nevednega in je ni hotel razumeti. Blagroval jo je sicer zaradi njenega premoženja, ker se ji ravno ni hotel zameriti, a izmuznil se ji je vselej še tako o pravem času, da ni mogla priti do odločilne besede.

Navzlic vsemu temu je Jera vendar še vedno upala, da jo zasnubi pismonoša, dokler ni bila prišla Roza na pošto. Ko pa je videla, kako se pismonoša kaže Rozi vse drugače

prijaznega, nego njej, začelo ji je upadati srce. Sedaj še le je vedela, da se njene goreče želje ne izpolnijo nikdar, in da hranilna knjižica ni imela zaželjenega uspeha. Od tistega trenutka pa je tudi sovražila pismonošo in Rozo. Pokazala vendar tega ni. Delala se je pismonoši, kakor Rozi prijazno. Togotila se je, a ni si hotela nakopavati nove sramote in novega zasmehovanja. Saj so itak vedeli vsi ljudje, da je hotela ujeti pismonošo v svoje mreže. Ako bi bila pa svoj srd še očitó kazala, bila bi jim dala nov povod za to, da bi jo bili smešili.

Tudi potém, ko sta bila pismonoša in Roza že mož in žena, ostala je Jera navidezno mirna in je skrbno gledala na to, da bi ne izdala tega, kar se je godilo v njenem srcu. Vsled tega je imela tudi še precej mirú pred ljudmi. Ali Grčarja, ki je poznal kakor malokdo človeško srce, vse to ni motilo. Poznal je Jero in njene slabosti in vedel je, da jo peče, ker je vzel pismonoša rajši Rozo, nego njo. Zato kar nič ni dvomil, da jo dobi z lahka na svojo stran.

Ko torej nekega popoldne opazi, da gre Jera sama na polje, odpravi se hitro za njo. Bila sta že precej daleč iz vasi. Grčar se ozre pazljivo na okrog, ali ni kakega človeka v obližju, in ko se prepriča, da ni nikogar, zakliče:

»Oj, Jera, kam pa kam tako urno? Čakaj vendar malo, pojdeva skupaj!«

Kakor smo že omenili, Jera ni bila kdo ve kako bistro-umna; toda to se ji je vendar čudno zdelo, da jo Grčar tako prijazno ogovarja, dočim se je prej komaj menil za njo. Ustavi se in strmeč čaka, da pride Grčar bliže.

Ta ni prezrl njene osuplosti, toda to ga ni spravilo v zadrego. Imel je že svoj načrt, kako bo postopal z njo, in vedel je, da se mu ne bo mogla zoperstavljati. Snubiti jo je hotel in obljubiti ji, da jo vzame za ženo, ne meneč se za to, kaj bode iz reve, kedar se prepriča, da je bila grdo ogo-ljufana, in da je bila le orodje za izvršitev njegovih malo-pridnih naklepov. Da bi mu ne verjela, tega se Grčar ni bal, ker je predobro poznal njeno lahkovernost. Na jedni strani ji je hotel torej obljubiti to, po čemur je že toliko let ko-prnela, na drugi strani pa je namerjal podžgati njeno sovraštvo do pismonoše in Roze.

Približavši se ji, reče nekako šegavo:

»Kako je to, da vsaka ženska beži pred menoj? Hitel sem na vso moč za tabo, pa bi te ne bil došel, ako bi se

ne bila ustavila. No, saj si pa tudi tako brhka, kakor bi ne bila stara niti šestnajst let.«

Lepa beseda, pravijo, najde lepo mesto. Zlasti so pa ženske, tudi če so bolj bistrourmne, nego je bila Jera, dostopne prilizljivim besedam. Ni torej čudno, da so te besede Jeri jako ugajale. Sicer bi se bila rada malo zatajila, pa ni šlo. Usta so se ji raztegnila na smeh, in z glasom, ki je Grčarju takoj izdal, da je ubral pravo struno, mu odvrne:

»Pojdi, pojdi, kaj bi se norčeval iz mene! Nisem tako neumna ne, kakor misliš!«

»Kaj se bom norčeval?« odgovori Grčar tako resno, da ji je moral pregnati vse dvombe, da govori resnico. »Kar je res, je pa res! Še spoznal te nisem precej, ko si hitela tako lahkih nog pred mano. Ali te smem spremljati malo? Rad bi nekaj govoril s teboj.«

Jera se je čutila vsled te ponudbe jako v časti. Kaj takega bi ne bila nikdar pričakovala, in sicer tem manj, ker tudi njej ni bilo neznano, kako ošaben je Grčar. Že zavoljo tega je torej rada privolila v to, da jo je Grčar spremljal. Razun tega pa jo je gnala tudi radovednost, kaj ji ima Grčar povedati. Pozabila je pri tem popolnoma, da se ji mudi, in tudi potém še, ko je stal Grčar že poleg nje, ni se premaknila z mesta, ampak je zvedavo vpirala vanj svoje oči, kakor bi ga hotela prisiliti, da bi ji brž odkril svojo skrivnost.

Grčarju pa se menda tu še ni zdelo prav varno. Bal se je, da bi ga kdo ne zasačil z Jero skupaj; zato reče:

»No, pa pojdiva naprej!«

In šla sta. Jera ga je v jednomer po strani pogledovala, ali Grčar je molčal in stopal tako urno, da ga je Jera komaj dohajala. Najbrž je želel, da bi bila že na njivi, kamor je Jera hotela, in kjer bi bila bolj sama pred ljudmi, kakor tukaj na sredi pota. Toda Jera ni mogla strpeti, zato pretrga molk in reče:

»No, kaj pa molčiš zdaj? Če mi imaš res kaj povedati, povej hitro!«

Grčar je moral torej pričeti. Kakor bi hotel opravičiti svoje obotavljanje, nasmehne se prijazno in reče:

»Veš, mož, ki se je enkrat ženil, pa mu je izpodletelo, nima pravega poguma. Boji se, da ne bi še drugič doživel, kar je že enkrat bridko in grenko občutil.«

Jeri šine kri v medla in že precej nagubančena lica. Kaj? Da bi Grčar zdaj njo snubil? Je li prav razumela nje-

gove besede? To skoro mogoče ni! Sicer Grčar sam na sebi res ni bil nič posebnega. Lep ni bil nikdar in zdaj tudi mlad ne več. Toda gledé na njegovo veliko premoženje je bil za njo vendar le več kakor dober. In kaj naj bi si ona še izbirala! Glavna reč je, da dobi moža. O še slabejšega bi bila vzela, slabejšega, kakor je bil Grčar! Kaka sreča! Obupavala je že, zdaj pa ji je zopet tako lepo posijalo solnce upanja! Toda kaj, ko bi se tudi Grčar hotel samo norčevati iz nje, kakor so se že drugi? Kaj takega se ji ni zdelo verjetno. Za to se ji je zdel Grčar vendar le premoški! Morda mu pa vendar le dopada. In če tudi ne, da jo le vzame! Saj je priznal dovolj jasno, da jo snubi zaradi tega, ker mu je drugje izpodletelo. Bil je torej v enakem položaju kakor ona, in zato se je nemara zatekel k njej. Sicer pa, ali se ni omožilo že mnogo slabejših, kakor je ona? . . .

Vse te misli so Jeri bliskoma švigale po glavi, da ji je kar šumelo po njej. Če je bila v prvem trenutku malo nezaupljiva, poloti se je zdaj hkrati pogum in veselje. Le težko se je zatajevala. Grčar še ni bil vsega povedal, ko se nasmeje in reče:

»Pa saj ne misliš mene snubiti?«

»Zakaj ne?« odvrne Grčar s posebnim naglasom. »Pa ravno tebe snubim, glej! Ali me boš tudi ti tako zapodila, kakor me je ona ošabna Roza?«

Jera bi mu bila najrajši padla takoj okoli vratú, vendar mu je rekla zastran lepšega:

»Malo boš pa le potrpel, da se premislim; saj veš, predno se stori tako važen korak, treba je nekoliko preudariti.«

Grčar si boljšega odgovora ni mogel želeti. Bal se je že, da ga Jera precej ne prime za besedo. Da tega ni storila, bilo mu je jako prav. Čim dalje bi se bila obotavljala, tem ljubše bi mu bilo. Saj pred tistim je imel še najbolj strah, da bi preveč ne silila vanj. Zato reče zadovoljno:

»Počakam pa že, počakam, če treba še celo leto. Da le vem, da imam nekoliko upanja!«

Jeri pa je bilo precej žal, da mu ni udarila takoj v roko. Hoteč nekoliko popraviti, kar si je bila nepremišljeno pokvarila, reče:

»Tako dolgo ti pač ne bo treba čakati. Lahko rečem že zdaj, da sem zadovoljna s teboj, in — kaj bi tajila — čim prej postanem samostojna gospođinja, tem ljubše mi je. Saj veš, kako je pri tujih ljudeh! Če nočeš med poletjem, pa naj bo pred adventom poroka.«

Grčarja je sililo na smeh, da se je Jera tako hitro vsedla na limanice, in da se je takoj s tako resnobo začela baviti s poroko, toda varoval se je, da bi se ne izdal. Odgovori torej, resno se držeč:

»Kdaj napraviva svatovanje, tega zdaj še sam prav ne vem. Mogoče, da se stvar še zavleče do druge pomladi. To pa zategadelj, ker se je za mojo hčer zglasil snubec in se mi najbolje zdi, da prej hčer omožim, predno se oženim sam. Prvič ni dobro, če so veliki otroci domá, kedar pride nova gospodinja k hiši, drugič imam pa tudi lepši vzrok za ženitev, ako gre hči, ki je doslej gospodinjala, od hiše. Ker pa še zdaj ne vem, kdaj bo hčerina poroka, ne morem še tudi za najino določiti časa. Toda rečem ti, vzela se bo-deva, kakor hitro bo mogoče!«

To, kar ji je povedal Grčar, bilo je vse tako naravno, da ni mogla Jera nič ugovarjati, akoravno ji ni bilo posebno po volji. Nekoliko potrta reče torej:

»Kakor veš, tako napravi!« Po kratkem premolku pa še pristavi:

»Samo če si ne premisliš še do tedaj!«

»Tega se nikaner ne boji!« tolaži jo Grčar. »Samo nikomur ne pravi o tem! Saj veš, kakšni so ljudje. Ako to zvedó, prizadevali si bodo na vse pretege, da naju spravijo narazen. Govorili bodo pred tabo črez me, in pred menoj črez te iz same nevoščljivosti. Tudi zaradi hčere mi je ljubše, če ne zve še nekaj časa nič o tem. Najboljše je torej, da se delava, kakor bi se med nama ne bilo nič dogodilo, in kakor da sva si še vedno tako tuja, kakor sva si bila doslej. Pride že čas, ko se nama ne bo več treba zatajevati pred ljudmi. Seveda, govoril bi pač rad sem in tja s teboj. Kaj praviš, kje bi se včasih lahko sešla?«

»Oh, snideva se lahko večkrat!« odvrne Jera. »Na polju bom imela zdaj najmanj vsak drugi dan opraviti. Če hočeš, pa me počakaj včasih tukaj kje.«

»Dobro! Samo glej, da se boš že bolj v mraku vračala. Pričakoval te bom zmirom v takem času, ko bom upal, da greš že proti domu. Toda zdaj se morava ločiti. Saj je itak čudno, da naju še nikdo zapazil ni. Lahko noč torej! Mislim, da se v kratkem zopet vidiva!«

»Le kmalu pridi!« odgovori Jera, in nato se razideta.

VIII.

»Jedno najlepših iznajdeb hudičevih je obrekovanje.« S temi na pol glasno izgovorjenimi besedami je prestopil Grčar prag svoje hiše, ko se je hotel nekega večera zopet sniti z Jero. Hudobni naklepi, ki jih je snoval v svoji glavi zoper pismonošo in njegovo ženo, dozorevali so bolj in bolj, in ta dan je že vedel, pri čem mu bo pomagala Jera. Odločil se je bil za to, da napravi pred vsem razpor med pismonošo in Rozo. Računal je pri tem jako dobro. Ako se mu ta nakana posreči, izpolnilo se je njegovo prorokovanje, katero je bil izrekel na dan njune poroke, ko je namreč rekel, da se bodeta pismonoša in njegova žena kmalu lasala. Ob jednem bi se na ta način maščeval obema, naposled pa še dosegel to, da bi se pismonoša ne poganjal še nadalje za Rozino premoženje. Mislil je: »Ako mu primrzim ženo, primrzim mu tudi to, kar je njeno.« Sicer pa je bil namenjen, razdvojiti ju tako temeljito, da bi ne jednemu, ne drugemu ne bilo več hodilo na misel, boriti se zoper njega. Otrovati in zagreniti jima je hotel življenje tako, da bi izgubila vse veselje do njega; a to se je dalo doseči le z obrekovanjem. Pri obrekovanju pa mu je morala pomagati Jera.

Bilo je nekega vtorka večer, ko je šel Grčar s tem namenom v srcu iskat Jero. Pripravljalo se je sicer k dežu, in pretila je nevihta; toda Grčar je tako hrepenel po izvršitvi svojega naklepa, da se ni dal ostrašiti. Šel je iz hiše, akoravno mu je hči prigovarjala, da naj ostane domá. Toda on ni šel po navadni poti, ampak po neki stranski stezi, kjer se mu ni bilo treba bati, da bi ga kdo srečal. To vreme mu je bilo celó po godu, ker je upal, da bo zaradi preteče nevihte malo ljudi zunaj. Tega se je sploh najbolj bal, da bi ga kdo z Jero skupaj ne zalotil, a ta večer si je kaj takega tem manj želel, ker je hotel prvič stopiti z Jero v ožjo zvezo in ji hotel razodeti del svojega načrta.

Bil se je vlegel že mrak na zemljo, in ker je bilo nebo zaveznjeno s črnosivimi oblaki, bilo je še bolj temno, kakor bi bilo sicer. Tudi Jeri so domá odgovarjali, da naj ne gre na polje, ker se zdaj in zdaj vsuje ploha; a ker je vedela, da ima nocoj priti Grčar, izgovarjala se je, da mora iti, ker bi drugače prišla v zadrego v kuhinji. In šla je. Bila je sicer precej plašna, toda Grčarjeve obljube so ji bile tako zmedle glavo, da se ni bala več ne bliska, ne groma.

Bila je precej časa prej na mestu, kjer sta se imela sniti, nego Grčar, in že se je začela bati, da se je ta ustrašil

bližajoče se hude ure, ko stopi od druge strani k njej. Prvi trenutek se ga je celó prestrašila, misleč, da je kdo drug. Ko pa ga spozna, poda mu vesela roko in ga prijazno pozdravi. Toda Grčar je odzdravil nekako mrzlo, vsaj bolj mrzlo, nego je bilo njej ljubo. Videlo se mu je, da je zamišljen. Belil si je še vedno glavo, kako bi najlažje in najgotoveje izvedel, kar se je bil namenil izvesti. Tudi to ga je nemara še skrbelo, bo li se dala Jera tako porabiti, kakor je želel, ali ne. Zato je nekaj časa molčal, predno je izpregovoril.

»Kako pa sta vidva s pismonošo kaj?« vpraša naposled.

Jera ni bila malo osupla zaradi tega vprašanja. »S pismonošo?« vpraša zategnjeno. »Zakaj vprašaš to?«

»Ljudje pravijo, da bi ga bila ti rada vzela. Ali je res?«

Jera zarudi, toda Grčar tega ni mogel opaziti, ker je bilo že preveč temno.

»Kdo pravi to?« vpraša nekam boječe, a tako, kakor bi hotela s tem vprašanjem reči, da ni res, kar govore ljudje. Bila je v skrbeh, da bi Grčar ne vzel tega za povod, da bi prelomil dano ji obljubo.

»No, to vé ves svet!« odvrne Grčar skoro odurno. Jezilo ga je, da hoče to prikrivati ter mu vzeti priliko, da bi ji brz odkril svoj namen.

»Saj ni to nič hudega!« nadaljuje potém nekoliko prijazneje. »Samo to me jezi, da se pismonoša zdaj povsod norčuje iz tebe, in da povsod, koder raznaša pisma, na dolgo in široko pripoveduje, kako si se mu nastavljala in vsiljevala.«

Grčar je s to lažjo popolnoma dosegel namen, ki ga je hotel doseči.

»Kaj? To pripoveduje o meni pismonoša?« zatogoti se Jera.

»To in še veliko drugega!« potrdi Grčar. »Jaz sem na lastna ušesa slišal, kako te je obiral. Kako neprijetno mi je bilo poslušati take stvari o svoji prihodnji ženi, lahko si misliš.«

»Oh, jaz mu jih povem!« vzklikne Jera. »Še nocoj mu povem take, da jih bo pomnil nekaj časa!«

»Tisto ni nič!« ugovarja Grčar. »Če ga ozmerjaš, smejal se ti bo in te opravljal le še hujše. Prijeti ga je treba drugače! Tudi tisti njegovi ošabni ženi bi se spodobilo, da se ji pristrizejo nekoliko peroti. To vem, da se domá dostikrat norčujeta iz naju. On ji pripoveduje, kako je tebe

speljal na led, ona pa se baha, kako je mene zavrnila, ko sem jo snubil. Pa naj bi se domá že smejala čez naju, samo to me jezi, da kaj takega še okrog raznašata. Vsak dan moram kaj novega slišati. Zdi se mi, da nimata drugega opravka, nego vleči tebe pa mene čez zobe. No, pa sevéda, predobro se jima godi! Vsa srečna sta! Jaz sem vedno mislil, da njun zakonski mir ne bo trajal dolgo. Pa sem se motil, že vidim. Pismonoša mora imeti lep zaslužek, da tako dobro živijo. Roza je taka, kakor kakšna gospa. Ne da bi Boga hvalila za to, pa še smeši svojo nekdanjo tovaršico pred ljudmi. Kaj ni bila ravno tako dekla, kakor ti? Zdaj se pa drži, kakor bi se bila od nekdanj samo po pernicah valjala! Ne, Jera, tega ne smeva dopustiti, da bi šlo to tako naprej. Jaz mislim, da bi bilo dobro, da se nekoliko maščujeva.«

»Kako pa se naj maščujeva?« vpraša Jera, vsa razgreta vsled Grčarjevih besed.

»Vse pojde,« odvrne Grčar, »ako sva pametna in mi hočeš ti pomagati!«

»Kako bi ne hotela,« pripomni Jera. »Sovražim ju oba.« Grčar je bil jako zadovoljen s tem odgovorom.

»Drugega tudi ne zaslužita, nego sovraštva,« reče. »Tudi jaz ju sovražim, in moje srce hrepeni po maščevanju. Toda previdna morava biti. Izdati ne smeva nič od vsega tega, kar se godi v najinem srcu. Bodi prijazna s pismonošo, kakor si bila doslej, ali še bolj! Ustrezaj mu, kjer in kakor mu moreš, tako da si pridobiš popolnoma njegovo zaupanje. Ko pa si to dosegla, zašepeči mu pri prvi dobri priliki nekaj na uho, kar mu bo zelo neprijetno zvenelo in mu napolnilo s strupom njegovo srce.«

»Kaj pa mu naj zašepečem?« vpraša Jera, ki je že vsa hrepenela po maščevanju.

»Le čakaj!« tolaži jo Grčar. »Tako j zveš, kako in kaj si mislim. Jaz sem tega mnenja, da pismonoše in njegove žene ne more nič hujše zadeti, nego če ju spraviva navzkriž in v razpor. Sedaj sta složna in zato srečna. Če razdereva njuno slogo, razdrla sva tudi njuno srečo.«

»To pojde težko,« odvrne Jera in zmaje z glavo.

»Pojde. Jaz pravim, da pojde,« zatrjuje Grčar. »Samo pametno morava postopati. Jaz mislim, da lepšega maščevanja si ne moreš želeti, nego če se nama posreči obuditi v Rozi nezaupanje in sovraštvo do svojega moža, s katerim se zdaj tako ponaša, in če se tudi pismonoša, ki se sedaj norčuje iz tebe,

pripravi tako daleč, da bode črtil svojo ženo in se kesal, da ni vzel rajši tebe.«

»Ali« ... prestriže mu nestrpno Jera besedo.

»Nič ali! Takoj se prepričaj, da se dá vse to izvesti, ako le storiva vsak svoje. Samo to mi še prej povej, kdaj ima pismonoša opraviti na pošti, in kdaj ga gotovo ni domá.«

»Domá ga sploh mnogo ni,« razlaga Jera, »ker mora, ako ni na pošti ali na železnici, raznašati pisma. Pred popoldnem mora biti na pošti vsak dan med osmo in deveto uro, potem nese na železnico vreče s pismi; na železnici počaka tako dolgo, da pride vlak; ko je prevzel, kar je prišlo z vlakom, pa se zopet vrne, in sicer tako nekako okoli četrta na jednajst, včasih tudi malo pozneje. Ravno tako pride popoldne vsak dan ob dveh na pošto, gre okoli treh na železnico, vrne se ob petih in nato raznaša pošto.

»Dobro!« pripomni Grčar, potem ko je bil še vse enkrat ponovil, kar mu je naštela Jera. »Ali ne hodi tudi po noči na pošto?«

»Sevéda, vsako noč enkrat. Ob pol dveh pride k nam, vzame vreče s pismi in z denarjem, gre na kolodvor in se vrne potem okoli treh domú.«

V tem ko sta se Grčar in Jera tako razgovarjala, bliskalo se je hudo v jednomer in grmelo tako, da je bilo človeka groza. Toda Grčar in Jera sta bila tako utopljena v svoje pomenke, da nista nič videla in nič slišala. Niti dežu, ki je začel padati, sicer v redkih, vendar debelih kapljah, nista se dala pregnati.

Jera je bila popolnoma pozabila, da bi bila morala iti na njivo. Stala je, kakor priklenjena poleg Grčarja in ga poslušala z odprtimi usti. Oči so ji stopile naprej izpod čela, tako je strmela v pričakovanju, kaj ji Grčar še vse pové. Dvojna želja ji je polnila srce: da bi se mogla maščevati nad pismonošo in njegovo ženo, in pa da bi mogla ustreči svojemu ženinu ter ga tem bolj navezati náse!

Ta pa je po kratkem premisleku také-le nadaljeval:

»Vidiš, to, kar si mi povedala o pismonoši, je vse kakor nalašč za naju. Poslušaj me, kako namerjavam izvršiti svoj namen. Vsekako moram pričeti jaz nekoliko prej, nego ti. In to storim tako. V tistem času, ko pismonoše ni domá, zglašim se odslej pogosteje na njegovem domu. Kolikor poznam Rozo, ne bo si upala pokazati mi vrat brez povoda. Postopal bom pa že tako previdno, da ne bo slutila, kaj me je privedlo tja. Črez nekoliko dnij posežeš pa ti vmes.

Opozorila boš o priliki pismonošo na to ter mu rekla, da se ljudem zdi zelo čudno, da prihajam tako pogostoma in ob takem času k njemu na dom, ko njega ni domá. Porečeš mu tudi, da se že vse mogoče govori, zlasti pa, da donašam Rozi darila, in da jih ona rada sprejema.

»Samo če bo verjel!« pripomni Jera.

»Nikar se ne boji! Nekaj učinka bo to prav gotovo imelo. Vsega sevéda ne bo verjel, toda dovolj, če se ga nekaj prime. Jaz vem dobro, kako je človek stvarjen v prsih! Srčni mir se kmalu skali, in če doseževa to, doseгла sva mnogo! Srce, enkrat vznemirjeno, umiri se težko zopet! Sicer pa bi bilo dobro, ako bi pismonoša tudi iz ust koga drugega zvedel kaj takega. Če imaš kako dobro znanko, pošepči ji to na uho. Če je stvar še tako malo verjetna, ljudje ji radi verjamejo, samo če morejo kaj slabega reči o svojem sosedu. Govorica o tem se razširi kakor ogenj, če potakneš žveplenko v slamnato streho. No, in če se to zgodi, potem ne pomaga pismonoši nobena stvar več. Naj mu žena še tako zagotavlja svojo nedolžnost, dvomil bo in miren ne bo več. Da pa se nama vse še bolj posreči, in da pismonošo še bolj zbegava, porečeš mu, da si že večkrat slišala praviti, da po noči, ko njega ni domá, zmirom nekdo lazi okoli njegove kočé. Če bi ne verjel, reci mu, naj se sam prepriča o tem. To bo tudi prav gotovo izkušal storiti. Glavo stavim, da bo precej prvo noč, ko mu to poveš, stal na straži, no, in jaz že poskrbim za to, da ne boš ti postavljena na laž. Ali veš sedaj, kaj imaš storiti?«

»Vem!« potrdi Jera, ki si je komaj upala sopsti, da ne bi preslišala kake Grčarjeve besede.

»Dobro torej, toda to še ni vse. Tudi Rozi je treba omajati zaupanje do njenega moža.«

Grčar je bil komaj izgovoril te besede, ko se vsuje huda ploha. Oba se zdrezneta, in Jera je hotela že steči proti domu, toda Grčar je ni pustil v stran, dokler ji ni popolnoma razodel svojega načrta. Ta večer je bil kakor nalašč zanj, kajti ni se mu bilo treba bati, da bi ga videl kdo v Jerini družini. Kakih petdeset korakov v stran je stal kozolec, ktereга vsled živega pomenka prej niti zapazila nista. Pod tistega gresta zdaj in se stisneta v zavetje.

»Saj je tudi tebi znano,« nadaljuje tu Grčar, »da se je pismonoša ženil nekđaj pri tisti Marijani, ki ima na samem ob stezi, po kateri se pride od glavne ceste sem v Stransko vas, svojo kočó. Ali ni res takó?«

»Res!« pritrudi Jera. »Toda ne vem, ali je imel štirinajst dni znanje z njo.«

»In če bi ga bil imel samo štirinajst ur, je dovolj,« reče z odločnim poudarkom Grčar. »Zdi se mi, da poznam tisto dekle. Posebno pametna neki ni, a čedna je še dovolj, in to zadostuje. Koča njena ne stoji ravno daleč v stran od glavne ceste, po kateri nosi pismonoša pošto na železnico. Zakaj bi pismonoša včasih ne krenil nekoliko na stran in se pomudil malo pri svoji nekdanji znanki? Misliš, da se bo zdelo to Rozi zelo čudno? Ha-ha-ha!«

»Ti si zvit, Grčar,« pripomni Jera.

»Nič zvit! Samo v glavi imam nekaj, v glavi. Ali je stvar zdaj dognana? Ali storiš vse tako?«

»Storim!« odgovori Jera in mu poda desnico. V tistem trenutku se zablistne tako, da jima je vzelo vid, in z bliskom se združi grozen tresk, da se je zamajala zemlja pod njima. Oba se opotečeta, in Jera bi se bila zavalila na tla, da se ni ujela o pravem času ob kozolčev steber. Mislila sta prvi hip oba, da je treščilo v kozolec, vendar temu ni bilo tako, ampak strela je bila udarila v visoko topolo, ki je stala v bližju.

Oddahneta se, ko se zavesta, da se jima ni nič zgodilo. Toda ostati pod kozolcem se jima ni zdelo več varno. Sicer si pa itak nista imela nič več povedati. Jero je bil ta dogodek pač nekoliko pretresel. Notranji glas ji je rekel, da je bil to opomin iz nebes. Toda sovraštvo do pismonoše in njegove žene, še bolj pa morda upanje, da jo Grčar potém gotovo vzame, ako mu pomaga izvršiti njegov hudobni naklep, zadušilo ji je glas vesti. Grčar pa že davno ni v svojih prsih čutil več onega, kar se imenuje vest.

IX.

Grčar je šel precej drugi dan na delo. Hrepenenje po maščevanju in pa strah v podobi Lovrenca Ščetine sta ga priganjala k temu.

Po nevihti v prejšnji noči se je bil naredil krasen dan. Oni črni, težki oblaki, ki so prejšnji večer bljuvali iz sebe vodo in ogenj, bili so se razgubili, in ne duha, ne sluha ni bilo več o njih. Nebo je bilo v pravem pomenu besede čisto kot ribje okó, in solnce je radodarno sipalo svoje blagodejne žarke na zemljo.

Roza je, kedar je bilo lepo vreme, sedela navadno na klopi pri odprtem oknu in je šivala. Tako tudi ta dan.

Razun deteta, ki je spalo v zibelki pri njenih nogah, ni bilo nikogar drugega doma. Mož je bil šel po opravkih, tašča pa se je bila odpravila na vodo, izpirat nekaj otročjega perila. Zamišljena je sedela mlada žena in šivala. Bila je tako zaverovana v svoje delo, da ni zapazila, kako se je nekdo približal k njenemu oknu, in prav prestrašila se je, ko jo je pozdravil. Še bolj pa se začudi, ko vidi, da je oni, ki ji je voščil dober dan, njen nekdanji snubač — Grčar. Odkar se je bila poročila, ni govorila več z njim. Pač pa ji je pravil mož nekoč, kako prijaznega se mu kaže zdaj Grčar.

Dasi ji prihod Grčarjev ni bil ljub, odzdravila mu je vendar uljudno. On pa je začel:

»Neko opravilo je nanese, da sem moral tod mimo, pa si nisem mogel kaj, da bi se ne bil zgasil, ko že sediš tu pri oknu. Upam, da me ne zapodiš.«

»Moja navada ni, da bi koga zapodila,« odvrne Roza. Te besede so bile precej trpke, in Roza jih je govorila dokaj mrzlo. Grčarja pa to ni ostrašilo. Nasloni se na okno in reče s priliznjem glasom:

»Glej, glej, kako ti zakon ugaja! Še bolj cvetoča si, nego poprej. Prav veseli me, da si zdrava, in da se ti godi dobro. Kaj pa sinček počenja? Tako bi ga rad videl! Ali bi ga smel pogledati?«

Roza mu te prošnje ni mogla odreči, že zaradi tega ne, ker se mu ni hotela zameriti. Na drugi strani pa je bila na svoje lepo in zdravo dete jako ponosna in ni imela nič zoper to, da vidi Grčar njeno srečo. Ktera mati pa ne pokaže rada svojega otroka, zlasti če je dobro rejeno in lepol. Zato reče:

»Poglejte ga, ako hočete!«

Grčar se vesel odpravi v hišo. Ko stopi v sobo, ozre se nekoliko okrog, potem pa pripomni:

»Še nikdar nisem bil pri vas. Ne bil bi mislil, da imate tako čedno.«

Nato se približa zibelki, v kateri je spal otrok, pripogne se do njega ter se začudi:

»Kako lepo dete! Res, lahko si vesela takega otroka! Kako zdrav je videti, in kako mirno spi!«

»Zdrav je, zdrav, hvala Bogu!« pritrdi Roza zadovoljna. »Doslej ni bil še čisto nič bolan.«

»Le skrbno gledita nanj!« reče Grčar z glasom, kakor bi ga res navdajala ljubezen do otroka. »Škoda bi bilo takega deteta, če bi umrlo. Toda zdaj moram iti zopet. Odpočil sem si in ogledal tudi nekoliko pri vas. Z Bogom!«

»Z Bogom!« odzdravi Roza.

Ko je bil Grčar odšel, premišljala je Roza dolgo o tem, kaj ga je privedlo k njim. »Najbrž je prišel iz same radovednosti«, reče sama pri sebi. »Ali pa bi se morda res rad spravil z nami, ko se je prepričal, da nam ne more kaj!«

Vsekakor bi bilo Rozi ljubše, ko bi ne bil prišel. Vrat mu ni mogla pokazati, ker je bilo njeno srce že tako, da tudi svojih sovražnikov ni črtila, na drugi strani pa se je bala, da bi mož ne bil nevoljen, ker ni na kak način preprečila, da ni Grčar stopil v sobo. Preudarjala je, naj li možu pove, kaj se je zgodilo, ali naj mu zamolči. Naposled se odloči za to, da mu nič ne črhne o Grčarju. Ker je vedela, kako njenemu možu mrzi ta človek, bala se je, da bi ga ne jezilo, če bi čul, da je bil tako predrzen in je prišel k njemu na dom. Tolažila se je tudi s tem, da ga itak več ne bo.

Toda Roza se je motila. Grčar je prihajal odslej skoro sleherni dan, seveda vedno ob takem času, ko pismonoše ni bilo domá. Ostajal je kmalu delj, kmalu manj časa.

»Vedno me vodi zdaj pot mimo vas,« izgovarjal se je sem ter tja, ko je opazil, kako se ga Roza vselej prestraši, in kako neljubo ji je, da prihaja. »Ta lesna trgovina je že taka, da mora biti človek zmirom na nogah. Pred kratkim smo začeli izsekavati jeden del, do ktereга imam tod še najbliže. No in če grem tod mimo, pa si ne morem kaj, da ne bi malo pogledal do vas. Sicer pa to ne bo trajalo kdo ve koliko časa. V dveh, treh tednih je delo tam končano, potem se začne pa morda ravno na nasprotni strani, in videli se bomo le redkokdaj zopet.«

»Da bi le to kmalu prišlo!« želela si je Roza na tihem. To ji je bila še jedina tolažba, da so se imeli ti obiski Grčarjevi že kmalu jenjati. Kedar je odšel, težilo ji je to srce, da ni bila precej prvič povedala možu, da je bil Grčar pri njih. Čim večkrat pa je bil že tam, tem manj si mu je upala razodeti to. Bala se je, da bi je ne vprašal, kolikokrat je že bil tukaj. Zlagati bi se mu ne bila mogla; če bi mu pa bila povedala, da prihaja že toliko časa, bilo bi se mu gotovo zdelo čudno, da mu ni prej črhnila o tem kake besedice. Ravno tako ni mogla zdaj še le reči Grčarju naravnost, da naj ne pride več, ker ji ni dal za to niti najmanjšega povoda.

V tem ko je zahajal Grčar k Rozi in si pri njej gladil pot, po katerem je hotel dospeti do svojega smotra, pa je obsipavala Jera pismonošo kar s prijaznostjo. Sicer pa sta

Grčar in Jera oba le korakoma izvrševala svoj skupni načrt. Posvetovala sta se pogostoma, kako se jima je vesti, in kako jima je govoriti, dokler nista spoznala stvari za toliko dozo-rele, da se jima je zdel čas ugoden, izvršiti odločilni udarec proti sovražni zakonski dvojici.

Bilo je nekega petka popoldne, in sicer tisti dan pred sv. Petrom in Pavlom, ko se je Grčar zopet zglašil v pismo-noševi hiši. Delal se je, kakor bi bil zeló truden, kajti vsedel se je, ne da bi mu bil kdo ponudil stol.

»Na tej strani smo zdaj že vse posekali,« začel je go-voriti. »Odslej me pot pač redkokdaj še pripelje tod mimo, in več te ne bom hodil motit in nadlegovat.«

»Hvala Bogu!« misli si Roza, a ne reče nič.

Molčala sta nato nekaj časa oba. Hkrati pa vpraša Grčar:

»Kako pa je to, da nikdar tvojega moža domá ne dobim?«

»Ob tem času njega nikoli ni domá,« odvrne Roza.

»Opraviti ima namreč na pošti.«

»Oh, seveda, ta pošta mu da zmirom dosti opravka! Druga služba, ki jo še ima, je pa tudi taka, da mora hoditi vedno okrog. To ni prijetno, da mora biti toliko z doma.«

»Sevéda ni prijetno,« pritrdi Roza. »Pa kaj se hoče!«

»Kakor slišim, mora celó po noči hoditi na pošto! Ni li res?«

»Sevéda mora! Vsako noč ob jedni vstane in gre, ker mora nesti pisma k jutranjemu vlaku.«

»Potém pa pride sévéda vselej še spat domú, ali ne?«

»Navadno pač, a včasi se pa vendar le tudi zgodi, da ostane na pošti, zlasti če je slabo vreme.«

»Ka-a-aj?« začudi se Grčar in se dvigne za trenutek s svojega sedeža, kakor bi bil nekaj nezaslišanega čul. »Torej je vendar res?«

»Kaj je na tem tako čudnega?« vpraša Roza osupla.

»Nič ni čudnega!« odgovori Grčar zopet z drugim glasom.

»Vendar tega bi ne bil mislil, da izgubim stavo!«

»Kakšno stavo?« izprašuje Roza čim dalje bolj radovedna.

Grčar se je delal, kakor bi bil v veliki zadregi. »Ta stvar je taka,« reče z nekako pomenljivim glasom. »Oni dan so se nekje pomenkovali o tebi in tvojem možu, in pri tej priliki je neki hudobnež trdil, da tvoj mož ni vsako noč domá. To me je jezilo, in ker onega nisem mogel drugače ugnati, stavl sem z njim, da to ni res, kar je trdil.«

»Potém ste stavo res izgubili!« odvrne Roza. »Toda jaz ne vem, zakaj bi se vam zdelo to tako neverjetno, kar

je znano vsemu svetu, in zakaj bi bil oni, ki je kaj takega trdil, hudobnež!«

»Oh jej, Roza, nikar me ne sili, da bi govoril še natančneje. Najbolje je, da se ne brigaš za to, kar govore ljudje. Žal mi je, da sem se tako zagovoril!«

In Grčar vstane, kakor bi hotel oditi. Toda preveč je bil vzbudil Rozi radovednost, da bi ne bila rekla:

»Ker ste mi povedali že toliko, morate mi povedati še drugo, kar veste!«

»Eh, bolje je, da ne veš! Morda bi ti pa to le vznemirilo srce!«

»Vznemirjena sem že, in sicer samo zaradi tega, ker še vsega ne vem. Ako vam je torej na tem, da se pomirim, govorite!«

»V jednom oziru imaš prav!« odgovori Grčar. »Nič ni hujšega, kakor negotovost. Naj bo torej! Saj pametna si dovolj, da se ne boš menila za take prazne kvante, in kakor vidim, preveč ljubiš svojega moža, da bi mu ne zapuala. Poslušaj torej, kaj so spletli hudobni jeziki! To ti je znano, kaj ne, da se je tvoj mož poprej ženil pri tisti Marijani v Stranski vasi?«

»Ne, to mi ni znano!« odvrne Roza in zarudi.

»Ne-e-e?« začudi se Grčar. »Da ti tvoj mož res ni nikoli pravil tega?«

»Saj nemara še res ni!« odvrne Roza, sicer z mirno besedo, a utripajočim srcem. Ta novica ji ni bila po godu.

Grčar, ki jo je sem ter tja ostro pogledal, opazil je to takoj, in srce se mu je smejalo, da mu gre vse tako po sreči.

»O tisto je res!« potrdi. »Meni je dobro znano, da se je ženil pri tisti Marijani. Ti je nemara še ne poznaš? Čedno, prav čedno dekletce je, samo lahkomišno, pravijo, da je. Nemara, da je pismonoša samo zaradi tega ni hotel. Seveda, ne očeta, ne matere nima, kočja stoji na samem, priložnost torej velika . . .«

»Pa čemu mi pravite vse to?« poseže Roza vmes, ki še vedno ni vedela zveze Grčarjevega pripovedovanja.

»Čemu?« ponovi Grčar. »I za to, ker si hotela, da ti vse povem! Pri tisti Marijani, pravijo ljudje, da se tvoj mož včas zamudi, kedar ga po noči ni nazaj domú spat!«

Rozi je bilo, kakor bi ji bil zabodel nož v srce, ko je čula to. Prebledela je in začela se tresti po vsem životu. Kako grda laž to! In vendar, zakaj ji je mož zamolčal to, da se je že drugje ženil?

Roza je hotela še nekaj reči, toda ni mogla. Noge je niso mogle več držati, in zdrknila je na klop. Povesila je glavo ter jo naslonila na roko, pa nemo zrla pred se.

Grčar je bil dosegel vse, kar je hotel. Toda delal se je, kakor bi ne bil opazil nič o vsem tem, kar se je godilo z Rozo. Mirno reče torej:

»Taki, vidiš, so ljudje! Najpoštenejši človek ni varen pred njimi! Česa so vse mene dolžili! Zdaj vidiš, koliko je takim besedam verjeti . . . Oh, kako sem se vendar zamudil! Saj bo treba že skoro iti večerjat! Lahko noč! Dobro spi!« In odšel je.

»Dobro spi!« Kako zasmehljive so bile te besede! Po tem, kar je bila zvedela, pa naj bi še mirno spala?! —

Ravno tisti čas skoro, ko je skalil Grčar Rozi s svojim pripovedovanjem dušni mir, poskušala je tudi Jera pri pismo-
noši svojo srečo.

Pismo-
noša je imel namreč navado, da je tistikrat, kedar ga niso potrebovali v poštni pisarni, posedel nekoliko v kuhinji. Tako priložnost si je bila namenila Jera porabiti. Grčar ji je bil naročil, da mora vsekakor še isti dan govoriti z njim tako, kakor sta se bila domenila. Ko stopi torej pismo-
noša v kuhinjo, loti se ga takoj. Ona ni šla tako po ovinkih na izvršitev dane ji naloge, kakor Grčar, vendar nič manj premeteno. Če se je delal Grčar, kakor bi le z največjo nevoljo odkril Rozi svojo skrivnost, govorila je Jera s pismo-
nošo kar naravnost, toda s šaljivim glasom. Vedela je, da pismo-
noša ni tako neobčutljiv, da bi, če se mu reče kaj zoper njegovo ženo, pustil to kar v nemar, če se mu je tudi reklo navidezno le v šali.

»Domú bi šel rajši, domú!« nagovori ga in se nasmeje, ko je bil sedel na prostor, na ktere-
ga se je navadno vsedal, kedar je prišel v kuhinjo.

»Čemu?« vpraša pismo-
noša nekoliko začudjen.

»Pa še vprašaš!« odvrne Jera in se še glasneje nasmeje, nego prej. »Ženo imaš domá, in ne bi škodilo, če bi stopil sem in tja ob takem času domú, ko te ne pričakuje. Prepričal bi se vsaj, kaj počne, kedar tebe ni domá.«

»Saj tako tudi vem, in prav nič ni treba, da bi hodil domú!«

»Bog vé!« pripomni Jera, nekako zaničljivo ustne za-
tegnivši. Tudi glas je bila izpremenila pri zadnjih besedah, tako da se pismo-
noša nehoté ozre vánjo.

»Le glej me, le!« nadaljuje ona. »To ni nič, če ima

človek tako brhko in mlado ženo! Ti z doma, drugi k tebi na dom!«

»Jera, tebi se meša!« odvrne pismonoša nevoljen.

»Naj se mi pa meša, no!« odgovori Jera ravnodušno in se dela, kakor bi bila razžaljena. »Saj meni je vse jedno!«

»Kaj ti je vse jedno?« vzklikne pismonoša razdražen. »Govori vendar, kakor govore ljudje! Povej naravnost, kar veš! Kdo zahaja k meni na dom?«

»Oh, jaz sem mislila, da veš!« čudi se Jera. »Saj ves svet govori o tem, kako da bi ti ne vedel!«

»Jera, zdaj imam dovolj tega namigavanja!« vzroji pismonoša.

»I kdo pa ti namigava? Jaz ti čisto nič ne namigavam! Jaz sem mislila, da vse veš, zato sem se hotela le nekoliko pošaliti! Če pa ne veš, potem seveda je stvar druga!«

»Česa ne vem? Govori, ali! . . . Tega ne trpim, da bi se moja žena sumničiala! Si li razumela?«

Pismonoša se je bil dvignil s svojega sedeža in je srdit stopil pred Jero, kakor bi jo hotel prisiliti, da mu razodene svojo skrivnost.

Ona pa odgovori: »Glej, glej, kako si vročekrven! Kaj pa se jeziš nad menoj? Sem li mari jaz, ki pripovedujem okrog, da Grčar tvoji ženi darila donaša, in da se celó še po noči, kedar tebe domá ni, plazi okoli tvoje kože?«

»Jezik za zobmi!« zarohni pismonoša ter dvigne pest kvišku. To mu je bilo preveč.

Jera pa se mu odmakne nekoliko in reče zaničljivo:

»Saj res, zdaj me pa še udari za plačilo! Dobro, da te poznam! V prihodnje si že premislim, predno ti še kaj povem! Glejte no! Jaz ti hočem dobro, obvarovati te hočem sramote, ti mi pa s pestjo groziš! Lepa hvaležnost to!«

»Jaz ti grozim,« odvrne pismonoša, »zaradi tega, ker lažeš in obrekuješ! Kaj misliš, da ne vem, odkod to izvira?«

»O saj sem vedela, da boš to tako obračal!« ugovarja Jera. »Toda če mi še nikdar nisi delal krivice, delaš mi jo sedaj! Ali hočeš vedeti, zakaj sem govorila o tem s teboj? Ne samo, ker si me prisilil, ampak tudi zaradi tega, ker sem te od nekdanj rada imela, in ker mi je hudo, da ljudje tako brusijo jezike nad teboj. Molčala sem dolgo, ker sem upala, da ti že kdo drug pove, kaj se godi za tvojim hrbtom. Ker pa sem se prepričala, da ti še vedno nič ne veš o tem, in da te čim dalje huje opravljajo, odločila sem se, da govorim s teboj. Sicer pa, če ne verjameš ljudem, prepričaj se sam!

Nič ni lažje, nego priti stvari na dno! Pojdi po noči nekoliko prej od tukaj, in ne da bi hodil vedno po navadni poti na železnico, zavij jo včasih proti svoji hiši. Ako ničesar ne zapaziš, boš precej potolažen in boš tudi prepričan, da je vse to gola laž. Ženi pa seveda, če si pameten, ne boš nič pravil o tem. Če ti je res do tega, da zveš resnico, moraš postopati previdno. Tako, vidiš, stori in verjemi, da ti želim le dobro!»

Pismonoša sede nazaj na stol in ne reče precej dolgo nobene besede. Če je premislil vse dobro, prišel je do zaključka, da Jerin svet ni tako napačen. Ako je res, da govoré ljudje take reči o njem in o njegovi ženi, ni, da bi puščal to v nemar. Dokazati je treba pred svetom, da se njemu in njegovi ženi godi grda krivica, a pred vsem mora biti sam do dobrega prepričan, da tudi nobenega povoda ni za tako obrekovanje. Odloči se torej, da stori že nocoj tako, kakor mu je nasvetovala Jera; zato ji reče:

»Dobro, Jera! Vem ti hvalo za tvojo dobro voljo in za tvoj svet. Storim, kakor si mi velela. Ali če se prepričam — in prepričal se bom, to je tako gotovo, kakor je Bog v nebesih — če se prepričam, da je vse to laž in obrekovanje, potem mi pa tudi moraš povedati onega, ki je kršil čast moje nedolžne žene, in gorjé mu, gorjé!»

X.

Pismonoša tisti večer ni šel k večerji domú. Hudo mu je bilo pri srcu, in bal se je, da bi se ne mogel premagati, in da bi ne odkril prehitro svoji ženi, kar mu je težilo srce. Sicer njegovo zaupanje do žene še ni bilo izpodkopano; preveč jo je imel rad, da bi bil že samo zaradi tega, kar mu je pravila Jera, dvomil o njej; vendar se je hotel prepričati, kaj je na teh govoricah, deloma zato, da bi si popolnoma pomiril srce, deloma pa tudi zato, da bi lahko tem odločneje nastopil proti obrekovalcem.

Da bi bila Grčar in Jera v kaki zvezi, in da bi bilo vse to le nakana teh dveh zlobnežev, o tem se mu še sanjalo ni, kajti nikdar ju še ni videl, da bi bila govorila skupaj.

Bilo je že precej pozno, ko je šel pismonoša domú, tako da je našel ženo že v postelji. Ko ga ta vpraša, zakaj ga ni bilo k večerji, reče ji, da je moral neko silno stvar v precej oddaljeno vas dostaviti, in da je zdaj zeló truden in potreben počitka. Roza je nato utihnila. Sicer se je bila po dolgem premišljevanju odločila, da mu baš nocoj odkrije, da je

bil Grčar tukaj, in tudi to, kar ji je pravil o njem. Hudo si je očitala, da možu že davno ni bila povedala, da prihaja Grčar k njim; kajti slutila je, da bi utegnile ravno iz tega nastati kake neprijetnosti, ker je tako dolgo molčala. Sklenila je torej, da popravi, kar bi se dalo še popraviti, in da se možu natanko izpové; toda ker je tožil, da je truden, in ker je moral ob jedni uri itak zopet vstati, pustila ga je to noč še pri miru. Drugo jutro pa ga je hotela takoj vprašati, kaj je na tem, kar ji je bil zašepetal Grčar tako skrivnostno na uho. Upala je, da ji mož odpusti to, ker mu ni precej povedala, da se Grčar oglašča pri njih, in da še vse dobro izteče. Željno je pričakovala drugega dne, od kterega se je nadejala, da ji prinese zopet dragi srčni mir, kterega ji je bil tako neusmiljeno pregnal Grčar s svojim pripovedovanjem.

Ob jedni uri je pismonoša, kakor po navadi, vstal in se odpravil na pošto. Žena mu je, kakor vselej, pri odhodu želela srečno pot. On pa ji zdaj prvič, odkar sta živela skupaj, na to voščilo ni dal odgovora. Sam ni vedel, kako je to, ali njen glas se mu je zdel neodkritosrčen in hinavski.

Na pošti odpravi pismonoša hitro svojo reč ter se vrne, ne da bi bil šel po cesti naravnost proti kolodvoru, po stranskem potu proti svojemu domu. Čudni občutki so ga prešinjali. Skoro sram ga je bilo, da se je dal tako daleč premotiti, in vse mogoče misli so ga navdajale. Kaj pa, ko bi se bila Jera le norčevala iz njega? Ali se mu ne bo smejala v obraz, da je bil tako nespameten? In kaj bi rekla žena, če bi vedela, da ji je tako malo zaupal? Neki glas mu je zdaj rekel, da bi bil ravnal lepše, če bi bil ženo kar naravnost vprašal, ali je dala kdaj kaj povoda, da so začeli ljudje spletati take stvari o njej. Sredi pota se hoče že vrniti, kar se mu zazdi, da sloni nekdo pri oglu pod oknom njegove kočice. Stopi še nekoliko korakov naprej, potem se ustavi. Noč ni bila temna, in dobro je razločeval moško postavo. Ostrmi. Ali je mogoče? Ali ga ne varajo oči in razdraženi njegovi možgani? Ne, to ne more biti zmota! Pod oknom stoji možki in se drži, prav kakor bi se s kom pogovarjal. V prvem trenutku se mu zavrti v glavi, in ni manjkalo dosti, da se ni zgrudil na tla. Srce mu je grozno utripalo, in zapiralo mu je sapo. Preteklo je precej časa, predno si opomore, potem pa pospeši v divjem srdu korake proti svoji kočici. Toda oni, ki je stal pod oknom, obrne se hkrati in zbeži, ker je najbrž zaslišal njegove korake.

Pismonoša ni šel za njim. Časa ni imel, ker je moral

na železnico. Čemu tudi? Da bi videl, kdo je bil? Saj je iz tega, kar mu je bila povedala Jera, lahko sklepal, kdo je. Sicer pa je bilo to pač vse jedno! Vedel je dovolj! Vedel je, da je res, kar govoré ljudje, in vedel tudi, da je najnesrečnejši človek na svetu!

Opravil je na železnici in se vrnil na pošto. Skončal je tudi svoj posel na pošti, a domú ni šel. Odbila je že ura tri, a njegova žena ga je zastonj pričakovala. Čudno se ji je zdelo to, da ga ni, kajti to noč ni imel nobenega vzroka za to, da bi bil izostal in se vlegel na pošti. Vreme je bilo lepo, in kaj drugega ga po noči ni moglo ovirati, da bi ne bil prišel domú. Nehoté se spomni tega, kar ji je pravil Grčar. Izkušala je, da bi se iznebila teh mislij, a čim bolj se je trudila, da bi se jih otresla, tem manj se ji je to posrečilo. Bilo ji je hudo, tako hudo pri srcu!

V tem pa je njen mož obupan divjal okrog. Akoravno je bila noč hladna, bila mu je vendar glava tako vroča, da je snel klobuk in gologlav tekal okrog. Domú si ni upal pred dnem, ker se je bal, da bi v svoji togoti ne storil kaj, kar bi pozneje obžaloval. Vse mogoče mu je hodilo sedaj na misli. Spomnil se je, kako je bil, predno se je oženil, zalotil v veži na pošti Grčarja poleg Roze, in kako se mu je ta smejala. Tisti smeh mu že takrat ni dopadal. Ako bi bilo po njegovem, bila bi morala ona Grčarja zapoditi. Da tega ni storila, zdelo se mu je zdaj pomenljivo. Spomnil se je nadalje, kako mu je na dan poroke, ko je bil Grčar pridrivil z vozom mimo njiju in ju oštrkal z blatom, prigo-varjala, naj pusti Grčarja pri miru. Istotako mu je prišlo na misel, kako mu je vedno odgo-varjala, naj se ne trudi dokazati Grčarju sleparije, ki jo je bil zakrivil proti njenemu očetu. To se vendar ni dalo drugače razlagati, nego da ji je na Grčarju več ležeče, nego na njem. Prišel je do zaključka, da ga je vzela njegova žena le zaradi tega, ker se je bil Grčar nekoliko prepozno oglasil.

Hudo mu je bilo pri teh mislih, tako hudó, da bi se bil najrajši razjokal. Toda v njegovih očeh ni bilo solz, da bi mu bile hladile pekoče bolečine. Ogenj, ki je gorel in plamtel v njegovih prsih, posušil mu je sproti hladilno roso.

Odzvonilo je bilo k jutranji prvi maši, in hotel je že v cerkev, ko se spomni, da ni tak, da bi mogel med ljudi, še manj pa k službi božji. Počaka torej še toliko, da so ljudje odšli v cerkev, potém pa obrne svoje korake proti domu. Ves pobit je bil vsled prečute noči in groznih srčnih muk, ktere

je prestal. Po glavi mu je šumelo, in vse mu je plesalo pred očmi. Čim bolj pa se je bližal domači koči, tem bolj je začel dvomiti, ali ni bilo vse to le prevara, kar je videl po noči.

»Oh, to se mi je moralo vse le zdeti takó!« reče sam pri sebi. »Saj to ni mogoče! Kak norec sem vendar bil! Zaslužim res, da bi se mi svet smejal!«

Tako sam sebe tolažeč, pride do svojega doma. Nehoté se ozre na okno, pod katerim je videl po noči stati ono prikazen.

»Kako sem bil vendar nespameten!« reče še enkrat. »Tisto Jerino besedovanje mi je bilo tako zmešalo možgane, da sem nekaj videl, kar niti bilo ni« ... Toda kaj se tam na oknu tako blišči v solnčnem svitu? Stopi bliže in pogleda. Dva zlata ali pozlačena uhana sta ležala na oknu. Kri mu zastoji po životu. »Je li to tudi sama prevara? Ne, ne, resnica, gola resnica!« V roko vzame bliščeči stvarci in se srpo ozre vanji.

»To je torej več vredno, nego moje srce?« vzdihne zamolklo in povesi glavo. A v tistem trenutku ni bilo več srda v njegovem srcu, temveč prevzela ga je neizmerna žalost. Spomni se, kako je ljubil svojo ženo. Ona pa, ki bi bil dal rad življenje za njo, povračuje mu ljubezen takó!!

Postoji še malo, kakor bi zbiral moči, potém pa stopi v vežo. Roza je bila domá, ker je ob nedeljah in praznikih hodila navadno tašča zjutraj v cerkev, ona pa ob desetih. Prestraši se ga, ko ga ugleda vsega zmrsenega in prepadlega. Takoj je spoznala, da ni spal, in videl se ji je, kakor kak grešnik.

»Zakaj te ni bilo po noči domú?« vpraša ga.

»Zakaj?« ponovi on z zaničljivim glasom. »Zato, da si imela ti več časa — — —« dalje ni mogel govoriti. Moči so ga zapuščale, in obnemogel se zgrudi na stol, ki je stal blizu njega.

»Za Boga, kaj ti je?« vzklikne žena in stopi k njemu. Toda on ji pokaže z roko v stran in reče:

»Proč, proč od mene!«

»Moj Bog, moj Bog!« vzdihuje ona in vije roke. »Govori vendar, kaj ti je? Strašen si videti, in groza me je, ko se vedeš tako čudno.«

»Tako čudno, kaj ne, kakor bi bil zblaznil! Dosti res ne manjka, da se mi ne zblede v moji ubogi glavi!«

»Ali govori vendar, kaj se je zgodilo!« prosi ona.

»Kaj se je zgodilo?« ponavlja on porogljivo. »O nič,

čisto nič! Če ti nič ne veš, potem vem jaz še manj. Toda zdi se mi, da bi vedela ti povedati marsikaj.«

»Jaz? Odkod naj jaz neki kaj zvem? Ne govori vendar tako skrivnostno!«

Njega pa so razkačile te njene besede. Menil je, da se dela nalašč nevedno, zato vzroji:

»Sedaj imam zadosti. Nobena reč se mi ne gabi tako, kakor hinavstvo. Obračunajva torej hitreje! Ná, pred vsem vzemi to; tvoje je!«

Izrekši, vrže uhane, ktere je še vedno tiščal v roki, pred njo.

»Pregnal sem ga nocoj, zato ti jih ni mogel izročiti sam in pustil jih je na oknu. So mari li tisti, ki jih imaš v ušesih, tudi od njega?«

Ona se začudi in strmeč pogleduje zdaj njega, zdaj uhane, ki so ležali pred njo na tleh, in reče:

»To naj bi bilo moje? Odkod? Koga si pregнал? Kdo je pustil to na oknu? Jaz od vsega tega ne razumem nič!«

»O ti nedolžnost, til!« sikne on v nepopisnem srdu. »Kako se zna delati svetlo! Toda jaz ti pokažem, da vem, kdo si, in da ti vse zvijanje ne pomaga čisto nič več! Povej, kdo je bil to, s komur si se pomenkovala nocoj, ko sem bil jaz na pošti?«

»S kom sem se pomenkovala, vprašaš? Kaj misliš s tem?«

»Kdo je bil tisti, ki je slonel po noči ob oknu, in ki ti je prinesel té-le uhane v dar, to te vprašam,« zarohni pismonoša.

Zdaj pa je Roza res mislila, da se je njenemu možu zmešalo. Njej da bi bil prinesel kdo kaj v dar? In ob oknu naj bi bil nocoj kdo slonel? Vse to je bilo za njo tako čudno, da si ni mogla ničesar razložiti, in da se je začela resno bati za svojega moža. Stopi torej čisto predenj, pogleda ga milo v obraz in ga zaprosi:

»Oh, govori vendar jasno in naravnost, če ne, moram res verjeti, da si ob pamet.«

»Torej naravnost!« odgovori pismonoša. »Povej, ali je bil kdaj Grčar tukaj?«

Ona zarudi. Zdaj je vedela, zakaj se gre. Čutila se je dolžno, ker mu ni bila povedala, da je zahajal Grčar k njim. Ta zavest ji je pripodila kri v lica. Glava ji omahne na prsi in s tresočim glasom prizna, izrekši jedino besedico: »Bil.«

Pismonoši ni odšlo, v kako zadrego jo je spravilo nje-

govo vprašanje, in kako je zarudela v obraz. Bil je zdaj prepričan, da je kriva. Že je mislil vstati in z jedno samo besedo, katero ji je hotel vreči v obraz, za večno pretrgati vez, ktera ju je vezala doslej, toda premagal se je še. Zvedeti je hotel še več. Zakaj? Nemara, ker je vendar še tlela v njegovih prsih iskrica upanja, da se izkaže njena nedolžnost, ako ji dá priliko govoriti še dalje.

»Kolikokrat je bil tukaj?« vpraša torej zopet po kratkem molku.

»Večkrat,« odgovori ona, »toda kolikokrat, tega ti natančno povedati ne morem.«

»Torej večkrat!« ponovi on, z zobmi škripaje. Gnev mu je z nova napolnil srcé. »Večkrat po dnevu, in kolikokrat je slonel po noči ob tvojem oknu?«

»Po noči?« vzklikne Roza in se zravná po koncu. To vprašanje jo je razžalilo v dno srca. Tako ni smel nihče govoriti z njo, tudi njen mož ne. Sveta jeza ji je plamtela iz očesa, ko je stala tako pred njim in mu rekla s ponosnim glasom:

»S takim vprašanjem si upaš ti na dan pred svojo ženo? Sram te bodi!«

»O saj me je!« odvrne on, nekoliko iznenadjen. »Sram me je; saj se mi posmehuje ves svet, in povsod, koder hodim, kažejo s prstom za mano. O jaz tepec! Kako sem bil vendar slep! Vsi ljudje so videli, kaj se godi, le jaz nisem videl ničesar. Morali so mi še le drugi odpreti oči!«

Izrekiši, zakrije obraz, in solze mu priosé na lica.

Rozi pa se hkrati posveti nekaj v glavi. Spomni se, kar je Grčar pravil njej o njenem možu, in kar nič več ni dvomila, da je tudi njemu kdo natvezel kake izmišljetine. Stopi torej k njemu, prime ga za roko in mu reče:

»Dragi moj mož, ti se nahajaš gotovo v zmoti. Potrpi, da ti povem vse, kar ti vem povedati. To je res, da je bil Grčar nekolikokrat tukaj. Hodil je tod mimo v gozd, vsaj trdil je tako — in pri takih prilikah se je zglašil včasí tukaj. Mislim, da mi boš verjel, če ti rečem, da mi je bilo to zeló neljubo. Hotela sem ti povedati precej prvič, ko je bil tukaj, toda premislila sem se. Vedela sem, da ga nimaš rad, in da bi te ne spravljala v nevoljo in ti ne delala skrbi, molčala sem rajši. Zamolčala sem ti to prvič tem bolj, ker sem se nadejala, da ga ne bo več, a pozneje ti tega nisem pravila, ker je v jednomer zatrjeval, da ga pot ne bo več dolgo vodila tod mimo. Toda prišel je le vedno zopet, in tako gotovo,

kakor je Bog v svetih nebesih, bila sem se namenila včeraj, da ti razodenem vse. Ko bi bil prišel večerjat, bila bi to najbrž storila že sinoči, tako pa sem morala odložiti za pozneje. Iz hiše ga nisem mogla vreči, ker se je vedel spodobno. Sicer sem mu dokaj očito kazala, da bi mi bilo ljubše, če bi ne prihajal, toda on tega ali razumel ni, ali pa razumeti ni hotel. Včeraj prvič je bil napeljal govor na neko stvar, ki bi mi bila dala kmalu povod, da bi mu bila zabranila hišo. Toda govoril je tako zvito in previdno, da nisem prav vedela, kako naj bi začela, in da nisem bila prav prepričana, ima li pri tem hudoben namen, ali ga nima. Ker je ob enem zagotovil, da odslej ne pride več, odločila sem se naposled, da ga pustim v miru. Saj veš, da je človek najbolj brez skrbi, če ni z njim sprt.«

»Ali kaj je imel nocoj pri našem oknu opraviti?« poseže pismonoša vmes, ki je pazljivo poslušal svojo ženo in je precej dobil zopet zaupanje do nje. »In zakaj je pustil te uhane na oknu? To mi razloži, če moreš!«

»O meni je zdaj vse jasno,« reče Roza. »Kako sem bila vendar nespametna, da sem Grčarja sodila tako milo! Kdaj je on še komu kaj dobrega hotel, in kdaj se je še kam potrudil, da bi ne bil imel pri tem namena, komu škoditi! To je hudobija, grda hudobija! Maščevati se je hotel, ker ga nisem hotela vzeti, in morda še zaradi česa drugega. Jasno postane tudi tebi vse, če ti povem, kaj je včeraj pravil meni o tebi.

»O meni?« začudi se pismonoša.

»O tebi, dà!« potrди Roza in mu pové ves včerajšnji pomenek z Grčarjem.

»In ti si verjela njegovim besedam?« vpraša pismonoša, ko je bila končala.

»Ne, nisem verjela, toda hudo mi je le bilo pri srcu. Ko bi mi bil ti kdaj kaj pravil o tem, da si se ženil pri tisti Marijani, ne bilo bi mi na pol tako hudo!«

»Oh, to ni bilo vredno, da bi bil kdaj v misel vzel! Sicer pa ne bom imel odslej nikoli več kakih skrivnostij pred teboj, pa tudi ti glej, da jih ne boš imela pred menoj. Glej, ko bi mi bila ti precej sprva povedala, da je bil Grčar tukaj, bila bi si lahko prihranila to grenko noč. Sicer pa, Grčar, le uganjaj ti svoje burke, če se ti ljubi! Dan plačila pride tudi za te. Ko bi se le že tisti drvarji vrnili, ki vedó, kje je Lovrenc, potem ti jaz že pokažem!«

»Nikar!« prosi ga žena. »Pusti ga rajši pri miru; saj

vidiš, da še tako nisva varna pred njim. Ta misel, da bi Grčarju odvzel, kar je po krivici pridobil od mojega očeta, in ktera te spremlja povsod, je jedino, kar mi greni življenje in mi dela skrbi. Ta misel je kakor bolezen, ki ti ne pusti, da bi bil zadovoljen in vesel. Iznebi se je vendar! Meniš li, da meni ne uhajajo včasih misli čez prag moje domače hiše? Ali kaj se hoče? Izgubljeno je izgubljeno! To, kar drži Grčar v svojih krempljih, ne iztrga mu nikdo!»

»Jaz mu iztrgam!« odvrne pismonoša samozavestno. »Pravica je še vselej zmagala in zmaga gotovo tudi tukaj!«

»Ne oporekam,« odvrne Roza, »da je moč pravice velika, in da zmaga pravica vselej prej ali slej. Ali tudi to je gotovo, da dostikrat tisti, ki se bori za pravico, v tem boju omaga. Ne dvomim, da doleti tudi Grčarja enkrat kazen za krivico, ki jo je storil mojim starišem in meni, toda vprašanje je, ali midva to doživiva! Prepustiva rajši vse božji previdnosti; kakor Bog hoče, tako se naj zgodi!«

»Pomagaj si sam, in pomore ti Bog. Ta pregovor poznaš,« odvrne pismonoša, »in tega pregovora se hočem držati jaz. S tem, da storim, kolikor je v mojih močeh, da se pride krivici na sled, ne grešim zoper božjo previdnost. Kar sem se storiti namenil, to storim, in upam, da z božjo pomočjo započeto delo tudi srečno izvršim.«

XI.

Grčarju se torej niso bile izpolnile njegove goreče želje. Pismonoša in njegova žena sta se bila sporazumela še o pravem času, in ni se mu posrečila grda nakana. Pač je bila nevarnost velika, in če bi pismonoša ne bil zatiral svojega srda in bi njegova žena ne bila ravnala tako razumno, kdo vé, ali bi se ne bil Grčar veselil še tisti dan zmage. Radovednost ga je gnala, da je šel še tisto popoldne pozvedovat, kaj je dosegel z Jerino pomočjo. Sicer je bil prej ta dan Rozi zatrdil, da ga zdaj ne bo nič več k njim, a mislil si je, da se že kako izgovori. Bil je popolnoma uverjen, da sta še pismonoša in njegova žena do dobra sprla, in mislil je to izkoristiti, kolikor bi se dalo. Hotel je Rozo še bolj podkuriti zoper moža, zato se je odpravil proti pismonoševi koči. Roza ga je videla že od daleč. Da bo tako predrzen, tega si ni mislila. Jeden trenutek ni vedela, kaj naj stori. Naposled se odloči, da ga na kratko odpravi od sebe. Vzame torej brž one uhane, ktere mu je hotela ta dan že enkrat poslati na dom, ter stopi iz hiše. Zaklenivši za seboj

vežna vrata, kajti bilo ni nikogar domá, stopi mu nekaj korakov naproti, in ne zmenivši se za njegove prijazne pozdrave, vrže uhane pred njega, rekoč:

»Najbrž ste prišli po tó-le. Kaj drugega itak nimate iskati pri nas.«

To izrekši, obrne se na drugo stran in odide.

Grčar zarudi do ušes in ne reče ne meni nič, ne tebi nič. Izprevidel je takoj, pri čem je. Izpodletelo mu je torej. In kako lepo si je bil on vse to naslikal v svoji domišljiji! Po njegovem prepričanju ni bilo drugače mogoče, nego da je bila ljubezen med Rozo in njenim možem pokopana za vselej, in da se bo pri pismonoševih čulo odslej o samih pretepih. Zdaj pa tako iznenadjenje! Ko bi se mu bilo le posrečilo, spretili ju vsaj za nekaj dni! Pridobil bi bil s tem časa za nova podjetja. Tako pa je bil ves trud zastonj. Njegovo po maščevanju hrepeneče srce ni dobilo hladila, in skrb, kaj bo, če se posreči pismonoši zaslediti Lovrenca, se mu je podvojila. Vedel je dobro, zakaj tu gre. Če se mu dokaže jedno sleparstvo, dokaže se mu jih tudi več. Grčar je znal, da živi marsikteri revež v zavesti, da ga je on po krivičnem potu spravil ob vse, toda ni si upal nastopiti zoper njega. Če pa se ga z uspehom loti jeden, lotijo se ga sčasoma vsi, ki jih je po zvijači in goljufiji spravil ob dom in premoženje. O da bi mogel ugonobiti tega pismonošo! Toda kako? Za zdaj mu ni kazalo drugega, nego pošiljati Lovrencu pridno denar in ga držati na ta način tam, kjer je bil.

Pismonoša je izkušal pri Jeri zvedeti, kje je slišala vse tisto, kar mu je pravila. Toda ta mu ni mogla imenovati nobene osebe, ki bi bila govorila o tem. Izgovarjala se je, da je slišala to na več krajih, da pa se ne spominja na nobeno posamezno osebo, ki bi bila kaj rekla o tem. To je bilo samo na sebi nekoliko sumljivo, toda pismonoša ji je verjel, ker je vedel, kako včasih nastanejo take govorice, ne da bi se moglo dognati, kje so nastale, in kdo jih je razširjal. Verjel ji je tem bolj, ker se je Jera navidezno silno jezila na Grčarja, ko ji je pismonoša pravil, kaj je namerjaval. Pismonoša se nadalje tudi trudil ni, da bi pozvedel za tiste ljudi, ki so obrekovali njega in njegovo ženo, ampak ker je vedel, da je bil vsega obrekovanja Grčar kriv, izkušal je sebi in svoji ženi pridobiti dobro ime zopet s tem, da je neustraheno povsod okrog pripovedoval, kaj je poskusil Grčar, in kako mu je vse izpodletelo.

Grčarju pa je bilo seveda to zopet nov vzrok, da je

sovražil pismonošo. Mislil je in mislil, od ktere strani in s kakimi sredstvi bi se ga zdaj lotil, ne da bi mu bilo prišlo kaj povoljnega na um.

Nekega dne pa se je po občini razglasilo, da se bodo v kratkem vršile nove občinske volitve.

»Stoj!« reče Grčar sam pri sebi, ko je to slišal. »Kaj pa, ko bi ti postal župan? Pismonoša je ob enem občinski sluga in kot tak je odvisen od župana. Pestil bi ga lahko in prisilil, da bi opustil nadaljno pozvedovanje po Lovrencu. Pretil bi mu lahko s tem, da mu odvzamem službo, ako ne odjenja delati zoper mene, in tega se gotovo prestraši. Samo ob tem, kar zasluži kot pismonoša, pa ne more živeti in gledal bo, da ne pride ob službo občinskega sluge. Se mu li kdaj posreči, pridobiti svoji ženi njeno dedščino, to je vsekako zelo dvomljivo, in pismonoša bo pač tako pameten, da se bo držal pregovora, ki pravi: »Bolje je, drži ga, nego lovi ga.« Tudi Lovrenca se lažje otresem kot župan. O naj le pride potém! Zapreti ga dam, pa je. Sploh bi imel jaz kot župan več veljave pred ljudmi in pred gospodo in vsekakor bi se potém lažje otepal svojih nasprotnikov. Dà, župan moram postati!«

Ali kako? V vsej občini ni bilo človeka, kateri bi bil manj priljubljen, nego on. Takih, ki so imeli vzrok sovražiti ga, bilo je polno, takega, ki bi mu bil moral biti hvalen za kaj, pa ni bilo nobenega!

Toda vse to Grčarja ni oplašilo. Vedel je, kako ljudje lahko pozabijo, in znal je, kako lahko si je pridobiti prijateljstvo zlasti pri siromašnem delu prebivalstva. No in to je bilo v veliki večini. Zatajil je zdaj iz tega namena vso svojo preteklost in kazal se je vsega drugačnega, nego doslej. Poprej napuhnjen in ošaben, prilizoval se je zdaj na vse strani. Noben kočar mu ni bil prenizek, samo da je imel volilni glas. Prijazno je pozdravljaj ljudi, katerih prej še nikoli pogledal ni. In čim potrebnejši je bil kdo videti, tem rajši ga je poklical pit. Tako je prišlo, da so Grčarju, predno je to sam pričakoval, po vseh kotih peli hvalo. Zlasti oni, katerim je bil kozarec slabega vina več, nego prepričanje, raznašali so njegovo slavo.

Grčar pa si je mel roke, videč, kake čudeže je delalo njegovo slabo vino. Toda tudi tega si je hotel plačati pozneje iz občinske blagajnice.

Največjo srečo je imel Grčar sevéda pri onih, ki so radi pili zastonj. Toda tudi boljšim kmetom in poštenim moža-

kom se je približeval. Te zopet je izkušal na drug način pridobiti záse.

Grčar je skrbno pozvedoval za vsakega, kje ga črevelj tišči, potem pa mu je obetal zdravila, če postane on župan. Jednemu je zagotovil, da mu oprostí sina vojaške službe, drugemu zopet kaj drugega. Ljudje pa so bili tako nespametni in so mu verjeli.

Najbolj pa se je na dan volitve pokazalo, s kakim uspehom je Grčar delal záse. V njegovi gostilni, kjer je ta dan vsakdo pil zastonj, bilo je že na vse zgodaj polno volilcev. A prihajali so še vedno novi. Zato pa so skrbeli posebni ljudje, ktere je bil Grčar nalašč najel v ta namen, da so šli po vaseh in gonili volilce vkup. Prišli so skupaj taki, ki še svoj živi dan niso volili, in kateri so komaj vedeli, za kake volitve se gre.

Grčar je zadovoljen zrl na svojo četo. Bil si je svest zmage. Ko je bilo treba iti na volišče, razdelil je med svoje privržence listke, na kterih so bila zapisana imena tistih, ktere je hotel imeti poleg sebe v občinskem odboru, in o kterih je vedel, da ga bodo volili za župana. Izbral si je same nevedneže, ker je vedel, da bo poleg njih tem več veljala samo njegova beseda, in da bo tem lažje gospodaril po svoje.

Izid volitve je bil tak, kakoršnega si je želel Grčar. Kar je bilo volilcev boljše vrste, trudili so se zastonj, da bi odvrnili od občine sramoto, da bi ji stal na čelu mož tako slabega imena, kakor je bil Grčar. Grčar je zmagal s svojo pijano druhaljo in pa s tistimi, ki so si obetali od Grčarjevega županovanja kake koristi. V odbor so se izvolili tedaj sami njegovi pristaši. S tem je bila glavna stvar za Grčarja dobljena. Vendar še tudi zdaj ni miroval. Dokler ni bila tudi volitev župana končana, ni se hotel udati neskrbnosti. Obdelaval je zdaj jednega, zdaj drugega izmed izvoljenih odbornikov, dobro vedoč, da ljudje, ki prodadó za kozarec vina svoj glas, niso nikoli zanesljivi. Obetal jim je zlate gradove, ako njega volijo za župana. Zlasti pa je tisti dan pred volitvijo obletal sam še vse odbornike, stiskal jim roke in jih zagotavljal svojega prijateljstva. Obljubili so mu skoro vsi tem rajši svoje glasove, ker jim je namigaval, da se bo, ako bo on izvoljen za župana, ta zmaga praznovala pri njem. Povabil je vse odbornike, da naj pridejo po volitvi k njemu v goste in na pijačo.

To vse je imelo zaželjeni uspeh. Grčar je postal župan. Bil je tega jako vesel, toda skrival je svoje veselje. Dosegel

je bil svoj namen in ni se hotel kazati, kakor da bi mu bili ti možje, ki so ga obdali z novo častjo, storili kdo vé kako uslugo. Kedar Grčar kakega človeka ni več potreboval, bila mu je prva skrb, da se ga je otrešel. Peljal je sicer ves občinski odbor k sebi na dom in velel je prinesiti na mizo nekaj kruha in vina, toda o tisti pojedini, katero so pričakovali možje, ni bilo ne duha, ne sluha. Grčar se je držal hkrati pusto, in če ga je kdo vprašal, zakaj je tako čemerem, odgovoril je:

»Skrbi imam, skrbf. Lepo breme ste mi naložili. Župan biti, to ni majhna reč, zlasti ne v taki občini, ki je tako zanemarjena, kakor je naša. To bi bili morali koga takega izvoliti, ki ne zna skrbeti, in ki mu je jednako, naj teče voz takó ali takó. Jaz pa nisem jeden tistih ljudij! Noč in dan mi bo hodilo po glavi, kako bom storil kaj na korist občini, ali kako jo obvarujem škode. Rečem vam, da ste me ob spanje spravili s to izvolitvijo.«

S takim govorjenjem je dosegel Grčar dvojno. Možje so bili res prepričani, da so izvolili za župana moža, kateremu je blagor občine na srcu, pa vzdignili so se ter odšli, kajti kjer se gospodar drži kisló, tam ne morejo biti gostje veseli.

Sploh je bil Grčar zdaj zopet stari. Ljudi, katerim se je pred kratkim še dobrikal, je preziral, in če je imel srečati kakega reveža, ki mu je bil oddal pri volitvi svoj glas, obrnil se je v stran od njega, da mu ni bilo treba odzdravljati na njegove pozdrave.

»Doba treh let je dolga,« mislil je sam pri sebi. »Če hočem postati zopet župan, zadostuje, da sem z ljudmi le zadnji mesec pred volitvami zopet prijazen.«

Grčar je hotel izkoristiti svojo župansko moč na vse strani. On ni bil mož, ki bi bil kdaj obstal na sredi pota, ali ki bi se bil zadovoljil samo z jednim uspehom, za drugega pa bi se ne bil brigal. Res ga je bilo privedlo do tega, da se je potegoval za županov stol samo to, ker se je bal pismonoše in se je hotel znositi nad njim in njegovo ženo, a ko je videl, da doseže z županovanjem lahko tudi druge svoje namene, oprijel se je te prilike z vsemi silami.

Pokazati je hotel svojo moč vsem onim, ki mu niso bili pri srcu, pred vsem pa je bil namenjen, polniti svoje žepe, kolikor bi se le dalo, iz občinske blagajnice. Najbolj je seveda Grčarja veselilo, da ima zdaj pismonošo v pesteh. Srce se mu je smejalo, če se je spomnil, kako bo ta kmalu trepetal pred njim, in kako se bo še trudil za njegovo pri-

jateljstvo. Bil je uverjen, da je bila s tistim trenutkom, ko je bil izvoljen za župana, odstranjena zanj vsaka nevarnost, in da zdaj pismonoši niti na misel ne bo hodilo več, pozvedovati po Lovrencu.

Kako je bilo pismonoši pri srcu, ko je zvedel, da je bil izvoljen za župana Grčar, dá se misliti. Znal je dobro, kaj ga čaka. Seveda, ko bi bil uverjen, da se mu posreči, dokazati v kratkem Grčarju sleparstvo, ne bil bi se za to menil dosti. Ali kaj, ko še vedno ni vedel, kje tiči tisti nesrečni Lovrenc! In pa, ali bo ta pač hotel pričati zoper Grčarja? Tudi to je vedel pismonoša, da bo Grčarju zdaj, ko je župan, sploh priti težje do živega.

Vse to je hodilo pismonoši po glavi, in bil je silno potr. Tožil je tudi svoji ženi o tem. Ona pa ga je tolažila in mu rekla:

»Opravljaj svojo službo, kakor si jo doslej, in ne méni se nič za Grčarja. Kaj pa ti prav za prav more, ako storiš svojo dolžnost? Tja greš, opraviš, kar je treba, pa zopet odideš. V pomenke pa se ni treba spuščati z njim.«

»Meni je že to grozno,« toži pismonoša, da moram odslej redno vsak dan v njegovo hišo.«

»Saj si moral prej tudi pogostoma, ker je prišlo vedno kaj s pošto zanj.«

»Je že res tisto,« pritrđi pismonoša, »toda to je vse kaj drugega! Če sem mu nesel doslej kako pismo, nisem prišel z njim skoro v nikako dotiko. Izročil sem mu, kar sem imel, in odšel. Sedaj pa, kot občinski sluga, moram čakati na njegova povelja. Sitnosti mi bo delal, kjer in kedar bo mogel. Najbrž da bo celó izkušal, spraviti me ob službo.«

»Naj te spravi, če hoče,« odvrne Roza ponosno. »Nam bo Bog pa kako drugače dal, da se bomo preživili. Dokler smo zdravi, me nič ne skrbi. Če bo treba, bom pa še pridneje delala, kakor sem do sedaj.«

»Saj se že zdaj preveč trudiš!« odgovori on. »Ravno zaradi tebe mi je. Če bi bilo na meni samemu, trpel bi rajši lakoto, nego da bi služaril Grčarju. Toda kaj bo s teboj in otrokom, če me dene Grčar ob ta zaslužek? Že zdaj nimaš nič dobrega, in večkrat si mislim, da ne moreš biti zadovoljna pri meni.«

»Kako vendar čudno govoriš!« zavzame se Roza.

»Mogoče, da se sliši tako govorjenje čudno, ali jaz se ne morem iznebiti tega strahú. Vedno se mi vsiljuje strašna misel, da se še pokesaš, da nisi vzela rajši Grčarja. Saj ne

dvomim, da si dobra ženica, in vem, da rada trpiš z mano pomanjkanje, toda mogoče je vendar le, da se ga prej ali slej naveličaš, in da si boš kdaj očitala, ker si bila tako ne-spametna in si vzela mene. Saj vidiš, da dandanes velja pri ljudeh le denar in nič drugega, kakor denar. Denar, svetá vladar!«

»Janez, Janez!« vzklikne ona. »To je hudoben duh, ki ti vzbuja take nesrečne misli. Ali me res tako malo poznaš? Ali res misliš, da bi se mogla kdaj tako izpremeniti? Oh, pojdi in ne govori mi o denarju! Srce je glavna stvar. Vzela sem te, ker mi je srce tako velelo, in ker sem slutila, da tudi tvoje srce bije zámel Človeka, ki mi na dno duše mrzi, naj bi bila vzela zaradi tega, da bi bila imela morda pri njem malo več jesti, nego pri tebi? Nikdar! Poslušala sem glas svojega srca in volila sem dobro, kajti zadovoljna sem na tvoji strani in več si ne želim! Zadovolji se vendar tudi ti že enkrat! Ne hrepeni po imetju in ne boj se malih nezdod, pa bo dobro. Naj namerjava Grčar, kar hoče, in naj te dene tudi ob službo, z božjo pomočjo prestandeva tudi to nesrečo!«

Tako je tolažila Roza svojega moža, in on ji je bil hvaležen za njeno tolažbo.

XII.

Grčar ni dolgo čakal, da bi pokazal pismonoši svojo moč. Mislil si je: »Čim prej ga primem v strah, tem prej dosežem, da se upogne moji volji.« Dal ga je torej, kakor hitro je bil storil županovo obljubo in prevzel občinske posle, poklicati pred se in mu je rekel s prirojeno ošabnostjo:

»Zdaj sem jaz župan, to menda veš?«

»I kaj bi ne vedel,« odgovori pismonoša malomarno.

»No dobro, če veš!« nadaljuje Grčar osorno. »Dal pa sem te poklicati zaradi tega, ker sem slišal, da pod prejšnjim županom svoje službe nisi opravljal vedno tako, kakor bi moralo biti.«

»Doslej se še nikdo ni pritoževal čez me, da bi vedel,« odgovori pismonoša popolnoma mirno, toda z odločnim glasom, kakor človek, ki si je v svesti, da je storil vselej svojo dolžnost. »Da bi bil prejšnji župan kaj rekel čez me,« nadaljuje, »ne zdi se mi verjetno, ker je bil zmirom zadovoljen z menoj. Odkod torej ta novica? Rad bi vedel, kdo mi ima kaj očitati.«

»Naj ti očita, kdor hoče!« odgovori razjarjen Grčar.

Jezilo ga je, da se ga pismonoša ni takoj ustrašil, in da se mu ni kazal dovolj ponižnega.

»Vse jedno je,« reče po kratkem premolku, »kje sem to slišal. Toda slišal sem. In zaradi tega sem ti hotel povedati, da bom jaz gledal strogo na to, da boš opravljal svojo službo tako, kakor se spodobi. Pred vsem pa zahtevam, da prideš vsak dan med osmo in deveto uro k meni, da ti dam svoja naročila.«

To je bil ravno tisti čas, ko je moral biti pismonoša na pošti. Hotel je že odgovoriti, da ob tem času ne more k njemu prihajati, toda premislil si je. Že zaradi žene in otroka se ni hotel lahkomišelnost spraviti ob zaslužek. Mirno, kakor prej, torej odgovori:

»Med osmo in deveto uro zjutraj imam sicer na pošti opravke, toda če ni drugače, zglasim se vsak dan tudi ob tem času tukaj.«

»Pošta meni nič mari!« odvrne Grčar. »Pri županstvu mora biti red, in zategadelj zahtevam, da si vsak dan ob času, ki sem ti ga določil, tukaj. Zdaj veš!«

Izrekši, obrne mu Grčar hrbet, prav tako, kakor stori to gospodar svojemu hlapcu, če tega več ne potrebuje.

Pobit se je vračal pismonoša domú. Akoravno si je prizadeval ženi zatajiti, kako mu je pri srcu, brala mu je vendar na obrazu, da ga nekaj tare. Skrbno ga je izpraševala, kaj mu je, in ali nista že kaj imela z Grčarjem, toda on ji je zatrjeval, da ne, in ji rekel:

»Neljubo mi je samo to, da boš morala odslej zjutraj med osmo in deveto uro hoditi ti na pošto malo pomagat; zakaj Grčar hoče imeti, da ob tem času vsak dan k njemu pridem.«

»Če ni nič hujšega,« odgovori ona, »potém je dobro! Kaj pa je, če grem vsak dan za jedno uro na pošto! Saj mi bo še dobro delo, če vstanem za nekaj časa od šivanja, bom pa potém, ko se zopet vrnem, vbadala tem hitreje.«

Tako je bila stvar za zdaj uravnana. Pismonoša je hodil vsak dan ob določeni uri h Grčarju, dočim ga je njegova žena nadomestovala na pošti.

Grčarja pa je jezilo to, da se je pismonoša tako lahko odtegnil na pošti. Pričakoval je, da ga ob tem času tam ne bodo mogli pogrešati, in da bo prišel tedaj prosit ga, naj bi ga ne zahteval ravno ob tisti uri k sebi. Ker se mu ta želja ni izpolnila, pokazati je hotel na drug način svojo moč. Če je prišel pismonoša točno ob osmi uri k njemu in ga vprašal, kaj mu ima naročiti, odgovoril mu je:

»Čakaj, da pogledam!«

Nato pa se je bavil z vsemi mogočimi stvarmi, samo z občinskimi ne. Tako je stal pismonoša včasi po celo uro in čakal, nazadnje pa je dobil za odgovor: »Zdaj ni nič takega,« ali: »Zdaj ne utegnem, pridi še enkrat po kosilu pogledat!«

Tako poniževanje je pismonošo pač bolelo, toda premagoval se je, ob enem pa tudi prisegal na tihem, da ne odjenja od svoje namere, in da bo nadaljeval boj zoper Grčarja tako dolgo, dokler ni premagan popolnoma ta, ali pa — on sam.

Sicer pa pismonoša ni bil jedini, ki je občutil bridko izpremembo v županstvu. Zlasti je pritiskal Grčar na reveže, dasi so mu bili ravno oni pripomogli do tega, da je zasedel županov stol. Ti mu itak niso bili nikoli pri srcu, zdaj pa se je hotel še prikupiti na njih stroške nekterim mogočnejšem, ki pri volitvah niso bili zanj. Mislil si je: »Pomoč bogatinov je več vredna, nego pomoč revežev,« in rad je pahnil reveže od sebe v stran za to ceno, da je pridobil záse premožnejše posestnike.

Iz tega vzroka ni pustil več, da bi se bile občinske potrebščine pokrivalo z dokladami na cesarske davke, kakor je bilo prej v navadi, in kakor je bilo tudi postavno, ampak uvedel je samolastno vsakovrstne zloge, t. j. davke po hišah. S tem pa se je godila revežem huda krivica. Kdor je premožnejši, plačuje večje davke in plačeval je torej prej tudi večje doklade za občinske potrebščine, kar je bilo povsem pravično.

Zdaj pa je plačeval revež toliko, kakor bogatin. Kdor je imel hišo, moral je plačevati jednako velik davek, ne gledé na drugo njegovo premoženje, k večjemu, da se je napravil med gruntarjem in bajtarjem majhen razloček. Bogatini so takoj izprevideli, da je to njim na korist, in poprijeli so se z veseljem te nove naredbe. Reveži pa so vzdihovali pod novim bremenom, a ker so bili nevedni, niso se pritožili na višjo gosposko, ktera bi jim bila pomagala.

Sploh je hotel Grčar napraviti v vsakem oziru drug red. Bil je namreč tudi zeló častihlepen, in zato je hotel, da bi se povsod govorilo o njem. Zlasti pa se je hotel pri gosposkah izkazati. Ker je vedel, da je pri sodišču in okrajnem glavarstvu še vedno nemščina na prvem mestu, mislil je, da mora biti tudi pri županstvu tako, in se je hotel gospodom pri uradih na ta način prikupiti, da je na njih ukaze

le po nemško odgovarjal. Omenili smo že, da se je bil Grčar v mladosti naučil nekoliko nemškega jezika, toda nikakor v toliki meri, da bi se bil mogel ponašati s tem. Lomil je neko mešanico, da je človeka smeh silil, če ga je poslušal. Grčar pa je bil ponosen na to, kar je znal, in pisal je uradom vselej le po nemško. Vendar je dosegel s tem vse kaj drugega, nego je namerjaval. Njegovemu pisanju so se po pisarnah smejali, in včasih je spravil take neumnosti na dan, da so si posamezni uradniki njegove reči prepisovali in jih v gostilni čitali drugim v zabavo. V tem oziru je postal Grčar zdaj res imeniten.

Kako se je čutil Grčar kot župan, pričalo je tudi to, da je skrbno zasledoval po postavah, kake pravice ima župan. Posebno mu je ugajalo, da sme župan tudi narekovati kazni, denarne in druge. To svojo oblast je hotel proti tistim, katerih ni maral, do dobra izkoristiti.

Za stroške, ki mu jih je bila prizadela volitev, znal se je Grčar odškodovati v obilni meri. Naravnost iz občinske blagajnice denarja ravno ni jemal, a vendar je isto na grd način plenil. Kedar je imel záse storiti kam kako pot, iztaknil je kaj, da je šel tudi v imenu občine tjakaj, potem pa si je zaračunil pot. Če je na primer šel tožit koga k sodišču, šel je ob jednom tudi občinski davek plačevati in potem si je dal pot na dveh straneh plačati: od onega, ki ga je tožil, in pa še od občine.

Na posebno zvit način pa je sleparil Grčar ljudi o vojaškem naboru. Očetom, ki so hoteli oprostiti svoje sinove od vojaške službe, namigaval je, da bi se že dalo kaj storiti, ko bi bilo kaj denarja. Ponudil se je za posredovalca med dotičnikom in naborno komisijo in obljubil podkupiti zdravnika, če se mu izroči zadosti velika svota denarja.

Marsikteri oče je bil res tako nespameten, da je stisnil Grčarju v roke po dvajset, trideset, petdeset in morda celo več goldinarjev za to, da bi mu odkupil sina. Pri naboru pa se je Grčar oblastno silil med naborno komisijo in se je sploh delal, kakor bi imel on tu prvo besedo. Če kateri onih fantov, za ktere je bil denar prejel, ni bil spoznan za sposobnega, namežiknil je očetu, češ, pomagalo je, a denar je ostal njemu v žepu. Če pa so mladeniča navzlic temu potrdili, stopil je za očetom vèn, dal mu denar nazaj in rekel:

»Premalo je bilo!«

Da bi dal lažje okusiti svojo moč onim, ktere je črtil, in da bi sploh mogel bolj pokazati, kaj vse premore, skrbel je

za to, da se je napravil občinski zapor. Da bi imel pri tem tudi kak denarni dobiček, dal je svoj lastni hlev, kateri mu je stal prazen, izpremeniti v zapor. Sicer pa pri tem ni bilo treba kdo vé kakih prenapredb. Dal je popraviti nekoliko vrata ter napraviti nov zapah in ključavnico, pa je bil zapor narejen. Oprave ni dal noter nobene. Kdor je bil tako srečen, da je prišel v zapor, moral je ležati na golih tleh. Ljudje so se od začetka smejali tej novi naredbi, kajti domačinov navadno takih ni bilo, da bi jih bilo treba zapirati; če pa je prihrula kdaj kaka ciganska druhal v kraj, pognala se je lahko do trga, kjer je bilo sodišče, in kjer so v svojih zaporih vedno imeli toliko prostora, da so deli kaj takega pod streho. Mislili so si, da se Grčar le šali, toda ta jim je kmalu pokazal, kako resno mu je na tem.

Zlasti s takimi, ki si niso vedeli pomagati in se zanje nihče potegoval ni, ravnal je Grčar prav po turško. Zapiral jih je večkrat brez vzroka, ne da bi bil poslušal njih ugovore, in imel je skoro zmirom koga v hlevu.

Največ je pri tem imel trpeti ubogi pismonoša. Goniti mu je moral vedno od vseh krajev ljudi vkup. Posebno veselje je delalo Grčarju, če je mogel prijeti koga, o katerem je vedel, da je pismonoša z njim prijatelj.

»Zdaj bomo pa jednega tvojih prijateljev zaprli,« rekel mu je včasi, zaničljivo smeje se, in mu ukazal, da naj gre po dotičnika. »Čudim se, da imaš take malopridneže med svojimi prijatelji.«

Pismonoša na take zbadljive besede navadno ni ničesar odgovoril, a v dno duše mu je zdaj mrzela že ta njegova služba. Najbolj pa ga je bolelo, ko je videl, da zapira Grčar nedolžne ljudi, in da sploh postopa silovito. Če je imel Grčar na koga piko, obdolžil ga je hladnokrvno tega ali onega prestopka in ga obsodil. Ljudij se sicer ni manjkalo, ki so mrmrali in obsojali njegovo postopanje, toda ker je Grčar vedno gledal, da z mogočnejši ni prišel navzkriž, ubožnejši pa niso imeli poguma, da bi se ga bili lotili, nadaljeval je brez strahú, kar je bil enkrat začel.

Pismonoša pa je videl, da dolgo pri sedanjih razmerah v svoji službi ne more vztrajati. Čakal je samo ugodne prilike, da bi obrnil Grčarju hrbet. Ko bi se mu bilo posrečilo dobiti le nekoliko nadomestila za to, kar je zaslužil kot občinski sluga, ne bil bi si pomišljal niti za trenutek, temveč takoj bi bil izjavil Grčarju, da njemu ne bo več služboval.

Toda prišlo je takó, da take prilike ni ućakal in je vendar izstopil iz občinske službe.

Bilo je nekega večera, ko ga dá Grćar zopet k sebi poklicati, in mu veli:

»Po Matevževega pojdi, pa precej, in ga pripelji sem. Med potjo pokliči pa še oba svetovalca, da prideta semkaj. Reci jima, da bomo nekoga kaznovali.«

Oba svetovalca sta bila Grćarjeva dolžnika in sta vselej privolila v to, kar je hotel Grćar. Zato se je držal postavnega določila, ki veli, da more kaznovati župan le v družbi dveh občinskih svetovalcev.

Pismonoša je bil danes prišel že nekoliko nevoljen, kajti imel je ves dan mnogo opravkov in bi bil zdaj na večer rad imel malo mirú. Ko pa mu Grćar ukaže, da naj gre po Matevževega, prebledi. Akoravno je vedel, koga Grćar s tem misli, vendar ga vpraša:

»Ali po Franceta Matevževega?«

»Dà, po Franceta, tvojega najboljšega prijatelja!« odvrne Grćar osorno.

»Pa zdaj na večer naj pride semkaj? In kaj naj mu rečem, če vpraša, zaradi česa mora sem?«

»Reci mu, da ga bomo malo zaprli, če že hoće vedeti!«

»To ni dovolj!« odvrne pismonoša. »Vsakdo ima pravico, da se mu pove vzrok, zakaj se pozove pred kak urad.«

Grćarja je to zeló jezilo, da ga je hotel pismonoša poučevati, toda ker je vedel, da ima prav, zarjove:

»Torej mu povej, da ga bomo zaradi tega zaprli, ker je sinoći razgrajal pod mojim oknom. Pa precej ima priti! Če ne bi hotel s tabo z lepa, pritiraj ga z grda!«

Pismonoša pa je bil danes posebno nagnjen nasprotovati Grćarju; zato tudi še na te njegove besede ne odide, ampak reče:

»To bo gotovo kaka zmota. Poznam Franceta in vem, da je vse prej nego razgrajač. Razun tega pa je bil sinoći pri nas, in jaz sem ga prav do doma spremil. Rekel mi je, da gre takoj spat. Nikakor ni torej mogoče, da bi bil on razgrajal. Če je bilo res kako razsajanje, moral je razsajati kdo drug, ne on!«

Te besede so Grćarja posebno razkačile. Srdit zavpije in reče: »No, če sta bila z Matevževim sinoći skupaj, pomagal si nemara pa še ti razgrajati. Saj čudil bi se ne, kolikor te poznam. Glas od Matevževega sem poznal in ravno od njega hočem zvedeti, kdo je bil še vse zraven. Zdaj pojdi ponj,

kakor sem velel; potem bomo govorili dalje! Morda tudi ti še kaj zveš nocoj, da ti bo brenčalo po ušesih.«

Grčar je bil prav zadovoljen, da je mogel enkrat tako govoriti s pismonošo. Mislil je, da se bo zdaj ustrašil za svojo službo, in da mu bo ravno s to svojo grožnjo upognil njegovo trdno voljo ter dosegel na ta način, kar se je doslej doseči trudil zastoj. Toda povzročil je samo to, da je bila pismonoševa mera polna. Ko mu še enkrat ukaže, da naj gre in mu s prstom pokaže proti vratom, sklone se pismonoša po koncu in odgovori:

»Grem, toda po Matevževega ne!«

»Kaj? Ti moj hlapec se podstopiš?«

»Od danes naprej nič več tvoj hlapec!« odvrne pismonoša. »Hlapčujejo naj ti drugi, če ti hočejo. Kar se tiče mene, sem te doslužil!«

Izrekši, obrne se in odide.

»Kako?« vzklikne še Grčar za njim. Videlo se mu je, da je iznenadjen, in da kaj takega ni pričakoval.

Pismonoši pa je bilo, kakor bi bil otresel raz rok in nog železne verige, ko je zaprl pri Grčarju vrata za seboj.

XIII.

Ko se je bila pismonoši razburjenost malo polegla, začel je trezneje razmišljati o svojem položaju, s tem pa so se mu porodile tudi skrbi, kako bo odslej izhajal s svojo družinico. Težko mu je bilo povedati ženi, kaj je storil, ker se je bal, da bi mu ne očitala, da se je prenaglil. Toda ko ji je po kratkem obotavljanju to vendar le povedal, pogledala ga je ljubeznivo, stopila k njemu, pa rekla:

»Prav si storil. Čudila sem se, da si vse to tako dolgo prenašal.«

»Toda kaj bo zdaj?« odvrne on.

»Kaj če biti? Nič! Zaupajva v Boga, on nama že pomore. Od začetka bomo še nekoliko skromneje živeli, pozneje pa se ti že odpre še kak postranski zaslužek.«

To Rozino upanje se je kmalu izpolnilo.

Dober teden pozneje, ko je bil pismonoša odložil službo občinskega sluga, prišli so zemljemerci v tisti kraj, ki so iskali za precej dobro plačilo človeka, ki bi jih bil spremljal in jim dajal potrebnih pojasnil. Pismonoša je poznal vsled svojih služb ves okraj tako dobro, kakor malokdo, toda bal se je ponuditi zemljemercem, ker ni vedel, kdo bi zanj črez

dan odpravljaj pošto. Ko razodene svoji ženi vso stvar, odvrne mu ta, očitajoč:

»Moj Bog, pošto bom odpravljala vendar jaz! Kaj je nisem že? Saj si imel od tistega časa sem, odkar je postal Grčar župan, itak več opraviti z občinsko, nego s poštno službo. Le nikar se ne boj, jaz že vse preskrbim. Samo po noči sevéda ne boš imel počitka, pa že kako prestojiš. Boš pa ob nedeljah in praznikih bolj počival.«

»Oh, tisto ni nič. Zemljemerci ne gredó zgodaj na delo in pozno v noč tudi ne delajo. Počitka bom imel torej dovolj. Samo drugo vprašanje je zdaj, ali bo namreč poštar dovolil, da me ti nadomestuješ tam.«

»Poštar je dober mož,« odvrne Roza. »Jaz čisto nič ne dvomim, da nama pojde na roko.«

In tako se je tudi zgodilo. Roza je odpravljala pošto, pismonoša je pa hodil z zemljemerci. Zaslužek je bil tako dober, da sta začela po malem denar devati na stran. Še nikdar se ni pismonoševim tako dobro godilo, kakor sedaj. Pismonoša je bil torej jako zadovoljen, da je bil obrnil Grčarju hrbet. Manj zadovoljen pa je bil Grčar. Kar v glavo mu ni šlo, da ravno tega pismonoše ni mogel ukrotiti. Vse se ga je balo, vse se je treslo pred njim, ta revni, beraški pismonoša pa se mu je tako postavljaj po robu!

No in zdaj je imel Grčar res vzrok, pritoževati se zoper pismonošo. Ta, ki je vedel vse slabosti njegovega županovanja, prizanašal mu kar nič ni. Kedar je čul, da je koga zopet po krivem obsodil, ali da je sploh koga z nepostavnim postopanjem oškodoval, šel je do tistega pri prvi priliki, poučil ga in ga pripravil do tega, da se je pritožil zoper županovo odredbo na višje oblastvo. To pa je pritožbam ugodilo, in posledica tega je bila, da so začeli ljudje izgubljeni vero v Grčarjevo vsemogočnost. Čim večkrat se je dogodilo, da je kdo s svojo pritožbo prodril, tem bolj je bledela Grčarjeva slava, in tem manj so se mu uklanjali ljudje.

To pa je Grčarja neizrečeno jezilo, in že zaradi tega samega bi bil rad pismonošo ugonobil. Da mu je bil vendar ta človek povsod na poti! Spravil ga je ob brhko, mlado ženo, izpodkopaval je na vse strani njegovo veljavo, in kar je bilo najhujše, bati se ga je moral, ker se je trudil, da spravi njegovo sleparstvo na dan.

Nekega večera je Grčar kakor blazen divjal po svoji sobi gor in dol. Na mizi je ležalo dvoje pisem. Grčar je vzel v roke zdaj jedno, zdaj drugo, pa ga vrgel zopet srdit

nazaj na mizo. Jedno teh pisem je bilo od Lovrenca Ščetine. Odkar je bil Grčar župan, menil se je dosti manj za njegovo dreganje. Nekoč mu je celó sporočil, da je zdaj on župan, in da se naj le varuje priti domú, ker ga ne čaka drugega, nego ječa in pa batine. Nemara, da bi si ne bil tudi zdaj dosti storil iz njegovega pisma, ko bi ne bilo istemu pridejano drugo pismo, in sicer pismo, katero je pisal pismonoša Lovrencu. V tem pismu vabi pismonoša Lovrenca, da naj pride domú. Obeta mu, da ga bo celo življenje preskrboval z vsem potrebnim, če mu s svojim izpričevanjem pomore k temu, da pridobi svoji ženi domačijo, za katero je Grčar osleparil njenega očeta.

To pismo je Ščetina poslal Grčarju in pristavil, da se je že naveličal tujih krajev, da se mu toži po domu, in da bo sprejel pismonoševo ponudbo, ker je zanj jako ugodna.

Grčar svojim lastnim očem ni verjel, ko je vse to prvič čital. Toda ko je prečital pismi dvakrat, trikrat, in ko se je prepričal, da je tisto pismo res pisal pismonoša sam, ustrašil se je, hudo ustrašil.

»Kako je zvedel ta vražji pismonoša za Lovrenčev naslov!« kričal je Grčar in se tolkel obupno po čelu.

To pa je bilo tako. Navada pismonoševa ravno ni bila, da bi se bil brigal dosti za to, odkod ta ali oni dobiva pisma. Ko pa je bil postal Grčar župan, moral je pismonoša vedno ločiti pisma, ki so prišla na županstvo, od onih, ki so prišla na Grčarja samega. Pri tem opravilu si pogleda nekoč neko Grčarjevo pismo natančneje, in ko čita poštni pečat, vidi, da je prišlo pismo iz tistih krajev nekje, kjer so bili oni drvarji, ktere je tako željno pričakoval domú, in od kterih je upal zvedeti kaj bolj natančnega o Lovrencu. Hipoma šine pismonoši neka misel v glavo. »Kaj,« reče sam pri sebi, »ko bi Grčar pisaril tistemu človeku! Saj vzroka bi imel dovolj. To si je treba zapomniti!«

Zapisal si je torej kraj, ki ga je čital na poštnem pečatu, pozvedel na pošti še natančneje, kje je oni kraj, in ko se je prepričal, da je res tam doli, kamor zahajajo tudi drvarji, vsedel se je in pisal kar tako na dobro srečo Lovrencu Ščetini. In res je bil ta dobil njegovo pismo. Toda pismonoša o tem niti slutil ni, da jo je bil tako dobro pogodil; kajti Lovrenc mu ni odgovoril, temveč je le njegovo pismo porabil v to, da bi iz Grčarja zopet izsilil kak večji znesek denarja.

Ko bi bil Grčar vedel, na kak način je pismonoša pisal

Lovrencu, in da ta niti ne vé ne, da ga je njegovo pismo kar na slepo srečo zalotilo, ne bil bi zdaj v tolikih skrbeh. Poskušal bi bil še vedno prepričati, da bi pismonoša zvedel za Lovrenca, tako pa si ni vedel pomagati. Mislil je in mislil, kaj naj stori, a nikjer ni našel rešitve záse. Bil je prišel tako daleč v sovraštvu do pismonoše in imel je tolik strah pred njim, da bi bil prav rad najel koga in ga plačal, da bi pismonošo napadel in ubil. Toda to bi bilo prenevarno zanj samega.

Grčar je že obupaval. Kaj pomaga, če tudi Lovrenca še enkrat uteši z denarjem? Dokler ni ugonobljen pismonoša, ne bo imel mirú, in nevarnost zanj ni odstranjena. Kakor je bil lakomen na denar, bil bi dal v tem trenutku rad ves tisočak, če bi mu bil dal kdo dober svet, kako se naj iznebi pismonoše.

Grčar je bil naročen na majhen časopis, kateri je bil tudi prišel z današnjo pošto. Že nekolikokrat ga je bil vzel v roke, hoteč razvedriti se, toda vedno ga je zopet odložil. Hkrati pa mu obtiči oko pri nekem odstavku v listu, ki je imel naslov: »Zopet velika tatvina na pošti«. To ga je zanimalo toliko, da sede in čita. Povedano je bilo, kako je na neki pošti izginilo več tisoč goldinarjev, ne da bi se bilo dalo dognati, kdo je tat. Grčar je prečital to novico dvakrat, trikrat, potem pa je privzdignil nekoliko glavo in je strmeč zrl v nasprotno steno. Precej dolgo je tako srpo in nepremično gledal pred se, hkrati pa odskoči s svojega sedeža, vzpne se po koncu in vzklikne:

»Ha, ko bi se dalo kaj takega tudi tukaj storiti. Okrašti na pošti, potem pa obdolžiti pismonošo! Dobra misel! Še nisi izgubljen, Grčar! Ne, če se ti obnese ta, dosegel si več, nego si si sploh mogel kdaj želeti. Pismonoša pride pod ključ in je uničen! Kdo bo potem verjel tatu, če komu drugemu očita sleparstvo? Brez njega je pa tudi Lovrenc ničla. No in Roza? Mi ni li nekdanj povedala v obraz, da sem slepar? Pač! No, jaz jo pa poprašam potem, je li zdaj kaj na boljšem, ko sleparja ni hotela in je vzela rajši tatú? In pa še nekaj. Roza pride v največjo stisko, če ji moža zapró. Stradala bo z otrokom, kajti kdo bo pomagal ženi, kateri so moža zaprli zaradi tatvine? Nihče — samo jaz! Najprej se ji bom rogal in si nasitil srce z maščevanjem, potem pa se ji približam — s podporo. Ali mi ne bo hvaležna, in naposled . . . hahaha . . . o pismonoša, ti boš še revež, grozen revež poleg svoje Rozel«

Grčar se je zakrohotal tako, da se je skoro sam prestrašil.

»Pst!« posvari sam sebe. »Bolj po tihem, da te kdo ne sliši, kajti še ne veš, bo se li dalo, in kako se bo dalo vse to izpeljati! Opreznosti bo treba velike in paziti na vse strani, da stvar zopet ne izpodleti, kajti ta pismonoša je kaj nevaren in navihan človek.«

»Hm!« zamrmra Grčar zopet po daljšem premolku. Hodil je s povešeno glavo po sobi gor in dol in premišljal. Roke je imel na hrbtu sklenjene navzkriž, le sem ter tja se je z desnico pogladil prek čela, kakor bi si hotel uravnati svoje misli v glavi.

»Hm, k tisti abotni Jeri se bo treba zateči zopet. Kako dobro, da se nisem prenaglil, in da je nisem še pahnil od sebe. Seveda, shajati se bo treba zopet pogosteje z njo. To ni nič prijetnega. Pa še delati se ji vedno, kakor bi mi res gorelo srce za njo! O ti suhobrada Jera ti! Saj sem videl že kako lahkoverno ženišče, a takega še ne, kakor je to! Toda kazalo ne bo drugega, nego prav lepo ravnati z njo. Malo preveč sem se je izogibal, odkar sem župan. To bo treba popraviti! Sicer pa, če jo zopet spomnim na možitev, bo takoj vsa neumna in v ogenj pojde za me, če je treba. Njej so razmere na pošti dobro znane in od nje pozvem, kar mi je treba vedeti. Seveda mi bo morala pomagati tudi dejanski. Ne samo, ker bi brez njene pomoči nemara ne mogel izvršiti, kar namerjavam, ampak tudi iz drugega vzroka. Zapredem jo tako v svoje mreže, da se mi iz njih več ne izkobaca. Pismonošo ugonobim — nje se iznebim, vse ob enem! O Grčar, še si korenjak, dokler imaš tako bistro glavico. Komu pa bo hodilo na misel, da je tat — Grčar, tak bogatin in pa še župan zraven! Ni pes, da ne bi tatú povsod poprej iskali, nego v županovi hiši! Če bi hotela Jera kaj pritiskati náme, pa ji zažugam, da spravim razun pismonoše še njo v luknjo. Kaj pa je bolj verjetno, nego da je bil pismonoša domenjen z njo? Toda gledati moram zdaj še bolj, nego prej, da me nikdo ne zaloti z Jero skupaj. Ha, kako sem vesel! Ko bi vedel za tistega, ki je zakrivil ono tatvino, o kateri piše ta časnik, poiskal bi ga in stisnil na srce, kakor svojega najboljšega prijatelja. Vendar je le dobro, da človek včasih kaj čita!«

Tako je govoril Grčar sam s seboj, vesel, da se mu je porodil tako srečen načrt v glavi. Še le pozno se je vlegel k počitku, na vse zgodaj pa je bil zopet na nogah. Misel, kako bi izvršil svoj črni naklep, in skrb, se li bo dal sploh

izvršiti, nista mu dala spati. Premalo so mu bile razmere na pošti znane, da bi bil mogel s popolno gotovostjo reči, da se mu njegova namera zopet ne izjalovi. Da se pomiri, moral je vsekakor govoriti z Jero, ktera mu je lahko dala potrebnih pojasnil. Zato je ves tisti dan ostrezal na njo, a nje ni bilo od nobene strani. Ko pa se je bil naredil mrak, šel je nalašč nekolikokrat mimo pošte, češ, da jo morda kje zazre in ji dá znamenje, da naj pride tja, kjer sta se navadno shajala. Toda ves trud je bil zastonj. Nevoljen in čemeran se je vrnil domú. Tudi nocoj se je odpravil zgodaj v svojo spalnico, a spal je ravno tako malo, kakor prejšnjo noč. Ves prepadel je bil drugo jutro vsled prečute noči.

Tudi ta dan je skoro nepremično zrl proti pošti in čakal, se li ne prikaže od kake strani Jera, a ni je bilo od nikoder, prav kakor bi mu nalašč nagajala. Klel in rentočil je sam pri sebi, ko pa se je bližalo že poldnevu, ni mogel strpeti več. Zgrabi za klobuk in se odpravi na pošto, češ, morda pride vendar z Jero skupaj.

Kupil je tam nekaj mark in vprašal, ali ni prišlo od nekod kaj denarja zanj. Ko je zaprl vrata od poštna pisarne za seboj, hoteč iti zopet domú, čakala ga je Jera res v veži. Bila ga je že opazila, ko je prihajal, a morala je deti še drug robec prej na glavo, predno je stopila predenj. Grčarja že dolgo ni bilo na pošto, in Jera je čutila, da se je izogiblje; zato je bila tem bolj vesela, ko ga je videla, da pride zopet. Njemu je bilo pa tudi prav, da ni storil zastonj teh stopinj. Nasmejal se ji je vsled tega tako prijazno, da je bila vsa srečna. Ko se je ozrl po veži na okrog in se prepričal, da ni nikogar blizu, pošepče ji:

»Kako to, da se nič več ne vidiva! Pridi nocoj, ko se stemni, na konec našega vrta.«

Jera je vesela prikimala v znamenje, da pride. Že je obupavala in že je mislila, da se ji Grčar izneveri, zdaj pa ji je z nova posvetilo upanje. Saj ga ni videla morda še nikdar tako veselega, in še nikdar se ji ni tako prijazno smejal! Komaj je čakala večera, in kakor hitro se je bila naredila tema, tekla je tja, kamor ji je velel Grčar priti.

A tudi Grčar je nestrpnó čakal, da bi govoril z njo, in bil je že na mestu, ko prihiti ona tja.

»Stopiva tjakaj v naš čebelnjak,« reče ji. »Tam bodeva čisto na miru.«

Izrekši, prime jo za roko in pelje med sadnim drevjem do čebelnjaka. Ko sta bila notri, reče ji:

»Ali se danes lahko nekoliko zamudiš pri meni?«

»Lahko,« potrdi Jera. »Rekla sem domá, da grem k šivilji.«

»Prav je, da si tako rekla. Rad bi se enkrat nekoliko več pogovoril s teboj. Odkar sem župan, imam toliko poslov, da se ne morem nikdar odtegniti nikamor. To je bil vzrok, da sva se čez poletje tako redkokrat videla.«

»Pa zakaj si me prišel danes iskat?« vpraša radovedno Jera in pristavi na pol resno, na pol šaljivo:

»Si li morda že kaj določil, kdaj bo ženitovanje?«

»Prav zaradi tega sem te poklical!« odgovori Grčar. »Danes smo se do dobra domenili, da se omoži moja hči še pred adventom, no in pred pustom je potém lahko najina poroka, če ti je prav tako?«

»Oh, meni je prav! Čim preje, tem raje!« reče Jera vsa srečna in vesela.

»Dolgo ne bodeva odlašala s poroko,« nadaljuje Grčar. »Saj si lahko misliš, da brez gospodinje ne morem biti, kedar mi pride hči iz hiše. Toda predno se poročiva, dosegel bi rad le še nekaj.«

»Kaj takega?« vpraša Jera.

»Najinega skupnega sovražnika bi rad ugonobil. Ta navihani pismonoša mi ne gre iz glave. Ko bi mogel njemu zasoliti kako tako, da bi jo pomnil svoj živi dan, potém bi bil zadovoljen in potém bi šel z veseljem vabit v svate. Dokler pa vem, da se mi ta človek smeje, in da se norčuje iz mene in tebe, nimam mirú in ne veselja. Kar sva poskusila do zdaj proti njemu, izpodletelo nama je vse.«

»Sevéda nama je,« pritrdi nekako žalostno Jera, ki je še vedno čutila stari srd v svojem srcu zoper pismonošo.

»Vendar ne smeva odjenjati,« pripomni Grčar. »Morava mu izpodbiti noge. In to se mora vsekakor zgoditi, dokler si še ti na pošti.«

»Ali kako?« vpraša Jera in nasloni brado na palec leve roke, kakor bi premišljala, kam meri Grčar.

Grčar ji razloži na to svoj novi načrt ter pové, da bi se moralo na pošti kaj ukrasti, tako da bi letel sum na pismonošo.

»To bi uničilo njega in njegovo ošabno ženo!« pristavi, ko je končal.

Jera je Grčarja debelo gledala. Ker ni vedela, da ni samo sovraštvo do pismonoše, ki priganja Grčarja do tako predrznih in zlobnih naklepov, temveč da je še bolj strah

pred njim, ki ne daje Grčarju mirú, zdelo se ji je vse to čudno. »Kakšno srce mora imeti ta človek,« mislila je sama pri sebi, »da je pripravljen koga tako daleč preganjati!« Groza jo je bilo, če je pomislila, kaj zahteva Grčar od nje. Res je sovražila pismonošo, res ni mogla odpustiti njegovi ženi, da zavzema tisto mesto, katero je bila sebi namenila, toda to, kar je namerjaval Grčar, jo je vendar pretreslo. Najprej krasti, potem pa koga drugega obdolžiti tatvine, to se ji je zdelo vendar pregrozno! Jera je bila zlobna, ali za tako hudobijo še ni bila zrela. Z glavo zmaje in reče:

»Ne, Grčar, to nemara ne pojde. Če si si to tako mislil, da bi morala jaz kaj ukrasti, potem ti ne morem pomagati.«

Grčarja pa je že to jezilo, da se je obotavljala njemu ustreči. Srdit udari z nogo ob tla in reče:

»Ne bodi nespametna! Prava reč, če se enkrat kaj izmakne. Koliko hujšega se dogaja po svetu dan na dan! Ne bodi vendar taka strahopetnica! Saj ni treba, da se vzame dosti! Da je le toliko, da začnó dvomiti o pismonoševi poštenosti! Ob službo ga hočem spraviti, drugega nič!«

»Ali kaj takega storiti je vendar prehudó!« ugovarja Jera. »Svoj živi dan bi mi to očitala vest!«

»Kako si vendar abotna!« odvrne Grčar. »Pojdi, pojdi — vest! Kaj pa je to: vest? Kedar boš omožena, tedaj ti že utihne vest. Videla boš, kako se bodeva še smejala zaradi tega. Še v poznih letih se nama bo zdelo dobro, da sva tako potolkla svoje nasprotnike. In veš, nekaj ti moram kar naravnost povedati. Da mi k hiši ne prineseš kdo vé koliko dote, mi je znano. Mlada tudi nisi več tako, da bi se snubači trgali zate. Zato pa smem, tako mislim, zahtevati vsaj od tebe, da me imaš nekoliko rada.«

»Saj te imam,« poseže Jera vmes.

»Prav, če me imaš! Ali kako se pa naj prepričam, da je res, kar praviš? Kdo mi je porok za to, da me ne vzameš samo zaradi mojega premoženja in pa zaradi lepega življenja, ki te čaka pri meni? Vprašam te, koliko žen pa je v naši župniji, ki bi imele tako mirno in brezskrbno življenje, kakor ga boš imela ti pri meni? Nič jih ni, ti rečem, čisto nič! Pri meni boš imela vsega zadosti. Jedla boš, kakor kaka gospa, vsak dan mesó; še v petek, če si ga poželiš. Kedar boš žejna, stopiš lahko v klet in si natočiš vina, iz katerega soda se ti bo ljubilo. Za delo pa ti ne bo treba prijeti nobeno. Samo posle boš nadzorovala, to bo vse, za kar ti bo skrbeti. In ali nisem morda veljavna oseba

v vasi? Ali ne postaneš mari županova žena, če vzameš mene? Tudi nekaj časti te torej čakal! In kaj zahtevam jaz od tebe za vse to? Da se podaš malo v nevarnost zame, drugega nič! To pa zato, ker se ravno v nevarnosti izkaže prijateljstvo in ljubezen. Iz tega, če se podaš za me v nevarnost, bom sklepal, da me imaš res rada, in povrnem ti stokrat, kar si tvegala za me. Odloči se torej in povej, ali storiš, kar ti velim, ali ne!»

Grčar je slikal Jeri življenje, ki jo je čakalo na njegovi strani, tako lepo, da je pozabila v tem hipu na vse drugo, tudi na svojo vest. Za tako plačilo se že kaj poskusi in stori, mislila si je. Vsa omamljena reče torej:

»Storim vse, kar bo v moji moči!«

Grčar pa ji nato vesel stisne roko. Voščila sta si še lahko noč in zapustila svoje skrivališče.

XIV.

Grčar je bil Jeri popolnoma zmedel glavo. Noč in dan je mislila, kako bo, kedar bo omožena. Možiti se, to je bila od nekdanj njena največja želja, no zdaj pa pride še na največje posestvo za gospodinjo! Kaj bo zdaj Roza proti njej? Ali ni Grčar prav imel, če je trdil, da se ji bode godilo kakor kaki gospej? Spala bo zjutraj, kakor dolgo se ji bo ljubilo. Razun tega pa bo jedla vsak dan meso in pila vsak dan vino — ali si more sploh še kaj lepšega želeti? Bilo ji je, kakor bi se ji sanjalo, in tako je bila izgubljena v svoja prijetna premišljevanja, da je dostikrat pozabila na svoja najvažnejša dela. Svoj živi dan ni pobila toliko posode, kakor od tistega časa sem, odkar ji je bil naslikal Grčar njeno prihodnjost v tako živih barvah. Prezeta je bila popolnoma od te jedine misli, kakšno veselje jo čaka.

Včasi seveda ji je pa tudi kaka neprijetna misel zatemnila njeno srečo. Sladke sanje, ktere je sanjala o lepi bodočnosti, pregnalo ji je sem ter tja vprašanje, ktero se ji je kar hipoma vsililo. »Kako pa to, da si je izbral Grčar ravno tebe, dočim bi pri svojem premoženju nemara lahko dobil boljšo ženo,« vprašala je včasi sama sebe. »Zakaj se te je bil začel pred kratkim izogibati, in zakaj se ti je zdaj zopet približal?«

Kedar je iskala odgovora na vsa ta vprašanja, tedaj ji je bilo nekako tesno pri srcu. Toda kmalu se je zopet izvila takim temnim mislim. Ali ji ni Grčar vse to sam dovolj pojasnil? In ali se ni že marsikdo slabeje oženil,

nego se bo Grčar, če vzame njo? Grčar hoče imeti pred vsem izkušeno in skrbno gospodinjo, no in to je onal! Da ni posebno lepa, to nič ne dé, saj Grčar tudi ni lep! Izpodletelo mu je že marsikje, kjer se je ženil. To je tudi nemara vzrok, da ne leta več tako visoko. In kdo vé, ali je ne vzame baš zaradi tega, da bi se Roza jezila!

Tako se je tolažila Jera, in kedar je tako premišljala, prišla je vedno zopet do prepričanja, da ni to čisto prav nič čudnega, če postane ona žena županova.

Nekaj drugega pa je delalo Jeri hujše preglavice. Morala je še zaslužiti to, da jo vzame Grčar za ženo!

Hotela je storiti, kar je želel Grčar, ker se mu je hotela pričupiti, in ker je tudi sama sovražila pismonošo in Rozo; toda na kak način bi to storila, tega še ni vedela. Vprašanje, kako izvršiti grozni naklep, stalo jo je zdaj dosti napora. Preudarjala je sem in tja, pazila je na to in ono, a potekal je dan za dnevom, ne da bi ji bila prišla misel rešilna. Obupavala je že in bila se je nekoč sešla z Grčarjem samo iz tega namena, da bi mu povedala, da se njegova nakana ne bo dala izvršiti. Grčar pa jo je izpodbujal in silil, da naj vztraja pri svojem sklepu, češ, da se že pokaže prilika, ko se bo dal izvršiti njen namen. Očital ji je, da ga nima čisto nič rada, in trdil, da je ne more vzeti, ako mu ne dokaže svoje ljubezni.

Jera mu je z nova obljubila, da stori vse, kar je v njeni moči, toda to ni pomagalo nič. Vsi njeni poskusi, da bi prišla do te ali one stvari, za katero je bil odgovoren pismonoša, so se ponesrečili.

Tako je bilo poteklo nekaj tednov, in prišel je bil že predpust. Pismonoša po zimi ni imel pri zemljemercih več zaslužka, ker v snegu niso mogli meriti, in moral je s svojo družino živeti jako skromno, da so izhajali s tem, kar je zaslužil kot pismonoša. Tistega, kar je bil črez poletje dejal na stran, ni hotel načeti, češ, da naj ostane še za kako hujšo silo. Toda to, da je moral z ženo in otrokom skoro stradati, ni mu delo toliko; hujše mu je bilo to, da se mu še vedno ni bilo posrečilo priti Lovrencu na sled. Onih drvarjev še vedno ni bilo nazaj, od katerih je upal, da zve za njegovo bivališče, ampak imeli so se vrniti, kakor je bil pozvedel, še le prihodnjo pomlad. Njegovo pismo na Lovrenca pa po njegovih mislih tega ni bilo našlo, ker drugače bi mu bil nemara vendar le odgovoril. Tako je bil pismonoša precej potr in nezadovoljen.

Grčar pa je delal v tem času na vse kriplje, da bi zadržal Lovrenca tam, kjer je bil, še toliko časa, dokler bi se mu ne posrečilo ugonobiti pismonošo. Ker pa se je dalo to doseči le na ta način, da je pošiljal Lovrencu pogostoma denarja, umevno je, da je Grčar komaj, komaj čakal, da bi bilo tega že konec.

Njegova hči se je bila že omožila, in opozoril je Jero, da bi jo še bolj vzpodbudil, nekoč na to, da ni zdaj nobene zapreke več, da jo vzame, samo če izpolni, kar ji je naložil, in kar mu je obljubila storiti. Jera pa mu je pobita in skoro jokaje odgovorila:

»Če boš zahteval od mene to, ne bo iz najine poroke nikoli nič!«

»Rekel sem ti že,« pripomni Grčar, »zakaj zahtevam to od tebe. Maščevati se hočem nad pismonošo, in pa prepričati se hočem, koliko ti je na meni. Pa že vidim, da ti je pismonoša še vedno bolj pri srcu, nego jaz! No, seveda, kakor hočeš. Siliti te ne morem. Stori, kar veš, da je za te boljše! Samo za norca me ne imej! Povej rajši, da ne maraš ustreči moji želji, in stvar je pri kraju! Jaz že še dobim kako drugo ženo!«

Jera začne zdaj glasno ihteti. Preveč se je bila že ugloabila v to misel, da bo gospodinjala na Grčarjevem domu, in mislila je, da bi morala umreti, če bi ji splavalo to njeno upanje po vodi. Prosila je torej Grčarja, da naj vendar še potrpi, in obljubila mu je, da bo odslej še bolj pazila in stikala, kako bi se dal izvesti njegov naklep.

V skrbeh, da bi Grčar ne izpolnil svoje grožnje, in da ne bi druge vzel, ločila se je od njega s trdnim sklepom, da se ne snide zopet prej z njim, dokler mu ne bo imela povedati kaj ugodnejšega.

Pismonoša je nosil leto in dan po noči pošto na železnico. V tistih časih, ko se godi naša povest, še niso bili po poštah tako previdni, kakor so dandanes. Še le potem, ko se je dogodila cela vrsta zločinov in je mnogi pismonoša moral v svoji službi žrtvovati celó življenje, uvedla je poštna uprava marsiktero izpremembo na korist in v varstvo svojih služabnikov. Tako je bila gotovo tudi jako nevarna stvar, da je moral naš pismonoša po letu, kakor po zimi, nositi po noči peš poštno pošiljatve na železnično postajo. Toda ker se nikdar ni nič slišalo o tem, da bi se bila v tistem kraju dogodila kaka hudobija, ni se tudi nihče bal za pismo-

nošo. Najman pa je njemu hodilo na misel, da bi se mu znala prigoditi kdaj kaka nešreča.

Na pošti je vstajal po noči navadno poštar sam, da je odpravil pošto. Izročil je pismonoši, kar je bilo treba, potem pa zopet legel k počitku. Ker se je moral včasi malo delj zamuditi v pisarni, zahteval je, da je vstajala po zimi tudi dekla, da mu je zavrela malo kave, s katero se je pogrel, in sicer je bila Jera tista, ki je morala vstajati, ker je imela druga dekla varstvo nad otroki.

Kmalu potem, ko se je bila Jera zadnjič sešla z Grčarjem, postavila je neko noč zopet pred poštarja v pisarni čašo kave, potem pa se obrnila proti pismonoši in mu rekla:

»No, Janez, ti pojdi pa zmano v kuhinjo; imam tudi za te nekoliko požirkov kave. Ostalo je je danes nekoliko. Ne da bi jo izpila jaz, ki grem precej zopet v posteljo, izpij jo ti, ki moraš v takem mrazu na pot. Le pojdi, prileglo se ti bo!«

Pismonoša se je hotel ustavljeni, a poštar, dober go-spod, reče:

»Jera, ta je bila enkrat pametna! Zakaj se nisi že prej spomnila kaj takega? Odslej mi imaš vselej pripraviti toliko kave, da jo bo za oba dosti. Le pojdi v kuhinjo, Janez, le! Ti si še bolj potreben kaj gorkega, nego jaz. Če si ogreješ malo želodec, bo te manj zeblo!«

Tem besedam se pismonoša ni mogel ustavljeni. Pograbil je torej z desnico vreče, v katerih so bila pisma, in ktere je moral nesti na železnico, ter se podal za Jero. Pisma navadna, kakor tudi taka, ki so obložena z denarjem, dalje druge majhne reči se odpravljajo namreč na pošti na ta način, da se denejo v posebne vreče, ktere se zgoraj prevežejo z vrstico in se zapečatijo. Na kolikor različnih pošt gredó pošiljatve, toliko različnih vreč se napravi. Tako je imel pismonoša po tri, štiri, pet, včasi pa tudi še po več vreč nesti na železnico.

V veži pred kuhinjo je stala miza. Ko je šel pismonoša na Jerino povabilo in poštarjevo željo v kuhinjo, da bi izpil nekoliko kave, položil je mimogredé na omenjeno mizo vreče, ker se je spomnil, da je v kuhinji vse bolj razvlečeno, in da notri sploh ni primerne prostora za to. Pokrepčavši se, pa je stopil zopet iz kuhinje, posegel kar v temi po vreče ter odšel na železnico.

To se je ponavljalo odslej vsako noč.

Jera, ktera tistikrat, ko je bila povabila pismonošo na kavo, ni imela drugega namena, nego hliniti temu svoje pri-

jateljstvo, prišla je zdaj hkrati na misel, da bi bilo dobro, ko bi se dala pismonoši izmakniti jedna teh vreč. Ni ji bilo namreč odšlo, da jih položi vselej zunaj kuhinje na mizo, in da jih, ne da bi jih kaj štel, zopet v temi pograbi v pest, kedar odhaja na železnico. Seveda, česa naj bi se bil tudi bal? Saj ni bilo nikogar v veži! — Jera je mislila in mislila, kako bi se dalo kaj narediti, a izprevidela je, da je to zelo nevarna reč. Če bi se bila ona ganila iz kuhinje, in če bi se bila pogrešila potem kaka vreča, bil bi sum precej letel na njo. Na vsak način je morala imeti pomočnika. Toda komu naj bi tako stvar zaupala? Grčarja bi bila rada iznenadila, in veselilo bi jo bilo, če bi bila mogla tatvino izvršiti, predno je on kaj slutil, kaj namerjava storiti. Pa ni nikakor šlo. Morala se je z njim posvetovati.

Ko sta se bila sešla, nagovori jo Grčar, kakor skoro vselej zadnji čas:

»No, ali nocoj pa bo kaj?«

»Bo!« odvrne Jera na kratko.

»Bo?« povzame Grčar in jo neverjetno pogleda. »Ali si res kaj iztaknila? Govori vendar hitro! Radoveden sem!«

»Gotovega še ni sicer nič,« odvrne Jera, »toda toliko sem na boljšem od zadnjič, da vem, da bi se dalo kaj napraviti.«

»To je tudi nekaj!« pripomni Grčar zadovoljen. »Toda nikar se ne obotavljaj in povej naravnost, kako in kaj misliš!«

Jera mu nato razloži, kako lahko bi se dala tisti čas, ko se po noči mudi pismonoša v kuhinji, izmakniti jedna vreča s pismi.

»Ali sama tega ne morem storiti!« pristavi. »Jeden bi moral biti zunaj v veži, da bi vzel vrečo z mize, v tem ko bi jaz motila pismonošo v kuhinji.«

Grčar nekoliko pomisli, potem pa reče:

»O, to je majhna skrb! Kaj takega se bo že dalo narediti! Samo premisliti se mora vsa stvar nekoliko! Čakaj, kako je že vaša veža stvarjena? Ko se stopi čez glavna vrata v vežo, je na levo, kaj ne, pisarna, na nasprotni strani pa je jedna soba, ali ne?«

»Pač!« potrdi Jera.

»In je li po noči kdo v tej sobi?«

»Notri spim jaz, druga dekla in pa mali otrok.«

»Ahá, tako! Hm! Dobro! Če se gre potem naprej po veži, pride se, kaj ne, na levi strani do stopnic, ki drže v prvo nadstropje. No, in kaj je potem naprej še?«

»Od stopnic naprej«, razlaga Jera, »je ravno na tisti

strani klet; ravno nasproti na desni strani so pa kuhinjska vrata. Ob zidu pri kuhinjskih vratih stoji potém tista miza, na katero polaga pismonoša vreče s pismi.«

»Že dobro! Spominjam se zdaj. Od kuhinje naprej so pa kmalu mala vratica, ali ne, ki držé na dvorišče?«

»Se vé!« pritrди Jera.

»Potém je pa vse kakor nalašč!« vzklikne ves iz sebe Grčar. »Kaj pripravnejšega si še misliti ne moreva. Ali nisem vedno trdil, da pojde? Vidiš, Jera, zdaj sva dosegla vse, kar sva želela. Kako nespametno je bilo obupavati!«

»Dosegla še nisva nič!« ugovarja Jera, ki ni vedela, kako si Grčar stvar misli.

Ta pa ji pojasnjuje:

»Le poslušaj me zdaj, Jera, kako bo to šlo. Jaz sam ti bom pomagal, in nobeden drug! Najbolj varno je tako! Ti me spustiš, in to še nocoj, zapomni si, skoz mala vratica v vežo. Jaz se skrijem v klet; kedar pa pojde pismonoša v kuhinjo, splazim se ven, stopim k mizi, izmaknem jedno vrečo in se izmuznem skoz mala vratica zopet na plano. Obujem se že tako, da mojih stopinj ne bo slišal. Vrata morajo ostati sevéda samo priprta, tako da mi jih ne bo treba še le odpirati. Pa še nekaj! Ali zapreš kuhinjska vrata vselej za sabo, kedar prideš s pismonošo noter?«

»Vselej!«

»In mu prav nikoli ne posvetiš, kedar odhaja?«

»Prav nikoli! Od začetka sem mu hotela, pa je branil. Sevéda, čemu bi mu tudi svetica! Vreče na mizi lahko poišče, ker obležé skupaj ondi, kamor jih je položil; in tistih par stopinj črez vežo tudi lahko v temi stori, ker mu je vse natanko znano. Jaz se pa v tem, ko se on odpravlja, še malo pri ognju pomudim, dokler ne pogori popolnoma.«

»Vse kakor nalašč!« vzklikne z nova Grčar, potém pa izprašuje dalje:

»Pa ne gre pismonoša nikoli skoz mala vratica ven?«

»Nikoli! Kaj bi hodil po ovinkih na cesto!«

»Imaš prav! Kaj pa poštar, ali je še v pisarni, ko gre pismonoša iz kuhinje?«

»Oh, kaj še! Poštar gre precej, ko je pismonoši izročil vreče, zopet spat.«

»Na ta način se ni treba torej nikogar bati, da bi kaj opazil. Samo spretnosti in pa previdnosti bo treba nekoliko, pa bo šlo!«

Ko se je bil z Jero še o nekterih drugih, manj važnih rečéh dogovoril, reče ji:

»Nocoj torej se nama enkrat izpolni želja, nocoj se maščujeva, nocoj zavijeva pismonoši in njegovi ženi vrat! Poslušaj zdaj še to! O polnoči moraš biti že po koncu in mi odpreti mala vratica. Moram si poprej vse še natanko ogledati!«

»Že dobro!« odgovori Jera, in nato se hitro ločita.

Ko je prišel Grčar domú, ni legel k počitku. Bal se je, da ne bi zadremal morda ravno tisti čas, ko je moral iti na pošto. Sicer pa ga tudi itak ne bi bilo trpelo v postelji. Preveč razburjen je bil. Po glavi mu je vrelo, in srce mu je utripalo, kar sicer pri njem ni bila navada. Nekoliko preveč nepričakovano se mu je bilo posvetilo upanje, da se mu izpolnijo tako dolgo gojene želje. Nemirno je hodil po sobi gor in dol, a veselje se mu je bralo z obraza. »Ha! Zdaj te imam!« vzkliknil je. »Z jednim samim činom te ugonobim, pismonoša, in ponižam tvojo Rozo. Seveda to, kar storim, ni ravno spodobno za župana in prvega moža v občini. Pa to nič ne dé. Svojo kožo branim, in za svojo kožo človek marsikaj stori!« Nestrpno je čakal polnočne ure in vsakih pet minut se je ozrl na uro, ki je visela na steni za vrati v njegovi spalnici. Čas mu je tekel neznansko počasi. Najrajši bi bil potisnil kazalec na uri naprej, če bi bilo to kaj pomagalo in bi se bil dal čas na ta način kaj skrčiti. Ves spehan je že bil od samega letanja po sobi, ko zapoje ponočni čuvaj svojo navadno pesen ter naznani najjstjo uro. Sedaj se Grčar spomni, da je bilo nespametno, da je pustil tako dolgo goreti luč. S tem bi bil vzbudil lahko sum, ker je hodil navadno prej spat. Že je hotel upihiniti luč, ko se zopet premisli. »Ah, kaj!« reče. »Župan sem in kot župan imam opravke. Naj se le kdo drzne sumničiti me! Denem ga pod ključ, kakor denem pismonošo. Dà, pismonoša, tvoja ura je odbila! Dolgo sem se te bal, dolgo si delal na to, da bi me pred svetom ožigosal za sleparja, zato pa te storim jaz zdaj za tatú! Jutri nemara o tem času ne boš več pri svoji ženi domá! In kdo vé, kaj se še vse iz tega porodil! Vsaj jaz imam záse mnogo lepih nad, mnogo veselega upanja! Ne, Grčarja ni še nikdo ugonobil in ga tudi ne bo! Preveč možganov je v njegovi glavi, da bi se dal kar tako vreči ob tla!«

Tako je govoril Grčar sam sebi, kazalec na uri pa je pokazal naposled tri četrt na dvanajst.

»Zdaj se je treba odpraviti,« reče. Nató obuje škornje iz klobučine, da bi ga hoja kako ne izdala, zavije se v plašč, potegne še kapo globoko čez glavo in gre dol po stopnicah. Previdno odpre hišna vrata, a za seboj jih samo pripre, da bi mu jih nazaj gredé ne bilo treba odklepati; zakaj bilo je vsekakor mogoče, da bi moral hiteti, da pride zopet pod svojo streho. Previdnost se mu je zdela tem potrebnejša, ker se naprej nikakor ni dalo določiti, kako se stvar razvije. Nato se odpravi proti pošti. Mraz je bilo, in sneg je naletaval. Ko pride do pošte, bilo je ondi še vse temno.

Splazil se je do kuhinjskega okna in potrkal rahlo nánje, češ, morda je Jera že tukaj. In res, ni se motil. Takoj začuje, da so se odprla kuhinjska vrata, in nekaj trenutkov pozneje zaškriplje ključ v malih vežnih vrticah. Grčar skoči noter in kmalu je bil na varnem.

Tisto noč tudi Jera ni nič spala. Sicer se je bila vlegla, kakor po navadi, da bi se drugi dekli ne bilo zdelo kaj čudno, a komaj je bila ta trdno zaspala, vstala je in šla v kuhinjo, kjer je sedela na ognjišču in vlekla na uho, kdaj in koliko bo bila ura. Tudi ona je bila razburjena, in bilo jo je naravnost groza, če je pomislila, pri kakšnem delu hoče pomagati Grčarju. Morala si je vedno in vedno staviti pred oči, kaj ji je vse obljuboval Grčar, če se jima posreči tatvina; le na ta način je ohranila toliko poguma, da ni omagala. A navzlic temu si je skoro želela, da bi Grčar ne prišel, ker se ni mogla iznebiti misli, da strmoglati nocoj v pogubo.

»Da bi le zaspal, ali pa se premislil!« vzdihne. Toda v tistem trenutku potrka nekdo na okno. Zdrezne se in začne se tresti po vsem životu. Vedela je zdaj, da ne more več nazaj.

Ko je bil Grčar v kuhinji, vpraša jo:

»Kdaj pride po navadi pismonoša?«

»Ko je jedna proč,« odgovori ona.

»Torej imam še dovolj časa, da vse pregledam. Prižgi luč!«

»Bom. Samo stopiva v vežo, ker se od tam nikamor svetloba ne vidi.«

Gresta torej v vežo, in Jera začne prižigati svečo. Toda bila je pri tem tako nerodna, da je nekoliko žveplenk izprijdila, predno je bila luč narejena. Grčar si dá nato vse natančno pokazati, in ko si je bil vse ogledal, reče:

»Poslušaj me, stvar je taka! Jaz bom skrit tukaj v kleti. Vrata morajo ostati toliko odprta, da se lahko skoz zmuz-

nem, ne da bi mi jih bilo treba kaj odpirati. Tudi kuhinjska vrata pusti nekoliko odprta, da bo ravno skoz kako špranjo prodirala luč na mizo, kjer bodo ležale vreče. Ravno tako morajo biti tudi vežna vratica le priprta. Ti stoj v kuhinji blizu vrat in govori na glas. Najbolje bo, če pripoveduješ pismonoši kaj takega, da se bosta obadva smejala. Tudi bi bilo dobro, da bi delala kaj hrupa. Pazi pri vsem tem natanko, in če začutiš, da sem jaz že pri mizi, zaloputni kuhinjska vrata za seboj z izgovorom, da piha v kuhinjo. V tem bom jaz že na prostem. Vsekakor pa moraš potem pismonošo še nekoliko zamuditi, da zunaj ne trčiva skupaj. Jaz stečem najprej domú, čez nekoliko časa pa se vrnem po ovinkih. Lahko se namreč prigodi, da pismonoša vrečo precej pogrēši; v tem slučaju bi bilo treba postopati vse drugače, nego če se odpravi na železnico, ne vedoč, da mu manjka jedne vreče. Jaz upam, da se zgodi poslednje, ker ni toliko razločka, ali drži človek štiri ali pet vreč v roki, in ker se mu roka od pisarne pa do kuhinje ne more tako hitro privaditi, da bi čutil razloček med prej in slej. Seveda, če bi ležala na mizi jedna sama vreča, ali če bi ležale tudi le dve ali tri vreče, potem ni nič! Ostrezati bo treba tako dolgo, da bo ležalo enkrat več vreč skupaj.«

»Navadno jih je vedno po več, in le malokdaj so samo dve ali tri,« pripomni Jera.

»Jaz upam,« nadaljuje Grčar, »da se nama vsa namera že nocoj posreči. Vsekakor pa moram vedeti, je li pismonoša zapazil tatyino ali ne, ker je od tega odvisno, kaj ukrenem nadalje. Če je pismonoša zapazil, da mu manjka vreča, postavi luč blizu okna, da jo zapazim že od daleč, ko se vrnem gledat, če pa je odšel na železnico, naj bo tema. Ali si si zapomnila vse?«

»Zapomnila!« pritrđi Jera, potem pa vzdihne:

»Oh, mene tako skrbi!«

»Nič naj te ne skrbi,« tolaži jo Grčar. »Samo glej, da ne napraviš kake nerodnosti. Zdaj sem tukaj, in predrugāčiti se nič več ne dá. Če bi me kdo zalotil, bila bi seveda izgubljena oba, ker vedeli bi takoj, da si me spustila ti noter. Zato pa pazi in misli na plačilo, ki te čaka. Ako se izteče nocoj vse po sreči, imenuješ se lahko precej moja žena.«

Grčar je potem Jero izpraševal še o marsičem, dokler se niso začuli koraki pri vežnih vratih. Akoravno sta bila oba pripravljena na pismonošev prihod, vendar se prestrašita in se plašno ozreta drug v drugega. Nato posveti Jera

Grčarju v klet in ob jednom se oglasi pismonoši, ki je že bil potrkal na vrata:

»Saj že grem, saj že grem!«

»Dobro jutro, Jera!« pozdravi pismonoša, ko mu je bila odprla. »Nocoj je pa mraz! Imaš kaj prida zakurjeno v kuhinji?«

»Nič se ne boj, ognja dovolj! Pa še kavo ti prav dobro skuham, tako da te bo grelo v želodcu.«

»Kaj pa,« izprašuje pismonoša dalje, »ali gospod še ni po koncu? Bo treba iti zopet klicat, ali ne?«

»Kakor po navadi,« zasmeje se Jera.

»Skočim pa jaz gor!« pripomni pismonoša in steče po stopnicah, dočim se vrne Jera v kuhinjo.

Grčar, ki je ta pomenek čul, reče sam pri sebi:

»Dobro se drži. Na glasu se ji ni čisto nič poznalo, da bi bila kaj v strahu ali v zadregi.«

Pismonoša se je vrnil kmalu zopet po stopnicah in se podal naravnost v pisarno, ob jednom pa je nesla Jera poštarju namenjeno kavo noter. Nekaj minut za tem je prišel tudi poštar. V pisarni se pismonoša in poštar nista mudila dalje, kakor kake pol četrte ure, toda Grčarju se je videlo to strašno dolgo. Zdelo se mu je, kakor bi bil v ječi zaprt, in ta misel ga je nekoliko pretresla. Bil si je v svesti, kaj tvega, in kaj nastane, če ne izteče vse gladko. Toda v tistem hipu se spomni tudi Lovrenca Ščetine, spomni se pisma pismonoševega, ktero mu je bil Lovrenc poslal, zmislji se na to, koliko jeze je zaradi pismonoše že užil — in vse to mu podžge zopet pogum.

Vrata pisarne se odpró.

»Zdaj se odloči,« misli si Grčar, »kdo zmaga, pismonoša ali jaz!«

Poštar je stekel, ker ga je zeblo, s svečo v roki po stopnicah navzgor, pismonoša pa se je bližal s svojim navadnim korakom kuhinji. V tistem trenutku, ko je hotel pismonoša, odloživši vreče na mizo pred kuhinjo, prijeti za kljuko, odpre mu Jera vrata in ga nagovori:

»Le brž noter, Janez, da se pogreješ. Poglej, kako se iz kave prijetno kadi!«

Pismonoša stopi v kuhinjo, Jera pa pripre vrata za njim. Grčar je vse to natanko slišal in videl iz svojega skrivališča. Kakor hitro je bil pismonoša v kuhinji, prerine se Grčar skoz odprtino kletnih vrat in se po tihem, kakor mačka, priplazi do mize. Skoz špranjo pri kuhinjskih vratih je prihajalo to-

liko svetlobe, da je lahko videl, kje ležijo vreče. Bilo jih je ves kup, in Grčar je torej lahko posegel po jedni. Jera je med tem glasno govorila in prestavljala skleda in piskre po kuhinji, tako da se mu ni bilo treba čisto nič bati, da bi ga slišal pismonoša. Z nekoliko tresočo roko zagradi za svoj plen. Izbiral ni nič, temveč vzel je tisto vrečo, ki je lažala najbolj na vrhu. Saj je bilo itak vse jedno, katero vzame, da le jedno dobi! Previdno se bliža nato malim vežnim vratkam. Bil je ravno pri njih, ko je Jera dvakrat ali trikrat zaloputnila s kuhinjskimi vrati, kakor bi se ji ne hotela zapreti. Ta trenutek porabi Grčar in smukne na prosto. Globoko si zdaj oddahne ter steče urno proti svojemu domu, ne da bi ga bil v temni noči kdo zapazil.

XV.

Ko je bil Grčar v svoji sobi, prižge naglo luč, prereže hlastno vrvico, s katero je bila vreča zgoraj prevezana, in poseže noter. Jedno samo pismo je bilo v vreči. Pretrga hitro ovitek, in iz pisma padejo — trije tisočaki. Grčar ostrmi. S stisnjenimi ustnami zre na mizo pred se, na kateri so ležali tisočaki, in molči nekaj časa, kakor bi ne vedel prav, kaj mu je zdaj storiti. Toda hipoma se mu posveti v zviti glavi.

»Ha, ha, ha,« zasmee se in reče: »Prokleta sreča to! Bolje nisem mogel zagrabiti. Ali na delo zopet! Še ni vse dovršeno. Zdaj je stvar zopet druga, ko sem zalotil denar. Ne, pismonoša, zdaj ni za te nobene rešitve več. Ti boš pomnil, kdaj si pričel boj z Grčarjem.«

Med tem je bil spravil tisočake v svojo listnico in nato je nadaljeval:

»Kaj takega se človeku zmirom prileže. Že zaradi teh podobnih samih se je izplačal nocojšnji trud. Res, pogodil sem jo! Za to, da ugonobim pismonošo, dobim še tako lepo plačilo. . . . Za tisto Marjano tam pri Stranski vasi bi mi bilo res kmalu žal. Nič hudega mi še ni prizadela, pa jo moram zaplesti tudi v svojo mrežo. Vendar prav ji je! Zakaj pa se je pečala s pismonošo! Ko bi ne bil denar tu, bila bi stvar druga. Sicer bi tudi zdaj lahko ponesel vrečo na pismonošev dom in jo pustil tam na kakem voglu pasti, toda kaj dosežem s tem? Rozi se ne zgodi najbrž nič! Pa če tudi njo zapró, ni mi še dovolj. Trpela bi sicer telesno, a ker bi imela zavest, da je nedolžna, ne storilo bi ji to morda kdo ve kaj. Ne, otrovati ji hočem življenje do dobrega.

Sovražiti mora svojega moža in preklinjati tisti trenutek, ko se je odločila za — pismonoša!

Izrekši, vrže prazno pismo nazaj v vrečo, stisne to pod suknjo, ugasne luč in gre zopet iz hiše. Oprezno se bliža poštarjevi hiši in vleče na uho, ali se ne pojavi morda kak hrup ali vpitje. Bilo je vse tiho, in tudi tema je bila.

»Dobljeno!« vzklikne Grčar samozavestno. Pismonoša ni bil zapazil, da mu manjka vreče, in s tem je bilo res vse dobljeno za Grčarja.

Zasuče se na okrog in se spusti skoro v tek po cesti proti železnici, po kateri je bil pismonoša pred kratkim odšel.

»Še pol ure,« šepetal je sam pri sebi, »in stvar je uravnana tako, da vsi sodniki, vsi orožniki in vsi biriči ne pridejo pravemu tatu na sled.«

Noč je bila temna, kajti gosta megla je pokrivala zemljo. Bilo ni žive duše na cesti. Jedina skrb, katero je Grčar imel, je bila ta, da ne bi dohitel pismonoše. Toda ta je bil odšel precej časa pred njim, in ker je bil tudi on dober hodec, ni ga bilo tako lahko doiti. Sicer pa se je Grčar držal samo nekaj časa glavne ceste, ki vodi na kolodvor. Ko dospe do tistega mesta, kjer se od ceste cepi steza proti Stranski vasi, zavije po tej in začne še hitreje stopati, nego je stopal doslej. Ko pa pride do kočice tiste Marjane, o kateri so pravili, da jo je nekdanj snubil pismonoša, ustavi se. Ozre se pazljivo na vse štiri strani, stopi k svinjaku, ki je stal na koncu hiše, potegne vrečo izpod suknje in jo vrže na svinjak pod streho.

»Končano!« reče na pol glasno in se spusti v tek nazaj. Vedel je, da mora hiteti, ker ni dvojil, da se tudi pismonoša vrne kmalu. In res, ko pride zopet na glavno cesto, vidi od kolodvora sem prihajati luč.

»Aha,« reče, »že išče. O, le išči, le sveti; prisvetiš si pa vendar le v temnico!«

Luč, katero je bil opazil Grčar, bila je od njega še precej oddaljena. Vendar ni nehal hiteti. Prišedši domú, zaklene tiho za seboj vežna vrata, odpravi se v spalnico in se vleže, ne da bi bil prižgal luč, v posteljo. Bil je vesel in zadovoljen ter je zaspal tako mirno, kakor bi bil doprinesel Bog ve kakšno dobro delo.

Pismonoša je bil, stopivši iz kuhinje, kakor vselej, kar v temi pograbil vreče in se napotil, nič hudega sluteč, na železnico. Ko pride na kolodvor, položi vreče pred dotičnega uradnika, ne da bi se brigal dalje, koliko jih je. Toda

bil je še v sobi, ko zapazi uradnik, ki je dobival vedno s pošte brzojavno poročilo, koliko vreč mu prinese pismonoša, da manjka jedne vreče.

»Kje pa je še jedna vreča,« vpraša ter prešteva z nova, češ, ali se ni morda zmotil. Toda bilo je samo pet namesto šest vreč. Uradnik je bil tudi obveščten, da pride jedna vreča s tremi tisoč goldinarji, in ko vreče natančneje pregleda, prepriča se, da manjka ravno ta vreča. Nekako nezaupljivo pogleda pismonošo in reče:

»Vreča s tremi tisoč goldinarji manjka!«

»Ni mogoče!« vzklikne pismonoša in prebledi.

»Saj ste bili ves čas zraven in ste videli, da je jaz nisem nikamor del. Preštejte še enkrat sami vreče in prepričajte se, ali jih je šest. Saj šest ste jih vendar prejeli, ali ne?«

»Prejel,« potrdi pismonoša in šteje. Ko pa vidi, da je res, kar je trdil uradnik, zašibé se mu kolena tako, da se je moral vsesti na bližnji stol.

»Moj Bog, moj Bog, kaj se je zgodilo!« vzdihne, in solza se mu posveti v očesu.

»Morda vam je padla vreča med potjo iz rok,« pripomni uradnik. »Ali niste predevali kaj vreč iz jedne roke v drugo?«

»Samo enkrat,« pripomni pismonoša, »toda delal sem to tako oprezno in previdno, da mi vreča ni mogla pasti iz rok.«

»Tega ne morete trditi. Mogoče je vse,« reče uradnik. »Nikakor pa ne gre, da bi se zdaj dolgo premišljevalo. Treba je iti brž nazaj, in iskati je treba. Vzemite svetilnico in hitite.«

Pismonoši se je kar vrtelo v glavi. Ves otrpel je stal, ko ga je uradnik silil, da se naj požuri. Bil je uverjen, da vreče ni izgubil, in slutil je, da bo vse iskanje zastoj. Toda ubogal je in se podal na pot. Le jedno tolažbo je še imel, da je vrečo pustil ležati morda v veži na mizi. Lahko bi se bilo zgodilo, da se je jedna vreča, ko jih je položil na mizo, ločila od drugih toliko, da ni potem, ko jih je zopet pobral, stisnil vseh šestero v pest. Hitel je torej s svetilnico v roki proti domu. Sicer je med potjo pač tudi zrl na tla, a posebno se ni trudil z iskanjem, ker je bil do dobrega prepričan, da mu po poti vreča ni mogla pasti iz rok. Ves spehan pride na pošto, strese ob kljuki z veliko silo vežna vrata in pokliče:

»Jera, oj Jera, brž odpril!«

Jera je slišala precej ta klic in je tudi dobro vedela, kdo kliče, a delala se je, kakor bi trdno spala, da bi tem bolj odvrnila vsak sum od sebe.

Jerino potajevanje je bilo vzrok, da je pismonoša še nestrpneje butal ob vrata, tako da se je vzbudil poštar v prvem nadstropju in je jezno skoz okno vprašal, kdo je, in zakaj dela takov hrup.

»Oh, jaz sem!« vzdihne pismonoša. »Za božjo voljo, odprite vendar!«

Ko Jera čuje, da se je oglasil poštar, vstane in gre odpirat vrata. Z nevednim glasom vpraša:

»Kaj pa je za Boga svetega? Zakaj se ti tako mudi? Saj te vendar kdo ne preganja?«

Pismonoša pa skoči k mizi in vpraša z obupnim glasom:

»Ali nisem pustil na mizi jedne vreče ležati?«

»Jaz je nisem videla,« odgovori Jera in posveti še pod mizo. Sklonila se je najbrž tudi zaradi tega, ker je čutila, da ji je kri šinila v glavo.

V tem pride tudi poštar dol po stopnicah.

»Kaj pa je?« vpraša začudjen, ko vidi pismonošo vsega prepadlega. Akoravno je bil zunaj hud mraz in je vlekkel mrzel sever, tekel je revežu vendar pot po licih, in srpo je pogledaval zdaj na mizo, zdaj pod mizo.

»Oh, denar, denar! Vreče z denarjem ni!« vzdihne in se zgrudi na stol, ki je stal ob koncu mize.

»Kteri denar? Ktera vreča?« izprašuje poštar prestrašen.

»Vreče, v kateri je bilo tri tisoč goldinarjev, nisem prinesel na kolodvor,« tarna pismonoša in gleda divje pred se, kakor bi ne bil več pri zdravi pameti. Premeril je bil velikost nezgode, ktera ga je zadela, preudaril vse, kar mora nastati iz tega, in bilo mu je res v glavi, kakor da se mu zdaj in zdaj stemni um.

»Za Boga, kako je to mogoče?« vzklikne poštar. »Saj sem ti vrečo vendar izročil, ali ne?«

»O seveda ste mi jo izročili,« potrdi pismonoša s slabotnim glasom. »Dobro vem, da ste mi dali šest vreč!«

Navzlic temu se poda poštar v pisarno, da se prepriča, ni li morda vreča vendar le ostala tam. Toda ni je bilo, in vrnivši se zopet v vežo, reče:

»Morda si jo pa izgubil po poti!«

»Nisem je ne!« odgovori pismonoša. »Jedino mogoče bi bilo, da bi jo bil pustil ležati tukaj na mizi. Pa tudi tukaj je ni! Moj Bog, moj Bog, kaj bo iz mene?«

»Ali je nisi ti nič videla?» popraša poštar zdaj Jero.

»Nič!« odgovori ta mirno, kajti bila se je v tem času že opomogla. Naravnost v oči pa si poštarju vendar le ni upala pogledati, kar se je temu zdelo nekoliko sumno. Določil je torej, da se mora takoj vsa hiša preiskati. Poprej pa gre vendar še enkrat v pisarno in popraša brzojavno na železnici, ali se vreča morda ni pozneje kje našla. Ob enem poprosi, da se naj, ako bi se to ne bilo že zgodilo, obvestijo orožniki. Odgovor je bil kmalu tu, da vreče na železnici ni, in da se orožniki že odpravljajo na pot.

Nato se je pričelo preiskovanje v hiši. Vsi posli so morali odpreti svoje skrinje, povsod se je iskalo, a zastonj.

Bila je še tema, ko sta dospela dva orožnika na pošto. Izpraševala sta najpoprej pismonošo, in ta jima je povedal vse po pravici, kakor je bilo. Toda orožnikoma se je zdelo jako čudno, kako bi se bila mogla v teh okoliščinah izvršiti tatvina. Pismonoša sam ni vedel čisto nič navesti, kar bi bilo dalo orožnikoma le količkaj opore za nadaljno raziskovanje. Naposled se je preiskala še enkrat v navzočnosti orožnikov vsa hiša, ali ravno tako brez uspeha, kakor prvič. Na jutro pa se podasta orožnika k županu, da še tam pozvesta to in ono. Grčar se je delal, kakor bi strmel, in kakor bi se mu vse to, kar je slišal, zdelo jako neverjetno. Zmajeval je z glavo, in med tem ko sta orožnika čakala na njegov odgovor, hodil je po sobi gor in dol in se kazal zelo zamišljenega. Predno je povedal svoje mnenje, pa si je dal po orožnikih še enkrat razložiti, kako jima je opisal pismonoša vso zadevo. Zdelo se mu je potrebno to vedeti, in smejal se je na tihem, ko sta mu orožnika pripovedovala, kar sta bila zvedela od pismonoše. Prepričal se je, da pismonoša čisto nič ne slutí, kdo je tat. Ali tudi sedaj še ni hotel povedati Grčar, kaj in kako on misli, temveč vpraša orožnika:

»No, kaj pa bi vidva dejala, kako se je moglo to zgoditi?«

»To je težko reči!« odvrne jeden orožnikov. »Če hočem biti odkritosrčen, moram priznati, da mi je doslej stvar popolnoma nedoumna.«

»Saj je tudi,« pripomni Grčar, »ako se pismonoši verjame, in ako se ostane pri tem, da je pismonoša poštenjak . . .«

Grčar ni izgovoril do konca. Toda orožnikoma je to zadostovalo. Z dolgim obrazom ga pogledata in vzklikneta oba ob enem:

»Ali mislite, da bi bil on . . .?«

»Jaz nič ne mislim,« poseže Grčar vmes. »Bog ne prizadeni, da bi jaz koga dolžil. Vendar če se preudarijo natančno vse okoliščine, skoro se ne more reči, da je drugače mogoče, nego da pismonoša vé za vrečo.«

»To sem tudi že sam mislil,« reče starejši od obeh orožnikov, »kajti to mi ne gre nikakor v glavo, kar pripoveduje pismonoša. Kako bi moglo pač to biti? Toliko priznava sam, da mu je poštar izročil vrečo. Zatrjuje tudi, da je izgubil ni, a vendar je ni prinesel na železnico! To je več nego čudno!«

»Ravno to, da zatrjuje, da vreče ni izgubil, govori zanj,« pripomni mlajši orožnik. »Saj bi si s tem vendar še najlažje pomagal iz zadrege, če bi rekel, da je vrečo izgubil.«

»E ne vem, če bo takisto prav, kakor vi menite,« ugovarja Grčar. »Pismonoša je, kolikor ga poznam, jako premeten ptiček. Na jedni strani vé, da mu tega nikdo verjel ne bo, ker bi bilo vendar jako čudno, da bi mu bila ravno vreča z denarjem padla iz rok, na drugi strani pa upa, da se bo, ako se izgovarja na ta način, mislilo o njem tako, kakor mislite ravno vi.«

»Mogoče,« prizna orožnik. »Kaj pa, ko bi se poslalo po poštarja, da se v tem oziru zve tudi njegovo mnenje?«

Grčar ni bil s tem predlogom nič prav zadovoljen, ker je vedel, kako rad ima poštar pismonošo, vendar se temu ni ustavljal.

Ko je bil prišel poštar in sta mu orožnika omenila, da pismonoša morda vendar le vé za vrečo, zmajal je z glavo in dejal:

»To ni verjetno! Poznam pismonošo predobro in vem, da je poštenjak od nog do glave!«

Grčar pa se zasmeye zaničljivo in reče:

»Tudi jaz ne vem o pismonoši ravno nič takega, toda če se vzame prav, bil je vsak tat enkrat poštenjak. Koliko je ljudij na svetu, ki so poštenjaki in ves svet jih čisla kot take, a priložnost in okoliščine naredé iz njih tatove. Ni vsak človek, da bi mu izročal in zaupaval denar. Saj morda sam na sebi ni tako hudoben, ali priložnost, priložnost! Vsakdo nima dovolj moči, da bi premagal izkušnjavo. No in pismonoša je še mlad.«

»Ali je vedel, da je v vreči denar,« vpraša starejši orožnik poštarja.

»Vedel,« pritrdi poštar. »Opozoril sem ga še na to!«

»To je potem vsekako sumljivo,« pripomni orožnik.

»Ali kam naj bi bil del vrečo?« ugovarja poštar in zmajeva še vedno z glavo, kakor bi bilo kaj takega po njegovih mislih popolnoma nemogoče.

»Muditi se med potjo ni mogel,« nadaljuje, »ker je moral gledati, da je prišel ob pravem času na kolodvor. Da pa imamo v tem oziru popolno gotovost, stopim domú in poprašam brzojavno na železnici, ali se je bil nocoj kaj zakasnil.«

Izrekiši te besede, odide poštar. Grčar pa pripomni:

»To nima dosti pomena, naj se je zakasnil ali ne. Jaz sem te misli, da tatvine ni izvršil sam. Imel je pomočnika ali — pomočnico.«

Zadnjo besedo je izgovoril s posebnim poudarkom.

»Vsekakor,« nadaljuje, »bi kazalo, da bi se na njegovem domu vse natanko preiskalo. Zakaj pa bi ga ne bila žena kje čakala, ko je šel na železnico? Noč je bila temna, bati se ni bilo, da bi jo ob tako zgodnji uri videl kdo, in ko je prišel mimo nje, vrgel ji je vrečo tja, in stvar je bila pri kraju. Sicer pa bi se ne bil, tudi če bi bil stopil domú, zakasnil kdo vé kako. Mogoče tudi, da mu ni pomagala žena, ampak da je bil dogovorjen s kom drugim. Vse to se bo moralo še dognati.«

Orožnika sta se čudila županovi bistrournosti. Predno se je vrnil poštar, zapustita županovo hišo, zglasita se na pošti in določita, da mora pismonoša ostati ondi, sama pa se odpravita na pismonošev dom.

Akoravno je bilo še zgodaj, bila je vendar Roza že davno po koncu. Kar spati se ji ni dalo nocoj. Sicer jo je vselej skrbelo, kedar moža ob času, ko se je imel vrniti z železnice, ni bilo domú, a nocoj ji je bilo še posebno tesno pri srcu. Slutila je nesrečo, akoravno ni vedela, kaj bi se bilo moglo pripetiti. Opravljala je, na nizkem stolu klečé, baš jutranjo molitev, ko stopita orožnika v hišo.

»Jezus, Marija!« vzklikne prestrašena in se skloni s stola po koncu. »Česa iščete tukaj?«

»Denar iščeva, ki je nocoj izginil na pošti,« pripomni starejši orožnik in jo ostro pogleda.

»Denar, ki je izginil na pošti?« ponavlja pismonoševka vsa preplašena. »In zakaj ga iščete tukaj? Kako naj bi bil denar prišel k nam?«

»Na ta način, da bi ga bil vaš mož prinesel semkaj, ali pa tudi kdo drug, komur ga je on izročil,« odgovori orožnik in jo še vedno ostro opazuje. To, da je bila tako preplašena, ni mu nič dopadalo.

»Pa vendar ne mislite, da je moj mož — tat?« zavpije Roza, in solze se ji vlijó po licih. »Govorita vendar z njim, on vama bo že vedel povedati, kako in kaj!«

»Govorila sva že z njim, toda to, kar sva zvedela od njega, naju ne odvezuje še dolžnosti, preiskati vaše hiše. To delo bi si prihranila lahko le tedaj, ako bi nama vi vedeli, pa tudi hoteli povedati, kje je denar.«

»Moj Bog, kaj mislite . . .«

»Nič ne misliva. Dajeva vam le ta svet, da poveste, kje je denar, ako veste zanj. Da se pride resnici na sled, o tem ni dvombe, in možu in sebi lahko olajšate kazen, ako se brez obotavljanja udaste.«

»Bog mi je na pričo,« vzklikne Roza, »da ne vem, kakšen denar hočete od mene. Pustite me vendar na pošto, da govorim s svojim možem. Vaju ne razumem! On mi mora razložiti, kako je prišlo do tega. Nemogoče je, da bi se bil on tako spozabil!«

Izrekši, hoče steči skoz vrata, toda orožnik ji zastavi pot, rekoč:

»Ne, k možu ne smete! Le tu ostanite, da nama pokazete vse shrambe in nama jih odprete, ako treba.«

Orožnika začneta nato stikati po vseh kotih. Roza pa je sedela kakor okamenela s sklenjenimi rokami in je srpo gledala v tla. Otrpnili so ji bili vsi udje, in vedela je komaj, kaj se godi okrog nje. Hkrati ji prešine strašna misel glavo. Spomni se, kako ji je včasi njen mož pravil, koliko denarja znese na železnico, in kako je včasi pri takih prilikah vzdihnil, da imajo nekteri toliko preveč, drugi pa tako premalo denarja. Ali ni nosil mari v svojih prsih tiho željo, da bi sam postal bogat? Ali ni bila ravno ta želja, ki ga je gnala, da se je toliko trudil, pridobiti posestvo njenega očeta nazaj? Kaj, ko bi ga bila rés izkušnjava premagala?

Srce ji zastoji pri tej misli. Z nova skoči po koncu in reče:

»O pustita me do mojega moža! Te negotovosti ne prenesem! Pustita me in videla bosta, da moj mož obstane na mojo prošnjo vse, če je res kaj zakrivil.«

Ali orožnik jo odrine zopet od vrat in ji ukaže, da naj ostane domá. To, da je silila tako do svojega moža, zdelo se je orožnikoma še bolj sumno. Preprečiti sta torej hotela na vsak način, da bi se sešla mož in žena in se morda še sporazumela o kaki stvari.

Orožnika sta bila prevrnila vse, a našla nista najmanj-

šega sledú o tatvini. Nekoliko iznenadjena se odpravita na odhod, priporočivši še Rozi, da naj ostane domá, ker zdaj še ne sme govoriti z možem. Akoravno nista bila popolnoma uverjena o njeni nedolžnosti, vendar se jima je smilila, ko sta jo videla tako potrto. Tolažila sta jo, da se mož, ako je nedolžen, vrne kmalu, tudi ako bi danes morda moral z njima, ker ni dvombe, da se pride tatu v kratkem na sled.

Orožnika sta se podala zdaj zopet na pošto. Povedala sta poštarju, da se na pismonoševem domu ni nič našlo. Nato gre starejši orožnik do župana, mlajši pa je ostal pri pismonoši za stražo.

»No, kaj sta kaj dognala?« vpraša Grčar orožnika, ko stopi skoz vrata, akoravno je dobro vedel, da tam, kjer sta iskala, nista mogla najti ničesar.

»Zastonj sva se ubijala,« odvrne orožnik nekoliko potr in si veli prinesti merico vina.

Grčar gre po pijačo in vrnivši se, namigne orožniku, naj gre z njim v drugo sobo, kjer ni bilo ljudij. Ko sta bila tam sama, reče Grčar bolj po tihem:

»Meni se je precej dozdevalo, da ne dobite domá nič. Pismonoševka je poštena ženska, in on bi se ji ne bil upal pokazati ukradenega denarja. Pismonoša sam pa, med nama rečeno, ni nič prida. Pred poštarjem nisem hotel govoriti tako očito, kakor bom zdaj govoril. Le poslušajte, kaj vam povem! Oženjen je in, kakor ste videli, ima prav ljubko ženo, pa vendar se neki le peča še z drugo žensko, ki jo je nekdam tudi snubil. Ne vem, ali poznate tisto deklino ali ne? To je tista Marijana, veste, ki ima majhno bajto ob poti proti Stranski vasi. Tudi ona neki ni dosti prida. Kaj pravite, ko bi pa tam kaj bilo?«

»Dobro, da ste me opozorili na to,« pripomni orožnik zadovoljen. »Precej bo treba iti tjakaj!«

»Morda ne bi bilo napak, če bi šel jaz z vami,« reče Grčar. »Take kmetske bajte so mi morda bolj znane, nego vam, in mogoče, da vam morem pri tem poslu kako pomagati. Meni se vse tako dozdeva, da tam ne boste iskali tako zastonj, kakor ste na pismonoševem domu. To je lahko mogoče, da ga je ta deklina čakala ob cesti, ali ne? Ko je prišel mimo, pa ji je vrgel vrečo tja in ji rekel, da naj jo skrije. Pa tudi daleč ni do tiste bajte z glavne ceste. Če je malo bolj hitro stopal, kakor po navadi, opravil je tudi lahko sam vse. Le pojdiva torej tja pogledat!«

In šla sta, zglasivši se poprej še na pošti. Prišedši do

Marijanine koče, našla sta jo zaprto. Grčar bi bil lahko poiskal precej vrečo, pa se je bal, da bi se orožniku to ne zdelo čudno. Šel je torej v Stransko vas pozvedovat, ali ni Marijane tam kje, orožnik je pa ta čas stikal okoli koče. Ni dolgo trpelo, in Grčar se vrne z Marijano. Ta res ni bila videti posebno bistroura, ali boječa pa tudi ni bila. Debelo je gledala nekaj časa orožnika, potem ga pa precej predrzno vprašala:

»Kaj pa vam je mari moja koča, da stičete okoli nje?«

»Tiho!« zareži se orožnik nad njo in jo sune s puško v hrbet, da jo takoj posili jok. Brez ugovora jima je sedaj dala ključ, da sta mogla v kočo. Iskala sta sem in tja, in zlasti Grčar se je trudil, seveda le na videz, toda našla nista nič.

»Motil sem se,« reče Grčar na pol tiho orožniku. »Tudi tukaj ne bo nič. To je pa že od več čudno.«

Orožnik se je grizel v ustne od same jeze, da je bil ves trud zastonj. Vse sta prevrnila, spodaj in pod streho, a dobila nista nobenega sledú o tatvini. Orožnik je začel že siliti na to, da bi odšla, ko se Grčar približa svinjaku.

»Ali ima kakega prašiča?« reče, kakor bi se več ne brigal za to, zaradi česar sta bila prišla, ter odpre vrata pri svinjaku. Vendar jih precej zopet zapre, privali debelo tnalo k svinjaku, stopi nánje ter začne brskati po svinjakovem podstrešju.

»Kaj pa ta cunjka tukaj dela?« reče čez nekoliko časa čisto hladnokrvno, kakor bi ne pripisoval temu nobenega pomena, in privleče vrečo izpod strehe. Orožnik, ki je stal zraven, seže hlastno po njo in reče:

»Je žel! Prava jel!«

»Kaaaj?« vpraša zategnjeno Grčar. »To naj bi bila tista vreča? Na čem jo pa poznate?«

»Kaj bi je ne poznal?« odvrne orožnik. »Ali ne vidite, da se je drži še poštni pečat?«

»Saj res!« čudi se Grčar. »Kaj pa bo zdaj?«

»I kaj če biti? Čudno vprašanjel! Stvar je zdaj do-gnana! Jasno je kot beli dan, da sta bila pismonoša in ta deklina dogovorjena. Če je vreča tukaj, tudi denar ne bo daleč.«

»To je res!« pritrđi Grčar. Izrekel je večjo resnico, nego je slutil orožnik, kajti imel je ukradeni denar pri sebi, ker se je bal, da bi mu ga domá kdo ne zalotil.

Orožnik pozove nato Marijano in jo vpraša:

»Kje je pa denar?«

»Kakšen denar?« odvrne ona in se začne na glas smejati.

Ker o vsej stvari ni vedela čisto nič, zdelo se ji je nekako smešno, da zahteva orožnik denar od nje. Tega pa je to razkačilo. S kopitom od puške zamahne na njo in ji zapreti:

»Pokažem ti kmalu, če se mi boš smejala in se delala tako nevedno! Denar sem, pravim, ali ti založim tako črez butico, da jo boš pomnila!«

Njo pa posili z nova smeh.

»Í kakšen denar?« reče in se smeje tako, da so ji tekle solze po licih. »Ali ste ob pamet, ka-li, da zahtevate denar od mene, ko ga nimam okroglega pod streho!«

»Zdaj se pa še norčuje!« zarohni razjarjen orožnik in jo sune s puško, tako da se opoteče in pade.

»Taka nesramnost!« nadaljuje orožnik. »Okroglega res morda nimaš, ker bankovci doslej še nikdar niso bili okrogli. Poglej! Ali vidiš, kaj je to?«

Izrekši, pomoli ji tjakaj vrečo, katero je bil Grčar privlekel izpod svinjakove strehe.

Marijano je bil minil smeh. Orožnik jo je bil sunil tako, da je imela dovolj. Pobere se počasi od tal in strmeč vpraša:

»Kaj pa hočete s to vrečo?«

»Torej ne veš, kako je prišla na tvoj svinjak?«

»Na moj svinjak?« čudi se Marijana.

»Dà, na tvoj svinjak!« potrdi orožnik. »Le delaj se nedolžno in nevedno, le! Te že še zmehčamo! Imel sem že večkrat opraviti s takimi pticami! Dokler so proste, so predrzne, kedar pa sedé nekaj mesecev, začno postajati bolj upogljive. Tudi ti boš še pela, kakor bodo drugi hoteli. Zdaj z menoj!«

»Kam?« vpraša prestrašena Marijana.

»To boš že videla. Roke sem!« zavpije orožnik. Bil je že jezen, ker se mu je zdela Marijana jako trdovratna, in dasi se ženske navadno ne vklepajo, del ji je železje okoli rok in isto zategnil tako, da je dekle nehoté zajechalo.

»Aha! Ali čutiš zdaj?« norčuje se orožnik. »Vidiš, tako znamo mi!«

Ona pa se spusti v jok in jame prositi:

»Oh, pustite me! Saj grem, kamor hočete, samo vklepati me nikar!«

»Ha, kako je hitro pohlevna in ponižna postala!« smeje se orožnik. »Dobro torej! Če pojdeš mirno in ne boš uganjala več svojih burk, oprostim te železja.«

Izrekši, odzame ji zopet okove.

Nato se odpravijo nazaj na pošto, kjer je drugi orožnik še vedno stražil nesrečnega pismonoša in pozvedoval še to in ono. Dospevši tjakaj, reče orožnik, ki je bil pripeljal Marijano, proti poštarju:

»Vreča se je torej našla!«

»Našla?« začudi se poštar. Pismonoša pa skoči po koncu in vzklikne ves vesel:

»Hvala Bogu! Jaz sem torej rešen? Oh, pustite me, prosim vas, da grem povedat svoji ženi veselo novico!«

»Kaj šel!« zavrne ga orožnik ter ga zaničljivo pogleda. »Vrečo smo našli,« nadaljuje proti poštarju obrnjen, »a denarja še ne. Toda upajmo, da pridemo tudi denarju kmalu na sled. Z današnjim dnem smo vsekakor lahko zadovoljni! Sedaj gremo mi k županstvu, pozneje pa pošljemo tudi po vas, gospod poštar!«

Pismonoša se je nekoliko obotavljal, toda orožnik mu ukaže, da mora tudi on z njimi. Šli so torej vsi skupaj, orožnika, pismonoša in Grčar. Ta je šel zadnji. Zaničljivo se je smejal, a ne samo, ker je videl, da je njegov nasprotnik strt in uničen, ampak tudi zaradi tega, ker je bil orožnik izrekel upanje, da se pride kmalu denarju na sled.

»Tako kmalu ne!« mislil je sam pri sebi. »Za to že jaz poskrbim!«

Ko so bili prišli h Grčarju, vsedla sta se orožnika in začela pisati. Pisala sta precej dolgo, potem pa veli starejši orožnik Grčarju, da naj pošlje po poštarja. Ko ta pride, reče mu orožnik:

»Kakor stvari stojé zdaj, ni misliti drugače, nego da je tatvino doprinesel pismonoša s pomočjo te deklina, pri kateri se je našla vreča. Oba odpeljemo torej v zapor!«

Ko sliši pismonoša te besede, skloni se, bled kakor zid, po koncu in hoče ugovarjati, toda orožnik mu ukaže:

»Tihol! Tukaj nimate nič več govoriti! Pred preiskovalnim sodnikom se boste imeli odslej zagovarjati! Vas pa,« reče proti poštarju obrnjen, »vprašal bi le še to: Ali so vam znane številke od tistih treh tisočakov?«

»Znanel!« potrdi poštar. »Zapisal sem si jih, predno sem jih zapečatil v pismo. Kakor izprevidite iz naslova tega pisma, odposlal sem namreč jaz denar na poštno ravnateljstvo, kakor moram to večkrat storiti. Iz previdnosti pošiljam pa skoro vedno le večje bankovce, katerih številke si pred pošiljatvijo zapišem. Tu imate številke!«

Grčar se je zdreznil, ko je to slišal. Na kaj takega prej še mislil ni.

Poštar se je nato poslovil. Žalostno se je ozrl na pismonošo. Ni si mogel misliti, da bi bil on tat, kajti vedno ga je imel za poštenjaka. In vendar je govorilo vse zoper njega. Šel je, ne da bi mu bil podal roko, kar je pismonoša grozno bridko občutil.

Orožnika sta nato še nekaj malega jedla in pila, ker nista bila skoro ves dan nič zaužila, in zdaj je bilo že štiri popoldne — potem pa sta se začela odpravljati na pot. Jeden stopi k pismonoši in ga vklene. Ta je bil skoro brez zavesti. Le na pol je čutil, kaj se je godilo okrog njega. Ko pa mu je mrzlo železje ovijalo roke, vzdrami se.

»Oh!« vzdihne in se zgrudi na klop blizu peči. Nobene druge besedice ni mogel izgovoriti.

Sedaj se je zdel Grčarju pravi čas, da založi svojemu nasprotniku smrtni udarec:

»No, no!« reče mu. »Le ne biti tako obupan! Kaj gledaš tako v tla? Če nisi kriv, nosiš lahko po koncu glavo. Resnica že pride na dan. Če si pa tat, ni se ti treba tudi železja na rokah sramovati! Na kaj takega mora biti tat vedno pripravljen!«

Pismonoša pa se ni zmenil za Grčarja in njegovo sramočenje. Obrne se solznih očij do orožnika in poprosi:

»Pustite me še do moje žene domú!«

»Ne, to zdaj ne gre,« dobi za odgovor.

»Naj pa pride ona sem!« pripomni Grčar, norčujoč se; »naj ga vidi enkrat tudi vkljenjenega!«

»Ne!« odvrne pismonoša. »Semkaj je ni treba klicati. Vem, da ne bi rada prestopila praga te hiše, zato grem rajši brez slovesa!«

»Hm, kdo vé, ali ne bo še ravno tako rada prestopila praga te hiše, kakor si ga prestopil ti danes,« pripomni Grčar. »Prav nič se še ne vé!«

Nato se odpravijo. Pismonoša je moral stopati vstric Marijane, za njima pa sta šla orožnika z nasajenim bajonetom. Marijana je topo gledala okrog sebe, vedno ustne na smeh držeč. Videlo se ji je, da ne razume od vse stvari nič. Ozirala se je po ljudeh, ki so se v večjih in manjših gručah zbirali po vasi in prodajali zijala, ne da bi jo bilo videti kaj sram.

Pismonoša pa je, prevzet od grozne bolečine, ki mu je polnila srce, stopal s povešeno glavo. Kako srečen in za-

dovoljen je bil še sinoči, in kako nesrečen je sedaj! Kaj poreče njegova ljubljena žena? Bo li tudi ona dvomila nad njim? Kako rad bi jo bil še videl, kako rad ji povedal, da je nedolžen! Toda zdaj si niti pogledati ni upal proti oni strani, kjer je stala njegova koč. Bal se je, da bi ga žena ne videla v taki družini. Hitro je torej stopal, da bi prišel poprej ven izmed hiš. Hkrati pa se mu zazdi, da sliši glas svoje žene, ki mu je klicala:

»Janez! Janez! S kom greš? Kam te peljejo? Kaj naj počnem sama z otrokom?«

Ozre se in res vidi tam stati svojo ženo. Obupno je vila roke, potem pa se zgrudila na tla.

Njemu je bilo, kakor da mu zdaj pa zdaj za večno zastane srce. Vse mu je plesalo pred očmi, in ves omočen je stopal pred orožniki. Otrpel je bil in menil se ni zdaj nič več za ljudi, ki so stikali glave, delali svoje opombe in se čudili nenavadnemu izprevodu.

Pismonoša je bil res smrtno zadet, in Grčar je imel vzrok se veseliti.

XVI.

Drugi dan po teh dogodkih, ki so bili spravili vse prebivalce naše vasi iz vsakdanjega tira, bilo je dolgočasno vreme. Nebo je bilo zavito v goste, sive oblake, iz katerih je padal v velikih cunjah moker sneg.

Roza je sedela pri oknu in strmela venkaj. Že itak se ji je vrtelo v glavi, a ko je gledala v plesajoče snežne mačice, lotevala se je je skoro omotica. Večkrat je zamižala, kakor bi si hotela nekoliko odpočiti. Imela je strašno noč za seboj. Jokala je, dokler je imela kaj solz. A naposled ji je pošla tudi ta tolažba, in občutila je le še grozno bolečino v glavi in v prsih. Ko bi se je bil hotel vsaj zaspancec usmiliti! Toda zastonj se je trudila, da bi se iznebila za malo časa strašnih mislij in grenkih spominov s prejšnjega dne. V neznosni počasnosti ji je potekala ura za uro, in zaman si je želela, da bi ji zadremale pekoče oči. Še le proti jutru jo je zapustila za nekaj časa zavest. Ali to, kar se je je polotilo zdaj, ni bilo spanje. Bila je le nekaka omotica, ki ji je prevzela glavo, in grozno se ji je bledlo. V njenih razburjenih možganih so se ji porajale razne strašne podobe. Med drugim je videla, kako so obsipali s kamenjem njenega moža, kričeč, da je tat. On je ječal in klical na pomoč, a zastonj! Ljudje okrog njega so bili neusmiljeni in

se niso dali preprositi. Naposled je bilo videti, kakor bi se bili naveličali trpinčenja, toda v tistem trenutku se prikaže Grčar in zavpije: »Le še po njem! Ubijte tatal!« In nova ploha kamenja se je vsula na njenega ubogega moža. Še enkrat se je sklonil po koncu, zaječal s pretresljivim glasom in se zgrudil mrtev na tla. Tudi ona je zakričala, tako da se je prestrašila sama svojega glasú in se vzbudila.

»Hvala Bogu, da so le sanje!« vzdihne. »Janez! Oj Janez!« pokliče. Zdajci se zavé, da njenega moža ni, da so ga odvedli orožniki. Pobili ga ljudje res niso s kamenjem, toda ali bi bil dosti na slabšem, če bi ga bili? O, gorjel! O, sramota! Njen mož kot tat zaprt!

Trudna, kakor bi bila stepena po vsem životu, skloni se v postelji in vstane. Glava jo je hudo bolela, in komaj se je držala po koncu. Prav za prav še nič ni vedela, kaj se je bilo dogodilo. Le toliko ji je bilo znano, da so njenega moža obdolžili tatvine, in to je videla, da so ga orožniki odgnali v družčini s tisto Marijano.

»Moj Bog, kako je to mogoče?« vzdihne. »Kako prideta vendar s to žensko skupaj?«

Pekoča misel ji prešine bolno glavo. Občutila je, kakor bi ji bil kdo z nabrušenim nožem potegnil prek glave. Ali je res kaj na tem, kar ji je tistikrat pravil Grčar?

Neizmerna boleost se je poloti pri tej misli. Da bi se bila tako varala nad svojim možem! Mislila je in preudarjala dolgo, dolgo, naposled pa je vzkliknila:

»Ne, ne, to ni mogoče! To mora biti kaka pomota! Pozvedeti moram in se prepričati, kaj je na vsem tem!«

Toda kje naj pozveduje, kje se naj prepriča? Iti bi morala na pošto; tam bi ji lahko povedali vse natanko, ali sram jo je, sram. Boji se pred ljudi. Vse bi kazalo s prstom za njo, če bi se pokazala izven domače hiše!

Vendar se končno odloči, da gre. Že je bila vstala, a noge se ji zašibé, in ona omahne nazaj na klop, na kateri je sedela. V tem trenutku stopi njena tašča v hišo. Roze od nekdanj ni mogla prav trpeti, akoravno se je ta na vse načine trudila, da bi se ji prikupila. Stregla ji je, kolikor je mogla, a starka ji je vračala vso prijaznost le z neprijaznostjo. Pozabiti ni mogla, da jo je njen sin pripeljal zoper njeno voljo na dom. Toda, dočim je prej kazala svojo sovražnost Rozi s tem, da se je je ogibala, in da ni govorila dosti z njo, hotela je zdaj v besedah dati duška svojemu srdcu.

Ne da bi ji bila, stopivši v sobo, voščila dobro jutro, pogleda jo bodeče s svojimi drobnimi, sivimi očmi in reče:

»Ali si ga ugonobila, kaj ne? Kdo bo pa zdaj záme skrbel?«

»Koga sem jaz ugonobila?« vpraša s slabim glasom Roza.

»Koga? Zdaj pa še izprašuje, kogal! Koga neki, kakor mojega sina in svojega moža!«

»Ža Boga svetega, imejte vendar usmiljenje z menoj!« jekne bolestno Roza. »Ali ne trpim že dovolj? Me li morate mučiti še vi? Kaj sem pa vendar zakrivila, da govorite tako?«

»Kaj si zakrivila?« repenči se starka. »To si zakrivila, da je postal moj sin — tat! Gospodinjiti ne znaš, to je; zato je moral začeti krasti, da bi mogli živeti! Sevéda, dobro jesti, pa nič delati, to je draga stvar! Ko bi bila ti drugačna, ne bilo bi prišlo nikdar tako daleč! O da bi te ne bil moj sin nikoli ugledal, ali pa da bi bil mene poslušal, ko sem mu svetovala, da naj si drugje poišče ženo! Ni me ubogal, zato pa ga kaznuje Bog!«

Te besede pa so tudi Rozi vzbudile gnev v srcu. Tolažbe je bila tako potrebna, zdaj pa so ji letele take besede na ušesa, in to celó od matere njenega moža!

»Ali vas ni sram,« vzklikne, »da tako govorite o lastnem sinu? Mislite li res, da je tat?«

»Kaj pa naj mislim drugega? Če bi tat ne bil, ne bili bi ga odgnali vklenjenega! O tat je, tat, in to vse zaradi tebe! Bodi Bogu potoženo, da je tako!«

To očitanje je bilo tako krivično, da je hotela Roza še nekaj odgovoriti. Toda starka se izmuzne iz sobe in gre godrnjaje v svojo izbico. Videlo se ji je, da si je hotela le svojo jezo ohladiti nad Rozo, ne meneč se za to, ji li dela krivico s svojimi besedami ali ne.

Komaj pa je bila izginila Rozina tašča, odpró se z nova hišna vrata in v sobo stopi — Grčar. Roza ni vedela, kaj naj stori. Nikoli v svojem življenju ni tako živo čutila, kakor ta trenutek, da je to njen najhujši sovražnik. Srce ji je dovedovalo, da ni nikdo drug nego Grčar tisti, ki je njeneža moža in njo samo spravil v tako veliko nesrečo, le vedela ni, na kak način. Rada bi mu bila iz očíj v oči povedala, kake misli se ji snujejo v glavi, toda kaj bi ji bilo to pomagalo! Župan je bil in kot tak je imel tudi pri sodišču veljavno besedo. Nespametno bi bilo dražiti ga. Želja torej, da ne bi svojemu možu škodovala še bolj, zadrževala jo je, da mu ni pokazala naravnost vrat.

Črhnila ni nobene besedice, ampak nemo je zrla skož okno, kakor bi ga ne videla. Grčar postoji nekoliko in jo opazuje. Če bi bil imel količkaj človeškega čuta, bila bi se mu morala smiliti, ko jo je videl tako objokano in prepadlo, toda njemu se je srce smejalo ob tem pogledu. Spominjal se je, kako je bila ta ženska pred kratkim še ponosna, in dobro mu je delo, ko jo je videl zdaj tako ponižano in strto.

»Ali je to tista Roza, ki je mene, Grčarja, odbila, ko sem jo snubil?« rekel je sam pri sebi. »Kako se mi je pač tistikrat rogala, a zdaj se ji rogam jaz! Hudo sem jo zadel, toda ne še zadosti! Težko ji je gotovo, da so ji zaprli možá, a to še ni najhujše! Najhujši udarec prizadenem ji zdaj!«

Hoteč ta svoj namen izvršiti, izpregovori z zoperno sladkim glasom:

»Roza, lahko si mi hvaležna!«

Nehoté vpre ona oči vanj. Tedaj pa zapazi, kako zaničljiv smehljaj mu igra okrog usten. Ne da bi mu kaj odgovorila, ozre se zopet v stran. On pa nadaljuje še vedno s tistim posiljeno prijaznim glasom:

»Tebi se to zdi čudno, kaj ne? In vendar je res! Glej, ko bi mene ne bilo, morala bi bila tudi ti z možem!«

»Če so zaprli njega po nedolžnem, zakaj bi mene ne!« odgovori zdaj Roza z nekako nevoljo. »Kar se pripeti jednemu, pripeti se lahko tudi drugemu!«

»O tem se ne bodeva pričkala, ali je tvoj mož nedolžen ali ne. Da bi tako bil, kakor ni! To pa vem, da si ti nedolžna!«

»In jaz vem to, da je tudi moj mož nedolžen!« odvrne Roza.

»Ko bi bilo tebi vse tako znano, kakor je meni, ne bi trdila tega s tako gotovostjo! Toda to ti rečem še enkrat, tudi tebe bi bili kmalu orožniki odgnali, in le mene imaš zahvaliti, da se to ni zgodilo!«

Roza je začela postajati radovedna. Prav za prav še vedno ni vedela, kako je bilo prišlo do tega, da so moža odgnali. Toliko je bila slišala, da se je dogodila na pošti tatvina, a natančnejšega ji ni bilo nič znano. Akoravno ji je bil ta razgovor z Grčarjem jako zopern, reče vendar:

»To je pač še nekoliko več, nego čudno, da bi imela zahvaliti jaz koga za to, da me niso odgnali orožniki!«

»Na prvi hip se ti mora to seveda zdeti čudno, po-

sebno, ako še ne veš vsega natanko. Toliko si menda slišala, da tvoj mož ni prinesel na železnico vreče s tremi tisoč goldinarji, katero mu je izročil poštar?«

»S tremi tisoč goldinarji?« vzklikne Roza vsa prestrašena.

»Torej ti niti tega še ne veš? Potém se ne čudim tvojim besedam. Tri tisoč goldinarjev — lep denar to, kaj ne? Marsikdo bi ga rad spravil! Človek si s tremi tisočkami lahko že opomore! To je nemara tudi tvojega moža zapeljalo, kajti potreboval je najbrž mnogo...«

»Tako ne pustim, da bi se govorilo o mojem možu!« prestriže Roza besedo Grčarju. Ta pa se ni dal motiti, ampak je nadaljeval:

»Le počakaj malo in ne jezi se prehitro! Naposled le izprevidiš, da imam jaz prav. Vreča s tremi tisoč goldinarji je torej izgubljena. Tvoj mož jo je prejel, pa je ni oddal in povedati tudi ni vedel, kam bi bila prešla. Iz vsega tega se je dalo sklepati, da se je on polakomil denarja. — Moj Bog, kaj takega se po svetu vsak dan dogodi! — Okoliščine pa so bile po vsem take, da sta morala biti pri tatvini dva udeležena, to je tvoj mož in pa še nekdo, ki mu je pomagal. Toda kdo je bil to? ... Na to vprašanje v prvem trenutku pač nikdo ni mogel drugače odgovoriti, nego da si bila ti, ki si mu pomagala, in da je tebi izročil vrečo z denarjem. In res, vsi so to trdili, samo jeden je bil, ki se je temu zoperstavljal, in to sem bil — jaz! Vidiš, Roza, če bi bil jaz človek, ki se hoče maščevati, zdaj bi se bil lahko. Prišlo sem tako imel za to, da si lepše nisem mogel želeti! Saj se še spominjaš, ali ne, kaj si mi bila storila? Li misliš, da mi ni bilo tedaj nič hudo, ko si zavrnila mojo ponudbo? Toda jaz ne poznam sovraštva, zlasti do tebe ne!

Ko so torej trdili, da si tudi ti udeležena pri tatvini, dejal sem: To ni res! Pismonoševo ženo poznam. Poštena je in nikdar bi se ne bila dala zapeljati v kaj takega! — Vidiš, Roza, tako je govoril tisti Grčar, ki ga ti brez vzroka od nekdanj tako mrziš!

Toda bilo je treba to mojo trditev tudi podpreti. Orožnika sta neverjetno zmajevala z ramama, in ni mi bilo mogoče preprečiti, da bi ne bila prišla stikat tudi k tebi na dom. Seveda nista našla tukaj nič. Bil sem jako vesel, da je moja beseda tako obveljala. Toda kam je prešel denar? Orožnika sta zdaj silila váme, da naj povém, kaj jaz mislim. No, in povedal sem jima svoje misli.

„Tja pojte pogledat,“ rekel sem, „k tisti Marijani, ki

ima svojo kočo ob poti, ki vodi proti Stranski vasi; tam boste nemara dobili denar. Pismonoša ima znanje s tisto žensko, in ta mu je najbrž pomagala pri tatvini, nikdar pa ne njegova žena, ki je poštena skoz in skoz.' Tako sem govoril, in orožniki so storili, kakor sem jim velel. Iskati ni bilo treba dolgo. Našli so vrečo, v kateri je bil shranjen denar. Kaj praviš k temu?«

»Nič drugega, nego da je vse to laž, grda in nesramna laž!« zavpije Roza in skoči po koncu. »Zdaj imam dovolj obrekovanja! Proč odtod!«

Toda Grčar ni šel. Govoril je še dalje, rekoč:

»Tvoja nesreča je kriva, da si tako nagla in krivična! Smiliš se mi, in težko mi je, da sem ti moral vse to povedati. Toda rečem ti še enkrat, da je vse gola resnica, kar sem ti pravil. Kesala se boš še, da si bila taka proti meni. Če ne verjameš meni, poprašaj druge! Vsakdo ti pové, da se je tista vreča našla pri Marijani, katero je tvoj mož snubil prej kakor — tebe. Kdo naj potém še dvomi, da sta bila zvezana? Ali se ne spominjaš več, kaj sem ti nekđaj pravil, da se tvoj mož ustavlja včasi tam? Tisto je bilo res, in res je tudi to, kar sem ti pravil danes. Res, usmiljenja si vredna!«

Roza je bila odprla okno in je pomolila glavo venkaj, da bi ne slišala več Grčarjevih besed. Prijela se je z obema rokama za glavo in strmela ven v mrzlo prirodo, kjer je nebo še vedno sipalo gost sneg na tla. Hlad ji je del dobro, kajti v glavi ji je kar vrelo, in grozno jo je peklo nad očmi. To, kar ji je bil povedal Grčar, bilo je več, nego je mogla prenašati. K temu pa so se pridružili še lastni dvomi. Srce se ji je krčilo, in bilo ji je, kakor da ji zdaj pa zdaj zastane. Grčar je bil že davno odšel — dosegel je bil svoj namen, in ni se mu zdelo potrebno še nadalje ostati — ona pa je še vedno slonela na odprtem oknu, tako da jo je že po vsem životu hudo mrazilo. Naposled se toliko zavé, da zapre zopet okno. Odloči se stopiti na pošto, da tam pozve resnico. Ravno se hoče odpraviti, ko stopi zopet tašča v hišo in začne:

»Tako? Zato si ga torej spravila s poti, da bo tá lažje prihajal semkaj! Komaj se je bilo jenjalo, pa se zopet začinja! Res, lepo ženo si je izbral moj sin! U, da se je moral tako opehariti! Kako sem ga vendar svarila, pa me ni hotel poslušati! No in zdaj pa ima! Vrh vse nesreče pa še to!«

Roza je bila vsled tega, kar je v zadnjih štiriindvajsetih urah pretrpela, tako razburjena, da si ni mogla kaj, da bi ne bila odvrnila:

»Že prej sem vas prosila, da imejte usmiljenje z menoj, a kakor vidim, dela vam posebno veselje pikati me! Nikdar mi niste bili dobri in nikdar mi ne boste, to sem vedela že davno; toda tega si nisem mislila, da imate v prsih kamen namesto srca, in da imate tako strupen jezik. Ali ne morete nad nikogar drugega izlivati svojega žolča, nego nad mene? Kaj pa bi vendar radi povedali s tem, kar ste omenili prej?«

»Nič drugega ne, nego kar je res. Ali se spodobi to, da te obišče tvoj nekdanji snubač precej prvi dan potem, ko vé, da moža ni domá?«

»Moj Bog, ali sem ga morda jaz klicala?«

»Še tega bi se manjkalo, da bi ga klicala! Saj je dovolj, da ga zapodila nisi! Še klicati ga treba, se vé, kakor bi sam rad ne prihajal!«

Roza je hotela starko odločno zavriniti, toda v tistem trenutku se ji stori zopet tako milo, da ji izgine ves srd, in da reče s prosečim glasom:

»Oh, še enkrat vas lepo prosim — imejte usmiljenje z menoj! Saj vidite, kakšna sem! Ali ni dovolj, da se mi vse posmehuje in se spogleduje nad menoj? Če še domá ne bom imela mirú, potem moram priti ob pamet! In zdaj bodite tako dobri in ostanite nekoliko časa pri otroku. Na pošto grem, da pozvem nekoliko natančneje, kaj in kako se je zgodilo. Vrnem se kmalu!«

Starka je nekaj mrmrala, a ubogala je vendar, Roza pa je odšla na pošto. Vesela je bila, da je šel tako sneg, ker je bilo zaradi tega malo ljudij na planem. Vendar pa je še gledala v tla, kakor bi se bala koga srečati in mu pogledati v obraz. Prišedši na pošto, pa si ni upala stopiti v pisarno, akoravno bi bila še najrajši govorila s poštarjem samim, ampak poda se v kuhinjo. Jera je bila sama notri. Ko vidi pismonoševko tako prepadlo in blede, zasmili se ji v prvem trenutku, in občutila je nekaj kakor kes, da je ona pomagala pahniti nedolžne ljudi v tako nesrečo. Vendar kmalu ji zamori glas vesti misel, da je to tista Roza, ki je odvrnila pismonošo od nje. Spomni se, koliko je ona trpela tistikrat, ko je stopala Roza z vencem na glavi poleg pismonoše v cerkev. V teh spominih se je poloti zadovoljnost in nekako veselje, ko vidi svojo nasprotnico tako trpeti. Kakor bi jo hotela zasmehovati, izpregovori:

»Ti si zares reval! Kako hvalim Boga, da sem pismo-nošo odbila, ko me je snubil! Ali nisem imela dobrega nosú? Oh, meni ta človek nikdar ni dopadal! Čudila sem se, da si se mogla ti tako zagledati vanj!«

Roza osupne. »Kaj, tudi tebe je snubil?« vpraša.

»Kaj pak, da me je!« potrdi Jera in se porogljivo zasmeje. »Toda nisem ga marala. Preveč potuhnjen se mi je zdel. No, in zdaj vidim, da sem imela prav. Tudi za te bi bilo bolje, če bi bila vzela Grčarja.«

Rozi je bilo dovolj tega groznega besedičenja. Hotela je vstati in oditi, kar stopi poštarjeva gospa v kuhinjo. Ta se prestraši, ko vidi Rozo tako blede in izpremenjeno. Skoro spoznala je ni. Jeden sam dan in jedna sama noč sta zadostovala, da se je postarala za deset let. Oči so ji bile globoko vdrte, in njena prej gladka lica so ji bila postala gubasta in vela.

»Za Boga, Roza, kakšna si? . . . Si li bolna? . . . Pa zakaj vprašam? . . .« In dobra gospa si obriše s predpasnikom solzo iz očesa.

»O bolna sem, bolna, še več kot bolna!« vzdihne Roza.

»Jera, daj Rozi v skledico malo čiste juhe, da se pokrepča,« veli gospa, kajti Roza se ji je v srce smilila.

Jera uboga, in Roza se ni branila použiti ponujeno ji krepilo, kajti spomnila se je, da je prejšnji dan zjutraj zadnjič jedla. V groznih dušnih mukah, ktere je trpela, bila je pozabila na jed in pijačo.

»Ne žaluj preveč!« tolaži jo poštarica. »Saj nisi ti jedina, ki je doživela tako žalostno izkušnjo s svojim možem! Vsak dan se čita po časopisih o enakih stvareh. Še ni dolgo tega, kar sem čitala, da je na Dunaju poneveril imeniten gospod veliko svoto denarja, in temu je bila kriva tudi ženska, ki ni bila njegova soproga. Je že tako na svetu v današnjih popačenih in brezbožnih časih! V tolažbo ti bodi to, da se je že marsiktera žena motila nad svojim možem.«

To je bilo Rozi dovolj. Gospa jo je hotela tolažiti, toda njene besede so jo rezale, kakor nabrušeni noži, v srce. Ne tisto, kar ji je bil rekel Grčar, ne ono, kar ji je bila povedala Jera, ni je bolelo tako, kakor to, kar je slišala zdaj. Še vedno je upala, da ne mislijo vsi ljudje tako slabo o njenem možu, in ravno zaradi tega je bila prišla na pošto, da bi se ji potrdilo, česar se je nadejala. Zdaj pa so bili vsi njeni upi uničeni! Grčar, njen sovražnik, imel je torej prav. Njen mož je bil tat! In kar ji je Grčar nekdam pripovedoval

o tisti Marijani, tudi ni bilo izmišljeno! Če bi ne bilo res, ne bila bi poštarica govorila takó!

Grozna misel! Strašno prepričanje!

Poslovi se in odide proti domu. Sama ni vedela, kako je dospela do koč. Domú prišedši, skloni se črez otroka, ki je spal v zibelki, položi roke črezenj in se bridko razjoka. Ko se pa hoče zopet dvigniti po koncu, stemni se ji pred očmi, in nezavestna se zgrudi zraven zibelke na tla.

XVII.

Grčar je nosil po koncu glavo, odkar se mu je bilo vse tako posrečilo.

Samo to mu je delalo malo preglavice, kje in kako bi zamenjal ukradene tisočake. Hodilo mu je neprilčno, da so se vedele številke od teh bankovcev. Kakor hitro bi jih bil kje ponudil, bodi si, da bi jih bil hotel kje menjati, bodi si, da bi bil hotel kaj plačati z njimi, takoj bi ga bili prijeli; kajti sodišče je bilo te številke po časopisih razglasilo, tako da je ukradene bankovce vsakdo lahko spoznal.

Bal se je tudi, da bi se kdaj ne zmotil in jednega ukradenih bankovcev s kakim drugim ne zamenjal, zakaj pri njegovih velikih kupčijah mu je prišel večkrat kak tisočak v roke. Imel je zaradi tega te tri tisočake v posebni listnici, katero je nosil vedno s seboj, da ne bi prišla kdaj kakemu nepoklicanemu v roke. Hotel je pa ukradeni denar vsekakor izkoristiti, in odločil se je bil po daljšem premišljevanju, da pojde enkrat po kakem opravku na Laško, in da jih ondi zamenja.

Razun te skrbi, ki so mu jo delali tisočaki, pa ga je še nekaj drugega vznemirjalo. In to je bila Jera! Dolgo je premišljeval, kako bi se je iznebil z lepa, kajti to se mu je zdelo še najvarnejše. Končno se odloči, da se odkupi z denarjem od nje.

»Od teh treh tisoč ji dam polovico,« reče sam pri sebi, »in biti mora zadovoljna! Če pa ne bo hotela, no — potém se je iznebim z grda! Če sem ukrotil druge, bom tudi njo in spravim jo, če ne bo drugače, tja, kjer je že pismo-noša. Ponudim pa ji najprej denarja, da ne poreče, da sem nehvaležen, kajti brez njene pomoči bi res danes ne dihal tako lahko, kakor diham.« —

Preteklo je bilo že kakih štirinajst dnij po onem dogodku, ko sta Grčar in Jera zopet prišla skupaj, in sicer skrivši na večer, kakor poprej navadno.

»Dobro sva jo izpeljala, ali ne?« reče Grčar smeje se Jeri.

»O še predobro!« odgovori ona. »Ljubše bi mi bilo, da bi se nama stvar ne bila posrečila takó!«

»Si li mari neumna?« začudi se Grčar. »Kake besede so to? Imela bi biti vesela, pa se kisaš! Pomisli vendar, tri tisoč goldinarjev sva pridobila, in polovica od tega je tvoja! Tisti trud, ki si ga imela, poplača se ti torej obilo. Sitno je seveda to, ker ne vem, ali mi bo mogoče zamenjati bankovce. Vendar nočem, da bi bila ti kako prikrajšana! Tudi če bi bankovcev zamenjati ne mogel, izplačam tebi, kar ti gre. Vsega ob enem ti seveda ne smem dati. Če bi kdo opazil pri tebi kar na enkrat toliko denarja, vzbudilo bi to sum, in prišli bi morda na to, da veš ti kaj o tatvini. Zaradi tega ti bom dajal rajši po malem, dokler se stvar nekoliko ne pozabi. Ná, tu imaš za danes deset goldinarjev! Le zapomni si, koliko si dobila. Zapisaval si bom tudi jaz, koliko sem ti dal, da se ne bodeva nazadnje kaj pričkala. Prikrajšati te nočem niti za vinar! Vsak bodeva imela pol. Ali ni tako pošteno?«

Grčar je mislil, da bo Jera vesela posegla po desetaku, ker je vedel, da je zeló lakomna na denar, toda motil se je. Jera ga osupla pogleda in mu reče:

»Čemu bi si delila, če se kmalu vzameva? Kedar sva mož in žena, je pač jednako, imaš li denar ti, ali jaz.«

Grčar ni pričakoval, da ga bo Jera tako spoznala. Ugrizne se v ustne, in da bi popravil vtisek svojih besed, reče:

»Tisto je že res, vendar ni nič napačnega, če ima žena tudi kaj lastnega premoženja. Zlasti pa nočem, da bi zdaj, dokler še nisva poročena, česa pogrešala. Zato vzemi to malenkost!«

Grčar je imel poseben namen, ko ji je tako silil denar, a Jera, kakor bi bila to slutila, odvrne:

»Nič nočem od tistega denarja!«

»Neumnica!« vzklikne Grčar. »Saj ni od tistega! Ali ti nisem rekel, da je še vprašanje, ali se bodo dali bankovci zamenjati? Iz svojega ti dam to! Saj mi je bilo tudi prej že včasih na mislih, da bi ti bil kaj ponudil, pa sem se bal, da bi mi ne zamerila.«

Pri teh besedah ji potisne desetak v roko. Jera ga je obdržala, akoravno ji v tem trenutku ni bilo mnogo na tem. Hodile so ji druge stvari po glavi. Vse Grčarjevo vedenje se ji je zdelo sumno. Zato reče po kratkem premolku:

»Kdaj pa bo vendar najina poroka? Veš, da moram

to nekaj časa prej znati, ker je treba, da pripravim to in ono za poroko.«

»Kaj bi pripravljala!« odvrne Grčar. »Jaz ne zahtevam nobene reči od tebe in tudi ne maram, da bi kaj prinesla k moji hiši! Dovolj imamo pri nas vsega, in če bi bil hotel imeti ženo s premoženjem, bil bi se šel drugam ženit.«

Jera pa je hotela na vsak način prisiliti Grčarja, da bi ji povedal kaj gotovega gledé poroke; zato reče:

»Veš, Grčar, stvar je takal! Ti si mi obljubil, da me vzameš, in le zaradi te obljube sem se dala tako daleč zapeljati, da sem ti pomagala spraviti pismonošo v nesrečo. Od tistega časa sem se ne morem več videti na pošti. Vedno mi je pismonoša pred očmi, in ne po dnevu, ne po noči nimam mirú. Dolgo ondi jaz ne vzdržim. Ne obotavljaj se torej predolgo, kajti ako bi videla, da me hočeš voditi za nos, storim nekaj, kar bi ti ne bilo ljubo.«

Ko bi ne bila tema, bila bi Jera lahko opazila, kako je Grčar pri njenih zadnjih besedah prebledel. Po vsem životu se je tresel od jeze. Toda prezgodaj se mu je še zdelo, da bi bil pokazal Jeri svojo pravo stran. Previden, kakor je bil pri vsaki reči, ni se tudi tukaj hotel prenageliti. Zataji se torej in reče kolikor mogoče prijazno:

»Ne bodi vendar tako abotnal! Kdo te hoče voditi za nos? Ali stvar je ta. Kakor veš, ljudje odslej še nič ne slutijo, da se namerjavava vzeti. Če bi zdaj nenadoma odkrila svojo namero, zdelo bi se to vsemu svetu čudno, in kakor so že ljudje, začeli bi kmalu kaj sumiti. Jaz sem razvpit, da sem lakomen na denar. Če bi te vzel, rekli bi: »Hm, Jera mora imeti denar, ker drugače bi si Grčar ne bil izvolil nje! Kje pa ga je dobila? Ali ni morda ona tatica?«

Tako, vidiš, začeli bi govoriti, in kdo vé, ali nama nebi iz takih govoric nastale kake sitnosti!«

Jera pa je odgovorila:

»Nevarnost za naju tiči le v tem, ker se vedno skrivaj shajava. Kaj pa porekó ljudje potém, če naju hkrati ókličejo s prižnice? Jaz mislim, da je najboljše, če ne prikrivava nič več svoje poroke! Vsaj jaz ne bom več molčala! Precej jutri povem poštarjevim, da sem nevesta, in da me misliš ti vzeti!«

»Ali si ob pamet?« jekne Grčar prestrašen. »Torej sama hočeš vse izdati? Jaz sem prepričan, da te takoj pri-mejo zaradi tatvine, ako komu kaj omeniš o možitvi; kajti nikdo ne bo verjel, da jemljem jaz ženo, ki nima denarja!«

»Zakaj si se ženil pa pri Rozi, ki je imela še manj, nego jaz! Če se ljudem ni zdelo to čudno, ne more se jim tudi, ako mene snubiš!«

Jere ni bilo to pot ugnati v kozji rog. Grčarja je to zelo jezilo, zato odvrne razkačen:

»To je vse drugače, moja draga! Če Roza ni denarja imela, bila pa je zato mlada in brhka; torej se živ krst ni temu čudil, da sem jo jaz, že postaren vdovec, snubil. Ta razložek je, vidiš, med tabo in Rozo!«

Jeri je bilo, kakor bi jo bil kdo z mrzlo vodo polil, ko je slišala te besede. Hotela je nekaj izpregovoriti, toda Grčar, ki je moral čutiti, kako neprijetna je bila Jeri ta njegova opazka, prestriže ji besedo in reče:

»Pa ne smeš biti huda zaradi tega, da sem govoril tako okritosrčno. Saj si pametna in sama dobro veš, da te ne jemljem ravno zaradi lepote, temveč zaradi tega, ker vem, da boš dobra gospodinja. Na lepoto jaz nisem nikdar gledal, zato se nič ne boji! Samo potrpeti moraš še nekaj časa! Previdna morava biti! Tudi jaz bi se rajši danes poročil, nego jutri; toda kar ne gre, pa ne gre. Tudi to bode bolje, da se zdaj nekaj časa ne shajava, ali vsaj pogostoma ne. Zdaj naju že celó ne sme nihče zalotiti skupaj! Le pojdi torej domú in pridi še le čez kakih štirinajst dnij zopet!«

»Še le čez štirinajst dnij?« začudi se Jera. »Kako bom toliko časa prestala, ne da bi komu kaj potožila?«

»No, pa pridi danes osem dnij,« reče Grčar; »nikakor pa prej!«

Jeri vse to ni šlo prav v glavo, vendar se je naposled potolažila in mu obljubila, da ga pred pretekom osmih dnij ne bo iskala.

Grčar je tolkel srdit z nogo ob tla, ko se je bila Jera poslovila od njega. »Kako se me drži, kakor kak klop!« rekel je sam pri sebi. »Toda jaz se te že otremem, le čakaj me, predno bo dolgo!«

Jera pa je šla potrta domú. Začeli so se za njo zdaj hudi časi. Na jedni strani ji je očitala vest njen zločin, na drugi pa je živela v hudih skrbeh zaradi Grčarja. Neki glas ji je dopovedoval, da bo Grčar izkušal se je iznebiti, a sklenila je, da to prepreči. Toda že sama misel, da bi se ji Grčar vendar le izvil, bila ji je grozno mučna. Seveda bi se nad Grčarjem lahko maščevala, ko bi kaj takega storil, ali kaj bi ji pomagalo to? Ako izda njega, mora izdati tudi sebe. Čutila je, da se je hudo ujela, in da je izročena Gr-

čarju na milost in nemilost. Komaj je čakala, da poteče čas, ko bi se smela sniti zopet z njim. Odločila se je, da se ne bo dala več tako na kratko odpraviti, kakor zadnjič, temveč da bo od Grčarja terjala, naj ji jasno pove, kaj namerjava z njo. —

Pismonoševka je bila hudo zbolela. Odkar se je bila oni dan, prišedši s pošte, zgrudila nezavestna na tla, ni stopila več na noge. Na klic njene tašče so prišle sosede in jo položile v posteljo. Lotila se je je bila vročinska bolezen, in spametovala se ni več. Ležala je v omotici, in grozno je bledla. Iz njenih besed se je dalo sklepati, kako hudo trpi duševno revica. Klicala je pogostoma svojega moža in z obupnim glasom je vpila, da jo je zapustil, in da je odšel z drugo. Kdor jo je slišal, kako je tožila, morala se mu je smiliti. Poštarjeva gospa je prevzela takoj skrb za njo, kakor hitro je slišala, da je obolela. Vedela je, da je tašča ne mara, in da se torej ne bo posebno brigala za njo. Sicer pa bi ji ta, tudi če bi ji ne bila sovražna, ne bila mogla kdo ve kako postreči. Zato je šla poštarica sama pogostoma pogledat k njej. Razun tega pa je poslala vsak dan po večkrat zdaj jedno, zdaj drugo deklo s kako primerno jedjo do nje. Tudi Jero je zadelo, da je morala k njej. To pa je bilo kaj groznega za njo. Zdaj še le, ko je videla Rozo tako bolno pred seboj, zavedala se je prav svoje velike pregrehe. Po vsem životu se je tresla, kedar je stopila v hišo k bolnici, in ko je nekoč ta v nezavesti poklicala s pretresljivim glasom tudi njo po imenu, prevzelo jo je to tako, da ni dosti manjkalo, da se ni poleg postelje sesedla na tla. Če je le mogla, izognila se je, da ni šla k Rozi, a včasih ni bilo drugače, da je morala iti. Čim večkrat pa je videla bolno revo, tem hujše se ji je oglašala vest, in pogled na trpečo Rozo jo je pretresal tako, da je začela skoro sama bolehati. Tudi njej se je včasih čudno bledlo po glavi. Vsa zmedena je bila, in nobeno delo ji ni šlo več od rok. Misel na nesrečnega pismonošo in njegovo ubogo ženo, ter misel, da ju je ona storila nesrečna, ležala ji je v glavi, kakor gosta megla, ki se ne dá pregnati. Zraven tega pa še skrb, da jo Grčar zapusti!

Vse to jo je privedlo tako daleč, da je naposled prišla ob spanje. V tem, ko je njena tovaršica počivala in sladko spala, premetavala se je ona brez mirú po postelji sem in tja.

Kdor je prečul dolgo zimsko noč, vé, kako je to mučno. Kaj pa še, ako ima človek slabo vest! Jera je tiščala oči

skupaj in skrivala se je pod odejo, a vendar so vstajale vsakovrstne pošasti pred njo. Strah jo je bilo včasih tako, da je iz same groze vzbudila drugo deklo, ki je spala poleg nje v sobi. Proti jutru je Jera sicer vselej nekoliko zadremala, a dasi ni ravno čula, vendar ni bil to pravi spanec. Trpela je v tem stanu še več, nego če bi bila bdela, kajti grozne sanje so jo mučile. Kričala je večkrat tako, da je njena tovaršica prestrašena skočila po koncu in jo izpraševala, kaj ji je.

Jera se je izgovarjala, da se ji vedno tako hudo sanja, a da bi ji ne bilo treba iti več k pismonoševki, rekla je, da jo je to tako hudo pretreslo, ker je slišala njo tako čudno govoriti in bloditi. Poštarica je to verjela in je ni silila več, da bi morala k bolnici. Toda navzlic temu Jeri ni dosti odleglo. Spala je še vedno zelo malo, in kedar je spala, mučile so jo še vedno grozne sanje. Bila se je vsled tega tako izpremenila, da so vsi mislili, da tudi ona zboli. Silili so jo, da naj popraša zdravnika za svet, in ko je isti nekoč prišel do bolne Roze, pripeljala ga je poštarica tudi k Jeri. Preiskal jo je in ji tudi zapisal nekaj, toda za slabo vest v lekarni ni zdravila!

Še hujši nemir se je polotil Jere, ko je bila šla na določeni dan čakati Grčarja, pa ga ni bilo. Ves čas, odkar sta se bila zadnjič ločila, izmišljala si je, kako bo z njim govorila, zdaj ga pa ni bilo, da bi si bila olajšala srce. Ko bi bila imela priliko, da bi se bila iznebila tega, kar je namerjavala povedati Grčarju, bilo bi ji morda nekoliko odleglo, tako pa ji je bilo le še hujše. Čim dalje bolj se ji je vsiljevalo prepričanje, da se je Grčar le šalil z njo, in da jo je imel le za orodje v izvršitev svojih naklepov. Nič več ni strpela, ampak podala se je nekega večera, kmalu po tistem, ko ga je čakala zastoj, kar na dom h Grčarju. Našla ga je v veži. Stopil je bil ravno iz kleti, kamor je bil šel po vino za pivce, katerih je imel več v hiši. Grčar se je prestrašil tako, da bi mu bila padla skoro steklenica iz roke; toda opomore si kmalu in prisiljeno smeje se jo vpraša:

»Ali si prišla tudi ti po vino, ka-li?«

»Ne, ampak s teboj bi rada govorila,« odvrne Jera mrzlo.

»Nocoj ne utegnem, draga moja Jera,« pripomni Grčar z nekako zaničljivim glasom in hoče oditi v hišo. Toda Jera ga zadrži za suknjo in reče pomenljivo in grozeče:

»Jaz pa moram govoriti s tabo, in sicer še nocoj!«

»Nikar ne bodi sitna!« sikne Grčar skoz zobe in se ji izkuša izviti. »Ljudi imam notri, glej, in sam sem za po-

strežbol! Pri miru me torej pusti sedaj, pa pridi rajši jutri na mesto, kjer se shajava. Zadnjič sem bil zadržan, zato me ni bilo. Jutri pridem pa gotovo!«

»Nič!« odvrne Jera odločno. »Do jutri ne čakam! Še danes se moram dogovoriti s teboj! Le nesi vino noter, potem pa se vrni, če ne, pridem za tabo in te vprašam pred vsem svetom, kar te imam vprašati.«

Grčar je izprevidel, da se je nocoj ne iznebi; zato nese vino v sobo, pa se precej zopet vrne. Jeri se je poznalo, da je hudo razjarjena; zato ji veli, naj gre za njim po stopnicah v njegovo spalnico. Bal se je, da bi ne bila preglasna, in da ne bi kdo kaj slišal. Ko sta bila gori, prižge Grčar luč in reče:

»Sedaj le hitro povej, kar imaš povedati! Opraviti imam in ne maram tratiti časa s teboj!«

Poznalo se je tudi njemu, da je srdit. Jezilo ga je, da je bila Jera tako predrzna, in da ga je poiskala na njegovem domu. Odloči se hkrati, da ji pojasni, kako prav za prav stojita.

»Jaz opravi kmalu,« odgovori Jera na njegove besede. »Če mi poveš, kar bi rada vedela, ne zamudim te še niti pet minut ne!«

»Govori torej!« odvrne ji grčar. »Kaj hočeš vedeti?«

»Kaj hočem vedeti? — Samo to mi povej, kaj namerjavaš z menoj! To je vse, kar bi rada slišala od tebe!«

»Kaj namerjavam s teboj? — Nič!«

»Nič?« povzame Jera. »Kaj se to pravi, nič? Povej mi nekoliko natančneje, kako in kaj!«

»Na tvoje vprašanje ti ne morem dati drugega odgovora, nego sem ti ga dal.«

»Potem te moram pa še bolj naravnost vprašati, če me ne razumeš tako,« reče Jera. »Povej mi torej natanko, kdaj misliš, da se poročiva?«

»Ha-ha-ha!« zasmije se zaničljivo Grčar. »To je torej tisto, kar bi rada vedela? No pa vedi, če hočeš: o svetem nikoli!«

Jera prebledi. Nekaj časa ni mogla spraviti niti besedice iz ust, tako jo je pretresla Grčarjeva odkritosrčnost. Kolena so se ji šibila, in morala se je z roko opirati ob mizo, da ni omahnila na stran. Še je molčala, ko Grčar zopet izpregovori:

»Zdaj veš, kar si hotela vedeti. Pojdi torej!«

Jera pa se ni ganila z mesta, ampak stala je, kakor bi

bila pribita. Strmeč je zrla v Grčarja in le s težavo je izpregovorila:

»Takó?«

»Dà, takó!« potrdi Grčar neusmiljeno. »Si li res kdaj mislila, da se spozabim tako daleč, in da vzamem za ženo tako strašilo, kakor si ti? O ti abotnica, ti! Kako si vendar smešna!«

»Tako!« ponavlja še vedno strmeč Jera, kakor bi ne mogla verjeti, kar je slišala. Črez nekoliko časa pa pristavi:

»Potém pa vem, kaj mi je storil!«

»Kaj takega?« roga se ji Grčar.

»Izdam te!« zarohni Jera, kakor bi se bila še le v tem hipu prav zavedla resnice ter se vzdramila iz otrplosti. »Izdam te, izdam!« ponavlja, in divji ogenj ji šviga iz očíj. »Precej jutri povem poštarju, kako in kaj se je zgodilo!«

»Ha-ha-ha!« zasmee se z nova Grčar. »Tega se jaz pa že bojim! Ali veš, koga boš izdala? Samo sebe, drugega nikogar!«

»Samo sebe in tebe!« odvrne Jera. »Nič mi ni, če uničim tudi sebe, samo da zadene tebe zaslužena kazen! Ti imaš vsekakor izgubiti več, nego jaz!«

»Ali misliš? Izgubiti bi že imel seveda, toda jaz sem popolnoma varen! Kdo pa ti bo vendar verjel, če porečeš, da sem jaz tat? Rekli bodo, da se ti je zmešalo! Nasprotno pa, če obdolžim jaz tebe, in če porečem, da si bila s kom zmenjena, zdelo se bo vsemu svetu verjetno! Jaz, župan, naj bi bil tat? Le pojdi, če hočeš, in na glas vpij po vasi, da sem jaz tat! Ljudje ne bodo mislili nič drugega, nego da si blazna!«

Jera se zdrezne. Te Grčarjeve besede so jo navdale z grozo. Vsled duševnih muk, ki jih je trpela noč in dan, bilo ji je včasi res tako čudno v glavi, da se je bala, da ne bi prišla ob pamet. Zdaj ji je pa Grčar še kaj takega povedal! To vse je bilo prestrašno za njo. Solze jo posilijo, in z obupnim glasom jekne:

»Oh, saj se mi nemara rés še zmešal! Imej, prosim te, usmiljenje z menoj in ne dopusti, da bi prišlo tako daleč. Saj si vedno trdil, da mi preženeš ti glas očitajoče vesti. Ko bi bila pri tebi, pomirila bi se, tako pa moram obupati!«

»Ne bodi abotna, Jera!« odgovori Grčar z nekoliko bolj mehkim glasom. »Saj veš, da bi se mi smejal ves svet, če bi vzel tebe za ženo! In kaj si vendar storila takega záme, da bi bil dolžan te vzeti za ženo? Ali nisi ravno tako so-

vražila pismonošo in njegovo ženo, kakor jaz! Maščevala sva se skupaj, ker se posamezno nisva mogla. Pomagala sva drug drugemu, to je vse!»

»Nikdar bi ti jaz ne bila pomagala pri tem strašnem delu, če bi me ne bil preslepil s takimi obljubami!«

»Kaj preslepil! Zakaj pa si bila tako neumna, da si verjela kaj takega? Sicer pa se ti ta mala prevara jako dobro izplača! Ná, to imaš zopet nekaj denarja na račun!«

Izrekši, izvleče listnico iz žepa in ji pomoli zopet desetak. Jera pa zgrabi bankovec, zmečka ga in vrže Grčarju v obraz.

»To imaš ti svoj denar!« reče. »Tebi naj gori na duši! Jaz nočem nič več od ukradenega blagal. Bog naju bo še oba kaznoval, toda tebe hujše od mene, ker si več zakrivill!«

Nato odide.

XVIII.

Pismonoše niso bili pustili pri okrajni sodnji, ampak so ga kot velikega zločinca odvedli takoj k deželnemu sodišču. Ko se je prvo jutro vzbudil v temni ječi in se ozrl na omreženo okence, zdelo se mu je, kakor bi vse to, kar je bil doživel, in kar je videl okrog sebe, res ne bilo. Mel si je oči, kakor bi jih hotel prisiliti, da mu pokažejo prijetnejšo okolico, toda uveriti se je moral nazadnje, da ga v resnici obdaiajo močni, temni zidovi, in da je prebil preteklo noč med hudodelci.

Mislil je in mislil, a popolnoma jasno mu ni bilo, kako je prišel semkaj. Sicer se je spominjal, da so ga gonili orožniki, spominjal se je, da se je brez slovesa ločil od žene in otroka, toda zakaj, to mu ni šlo prav v glavo. Tudi tega se je počasi zavedel, da je na pošti izginil denar, ali kako pride on do tega, da ga zapirajo, to mu je bila zastavica. Dolgo je premišljal in preudarjal, kako je vse to prišlo, ali ničesar ni mogel dognati. Kako je izginil vendar ta denar? Vreče je prejel tisto noč od poštarja tako kakor vselej, položil jih je na mizo pred kuhinjo, kakor po navadi, pobral jih zopet, ko se je odpravil na pot, a ko je prišel na kolo-dvor, manjkalo mu je vreče s tremi tisočakil! Kako je to mogoče? Bilo mu je, kakor bi bila kaka skrivna višja moč posegla vmes in ga pahnila v nesrečo.

Ko je prišel jetničar, da bi ga peljal pred preiskovalnega sodnika, šel je z nekakim veseljem za njim. Upal je, da pride prej resnici na dno, če bo govoril s kakim pametnim človekom, nego če premišljuje sam.

Ko ga je sodnik vprašal po tem, kako mu je imé, kje stanuje, ali je oženjen, ali ima otroke, ali je bil že kdaj kaznovan itd., nagovori ga takó-le:

»Vi ste bili torej pismonoša pri poštarju Novaku?«

»Bill.«

»Ali ste zmirom sami opravljali ta posel?«

»Ne, včasih mi je tudi pomagala žena.«

»Ali je tudi ona kdaj nosila na železnico pisma?«

»Včasih, toda samo po dnevu; po noči nikoli ne.«

»Po noči torej ne! Tudi tisto noč, ko je denar izginil, nosili ste sevéda vi pošto na železnico.«

»Tako je!«

»Dobro! Toda vedel bi rad, ali ste hodili tisto noč sami na železnico, ali pa vas je morda kdo spremljal?«

»Hodil sem čisto sam!«

»Ali tudi videli niste med potjo nikogar?«

»Žive duše ne!«

»Ali je to resnica? Pomislite nekoliko!«

»Kar sem povedal, je gola resnica. Niti jednega človeka nisem videl na celi poti!«

»Hm!« zamrmra sodnik in pomolči malo. Potém nadaljuje:

»Ali potrdite to, da vam je poštar izročil vrečo s tremi tisočaki?«

»Meni se prav zdi, da me je poštar opozoril, da so v jedni vreči trije tisočaki, toda jaz se zato nisem dosti menil, ker sem za vse vreče jednako skrbel, naj je bil denar notri ali ne.«

»Pa koliko vreč vam je izročil tisto noč poštar?«

»Šest.«

»Veste to dobro?«

»Prav dobro!«

»In koliko ste jih izročili na železnici?«

»Samo pet!«

»Samo pet! In kje je ostala šesta vreča?«

»To mi ni znano!«

»Hm! Ali ni čudno, da je izginila ravno tista vreča, v kateri se je nahajal denar?«

»O sevéda je to čudno!«

»No, ali ne slutite ničesar, kam bi bila prešla vreča?«

»Čim bolj premišljam o tem, tem manj si morem razložiti, kako se je to zgodilo.«

»Ali ne bi bilo mogoče, da vam je kdo vrečo ukradel?«

»To se dá težko misliti!«

»Ali niste deli vreč, ko ste jih prejeli od poštarja, ves čas nič iz rok?«

»Del, in sicer na pošti v veži na mizo, ko sem stopil v kuhinjo, da bi tam popil nekoliko kave. A storil sem to že Bog ve kolikokrat, pa mi ni še nikoli nič zmanjkalo.«

»Ali je razun vas in poštarja še kdo vedel, da je v jedni vreči bil denar?«

»Oh, tega ni nihče vedel, še manj pa, v kateri vreči je bil.«

»Torej mislite, da ni bilo nikogar, ki bi ga bil zapeljal pohlep po denarju, da bi vam bil izmaknil vrečo?«

»Nikogar! To bi bilo več kakor čudno, da bi bil prišel kdo ravno to noč, ko sem imel nesti toliko denarja, in da bi bil zagrabil ravno za tisto vrečo.«

»To je res!« pritrди sodnik. »Pa vendar, ali niste nikogar čutili, da bi bil v veži?«

»Nikogar! Saj pa tudi ni nihče mogel ob tem času v vežo!«

»Ali ste bili v kuhinji sami?«

»Ne, dekla je bila z mano!«

»Ali je šla v tem času, ko ste bili notri, dekla kaj iz kuhinje?«

»Ne, ni se ganila iz kuhinje!«

»In niste pogrešili vreče, ko ste prišli ven in se odpravili na železnico?«

»Ničesar nisem pogrešil! Stisnil sem vreče v pest, ne meneč se za to, so li vse, ali ne.«

»Šteli jih torej niste, predno ste jih pobrali z mize?«

»Ne, štel jih nisem!«

»Torej bi bilo vendar mogoče, da že na pošti niste imeli vseh vreč?«

»To bi bilo lahko mogoče, samo ne vem, kdo bi jo bil vzal z mize.«

»No, pa vzemimo, da ste imeli še vseh šest vreč, ko ste šli s poštel! Ali ne bi bilo mogoče, da ste jedno vrečo izgubili?«

»Mogoče bi že bilo, ali skoro neverjetno se mi to zdi. Vreče sem predejal med celo potjo samo enkrat iz jedne roke v drugo in tistikrat sem dobro pazil, da bi mi ne padla ktera iz roke.«

»In kako je bilo na železnici? Koliko vreč ste položili tam pred uradnika?«

»Za to se nisem menil, koliko vreč sem položil tja; še le ko me je uradnik opozoril na to, da je samo pet vreč tukaj, in da manjka tista z denarjem, osupnil sem.«

»Ali ni mogoče, da bi jo bil kdo na železnici izmaknil, ali pa potisnil kam na stran?«

»Ne, kajti stal sem zraven, ko je uradnik prešteval vreče!«

Ti odgovori niso malo osupnili sodnika. Izpraševal je pismonošo nalašč tako, da bi videl, se li ne poprime jednega ali drugega izgovora. Lahko bi bil trdil, da je vrečo med potoma izgubil, lahko tudi, da mu jo je kdo na pošti ali na kolodvoru vzel, toda pismonoša je odgovarjal čisto priprosto, brez zvijač in brez ovinkov, kakor kdo, ki ima mirno vest. In vendar ni mogel biti po sodnikovem prepričanju nikdo drug tat, nego pismonoša sam. To namreč, da se je dobila vreča pri Marijani, s katero je bil pismonoša znan, kazalo je vse na to, da je bil on dogovorjen z njo. Če bi mu bil kdo na pošti ali na železnici vrečo ukradel, ali če bi jo bil po noči izgubil na cesti, ne bila bi vreča pač mogla priti ravno na svinjak te Marijane, s katero se je po županovem pričevanju pečal pismonoša. To je govorilo tako zoper njega, da je bil sodnik popolnoma uverjen o njegovi krivdi, in da je naposled mislil, da se kaže ravno v njegovih nedolžnih odgovorih zvijača in prekanjenost.

Po kratkem premolku mu reče zopet:

»To veste, da se je vreča našla? In tudi to vam je znano, kje se je našla!«

»To vse mi je znano.«

»Sedaj pa povejte, kako je prišla vreča na tisti svinjak?«

»Ko bi jaz to vedel, gospod sodnik!«

»Ono Marijano poznate, ali ne?«

»Poznam jo!«

»Pravijo, da ste se celó ženili pri njej.«

»No, to ravno ne! Mati so mi jo nekdaj priporočili, zato sem govoril nekolikokrat z njo. Dekle pa mi ni ugajalo, zato sem kmalu razdril svoje znanje z njo.«

»In zakaj vam ni ugajala?«

»Ne vem ravno, zakaj. Opazil nisem pri njej tistih lastnostij, kakor sem si jih želel, da bi jih imela moja žena.«

»Pa prijatelja sta vendar še ostala?«

»O prijateljstvu se tu pač ne more govoriti, kajti videl sem jo po tistem le redkokrat. Če pa sva se ravno že katerikrat srečala, pozdravila sva se vselej precej hladno, nikdar pa se ni zgodilo, da bi se bila podala v pomenek.«

»Drugi pa v tem oziru pripovedujejo drugače. Od neke strani se je celó trdilo, da sta bila z Marijano tudi pozneje, ko ste bili že z drugo poročeni, jako prijatelj!«

»To je laž,« vzroji pismonoša. Ves čas je odgovarjal mirno, a ko je čul to očitjanje, ni si mogel kaj, da bi ne bil pokazal svoje nevolje. Sodniku pa se je zdela ravno ta njegova razburjenost pomenljiva; zategadelj sklene:

»Sami torej pravite, da denarja najbrž niste izgubili; sami ste tega prepričanja, da vam ga je težko da kdo ukradel; kako pa je prišlo vendar to, da je denar izginil, in da se je vreča, v kateri je bil denar, našla pri vaši znanki, Marijani? Razložite mi to, ako veste in znate! Ako vam to mogoče ni, potem vam ni pomagati. Vsakdo mora biti prepričan, da ste tatvino izvršili vi s pomočjo tiste ženske, ki so jo pripeljali ob enem z vami sem!«

Pismonoša je molče poslušal sodnika. Še vedno se mu je zdelo, kakor bi sanjal. Nedoumno mu je bilo, kako je vreča izginila; zato tudi pravega odgovora ni mogel dati. Z mokrim očesom se ozre v sodnika in reče:

»Vem, da govori vse zoper mene, in vendar sem nedolžen. Zastonj si ubijam glavo, da bi dognal, kako se je to pripetilo. Nekdo je moral z veliko ročnostjo in prekanjenostjo poseči vmes, a kdo je to storil in kako, to mi je popolnoma nejasno.«

Sodnik je zgbaval z ramama in zaukazal jetničarju, da pismonošo odvede zopet v njegovo celico.

Prišla je sedaj Marijana na vrsto. Danes je bila dosti bolj resna, kakor takrat, ko so jo orožniki skupaj s pismonošo odgnali. Bila je bleda in prepadla.

Ko je bila tudi ona odgovorila na nekoliko splošnih vprašanj, nagovori jo sodnik:

»Ali poznate pismonošo, ktereга so pripeljali z vami sem?«

»Kaj bi ga ne poznala?« odgovori Marijana, nekako začudjena, da se ji stavi tako vprašanje.

»Jaz sem hotel s tem reči,« nadaljuje sodnik, »ali ste kaj natančneje znani z njim?«

»Nič manj in nič bolj, kakor z mnogimi drugimi ljudmi!«

»Ali ni bilo nekđaj nekoliko prijateljstva med vama?«

»Tisto prijateljstvo je trajalo le malo časa.«

»Pa pravijo, da se je ženil pri vas. Je li to res?«

»Nekolikokrat se je zglasil pri nas, in jaz sem res mislila, da me zasubi, ker so ravno takrat govorili, da si išče neveste. Vendar se to ni zgodilo.«

»Pa bi ga bili vzeli, če bi vas bil snubil?«

To vprašanje je posililo Marijano nekoliko na smeh.

»Rada!« odgovorila je.

»Vzela se torej nista, ker on ni hotel. No, in kaj je bilo pozneje? Ali sta se še kaj videla?«

»Videla sva se že še včasih, čeravno ne pogostoma.«

»Kaj pa, ali govorila sta tudi še kaj pozneje?«

»Tega se res ne vem spomniti. Jaz mislim, da ne. K večjemu, če sva se, srečujoča se, pozdravila.«

To vse se je natanko ujemalo s tem, kar je bil izpovedal pismonoša. Sodnik se ni mogel dovolj prečuditi, da sta odgovarjala oba tako brez vse zadrege, naravnost in brez vseh ovinkov, pa vendar soglasno. Dokler je slišal odgovarjati samo pismonošo, razlagal si je njegove mirne odgovore drugače, zdaj je pa bilo njegovo prepričanje, da sta tatvino izvršil pismonoša in Marijana, nekoliko omajano. Da bi se bila tako daleč sporazumela, bilo je nemogoče, ker za to časa nista imela.

Toda kdo naj bi bil potém ukradel denar?

Sodnik je nekoliko časa premišljal, potém pa zopet vprašal:

»Kako pa je prišla vendar tista vreča na vaš svinjak?«

»To tako malo vem, kakor kdaj bom umrla!« odgovori Marijana.

»Jaz bi vam svetoval, da ne tajite,« prigovarja ji sodnik.

»Kazen bo mnogo milejša, če skesano priznate, nego če tajite trdovratno.«

»Če me obsodite na smrt, ne morem govoriti drugače!«

»Na smrt vas ne obsodi nihče, ali nekaj let sedeti, tudi ni prijetno.«

Sedaj posili Marijano jok. »Domú me pustitel!« reče.

»Kaj porekó ljudje, da me imate zaprto?«

»Povej, kje je denar, pa te izpustim!« odgovori sodnik.

»Kako naj povem, kje je denar,« reče Marijana, »ko ga še videla nisem in niti še ne vem prav, koliko ga je bilo, in komu je bil ukraden.«

Sodnik ni vedel, kaj bi mislil. Marijana je napravila s svojimi solznimi očmi in smehljajočimi ustnami čuden vtisek nanj. Ali res nič o vsem tem ne vé, ali pa je tako prekanjena ptica? Naposled se odloči sodnik za to, da ji ob kratkem razloži, kaj se je dogodilo. Med pripovedovanjem jo je ostro opazoval, ker je hotel videti, kak učinek bodo napravile na njo njegove besede. Toda ona ni izpremenila

barve, temveč strmeč ga je poslušala, kakor kdo, ki je zvedel kaj čisto novega. Poznalo se ji je, da še le zdaj prav vé, zakaj so jo bili s pismonošo odgnali, in zakaj se nahaja zdaj tukaj.

Sodnik je bil jako nezadovoljen z uspehom, ki ga je imelo zaslišavanje pismonoše in Marijane. Hotel je še videti, kako se bodeta vedla obdolženca, če si bodeta gledala iz očij v oči. Pozvoni torej, in ko vstopi jetničar, veli mu, da naj pripelje še enkrat pismonošo.

»Morda si dasta kako majhno znamenje, bodi si z očesom, bodi si kako drugače,« mislil je sam pri sebi sodnik. Vsaka še tako majhna stvarica, ki bi ga bila mogla podkrepiti v njegovem sumu, bila bi mu prišla prav. Pismonoša se je komaj ozrl v Marijano, ko je stopil noter, ona pa ga je smehljaje gledala, kakor bi ji bilo v tolažbo, da je tudi on tukaj.

»Ta deklina je ali nedolžna, ali pa ni prav pri pameti,« misli si sodnik, ko jo vidi tako, skoro zadovoljno smehljati se. Potém pa reče:

»Vidva torej tajita, da sta si prilastila oni denar! Ali to vama moram reči, da vama tajitev ne bo pomagala dosti, ako ne vesta nič drugega povedati v svoje opravičenje.

Toliko je gotovo, da je bil denar ukraden, in vse okolnosti govore za to, da sta tatvino izvršila vidva. Ako ne pojasnita v kratkem, kako je bilo mogoče, da je izginil denar, in kako je prišla vreča tjakaj, kjer se je našla, sedela bodeta oba.«

Te besede so Marijano nekoliko vzdramile iz njene ravnodušnosti. Da bi morala biti po nedolžnem zaprta nekaj let, kakor ji je bil prej omenil sodnik, zdelo se ji je prehudo. Na kolena pade pred pismonošo in ga zaprosi:

»Povej vendar, kako je prišla tista vreča na moj svinjak! Ti veš, da sem jaz nedolžna. Kaj sem ti storila, da me spravljaš v tako nesrečo?«

»Tudi jaz sem nedolžen!« vzdihne pismonoša. Drugega ni mogel izpregovoriti.

Sodnik ukaže odvesti oba zopet v zapor. Dosti zločinov je že preiskoval in z ljudmi vsake vrste je imel že opraviti, toda s tako čudnim in zavozlanim slučajem se še ni bavil, akoravno je služboval že dolgo vrsto let.

XIX.

Skoro štiri tedne je visela Roza med smrtjo in življenjem. Zdravnik, ktereга so ji bili preskrbeli poštarjevi, zmaheval je večkrat z glavo, kakor bi imel le malo upanja, da

okreva. Toda naposled je zmagala mladost. Roza je bila še v najboljših letih, in kaj človek vse ne prestopi, predno mu jenja za večno biti srce! Se vé, kdor jo je videl ležati v postelji, blede kot smrt, mogel si je težko misliti, da bo še kdaj hodila. Samo kost in koža jo je bilo, in vendar se je prebudila po dolgem času iz svojega smrtonosnega spanja.

Nekega popoldne, posijalo je bilo ravno solnce v sobo, predramila se je. Črez toliko časa se je zavedla zopet sama sebe, a vse drugo ji je bilo nekako izginilo iz spomina. Začudjena je zrla v strop nad sabo ter premišljala in premišljala, kje je, in kaj se je godilo z njo. Mislila je od začetka, da je še vedno v hiši svoje nekdanje dobrotnice. Na to, kar se je godilo pozneje z njo, bila je pozabila. Vse, kar je bilo okoli nje, zdelo se ji je nekako tuje. Duh ji je po sili uhajal v davno pretekle čase, ko je bila še mlada; toda to ni bila ona hiša, v kateri je bila preživela svoja mladostna leta. Misli in misli, kar se ozre proti oni strani, kjer je ležalo njeno dete v zibelki. V tem hipu se ji zvedri v glavi. Dà, tam je njeno dete, njen presrčni sinček, kterega ni videla že toliko časa. Skloni se po koncu, da bi vstala in skočila k njemu, toda onemogla omahne na posteljo nazaj. Spoznavši svojo oslabelost, vikne na glas, tako da pride njena tašča, ki je imela v veži opraviti, v sobo pogledat, kaj je. Starka se zeló začudi, ko jo vidi prebujeno.

»No, zdaj si se menda naspala!« izpregovori, sicer dokaj odurno, vendar nekako vesela. »Že štiri tedne bo, kar si neprenehoma spala. To je bil križ s teboj! Če bi mi ne bili pomagali poštarjevi, ne vem, kako bi bila jaz to prenašala!«

Roza pa jo, ne meneč se za njeno besedovanje, poprosi:

»Oh, otroka mi dajte semkaj!«

»Kaj boš z njim? Saj vidiš, da spi!«

»Pa vsaj zibko mi bliže pristavite, da ga bom lahko gledala!«

Starka stori, kakor ji je velela.

»In kje je on?« vpraša na to Roza nekako strahoma.

»Saj veš, kjel!« odvrne tašča osorno in nakremži obraz.

Roza obmolči. V tem trenutku se je bilo zopet bati, da jo zapusti zavednost. Spomin na to, kar se je bilo dogodilo, prešine ji glavo in srce. Na srečo stopi zdravnik v izbo. Že nekaj dnij ga ni bilo, in zeló se je čudil, ko se je prepričal, da je nevarnost prestana. Odredil je, ko se je natančno poučil o njenem stanju, to in ono ter ji dal stroge

predpise, kako se ima držati odslej. Vedel je dobro, kaj ji je pripomoglo do bolezni, zato jo je tolažil in ji dajal pogum.

»Obupavati in trpinčiti s preišljevanjem samega sebe, je nespametno,« tako ji je govoril. »Kar se ne dá predružačiti, mora ostati, kakor je. Kaj pomaga žalovati in mučiti sel! Človek se mora udati v voljo božjo. Najhujšo nevarnost ste zdaj prestali, a če se ne otresete tistih mislij, ki so vam nakopale to bolezen, pojde z okrevanjem počasi, ali pa se pritakne še kaka druga bolezen, ki vam postane pogubna. Smrt je sicer res včasih rešiteljica od zemeljskih težav, toda človek ne sme imeti le samega sebe pred očmi. Vsakdo ima tudi dolžnosti do drugih, katerim se ne sme odtegniti. Poglejte tega lepega otročička! Vaš je. Ali bi ne bilo to hudo zanj, ako bi ga zapustili? Kaj bi bilo s siroto brez matere? Že ljubezen do deteta vas mora vezati na življenje. Iznebite se torej morečih mislij, pozabite na to, kar se predružačiti ne dá, in živite, če za drugega ne, pa vsaj za svojega otroka!«

Te besede so Rozo okrepčale bolj, nego če bi ji bil dal zdravnik še tako poživljajoče pijače. Misel na ljubljene otroka jo je izpodbujala, da se je odtegovala, kolikor je bilo le sploh mogoče, otožnim mislim. Seveda se ni dalo pozabiti črez noč, kar je bila doživela bridkega. Pretresel jo je še premnogokrat spomin na to, da je njen mož zaprt kot tat, in da je sokriva z njim tatvine ženska, o kateri je šla govorica, da je imel njen mož z njo tajno znanje. Kako vendar se je motila nad svojim tako ljubljenim možem! Kako rada ga je imela, kako mu je bila udana, on pa se ji je v obraz sicer hlinil, a za hrbtom jo je sleparil! Kako jo je peklo to, da je obveljala trditev onega Grčarja, kateri ji je bil tako zopern! Toda, kedar ji je bilo pri takih spominih le prehudo, ozrla se je v svojega otroka, in postalo ji je lažje pri srcu. Stisnila ga je k sebi in mu govorila:

»Ti ne boš takov, kaj ne, kakor je tvoj oče? Podoben si mu sicer po obrazu, a njegovih lastnostij ne boš imell! Noč in dan bom molila, da te Bog obvaruje takih zmot!«

Uboga Roza! Ko bi bila vsaj vedela, kako dobrega in poštenega moža da ima, in kaka krivica se mu godi! V kako tolažbo bi ji bilo to!

Počasi se je sicer boljšalo Rozi zdravje, a vendar je prišel dan, ko je mogla zapustiti posteljo. Dolgo seveda se ni mogla držati po koncu; kajti toliko da je stopila na noge, pa se ji je zvrtilo v glavi, in omahnila je na bližnjo klop.

Vendar je bila jako zadovoljna in srečna, da je mogla prebiti vsaj nekoliko trenutkov izven postelje. Zdaj je vsaj od blizu gledala svojega otroka in ga božala po licu. Vsak dan ji je šlo bolje, vsak dan je ostala nekoliko delj časa po koncu in naposled se je pokrepčala toliko, da je mogla po malem tudi hoditi po sobi gor in dol.

Bilo je že koncem meseca svečana. Dnevi so bili lepi, in solnce je imelo vsaj v opoldanskih urah že dokaj moči. Akoravno je ležalo zunaj še dovolj snega, odprla je Roza vendar večkrat okno. Sveži zrak pa, ki je prihajal v sobo, krepčal jo je vidno. Njeno lice, vsled boleznin in prestanih bridkostij blede in prepadlo, začelo je dobivati barvo. Kmalu je mogla prevzeti sama vso skrb za otroka, in tudi ona ni potrebovala več tuje pomoči.

Roza bi bila rada vprašala taščo, kaj se je dogodilo novega za časa njene boleznin. Ali bala se je vsakega razgovora z njo, ker je iz vsega njenega vedenja posnemala, kako je čemerna. Ni ji hotela dati prilike, da bi se zopet obregala nad njo, zato je rajši molčala. S tujim človekom pa tudi ni mogla govoriti o tem, ker ni prihajal nikdo v hišo. Poprej so imeli pač dosti znancev in prijateljev, a kedar se v kako hišo naseli nesreča, tedaj se razpršé prijatelji. Mogoče, da so se jih zdaj tudi sramovali. Šaj s tatinsko družino nima nihče rad opraviti!

Gospa s pošte, ki jo je med boleznijo pridno obiskovala, zglasila se je bila, odkar ni več ležala, samo še enkrat pri njej. Izrekla ji je svoje veselje nad tem, da je okrevala, Roza pa je to priliko porabila, da jo je toplo zahvalila za skrb, ki jo je imela za njo med boleznijo. Upala je, da ji začne gospa sama kaj pripovedovati, a ker tega ni storila, sklepala je, da ji nima nič dobrega povedati, in zatorej je ni izpraševala po ničemur.

Tako je tiho in udano prenašala breme, katero ji je bilo naloženo. Človek se vsemu privadi. Ako nam kdo dragih umrje, mislimo, da se ne moremo ločiti od njega, in da ga ne pozabimo nikdar. A sčasoma se vendar le privadimo živeti brez njega. Od začetka ga pogrešamo povsod, kamor se ozremo; a bolj in bolj se sprijaznimo z novimi razmerami. Rozi je bilo ravno tako, kakor bi bil njen mož umrl. Dostikrat se je pač tudi prigodilo, da je pozabila za trenutek na to, da njenega moža ni. Kmalu se ji je zazdelo, da ga vidi prihajati proti domu, kmalu zopet je menila, da čuti v veži njegove stopinje, ali da sliši glas njegov. Toda, ko le ni

stopil v sobo in ga le ni bilo od nobene strani, navadila se je živeti brez njega. Dà, včasih jo je celó skrbelo, kako bo, kedar zopet pride. Ali si bo upal pogledati ji v obraz? In kaj mu naj ona poreče? Kako se naj vede proti njemu? Ali ga bo mogla imeti še kdaj rada? Odpustila mu pač bo, ali tistih občutkov ne bo mogla gojiti več zanj, kakor prej! Ne, nikdar več! Preveč je razžalil njeno rahlo čuteče srce! Bil je mrtev za njo, mrtev!

Roza bi se bila morda do dobrega pokrepčala, če bi ne bile prišle druge skrbi, ki so jo vznemirjale. Bolezen je srečno prestala, a zdaj je pretila pa lakota! Nekega popolne stopi tašča pred njo in reče:

»Danes nimam kaj skuhati. Moke ni, zabele ni, in sploh nobene stvari ne. Brez denarja ne dobim v prodajnici nič več. Jemala sem med tvojo boleznijo na upanje, in dokler ni poplačan ta dolg, ne upa mi nihče na novo. Če imaš kaj shranjenega, daj, če ne, ostanemo brez jedi!«

Rozi doslej še na misel ni bilo prišlo, da ji preté tudi od te strani stiske. Poprej so živeli od moževega zaslužka, med boleznijo pa še vedela ni, ji li česa manjka ali ne. Za njo so sicer, dokler je ležala, pošiljali poštarjevi dobre goveje juhe, a bilo je tudi drugih rečij treba, in otrok in tašča sta tudi morala živeti. Zdaj pa so bile potrebe še večje, ko se jim na pošti ni videlo več tako potrebno podpirati Roze.

Tako je bila Roza odslej popolnoma prepuščena sama sebi. Ko bi bila trdnega zdravja, ne bilo bi ji to delalo tolike preglavice. Ali kaj, ko je bila še slabotna in ji ni šlo še nobeno delo prav od rok!

Nekaj je imela pač še nahranjenega iz onih časov, ko je imel mož pri zemljemercih dober zaslužek, a kako se prestraši, ko ji tašča pové, koliko je dolga, in se prepriča, da je do malega že vse porabljeno.

Začeli so se zdaj res grozni časi za Rozo. Štediti je bilo treba z vsako stvarjo. Komaj enkrat na dan so jedli gorko. Na jedni strani ji je godla in godrnjala tašča, ktera je imela izgovorjeno hrano, na drugi pa se ji je smilil ubogi otrok, ki je dostikrat kričal in jokal zaradi lakote, pa mu ni imela dati kaj. V teh stiskah je večkrat potožila, zakaj je Bog ni poklical k sebi, ko je bila bolna. Rešena bi bila vseh muk in težav. Grozno ji je bilo, kedar je gledala v prihodnost. Zdaj so imeli še toliko, da so jedli enkrat gorko na dan, a kaj, če jim poide še to? Kaj potém? Ali ne bo prisiljena prosjačiti? In kdo ji bo kaj dal?

Nekega popoldne, ko je tako premišljala svoje žalostno stanje in vzdihovala k Bogu, da se je usmili in ji kako preloži; odpró se nepričakovano sobna vrata, in pred njo stoji — Grčar Precej za njim stopi tašča v hišo. Najbrž jo je gnala radovednost, kaj išče zopet ta tukaj.

Rozi zastoji kri po žilah, ko vidi pred seboj svojega starega nasprotnika.

»Dober popoldan!« pozdravi Grčar z onim priliznjem glasom, ki je bil Rozi posebno zopern. »Moram vendar zopet enkrat pogledati, kako se imate. Slišal sem, da ste imeli bolezen v hiši. No, pa zdaj je zopet dobro, kakor vidim. Da je človek le iz postelje, pa je boljše. Samo bleda si, Roza, bleda in nič več tako brhka, kakor si bila!«

Roza pa ni vedela, kaj bi odgovorila. Različni občutki so jo prešinjali. »Zasmehovat me je zopet prišel,« misli si, in sveta jeza se je poloti. Zapodila bi ga bila rada, toda bolezen in lakota sta jo potrli tako, da ni imela toliko moči v sebi, da bi mu bila pokazala svoj srd. Oči se ji napolnijo s solzami, in ne da bi ga bila zavrnila osorno, zaprosi ga z jokajočim glasom:

»Grčar, ali vam še ni zadosti, da trpimo? Ali nas morate še zasmehovati v naši nesreči? Varujte se, da ne doseže kdaj tudi vas! Bog je pravičen in večkrat kaznuje očito tiste, ki se veselijo tuje nesreče! Pojdite vendar in pustite nas pri miru!«

Grčar pa se je hlinil še nadalje in je rekel:

»Kdo vas hodi zasmehovat? Kdo se veseli vaše nesreče? Ne vem, Roza, zakaj mi podtikaš vedno slabe namene? Ali veš, po kaj sem prišel? Pogledat sem prišel, ali česa ne potrebujete! Župan sem, in županova dolžnost je pomagati, kjer je treba pomoči. Ako torej česa potrebujete, le govori in povej!«

»O potrebujemo, potrebujemo!« poseže hlastno tašča vmes. »Saj vidiš, kako smo izstradani!«

»Zakaj mi pa ni prišel nihče to povedat?« reče Grčar. »Ubožnega denarja res ni sedaj nič več, vsega sem že razdal; a ljudem, ki so mi nekoliko pri srcu, pomagam tudi iz svojega rad. To imate za sedaj enkrat. Če bo treba, pa še prihodnjič kaj!«

Izrekši, vrže petak na mizo. V tem hipu pa se loti Roze stari ponos. Prešine jo hipoma misel, kaj vse ji je že storil ta človek, in zdaj naj bi jemala miloščino od njega? Ne, tako se ne poniža za ves svet ne pred njim! Rajši

vzame konec vsega hudega, nego da bi mu storila tako veselje. Skloni se po koncu in reče sicer s slabotnim, vendar odločnim glasom:

»V stran s tem denarjem! Od vas ne potrebujem nobenega darú. Če bom morala prositi, prosila bom pri drugih ljudeh, ne pri vas!«

Izrekši, hotela je pobrati petak z mize in ga vreči Grčarju nazaj, a v tistem hipu poseže tašča po denar in ga spravi, rekoč:

»Pa res! Prav se ti podaje taka ošabnost! Glej, glej! Boga zahvali, Bogá, da ti hoče dati še kdo kaj! Če hočeš umreti ti od glada, pa umri! Jaz ne bi še rada, akoravno ni že dosti manjkalo, da nisem! Bog ti plačaj, Grčar!«

»Pa vi spravitel!« reče Grčar. »Nekterim ljudem se ne more nikoli ustreči! Ker me je enkrat imenovala sleparja, pa misli, da sem res, akoravno se je sleparstvo pokazalo vse drugje! Svojo dolžnost kot župan sem storil, zdaj grem!«

Izrekši, odide. Dosegel je bil s tem, da je obdržala Rozina tašča njegov denar, dvojen namen. Ponižal je Rozo in sklicaval se je, če bi bilo treba, lahko na to, kako dober je bil pismonoševi rodbini.

Roza je tašči, ko je bil Grčar odšel, bridko očitala, da je vzela Grčarjev denar. Ta pa se ni menila dosti za to, ampak ji je odvrnila:

»Na tak način pride lahko vsak dan k nam, če hoče! Bilo bi pač neumno, braniti se denarja, posebno še, če je človek v takih stiskah, kakor smo mi!«

XX.

Postni čas se je bližal že svojemu koncu. Jero je še vedno grizla in pekla vest zaradi doprinesene hudobije, še vedno je videla v temni noči vstajati pred svojimi očmi raznovrstne prikazni, še vedno je, kedar so ji zadremale trudne oči, klicala vsled strašnih sanj na pomoč, a da bi si bila olajšala vest s tem, da bi bila priznala svoj zločin in prestala zaslužen kazen, za to je bila preslaba. Najbolj jo je odvrčalo od tega pa to, ker še ni bila obupala popolnoma, da se ji izpolni njena toliko let gojena vroča želja, da postane namreč žena. Akoravno ji je bil povedal Grčar iz očij v oči, da nikdar resno mislil ni, vzeti jo v zakon, akoravno se je je izogibal, kolikor je le mogel, vendar je še upala, da ga pripravi do tega, da izpolni dano ji obljubo. Tolažila se je včasi s tem, da ga je bila razjezila, in da jo

je bil nemara le v svojem srdu tako zavrnil. Zidala je tudi na to, da bi mu moralo biti vendar le neprijetno, ako bi izdala vso stvar in bi obstala, da mu je ona pomagala pri tatvini.

Poskusiti je torej hotela še enkrat; še enkrat je hotela napeti vse svoje sile, da si ga prisvoji in se ji tako uresničujejo njeni upi.

Velikonočni ponedeljek je bilo. Akoravno so imeli tisto leto nenavadno zgodnjo veliko noč — kajti bilo je še le konec meseca sušca — bilo je vendar jako lepo in gorko vreme. Na planem je bilo videti le sem in tja nekoliko snega, ob rebrih pa, obrnjenih proti solncu, bil je že popolnoma izginil. Prijetne pomladne sapice so pihljale in gonile po sinjem nebu majhne bele oblačke. Bila je res lepa velika noč! Ljudje so prihajali v cerkev skoro že popolnoma letno oblečeni, in vse je bilo nekako živo in veselo. Prazniki, ki že sami na sebi tako povzdigujejo človeka, imeli so to leto še nekako posebno oživljajočo moč, kajti bilo je videti, kakor bi se bila z zveličarjem, ki je premagal smrt in vstal iz lastne moči iz groba, prebudila kar hkrati tudi vsa priroda iz dolgega zimskega spanja.

Kako lepi so velikonočni prazniki za onega, ki si je očistil dušo in ima mirno vest. Jera ni bila opravila velikonočne izpovedi. Groza jo je bilo, obtožiti se svojih pregreh. Izključena je bila tako rekoč iz človeške družbe. Strašno ji je bilo, ko je videla v cerkvi, kako vse okoli nje pobožno in goreče moli. Veseli klic »aleluja!«, ki je donel izpred oltarja in odmeval zopet s kora, in ki je nekdanj tudi njej tako sladko pretresal dušo, navdajal jo je zdaj s strahom. Kako ne, saj jo je ta klic spominjal na vstajenje in na sodbo poslednji dan! Kako bo dajala račun? Kako bo zrla svojemu stvarniku v obraz? Ali ne bodo tudi njej veljale besede, ktere bo pravični sodnik govoril levici: »Prokleti ste!«

Take misli so se ji snovale v glavi, a čudno, vse to je ni privedlo do tega, da bi se bila skesala. Misel na možitev je pri njej obvladovala vse drugo. »Potém, ko bom omožena, spokorim se!« dejala je sama pri sebi. »Dovolj časa bom imela še pokoriti se. Bogata bom; revežem bom dajala miloščino in cerkve bom podpirala; to mi zadobi odpuščanje grehov. Nespametnica! Kakor bi se dala rés nebesa kupiti na takov način! Ali se ne pravi to, norčevati se iz božjih stvari? In vendar, koliko ljudij misli ravno tako, kakor je mislila Jera!

Velikonočni ponedeljek je torej bilo, ko je hotela Jera

na vsak način sniti se z Grčarjem in govoriti še enkrat z njim. Ves dan je pazila, kje bi ga ugledala. Da pojde kaj z doma, ker je bil dan tako lep, bila je prepričana in ni se motila. Ravno od krščanskega nauka se je vračala proti domu, ko ga ugleda, da gre iz vasi. Bil je sam, in to je bilo kakor nalašč za njo.

Da bi krenila lahko za Grčarjem, ne da bi kdo opazil, vrne se na videz, kakor bi bila pozabila kaj v cerkvi. Komaj pa so se bili ljudje razšli, mahne jo hitro proti strani, kamor jo je bil Grčar zavil. Ko ni bila več daleč proč od njega, ozre se, ali ni nobenega človeka blizu, in ko se prepriča, da sta sama na cesti, pokliče ga.

Grčar se ozre in nekoliko osupel obstoji.

»Čemu laziš pri belem dnevu za menoj?« zarohni nad njo. »Nazaj pojdi, ali pa pusti, da se vrnem jaz!«

Jeri pa so se divje bliskale oči, ko je videla stati Grčarja pred seboj. Še nikdar ni tako živo občutila, kakor ravno te praznike, kam jo je pripravil ta človek. Veselilo jo je, ko je videla, da je v zadregi, in iz gole nagajivosti stopi čisto tesno pred njega, pogleda ga v obraz in mu reče:

»Ti se bojiš ljudij, kaj ne? Jaz pa nič! Naj pride, kdor hoče, jaz se ne premaknem s tega mesta, dokler se ne dogovoriva! Dovolj dolgo sem ti prizanašala!«

»Kaj pa hočeš zopet? Povej hitro, kar imaš povedati! Vendar pa mislim, da bo najin razgovor čisto odveč, ker sva se že zadnjič popolnoma domenila. Da bi imela povedati kaj novega, je težko mogoče.«

»Imaš prav!« odvrne Jera. »Nič novega ti nimam povedati. Stvar, za katero tu gre, je stara. Spomniti sem te hotela še enkrat, in sicer zadnjič na to, kaj si mi dolžan. Velika noč je skoro za nami, in čas je tu, ko se ljudje poročajo! Saj veš, kaj si mi obljubil! Pač sva se že zadnjič o tem menila, a ne morem si misliti, da si tistikrat govoril resno! Ali pa si se prenaglil! Kajti jaz mislim, da bi nikakor ne bilo dobro za te, ako bi ostal pri svojih zadnjih besedah. Zaklinjam se, da te spravim v nesrečo, ako ne izpolniš svoje obljube in me ne vzameš za ženo. Vest me peče noč in dan, in strah me je zaradi hudodelstva, pri katerem sem ti pomagala; zato moram imeti moža, ki me bo varoval in bo odganjal od mene pošasti, ki se mi bližajo vsako noč.«

Jera se je kar penila, ko je govorila to, in z rokami, stisnjenimi v pesti, mahala je divje okrog sebe. Grčar, ki

je bil od začetka namenjen, odgnati jo osorno od sebe, premisli si. Videl je, kako je razljučena; zato mu je kazalo bolje, potolažiti jo. Mirno, kolikor mu je bilo to sploh mogoče, reče torej:

»Kaj pa se togotiš vendar tako brez potrebe? Sama veš dobro, da zadnjič nisem govoril resnice, pa se tako jeziš! Samo nekoliko podražiti sem te hotel! V postu se itak nisva mogla poročiti! Kaj torej, če se nekaj časa nisva shajala! Saj veš, da sem bil od vsega spočetka namenjen, ljudi z najino poroko iznenaditi. Zato mi je bilo pa tudi prav, če se nisva izpostavljala nevarnosti, da bi naju bil kdo skupaj zalotil! Ravno iz tega vzroka mi je bilo tudi neljubo, da si me danes pri belem dnevu nagovorila. No, pa nič ne dé to! Saj ni nikogar blizu! Odlašala pa zdaj res ne bodeva več! Samo nekaj tednov še molči in potrpi, potem pa stopiva z najino skrivnostjo na dan. Ko bo od moje strani vse pripravljeno, določim dan poroke in ti ga naznanim. Storim pa to že še ob takem času, da spraviš do tiste dobe lahko vse svoje stvari vkup.«

»In v kolikem času misliš, da bo za gotovo poroka?«

»V štirih tednih bo vse pri kraju!« odvrne Grčar. »Le pojdi lepo domú in potrpi! Pa nič se ne meni za to, če bi ti ljudje pravili to ali ono. Seveda popolnoma prikriti ne bom mogel, da se pripravljam za ženitev. Govorili bodo in uganjevali vse mogoče in gotovo bodo hoteli tudi vedeti, kdo je moja prihodnja žena. Ti pa lepo molči in smejay se jim! Saj boš ti jedina vedela, kdo je moja nevesta, dokler naju s prižnice ne okličejo.«

Jera, ki ga je nekaj časa neverjetno gledala, potolaži se naposled v svoji abotnosti. Pri slovesu mu reče še s prosečim glasom:

»Grčar, naredi temu kakor hitro mogoče konec, ker sama res ne morem več živeti. Ti veš, kaj me teži, in ti me boš lahko tolažil, drugi pa me ne morejo, ker jim ne smem povedati, kaj mi je. O ko bi ti vedel, kako strašne noči imam, in kako mi je pismonoša, ki po nedolžnem trpi, vedno pred očmi!«

»Le mirna bodi in domú pojdi! Če hočeš kaj denarja, kar povej, rad ti ga dam!«

»O samo tistega denarja ne!« odvrne Jera. »Le pusti, ničesar ne potrebujem!«

»Torej pa lahko noč!«

»Lahko noč!« vzdihne Jera in se vrne, odkoder je bila prišla.

Grčar je zrl še nekoliko trenutkov za njo, potem pa se je obrnil in rekel sam pri sebi:

»Baba satanska! Kako se me okleplje! Temu je treba na vsak način storiti konec! Kedar sem oženjen, in ko izprevidi, da ne opravi nič več, in da je nemogoče, da postane kdaj moja žena, tedaj se že pomiri! Pa kaj ima s tistimi strašnimi nočmi, zaradi katerih toži? Pošasti vidi, ha-ha-ha! Ta je res dobra! Zakaj pa ne vidim jaz nikoli nič! Zakaj spim jaz tako mirno? Nemiren sem bil samo do tistega časa, dokler nisem dosegel, kar sem hotel. Odkar pa sedi moj nasprotnik med štirimi stenami in vidim stradati tisto ošabno Rozo, ki je nekdanj smeje se odbila mojo ponudbo, spim prav sladko! Dà, zdaj je na meni, da se smejem! Kako je bilo poniževalno za njo, ko sem ji vrgel petak na mizo! Delala se je, kakor bi ga ne marala vzeti, a v srcu je bila vesela, da ji je prihitela tašča na pomoč in je namesto nje spravila denar! Kako velikodušen sem se ji moral zdeti! Ponižana je, a ponižam jo še bolj! Vse sem ukrotil! Tudi Lovrenc se ne oglasi več, odkar sem mu pojasnil vso stvar. No, in to Jero tudi še uženem! Samo toliko časa jo moram voditi še za nos in jo tešiti z lepimi besedami, da sem oženjen! Če bi mi zagnala prej kakšen krik, hodilo bi mi to seveda nekoliko navzkriž! Z ženitvijo ne smem nič več čakati! Kedar imam ženo doma, izginejo mi vse skrbi razun te — kako zamenjam one bankovce, zaradi katerih sedi pismonoša. Pa tudi to se potem zgodi! Roza in Jera pa bosta še obe veseli, če jima bom hotel kaj odstopiti od tega denarja!«

Tako je govoril Grčar sam pri sebi. Nevesto pa je imel že izbrano. Ženil se je že prej pogostoma okrog, zdaj pa se je ravno zaradi tega, da bi se lažje otresel Jere, še bolj potrudil, da bi dobil ženo. Ker mu je bilo v domači župniji v prejšnjih časih izpodletelo povsod, podal se je zdaj v bolj oddaljene kraje, kjer so ga poznali pač kot premožnega posestnika, a niso vedeli za njegove slabe lastnosti. In res se mu je posrečilo, da je pridobil záse hčer nekega vinskega trgovca. Bila je to že postarna ženska, ki si je v svoji mladosti preveč izbirala moške in je ravno zaradi tega obsedela. Grčar pa je bil zadovoljen z njo, kajti imela mu je prinesli precej lepo doto k hiši.

Grčar se je bil že v postnem času nekolikokrat od-

peljal z doma, ne da bi bil kdo vedel, kam zahaja. Če ga je kdo domačih vprašal, kam gre, odgovoril je, da po kupčijskih opravkih, v resnici pa se je hodil ženit. Tako je bilo že vse dogovorjeno in pripravljeno, a vendar bi no poroke morda še ne bilo tako hitro prišlo, če bi ne bila začela zopet Jera pritiskati nanj. Zdaj pa je bilo Grčarju na tem, da se poroka kar najhitreje izvrši.

Najbolj so Grčarja skrbeli oklici. V tem času, dokler bi ga ne oklicali trikrat, delala bi mu bila lahko Jera mnogo neprilik; zato se je odločil, da vloži pri škofijstvu in pri okrajnem glavarstvu prošnjo za to, da bi mu izpregledali drugi in tretji oklic.

Kedar je bilo treba, in če je Grčar videl, da mu je tako na korist, tedaj se je prav rad nekoliko poniževal. Z župnikom nista bila nikdar posebna prijatelja, in izogibal se je župnišča. Zdaj pa, ko ni šlo drugače, približal se je župniku. Naznanil mu je, da bi se rad oženil, povedal mu, odkod je nevesta, in kako ji je ime, dalje pa je razodel tudi željo, da bi bil rad enkrat za trikrat oklican, in da bi se rad precej v ponedeljek po oklicih poročil. Kot vzrok za to, da se mu tako mudi oženiti se, navajal je to, da pri svojem velikem gospodarstvu jako in nujno potrebuje gospodinje, zlasti od tistega časa sem, ko se mu je omožila hči. Pri tem se je hlinil, kolikor se je dalo, delal se pobožnega in prosil župnika, naj mu pové, kdaj naj pride k izpraševanju. Župnik je bil dober, vsega spoštovanja vreden mož. Postregel je rad vsakemu, če je le mogel. Dobro mu je delo, da se je Grčar vedel to pot tako spodobno. Ni mu hotel oponašati njegovega dosedanjega življenja, upajoč, da se morda poboljša, in da ga njegova žena spravi na pravo pot. Tudi se ni dalo tajiti, da je Grčar res silno potreboval ženske pomoči v hiši. To, in ne Grčarjevo prilizovanje je napotilo župnika, da je svojeročno napravil zanj prošnjo na škofijstvo zaradi oprostitve od dveh oklicev. Razun tega pa ga je še poučil, kako naj napravi prošnjo tudi na okrajno glavarstvo.

Da bi se župniku še bolj prikupil, položil je Grčar desetak na mizo in rekel:

»To naj bo za reveže!«

Župnik se temu daru, ker ni bil namenjen njemu, ni mogel in ni smel ustavljati. Spravi torej denar, a dostavi ob jednom, da razdeli istega med najbolj potrebne reveže na dan poroke, da bodo molili za njegovo srečo.

Ker je bil Grčar za svojo osebo tako dobro opravil,

moral je skrbeti še za to, da se tudi nevesta pripravi tako hitro za poroko, kakor se je on. Peljal se je torej do nje, delal se, kakor bi iz same ljubezni do nje čakal tako težko poroke, in je prisilil tudi njo, da je napravila prošnji za oprostitev od dveh oklicev. Preprečil bi bil rad, da bi bila nevesta prišla na ogled. Prigovarjal ji je, da naj to opusti, češ, da itak vé, da dobi najlepše domovanje daleč na okrog, in da si že pozneje vse natanko ogleda. Toda ona si tega ni dala vzeti. Ker ni bila še nikdar na njegovem domu, hotela je vendar že prej videti, kje ji bo živeti odslej. Akoravno pa je znal Grčar stvar prikrivati in je bil vse tako uravnaval, da bi ljudje ne slutili, zakaj se gre, začelo se je vendar precej, ko si je bila njegova prihodnja žena s svojim očetom ogledala njegov dom, govoriti, da se ženi. Obisk se je vršil sicer na željo Grčarjevo zvečer, tako da sta njegova nevesta in oče prišla že v mraku, in da sta se potém drugo jutro zopet odpeljala, toda Grčarjevi posli so bili takoj na pravem sledu in so potém raznesli po vasi novico, da se njih gospodar ženi. Take novice pa se razširijo po bliskovo od ust do ust. Tudi na pošti se je govorilo o tem, a Jera, ki je ujela le mimogredé kako besedo, molčala je, spominjajoč se Grčarjevih besed, ko ji je rekel, da se naj ne meni za to, kar govoričijo ljudje. Še celó ugodno si je razlagala te govorice. Mislila je, da je začel Grčar že pripravljati, kar je potreba za ženitovanje, in da je ravno to dalo povod k temu, kar so si dopovedovali ljudje. Razlagala si je to tako tem lažje, ker o Grčarjevi nevesti ni vedel nihče kaj bolj natančnega povedati.

Kako previden je bil Grčar, sledi tudi iz tega, da niti bale ni pustil pripeljati na svoj dom tako, kakor bi bila šega zahtevala, ampak je določil, da se naj vse nevestine stvari pripeljejo še le po poroki, češ, da se bo dalo pozneje vse lepše urediti, ko bo že žena domá.

Tako je bilo lahko mogoče, da se je Jera še vedno zibala v sladkih nadah, med tem ko je bila njena usoda že davno odločena. Nič hudega sluteč, prišla je torej tudi Jera tisto nedeljo v cerkev, ko so imeli oklicati Grčarja. Upala je, da bo zdaj kmalu konec tudi njenih dušnih muk, ko bo imela Grčarja na svoji strani. Samo to jo je nekoliko vznemirjalo, zakaj je še ni bil poklical in ji naznanil, kdaj bo poroka, ko so vendar že ljudje govorili o tem. Toda potolažila se je, češ, da mora Grčar že imeti svoje vzroke za to, in da zdaj gotovo ne bo več dolgo odlašal.

Pobožno Jera tudi ta dan ni molila. Misli so ji v jednemer uhajale h Grčarju. Tudi med pridigo je bila razmišljena; sanjala je o svoji lepi bodočnosti in delala sklepe, kako se iznebi pozneje svojih grehov, in kaj stori, da si umiri vest.

Pridiga je bila že minila, ne da bi bila slišala kaj o besedi božji. Hkrati ostrmi. S prižnice se je imenovalo Grčarjevo imé! Se li moti? Ne! Oklicali so Grčarja, a nevesta, katero so imenovali, ni bila ona, ampak druga! Hipoma ji je vse jasno, hipoma se zave, da je goljufana, da jo je Grčar prekanil! Ta zavest jo prevzame tako, da pozabi, kje se nahaja. Pred oči ji stopi zdaj vse ob jednom: v kako hudobijo jo je zapeljal Grčar, in kako grozno jo je varal. Strašna bolest se poloti njenega srca, v glavi se ji čudno zavrti in zblede. Po koncu skoči s svojega sedeža in zakriči na vso moč tako neznansko, da izpreleti vse zbrane velika groza. Nato pa se zgrudi nezavestna pod klop.

Nikjer tako, kakor v svetišču, ne napolni človeka s tolikim strahom tak nepričakovan krik. Razumljivo je torej, da je bilo vse zmedeno in preplašeno, in da ni manjkalo dosti, da niso začeli ljudje bežati iz cerkve. Otroci so na glas jokali, in več žensk je bilo blizu omedlevici. Še le čez dalje časa je pristopilo nekaj moških, ki so Jero vzdignili in jo spravili iz cerkve pod milo nebo. Ljudi pa je bil strah tako prešinil, da niso mogli več moliti z ono pobožnostjo, kakor bi se bilo spodobilo. Potrti so šli iz cerkve, ko je bila minila maša, želeč si, da bi kaj takega nikoli več ne doživeli.

XXI.

Tisti dan ljudje niso govorili o drugem, kakor o groznem dogodku v cerkvi. Ugibali so, kako bolezen bi mogla Jera pač imeti; na to pa ni prišel nihče, da je bil morda Jerin krik v kaki zvezi z Grčarjevimi oklici.

Grčar ni bil v cerkvi, ko so ga oklicali. Zvedel pa je seveda takoj, kaj se je bilo dogodilo; kajti hlapci in dekle so mu povedali to precej, ko so prišli od maše. Grčar se je delal, kakor bi ga to čisto nič ne brigalo, vendar pa ga je navdajalo to z nekako skrbjo, in nič bolj si ni želel, nego da bi bil že poročen.

Poroka se je imela vršiti, kakor je to sploh že tako v navadi, v cerkvi one župnije, v kateri je imela nevesta svoje domovanje, in Grčar je bil vesel, da je moralo biti tako. Da bi ga Jera ne zalotila, če bi ga morda iskala, odpravil se je

takoj z doma, in njegova poroka se je vršila mirno drugi dan ob jednajsti uri v nevestini župniji.

V torek popoldne se je vračal Grčar s svojo ženo in s svati domú. Kako bahat je bil, in koliko mu je bilo na tem, da govore ljudje o njem, pokazalo se je tudi pri tej priliki. Vršilo se je vse jako sijajno in hrupno. Grčar sicer ni imel nič svojih svatov, ker sorodnikov ni imel in prijateljev posebnih tudi ne, zato pa je priganjal svojo nevesto, da je spravila kolikor mogoče dosti ljudi skupaj. Tako je pridrdrala cela vrsta vozov proti njegovemu ponosnemu domovanju. Da bi vzbudil še več občudovanja in pozornosti, bil je naročil šest godcev, ki so piskali in godli, da je letelo vse vkup.

Jero so, ko je bila prišla zopet k zavesti in so jo bili privedli domú, spravili v posteljo. Zdravnik, kterega so bili poklicali k njej, ni mogel povedati nič gotovega, kaj ji je; samo toliko je rekel, da je jako razburjena, in zapisal ji je pomirljivih zdravil. Umirila se je bila sicer, a vstati je vendar niso pustili, ker je zdravnik rekel, da potrebuje daljšega počitka. Tako je tudi ta dan, ko se je Grčar vračal z ženo in svati, še ležala. Ker pa je bilo videti, da ji je bolje, pustili so jo samo, in nihče se ni brigal za njo. Nekako topo je strmela v strop, in bilo je videti, kakor bi se ne menila za ves svet. Ko pa ji udari vrisk in godba na uho, zdrezne se, in divje se ji zasvetijo oči. S postelje plane in na pol oblečena, kakor je bila, zbeži venkaj. Predno je mogel kdo za njo, da bi jo bil zadržal, steče proti Grčarjevi hiši, kjer so bili ravnokar obstali vozovi, da bi izstopili svatje. Godci so bili utihnili, hoteč poskakati z voza, ko prileti Jera na mesto in grozno zakriči:

»Grčar je tat, Grčar! On je ukradel denar, pri njem ga iščite! Tat, tat, tat! Uuu...« zatulila je z nečloveškim glasom.

Grčar je prebledel, a opomogel si je kmalu. Ko vidi, da vse prestrašeno strmi, zakriči:

»Godci, kaj pa stojite kakor tumpci? Zaigrajte vendar! Zakaj sem vas pa najel? To pa primite, saj vidite, da noril«

Godci storé, kakor jim je velel Grčar, toda med njih glasove se je jako neprijetno mešalo neznansko tuljenje Jerino. Grčar pokliče hlapce, da bi Jero prijeli, ali ta se jim iztrga iz rok in zbeži naravnost proti potoku, ki je tekel za vasjo. Tam plane vanj na mestu, kjer ni bilo ravno globoke vode, jame trgati obleko raz sebe in si puliti lase, da ji je krvavela glava; vmes pa je vpila še vedno s tistim strašnim glasom:

»Gobova sem, gobova po vsem životu! Pustite me, da se očistim! Uuu . . . tat, tat . . .«

Ljudje niso več dvomili o tem, da se je Jeri zmešalo. Le z veliko silo so jo spravili iz vode ter jo odvedli domú. Na pošti so bili v veliki zadregi, ker niso vedeli, kaj naj počnó z njo. Zdravnik je zmajeval z glavo in je menil, da jo bo težko obdržati domá. Pred vsem pa ji je dal zopet neko sredstvo, ktero jo je omotilo in pripravilo v spanje. Ob jednom je naročil, naj strogo pazijo na njo, in da je naj nikar ne puščajo same.

Grčarjevim svatom se po tem dogodku ni hotelo prav povrniti veselje. Pretreslo je bilo to vse takó, da jim ni bilo ne jedi, ne pijače mnogo mari. Niti godba jih ni oživila. Zlasti pa je imela nevesta ta dogodek za jako slabo znamenje. Zdelo se ji je, kakor bi to za njo nič dobrega ne pomenilo. Bila je vsled tega žalostna, in vse Grčarjevo prigovarjanje, da si naj ne stori nič iz tega, ni je moglo razvedriti.

Ljudem pa se je začelo vse to, kar se je bilo dogodilo z Jero, zdeti zdaj nekako pomenljivo. Zlasti bolj prebrisani so začeli premišljati, kako je to, da je Jera tistikrat, ko so Grčarja oklicali, zagnala v cerkvi krik, in da je zdaj, ko je pripeljal svojo ženo domú, celó zblaznela.

Da ljudje nekaj domnevajo, zvedel je Grčar kmalu; zato pa je šel tudi takoj na delo, da bi jim zopet izbrisal sled, na ktereга so bili prišli. Posebno pa mu je bilo ležeče na tem, da pomiri ženo, ktera je bila še vedno otožna in pobita. Tudi njej se je dozdevalo, da Jera ni kar tako slučajno priletela med svate, in da mora to nekaj pomeniti.

Grčar pa, zvit, kakor je bil, znal je razlagati stvar tako, da se je zdelo to vsem prav razumljivo. Svoji ženi in drugim ljudem je pojasnjeval to takó-le:

»Jaz dobro vem,« rekel je, »kako je vse to prišlo. Saj je znano vsem, da bi bila Jera rada dobila pismonošo. Akoravno se ji to ni posrečilo in je pismonoša drugo vzel, videla ga je vendar še vedno rada. Mogoče je tudi, da jo je pismonoša še zmirom vodil za nos — saj vemo, kakšen ptiček je bil! Bistroumna ni bila Jera nikoli, in prav lahko se je bilo pošaliti z njo! Ko pa so pismonošo zaprli, začela ga je nemara pogrešati. To ji je bilo pa tudi znano, da sem pripomogel jaz nekaj k temu, da se je prišlo tatvini na sled. Misel, da sem zakrivil jaz to, da so zaprli pismonošo, vzbudila ji je sovraštvo do mene. Jaz sem to že dalje časa opažal, da me ne mara, kajti kedar me je srečala, gledala me je tako nekako

srdito in jezno in nikdar ni šla mimo mene, da ne bi bila kaj godrnjala. Meni se je njeno vedenje zdelo sicer čudno, vendar se nisem brigal dalje za to. Zdaj pa mi je vse jasno. Ker vedno misli na pismo-nošo in ga ne more pozabiti, začelo se ji je blesti v glavi. Pri zdravi pameti že tistikrat ni mogla biti, ko je v cerkvi zagnala krik. Mene pa ima za pismo-noševga nasprotnika, in nemara da jo že samo to, če sliši moje ime, razljuti tako, da začne besneti. Tako bo ta stvar in nič drugače!

To razlaganje Grčarjevo se je zdelo ljudem tem umevnejše, ker so na pošti potrdili, da Jera od tistega časa sem, odkar so bili orožniki odgnali pismo-nošo, ni bila več v pravem stanu, in druga dekla poštarjeva je pripovedovala, kako je Jera od tedaj sem ponoči vedno vpila in kričala. Kedar pa se ljudje poprimejo kake misli, pripraviti jih je težko na drugo prepričanje. Vlekli so zdaj, na veliko veselje Grčarjevo, zopet pismo-nošo črez zobe.

Jera je bolj in bolj besnela in divjala. Poštarjevi je niso mogli več obdržati v hiši, kajti bila je postala nevarna. Ker ni imela svojih ljudij, morala je prevzeti občina skrb za njo. Občinski možje so sklenili, da se odda v deželno blaznico. Prav za prav pa je bil prišel Grčar na to misel. Dočim so drugi ljudje ubogo Jero pomilovali, smejala se je Grčarju srce, da je bilo tako.

»Boljše se mi ni moglo narediti, nego se mi je,« rekel je sam pri sebi. »Popolnoma varen sem pred njo! Tudi če še kdaj ozdravi, verjel ji ne bo nihče več, če bi kaj govorila črez me. Vsakdo bi mislil, da se ji zopet meša. Velike skrbi sem se iznebil. Zdaj je uničeno vse, kar se mi je zoperstavljalo.«

Na predvečer, ko so imeli odpeljati Jero v blaznico, privedli so jo h Grčarju, da bi prenočevala v občinskem zaporu; zakaj v kaki hiši je niso mogli pustiti, ker je preveč razgrajala. Grčarju se ni zdelo več potrebno, da bi se skrival pred njo. Kaj bi se je bil bal? Saj ni bila pri zdravi pameti in govorila je lahko, kar je hotela! Radovednost ga je torej gnala, da jo je šel tudi on pogledat, ko so jo bili pritirali. Jera pa, dasi je bila blazna, vedela je vendar prav dobro, da je pri Grčarju. Komaj ga ugleda, zažene zopet divji krik in začne vpiti:

»Zdaj sem pri tebi domá, kaj ne, in tvoja žena sem, há-haha! Ali gobav si Grčar, gobav! Uuu . . . Glejte, glejte, kako gobe visijo od njega! Jaz pa sem od njega dobila gobe! Pustite me v vodo, da se operem in ohladim! Uuu . . . kako to peče, peče!«

To je tudi Grčarja nekoliko pretreslo. Hlapcem zaukaže, da jo naj brž potisnejo v hlev in zapahnejo vrata. To se je zgodilo, ali s tem ni bilo opravljeno. Grčar se je vlegel k počitku, a počivati ni mogel, kajti neprenehoma je Jera besnela in kričala ter razbijala po vratih tako, da se je stresala hiša. Grčar je preklinjal in se togotil, a pomagati si ni mogel. Žena njegova je bila hudo prestrašena in je v jednomer jokala. Pretresalo jo je rjojenje Jerino tem bolj, ker je ta neprenehoma klicala ime njenega moža. Grčar jo je tolažil. Upal je, da se Jera sčasoma vendar le umiri. Toda varal se je. Besni ljudje se ne utrudijo tako hitro. Vsaj pri Jeri ni bilo videti, da bi ji pešale moči. Čim dalje bolj je razbijala in razgrajala. Butala je zdaj ob vrata, zdaj zopet je teptala z nogami ob tla, glas pa ji je postajal bolj in bolj grozovit, tako da je moralo biti vsakega strah, kdor jo je slišal. Grčar je bil že strašno srdit. Naposled ga zapusti potrpežljivost popolnoma. Plane po koncu, prižge luč in se za silo obleče.

Žena se prestraši. »Kam hočeš?« vpraša ga.

»Kam! Dol grem. Kdo naj pa posluša to? Namlatil bom to prismo do tako, da bo imela dosti! Bom videl, ali bo mir, ali ne!«

»Nikar ne hodi!« svari ga žena. »Kaj hočeš blazni revij? Potrpi do jutri, potem pa glej, da se je iznebiš!«

On pa se ne zmeni za njene besede, temveč zgrabi za volovsko žilo, ki je visela ob zapečku, in leti z lučjo dol. Odprši hlev, zakriči:

»Ali boš tiho, satan ti!« Ob jednom oplazi revo z vso močjo tja čez hrbet. Zdrav človek bi se bil zgrudil pod silnim udarcem, Jero pa je to še bolj razljutilo. V svoji besnosti zaškrtla z zobmi in se zakadi s tako silo in tako nenadoma v Grčarja, da odleti ta nazaj in pade vznak, kakor je bil dolg in širok. Predno je sploh mogel le poskusiti, da bi vstal, vrže se Jera nanj, praska ga nekaj časa po licih, potem pa ga zgrabi za lase in začne neusmiljeno butati z njegovo glavo ob trda tla.

Grčar je bil smrtno prestrašen. Zastonj se je napenjal, da bi se otresel Jere, ki ga je grozno obdelavala, in kdo ve, kaj bi se bilo zgodilo z njim, če bi na njegovo kričanje ne bili prihiteli hlapci skupaj. Pa tudi ti so imeli precej opraviti, predno so strgali Jero raz njega. Bila je vsa penasta okoli ust, in strašen je bil njen pogled. Bilo je treba velikega napora, predno so ji zvezali roke in jo priklenili. Grčar pa je bil tako razbit po glavi in tako razpraskan po obrazu, da je bilo polno

krvi okrog njega. Zdelala ga je bila Jera takó, da se ni mogel spraviti sam na noge in so ga morali hlapci vzdigniti.

Drugi dan so Jero odpeljali v mesto. Grčar pa je moral celih osem dnij ostati v postelji. Praske po licih so ga jako pekle, in glava se mu je bila vsled silnih udarcev vsa razbolela, da je noč in dan trpel hude bolečine.

Bil je to slab začetek v njegovem novem stanu.

XXII.

Bilo je kakih štirinajst dnij po tem dogodku. Grčarju so se sicer sem in tja po obrazu še poznali sledovi Jerinih nohtov, in tudi rane na glavi se mu niso bile še popolnoma zacelile, vendar je bil že vstal in je hodil po svojih opravilih.

Nekega popoldne je bil v gozdu. Prišel mu je bil nek revež ponujat les, in podal se je bil zdaj kar sam v dotični gozd, da bi se prepričal, kakšen les se ondi nahaja, in bi se li dalo napraviti kaj prida dobička ali ne. Ni bil še dosti gozda obhodil, ko se nebo stemni in nastane hud vihar, da so se najstarejše smreke in hoje kar sem in tja zibale in se je bilo bati, da se ktera ne prelomi in pade na tla. Grčar je izprevidel, da ni varno muditi se tukaj; zato se odpravi urno iz gozda po poti, po kateri je vedel, da bo najprej na planem. Že je bil na robu gozda, ko zapazi pod košatim gabrom tujega človeka. Oblečen je bil na ta način, kakor se oblačijo ljudje v južnih deželah našega cesarstva, a bil je jako zamazan in raztrgan. Ko ga je Grčar ugledal, klečal je na jednom kolenu in si privezaval na drugi nogi opanko, tako da ga Grčar ni videl precej v obraz. Grčar postoji toliko časa, da je tujec svoje delo opravil in se sklonil po koncu. Komaj pa se je bilo to zgodilo, razširijo se obema, Grčarju in tujcu, oči. Gledala sta debelo drug drugega dokaj časa, naposled pa se tujec zareži na vsa usta in izpregovori bolj v hrvatskem jeziku:

»Oho, Grčar! Tega si nisem mislil, da mi prideš celó naproti! Lepo je to od tebe!«

Zdaj ni Grčar nič več dvomil, da ima Lovrenca Ščetino pred seboj. Prišel mu je, ko se ga je najmanj nadejal. Grčar je preudaril takoj ves položaj, in vroče mu je postalo, ko se je spomnil, kake sitnosti bi mu zdaj lahko delal Lovrenc. Ko se je čutil najbolj varnega, pa je zazijalo novo brezdno pred njim! Kaj je storiti? Da se ga boji, tega mu ne sme pokazati; zato zarohni nad njim:

»Kaj? Ti si upaš v domači kraj?«

»I zakaj ne?« odvrne oni porogljivo. »Brez denarja se

ne dobi nikjer slivovke, in ker nisi ti hotel pošiljati denarja meni tjakaj, kjer sem bil, moral sem pa jaz priti k tebi ponj. Sicer sem prehodil precejšnjo daljo po odgonu, pa to nič ne dé, ker sem navzlic temu hodil prostovoljno. Gnali so me k sreči ravno tjakaj, kamor sem hotel priti. Samo na koncu svojega potovanja sem se premislil. Ker sem namreč vedel, da si ti župan, in da me birič prižene k tebi, nisem ti hotel napraviti te sramote. Kajti pozdraviti bi te bil moral kot svojega starega in najboljšega prijatelja, a bilo bi ti nemara neljubo, če bi bil storil to ob takem prihodu vpricho drugih. Zato sem rajši pokazal biriču pete, in zdaj sem se ravno pripravljaj, da bi del, kolikor mogoče, v red svojo obleko in obutalo ter bi stopil pred te. Še ljubše pa mi je seveda, da obiščeš ti najprej menel Spremim te zdaj, in pomeniva se lahko že med potjo marsikaj. Saj mislim, da se svojega pajdaša ne boš sramoval.«

Po Grčarju je vse pokalo od jeze. Čutil je, da se mu ta človek roga, in jezilo ga je to tem bolj, ker si ni vedel prav pomagati.

»Povej, kaj hočeš od menel« zavpije nad njim.

»Nič zdaj!« odvrne čisto mirno Lovrenc.

»Torej se pa poberi tja, odkoder si prišel!«

»Tisto pa nel!« reče ta. »Naveličal sem se že onih krajev in preživeti hočem svoja stara leta v domačiji. To bi bil nespameten, če bi šel zopet z doma! Čemu tudi? Domá sem preskrbljen z vsem! Cesar potrebujem, boš mi dajal ti, ali pa pismonoša! To nič ne dé, če je ta zaprt! Njegovi ženi lahko pripomorem do tega, kar je njenega! Kazni za tisto, da sem ukradel rajnemu Klinarju pobotnico, pa se nič ne bojim! Velika ne more biti gledé na to, da se izdam sam in poravnám krivico. Mogoče, da s svojo ovadbo pa tudi pismonoši pripomorem do prostosti. Meni se vse tako dozdeva, da ima tebe zahvaliti za to, da sedi. Nič mi ni sicer še znano, zakaj je pismonoša pod ključem, ali precej, ko si mi bil ti pisal, da je zaprt, prišlo mi je na misel, da je nemara tu posegla tvoja roka vmes. Kaj ne, ljubi moj Grčar, da te dobro poznam?«

Grčar je prebledel pri Lovrenčevih besedah. Bistroumnost njegova ga je navdala s strahom. Nič več ni mogel dvomiti, da tiči v Lovrenčevem prihodu velika nevarnost. Vsi njegovi naporji so bili zaman, če se mu ne posreči, iznebiti se enkrat za vselej tega človeka. Divji srd se ga loti. Tjakaj plane proti njemu in ga začne mlatiti s svojo gorjačo.

Grčar je meril na njegovo glavo, toda Lovrenc, ki je nemara kaj takega pričakoval, bil je uren. Izognil se je z glavo o pravem času in naposled ulovil palico tako, da mu Grčar ni mogel nič več kaj. Ali Grčar se zapodi zdaj z vso močjo nanj ter ga zgrabi z desnico za vrat. Lovrenc se je zastonj izkušal oprostiti železne pesti Grčarjeve in naj se je še tako otepal in zvijal. Grčar se ozre nekolikokrat na okoli, in ko ne zapazi nikogar, pritisne Lovrenca z vso silo na deblo drevesa, pod katerim sta stala. V Grčarju je bil dozorel peklenški sklep, da Lovrenca zaduši in se ga tako iznebi za vselej. Lovrenc je le še hropel, in nekaj trenutkov še, pa bi ne bil govoril nikdar več! Grčar si je bil že v svesti, da je uničil tudi zadnjega svojega sovražniku, kar se oglasi nekdo za njegovim hrbtom, rekoč:

»Oho, kaj imata pa vidva?«

Grčar se prestraši. Izpusti Lovrenca in odskoči, ta pa zdrkne onemogel na tla. Ko se Grčar ozre, vidi za seboj tistega možička, ktereга je bil nagovoril na dan pismonoševe poroke, in kteremu je prorokoval tistikrat, da se bosta pismonoša in Roza še lasala. Nasmeje se mu po sili in reče:

»Ravno prav si prišel, Matevžek! Ta capin me je napedel, in kdo ve, kaj bi mi bil še naredil, ko bi ne bilo tebe.«

»Kakor vidim, bil si ti hujši!« odvrne oni.

»I sevéda, branil sem sel!« reče Grčar. »Kedar gre jednemu za življenje, ne ravna s svojim nasprotnikom posebno na rahlo. Ta potepuh me je hotel oropati, in to je bila moja sreča, da sem ga prijel ravno za žrelo, drugače bi se mi bila huda godila.«

Lovrenc pa, ki si je bil v tem opomogel in je bil zopet vstal, reče, ne meneč se za pomenek onih dveh:

»Le čakaj me, Grčar, to ti poplačam! Pri sodišču se vidiva!«

Izrekši te besede, hitro odide.

Grčar se ni dosti bal, da bi ga šel Lovrenc tožit. Mislil je temveč, da se poda zopet po svetu; kajti ljudje, ki imajo kaj na vesti, izognejo se radi poslopju, v kterem se nahajajo ječe. Toda Grčar se je motil. Lovrenc je izvršil svojo grožnjo. Šel je k okrajni sodnji, ovadil najprej samega sebe zaradi tega, ker je med odgonom pobegnil, potem pa je tožil Grčarja zato, ker ga je ta pretepaval in dušil. Povedal je pa tudi natanko vse, zakaj ga Grčar sovraži, in tudi tega ni zamolčal, da je nekđaj na Grčarjevo prigovarjanje ukradel Klinarju pobotnico.

Grčar se ni malo začudil, ko je dobil povabilo od sodišča, in ko je zvedel, da ga Lovrenc res toži. Kesal se je, da ni on ovadil prej njega, toda obupal ni! Zanašal se je na svojo župansko veljavo in sklenil obrniti Lovrenčevo orožje zoper njega samega. Ko ga je sodnik torej poprašal, kaj ima odgovoriti na ovadbo, nasmehnil se je in rekel:

»Grešil sem res, to moram reči. Ovaditi bi bil moral precej tega capina, pa ne čakati, da je ovadil on mene. Jaz sem se nekoliko obotavljal, ker nisem vedel, ali bi napravil gospodom delo ali ne. Mislil sem, da se ta potepuh pobere zopet iz naših krajev, toda najbrž ga je prisilila lakota, da se je zglasil tukaj. Saj nekteri ljudje niso srečni, če niso zaprti. Da pa je ovadil mene, s tem je pokazal, kak zvitorepec je. Bal se je, da ga ne ovadim jaz; zato si je mislil: najboljšje je, če ovadim jaz njega! Hahaha, ta je res dobra! Zdaj sem pa jaz na zatožni klopi. Dobro jo je res iztuhtal!«

Nato je Grčar še na dolgo in široko pravil, kako ga je Lovrenc napadel, in kako se mu je on postavil v bran. Trdil je, da ga je hotel oropati; a da bi sodnika še bolj prepričal o resničnosti svojih besed, pokazal mu je tiste bule na glavi, ki mu jih je bila prizadela Jera, češ, da ga je Lovrenc ranil. Pri tem pa si je mislil:

»Ravno Jerini udarci me bodo izvlekli iz zadregel! Človek res nikoli ne vé, zakaj je to ali ono dobro in koristno!«

Sodnik je dal Grčarjevo glavo po zdravniku preiskati, potem pa ga je še vprašal, kaj ima odgovoriti na Lovrenčevo trditev gledé tiste pobotnice.

»Samo grdo obrekovanje, gospod sodnik, nič drugega nego obrekovanje!« reče Grčar. »Iz samega maščevanja, ker mu nisem vrgel tjakaj precej mošnje z denarjem, delal bi mi rad zdaj sitnosti! O to vam je potepuh prve vrste! Koliko je že ta stal občino, nihče ne ve! Zmirom je bilo treba plačevati zanj, ko se je klatil po svetu. Dostikrat sem iz svojega žepa kaj dal, da se niso preveč hudovali občinski možje. Za plačilo me je pa še napadel! Sevéda, sama sva bila; vedel je tudi, da nosim vedno kaj več denarja s seboj, pa si je mislil: zakaj bi se ga pa ne lotil. Moja sreča je bila to, da sem dosti močnejši od njega!«

Grčar je nalašč rekel, da je moral za Lovrenca v imenu občine plačevati; zakaj bal se je, da ne bi bil ta izkušal na ta način dokazati njegove krivde, da bi bil povedal, da mu je on pošiljal denar. Če bi bil Lovrenc to storil, bil bi Grčar

nekoliko v zadregi, kajti to bi bilo na vsak način govorilo zoper njega.

Konec vsega tega pa je bil, da so, kakor drugače tudi pričakovati ni bilo, verjeli županu, ne pa onemu razcapanemu revežu. Lovrenc je bil na sumu, da je hotel Grčarja oropati, in odvedli so ga v mesto, kjer ga je odslej zaslišaval isti preiskovalni sodnik, kakor pismonošo.

Tudi tukaj je ostal Lovrenc pri svoji trditvi, da je Grčar napadel njega, a ne on Grčarja, in tudi zdaj še je dolžil Grčarja, da je ogoljufal Klinarja za njegovo posestvo. Zaradi tega je bil Grčar poklican tudi pred preiskovalnega sodnika v glavno mesto. Ker pa je bil Lovrenc med drugim omenil, da mora tudi pismonoša vedeti nekaj o Grčarjevi slepariji — saj bi se sicer isti ne bil obrnil s pismom do njega, v katerem ga je prosil, da naj priča zoper Grčarja — ukazal je sodnik ob enem pripeljati pismonošo in Lovrenca pred Grčarja.

Pismonoša je bil zelo iznenadjen, ko se mu je povedalo, da stoji pred njim tisti Lovrenc, na kterega je stavil toliko upanja. Sam Lovrenca ni več spoznal, kajti ta je bil zapustil domači kraj, ko je bil on še mlad, in tekom let se je bil Lovrenc tudi zelo izpremenil. Novo upanje je zasijalo pismonoši, ko je videl pred seboj tega človeka, in mislil si je: »Če ni drugače, nego da jaz po nedolžnem trpim, bosta pa vsaj žena in otrok preskrbljena, ako se posreči dokazati Grčarju sleparstvo!«

Ko mu je sodnik dovolil, da sme govoriti z Lovrencem, vpraša ga, ali vé on, kako je bilo s tisto pobotnico, ki je bila izginila Klinarju, in ali mu je znano, da je Klinar plačal tisti dolg, zaradi kterega mu je bila potem prodana domačija, ker se Klinar ni mogel izkazati s pobotnico.

Lovrenc je nato še enkrat odločno povedal, da je on na Grčarjevo prigovarjanje izmaknil Klinarju tisto pobotnico in jo izročil njemu.

»Torej si vendar slepar, za kakoršnega sem te vedno imell« vzklikne pismonoša proti Grčarju obrnjen, in kri mu šine v bleda lica. Bilo mu je v veliko tolažbo, da je mogel vreči svojemu najhujšemu sovražniku take besede v obraz. »Zdaj pride vendar resnica na dan!« nadaljuje. »Hvala Bogu za to! Kakor se je izkazala ta resnica, izkaže se prej ali slej tudi moja nedolžnost!«

Grčar pa se zaničljivo zasmee in potegne iz žepa pismo, ktero je bil pismonoša pisal Lovrencu, in ktero je bil ta poslal njemu.

»Gospod sodnik,« reče, »prosim, čitajte enkrat to. Iz tega pisma se prepričate, kaka ptička sta ta dva tukaj. V tem pismu obeta pismonoša temu potepuhu, da ga hoče pre-skrbovati z vsem potrebnim do smrti, ako bi hotel zoper mene pričati. Seveda se dela v pismu pismonoša, kakor bi bil prepričan, da sem jaz Klinarja opeharil, a to samo iz previdnosti! V resnici ni to pismo nič drugega, nego poziv do tega potepuha, da naj krivo priča zoper mene. Vidi se torej, da je hotel pismonoša na vsak način postati bogat. In to ga je zapeljalo tako daleč, da je postal naposled tat! Temu tukaj pa to menda ni nič prav dišalo. Vedel je, da bi bila to nevarna reč. Toda od tega pisma je hotel vendar imeti dobiček. Priložil je isto torej svojemu pismu, ktero pa sem, žal, izgubil, in v katerem mi žuga, da res stori, kar zahteva pismonoša od njega, ako mu ne pošljem večje svote denarja. Jaz sem se pa seveda vsemu temu smejal, in ni mi prišlo na misel, da bi bil to naznanil gosposki, ker sem si mislil, da bi tega capina itak ne mogli tako lahko dobiti v pest.«

»Zakaj pa si mi pošiljal denar,« poseže Lovrenc vmes, »če se me nisi bal, in če nisi imel slabe vesti?«

»Kar sem ti poslal, poslal sem ti kot revežu!« odvrne Grčar. »Ne rečem, da bi se te ne bil bal, a ne za svojo osebo, temveč za občino, ker vem, kakšna nadloga so ljudje tvoje vrste za vso sosesko! Pošiljal sem ti denar samo iz tega vzroka, da bi te ne bilo domú, in da bi imeli ljudje mir pred teboj!«

»Oh, zakaj nisem shranil pisem, ktera si mi pisarill!« vzdihne Lovrenc. »Iz tvojih pisem bi se že dalo posneti, zakaj si mi pošiljal denar!«

Grčarju se je lice zvedrilo, ko je Lovrenc obstal, da nima več njegovih pisem. Komaj je skrival svoje veselje, ko je odgovoril:

»Tisto si pa lahko mislim, tisto, da mojih pisem ne hraniš več; kajti prvič jih dosti bilo ni, drugič pa ti je to, kar je bilo zapisano v njih, najbrž tako malo ugajalo, da si jih takoj vrgel v stran.«

Grčarju se je bilo popolnoma posrečilo, kar je namerjavajal. S svojimi zvitimi besedami je odvrnil od sebe vsako sumnjo, in preiskovalni sodnik je bil prepričan, da je bil Lovrenc napadovalec, a ne Grčar. Ob jednom pa je bil Grčar dosegel tudi to, da so se razmere za pismonošo shujšale; kajti to, da je bil v dotiki s takim obcestnim razbojnikom,

kakoršen je bil po izpovedbi Grčarjevi Lovrenc, nikakor ni govorilo zanj in ga je postavljalo v jako slabo luč.

XXIII.

Ljudje niso čisto nič vedeli, da se je bil povrnil nekdanji Klinarjev hlapec, po katerem je pismonoša toliko popraševal. Oni Matevž, ki ga je bil rešil gotove smrti, ga niti poznal ni, Lovrenc sam pa je bil šel, predno se je dal še komu drugemu spoznati kakor Grčarju, naravnost k sodišču, odkoder ga niso, kakor vemo, več izpustili.

Umevno je torej, da tudi Roza o njegovem prihodu ni nič slišala. Pač pa je zvedela, kaj se je bilo Grčarju ono noč pripetilo z Jero. Ljudje so govorili o tem po vseh kotih, in tako tudi njej ni moglo ostati prikrito.

Roza je živela zdaj nekako udana v voljo božjo. Zdravje se ji je bilo utrdilo toliko, da je mogla zopet delati. Ljudje, ki so jo dolgo časa gledali nekako po strani, začeli so se ji zopet približevati in ji donašati delo. Delala je, kolikor je mogla, da bi se preživela pošteno, in da bi ji ne bilo treba iskati pri tujih ljudeh pomoči. Seveda je navzlic vsemu svojemu trudu še vedno s svojim otročičem prej stradala, nego živela v obilnosti, in sicer tem bolj, ker je skrbno gledala na to, da bi njeni tašči ničesar ne primanjkovalo.

Vse to, kar je bila pokazala preiskava zaradi tatvine na pošti, bilo ji je zeló omajalo zaupanje do njenega moža. Saj je govorilo vse zoper njega! Toda to, kar je bila zvedela o Jeri, pripravilo jo je sčasoma zopet na druge misli. Od začetka se ni brigala dosti za to, kar se je dogodilo med Grčarjem in Jero; še le čez dalje časa je začela premišljati natančneje o tem. Ljudje že niso več dosti govorili o Grčarjevi nezgodi, ko je začela Roza preudarjati čudno govorjenje Jerino. Čim bolj je premišljala o tem, tem bolj se ji je vsiljevalo prepričanje, da to ne more biti brez vzroka, da je Jera imenovala Grčarja tatú, če tudi le v svoji blaznosti... In zakaj je Jera zblaznela? Nekaj je moralo biti, kar jo je privedlo tako daleč! Zakaj je zagnala tisti grozni krik v cerkvi ravno tedaj, ko so Grčarja oklicali, in zakaj je zblaznela ravno takrat, ko se je Grčar vračal z ženitovanja?

Vse to je Rozi zdaj hodilo po glavi, in bolj in bolj ji je bilo jasno, da mora biti med Jerino boleznijo in Grčarjevo poroko neka zveza. Če pa sta bila Grčar in Jera kako zvezana, tedaj bi bilo prav lahko mogoče, da je Grčar zlorabil Jerjo v to, da mu je pomagala pahniti pismonošo v nesrečo. Če

se je domislila, kaj je počel Grčar tistikrat, ko je obrekoval njo pred njenim možem, in kako se je, da bi dosegel svoj namen, klatil po noči okoli njih koč; če je preudarjala, kako zeló črti Grčar njo in njegovega moža, zdelo se ji je prav mogoče, da je koga najel, ki je ukradel vrečo z denarjem. In ali bi ne bilo mogoče, da bi mu bila pomagala pri tem Jera? Bi bilo li to kaj tako čudnega, da bi jo bil premotil in preslepil? Da je bila Jera bolj abotna, akoravno je kazala v nekterih stvareh veliko bistrournosti, to je dobro vedela še izza časa, ko je z njo skupaj služila. Tudi ji ni bilo neznano, da so se moški radi norčevali iz nje zaradi tega, ker je tako hrepenela po možitvi. Kaj, ko bi ji bil Grčar obetal zakon v plačilo za to, da mu pomaga spraviti njo in njenega moža v nesrečo?

Tako je bila Roza po večdnevem premišljevanju hkrati na pravem sledu. Srce se ji je zopet ogrelo za njenega nesrečnega moža, in mislila je in mislila, kako bi ga rešila iz ječe, če je nedolžen, ali pa, kako bi prišla vsaj resnici na dno. Naposled se odloči, da ga obišče.

Bilo je nekako mesec dnij po tem, ko sta se bila Grčar in Lovrenc sprijela v gozdu, da se je Roza odpravljala na pot. Predno je šla iz hiše, vzela je otroka v naročje ter ga vroče poljubovala in stiskala na svoje srce.

»K atku, k tvojemu atku grem!« dopovedovala mu je. Otrok pa, kakor bi jo razumel, začel se je nasmehljavati in veselo poskakovati v njenem naročju. A njej se je pri tem storilo milo.

»Revešče,« reče mu, »ti se smeješ, ker ne veš, kje je tvoj atek! Prav za prav je pa boljše, da ne veš! Nikdar ti ne bom govorila o tem. Prikrito naj ti ostane na večno, kaj je trpela tvoja mati v tistih časih, ko te je dojila!«

Roza je pri zadnjih besedah postala resna, in solze so ji zalile oči. Tudi otrok se ni več smejal. Nekako začudjeno je gledal svoji mamicí v obraz in se zajokal, ko ga je izročila njegovi stari materi, rekoč:

»Jaz grem v mesto. Poskusiti hočem, ali se mi posreči, da pridem z Janezom vkup. Govoriti moram vendar enkrat z njim. Morda mi bo lažje pri srcu, če mi odkrije, kako je prišel v nesrečo. Pa pazite ta čas na otroka!«

»Pojdi, kamor hočeš!« odgovori neuljudno čemerna starka. Še to se ji ni vredno zdelo, da bi bila velela pozdraviti svojega sina.

Roza se je odpravila peš na železnico, hoteč se odpeljati s prvim vlakom v glavno mesto. Na onem kraju, kjer se cepi od glavne ceste ožja pot proti Stranski vasi, bil je na nekoliko vzvišenem kraju postavljen lesen križ. Roza krene s ceste in stopi pod sveto razpelo. Od ondod se je dobro videla Marijanina koč. Tu v obližju kje naj bi bila torej čakala Marijana njenega moža, tu naj bi ji bil izročil vrečo z denarjem, s katero je potem bežala proti svojemu domu!

»Moj Bog!« vzdihne. »Ali je res mogoče, da se je moj mož tako daleč izpozabil?« Nato poklekne in reče:

»O križani Jezus, glej, na kolenih te prosim, dodeli mi to milost, da mi bo danes mogoče govoriti z mojim možem! Preprositi ga hočem, da se skesa svoje pregrehe, ako jo je res zakrivil. Ti pa mu omehčaj srce, da se dá pogovoriti mojim besedam! Saj, če je padel res tako globoko, more zadobiti odpuščenje le tedaj, ako se svojega greha obtoži in skesá. Če pa je nedolžen, tedaj se ga usmili, o križani Jezus, in ga skoro reši sramote in trpljenja!«

Ko je bila tako odmolila, vstane nekako potolažena; obriše si solze z lica in hiti proti kolodvoru. Ni manjkalo dosti, da ni zamudila vlaka. Drugi ljudje so bili že vsi vstopili, in toliko, da je bila vstopila v voz, pa jo je odpihal vlak. Med potjo ni mislila na nič drugega, nego na to, se ji li posreči priti do moža, ali ne. Akoravno je vlak hitro vozil, bilo ji je to še vse prepočasi. Nestrpna je bila v svojem pričakovanju in v svoji negotovosti. Globoko si je oddahnila, ko se je vlak ustavil v glavnem mestu in je izstopila. A zdaj so se pričele za njo druge sitnosti. V mestu se ni dosti izpoznala, in trpelo je precej časa, predno je po raznem izpraševanju prišla do poslopja, kjer so imeli zaprtega njenega moža. Ko pa so se ji naposled ondi vendar le odprla vrata, sprejeli so jo zeló odurni obrazi. Sodnijski slugi, katerim je odkrila namen svojega prihoda in svoje želje, molčali so le in samo z ramami zmigavali, kakor bi vse to njih nič ne brigalo. Veleli so ji, da naj sede, potem je pa bilo videti, kakor bi bili pozabili na njo. Strašno ji je bilo to čakanje! Nazadnje se vendar zopet osrči, da naprosi jednega od tistih, ki so nosili cesarske kape na glavi, da naj ji pové, ji bo li mogoče govoriti z možem ali ne. Ker pa je slišala, da se z denarjem lažje kaj opravi, nego s prošnjami, potegne mošnjiček iz žepa in mu izroči večjo polovico od tega, kar je imela. To ni ostalo brez uspeha. Mož, kateremu je bila dala denar, namuzne se in prijazno pokima, kakor bi hotel reči:

»Zdaj pa, zdaj!«

Veli ji nato, da naj gre za njim. Peljal jo je v prvo nadstropje. Prišla sta na dolg hodnik, po katerem so se vrstila vrata za vrati. Pod hodnikom se je razprostiralo precejšnje dvorišče, ktero so obdajali od treh stranij zidovi, polni majhnih, gosto omreženih okenc.

»To so ječe,« misli si Roza, in groza jo izpreleti. »Za takim omreženim oknom, ki ne pusti prodreti nobenega solnčnega žarka, mora vzdihovati torej moj mož!« Žalost ji napoji pri tej misli srce. Plaha se ozira po nizkih linah. Zdaj pa zdaj se ji pokaže za mrežo kaka človeška podoba, a videli so se le njih obrisi; razločevati jih natančneje ni bilo mogoče. Zdelo se ji je, kakor bi se prikazovale le človeške sence in se zopet odmikale od oken. Bog zna, ali ne gleda ravno v tem trenutku tudi njen mož tamkaj kje dol, želeč si zlate prostostil!

Sluga, kateri jo je vodil, ustavi se zdaj pri nekih vratih, na ktera potrka. Ko se znotraj nekdo oglasi, da se sme vstopiti, potisne Rozo pred sabo v sobo in stopi za njo. Nato reče gospodu, ki je sedel za svojo mizo in pisal:

»Ta ženska bi rada govorila s svojim možem; to je tisti pismonoša, ki je zaradi tatvine v preiskavi.«

Izrekši, odide in pusti Rozo samo z gospodom.

»Vi ste torej žena pismonoševa?« vpraša jo čez nekoliko časa gospod. »In s svojim možem bi radi govorili? Ne vem, naj vam li to dovolim ali ne? Sicer sem vas hotel enkrat že itak poklicati, da bi vas bil vprašal po tem in onem. Ker pa je vse kazalo, da vi niste bili pomočnica svojemu možu, in da nič ne veste o vsej stvari, ni se mi naposled to zdelo potrebno. Dà, vaš mož je zvit ptiček, če je res tak, kakor se dá sklepati po okoliščinah.«

»Oh, gospod, ali mislite, da je kriv?« vzdihne Roza.

»Jaz ne smem izrekati sodbe tako daleč o njem!« odvrne gospod. »Sodili ga bodo drugi! Moja naloga je le, da preiskujem vso zadevo. Toliko pa lahko rečem, da je skoro nemogoče, da bi bil v stanu dokazati svojo nedolžnost. Nespametno je le, da tako taji, ako je kriv. Če dokazov nima za svojo nedolžnost, ne bo mu tajitev pomagala čisto nič! Nasprotno pa bi se mu priznala gotovo milejša kazen, ako bi skesano priznal svoje hudodelstvo.«

»Oh, gospod,« vzklikne Roza, »jaz ga hočem preprositi, da se udá! Jaz upam, da mu omehčam srce, in da ga pripravim do tega, da prizna, ako je kriv!«

»Dobro torej!« odgovori sodnik. »Pustim vas do njega, ker vam zaupam. Pojdite k njemu in pregovorite ga, ako mogoče, da se udá, ker bo to dosti bolje zanj.«

Izgovorivši, pozvoni gospod, na kar se sluga zopet prikaže.

»Peljite jo k možu,« veli mu, »a ostanite ves čas pri njiju! Sama pustiti ju ne smete!«

Sluga namigne Rozi, in ona odideta. Šla sta še dalje po hodniku, dokler ne prideta do nizkih, z železom dobro okovanih vrat. Sluga izvleče tu velik ključ izpod suknje, s katerim odpre vrata. Prišla sta v nov hodnik. A ta ni bil tako svetel, kakor oni, po katerem sta hodila doslej, temveč temen in zeló ozek. Zaduhel in mrzloten zrak je vladal tu, tako da jo je začelo mraziti in je drgetala. Sicer pa jo je pretresalo tudi to, ker je imela čez toliko časa in po tako žalostnih dogodkih videti zopet svojega moža.

Vseskoz po hodniku so se nahajala sama nizka vrata, ki so vodila v posamezne celice. Pri jednih od teh se ustavita, ko sta že precej dolgo hodila.

»Tu sva na mestu,« reče jetničar in odpre vrata.

Pismonoša je sedel ob postelji in si podpiral glavo z roko, ko sta vstopila. Še zmenil se ni za njiju, tako je bil zamišljen. Roza ga v prvem trenutku ni zapazila, kajti bilo je temno notri, in njene oči so se morale še le privaditi temoti. Ko pa ga ugleda, skoči k njemu, objame ga in se razjoka, rekoč:

»Janez, Janez! Ali je moralo priti tako daleč? Oh, zakaj si vendar storil to?«

Bolest jo je bila premagala popolnoma.

Pismonoša pa se še le zdaj prav zavé. Toda bil je tako iznenadjen, da je preteklo precej časa, predno je mogel izpregovoriti kako besedo. Strmeč zre na svojo ženo, potem jo pa, kakor nevoljen, na lažno potisne od sebe in reče z razžaljenim glasom:

»Zakaj sem to storil, vprašaš? Torej dvomiš tudi ti nad mojo poštenostjo in nedolžnostjo? Vrh vseh bridkostij še to? Oh, zdaj naj me pa le obsodijo! Če si izgubila tudi ti vero v me, potem naj bom spoznan za krivega! Bog sam vé, koliko sem trpel v teh strašnih urah, ki sem jih prebil v tej temni celici, a jedno tolažbo sem vendar še imel! »Ves svet te sovraži, vse te zaničuje, vse se je zaklelo zoper te, da te pogubi,« tako sem dejal večkrat sam pri sebi, »a jedno srce bije še za te, srce tvoje drage žene!« Zdaj pa prideš in mi vzameš še to tolažbo! Tudi ti misliš o meni, kakor mislijo

vsi drugi! Oh, to je preveč! Pojdi, pojdi, prosim te, odkoder si prišla! Kako sem si želel, videti te še enkrat! Zdaj pa vidim, da je bila moja želja nespametna.«

Po teh besedah se zgrudi na posteljo in se bridko razjoka.

Roza pa se skloni k njemu, položi mu roke okoli vratu in jokaje govori:

»Ne tako, dragi moj mož! Jedna sama beseda iz tvojih ust mi zadostuje. Prepričana sem zdaj, da si nedolžen! Ali dvomila sem res, dvomila! Kako ne bi? Te nesrečne okoliščine so omajale tudi moje zaupanje do tebe! O zakaj nisem prišla prej k tebi, da bi mi bil vse pojasnil! Tudi jaz sem trpela, tudi jaz sem bila potrebna tolažbe. A zdaj je dobro. Jaz ti verjamem, in naj te ves svet dolži in obrekuje!«

On se vzdigne in vpre hvaležno v njo svoj pogled. Ona pa, ko se ozre v njegovo milo in odkritosrčno oko, bila je tako uverjena o njegovi nedolžnosti, da bi ji ne bil mogel nikdo več omajati tega prepričanja. Toda zdaj še le, ko ga je natančneje pogledala od blizu, zapazila je, kako je izpremenjen. Njegovo lice je bilo vse zeleno in prepadlo, in obraz mu je bil poln gub. A tudi njemu ni odšlo, kako se je ona izpremenila, kajti sledovi, ktere je bila bolezen zapustila na njenem obrazu, še niso bili izginili. Drug drugega sta gledala, drug drugega pomilovala.

»Zakaj si tako bleda?« vpraša jo on.

»Zakaj? Ali bi ne bila lahko bleda, tudi če bi ne bilo nobenega drugega vzroka, nego da sem trpela zaradi tebe? Pa tudi bolna sem bila!«

»Bolna si bila, sirota! Saj vem, kaj te je položilo v posteljo! In pomanjkanje si tudi trpela, kaj ne? Kaj pa dete?«

»Še precej je zdravo in od dne do dne je bolj tebi podobno. Oh, ko bi še deteta ne bilo, potem bi bila morala res obupati. Dopovedovala sem mu zjutraj, da grem k atku, in tako prijazno se mi je smehljalo, kakor bi me bilo razumelo.«

»Ubogo dete!«

»Toda, dragi moj mož, povej, ali ti res nikakor ni mogoče dokazati svoje nedolžnosti. Ali nič ne slutiš, kdo bi te bil spravil v nesrečo? Tudi zaradi tega sem prišla, da bi se pomenila o tem nekoliko s teboj. Morda doženeva skupaj prej kaj, kakor če bi razmišljala vsak zase!«

»Če kaj slutim? Slutil bi že, toda kaj mi to pomaga! Stvar je jako čudna. Zdi se mi, kakor bi bil zaklet! Izgubil denarja nisem, o tem sem za trdno prepričan. Morala

je torej poseči zlobna roka vmes. Ali čegava, in na kak način, o tem se je težko izreči!»

»Kaj pa Grčar?» pripomni Roza.

Njen mož jo začudjen pogleda in reče:

»Ali tudi tebe navdajajo tiste misli, kakor mene?»

»To je pač lahko, ali ne?» odvrne Roza. »Kje pa imava hujšega sovražnika od njega?»

»To je res! Toda ta tatvina je doprinesena tako prekanjeno, da jo bo težko kdaj dokazati storilcu. Čim bolj premišljam, tem manj morem umeti, kako bi bil mogel priti, bodi si Grčar, bodi si kdo drug, do vreče?»

»Grčar sam tega res ni mogel izvršiti,« pripomni Roza. »Toda, kaj misliš, ali ni mogoče, da je imel pri tem pomočnika ali pomočnico?»

»Pomočnika ali pomočnico? Ne vem, kdo bi mu bil pomagal?»

»Kaj pa Jera?»

»Jera? Kako prideš vendar na to misel! Dobra mi sicer res ni bila posebno od tistega časa sem, odkar je zvedela, da se midva poročiva. Abotnica je najbrž mislila, da vzamem njo. Saj veš, kako je neumna na možitev! Če le jeden govori z njo, pa si že domišlja, da jo je snubil! Tako se je najbrž tudi náme zanašala. Potém pa, ko je izprevidela, da se je varala, občutila je nekoliko srda do mene, česar zlasti od začetka ni mogla prikrivati. Ali da bi se bila zvezala z Grčarjem v ta namen, da me pogubita, tega ne morem verjeti. Za kaj takega je vendar premalo hudobna. Tudi se ne spominjam, da bi jo bil videl kdaj z Grčarjem govoriti. Ne, ne, krivico ji delaš!»

»Le čakaj,« pripomni Roza, »ti še ne veš vsega! Meni se stvar ne zdi tako nemogoča, kakor tebi. Glej, Grčar je sovražil naju, in Jera nama je bila tudi nasprotna. Ali bi bilo to tako čudno, če bi se bila zavezala iz enakih nagibov proti nama? Zdaj pomisli pa še to, da je bila Jera od nekdanj nekako čudna in potuhnjena ženska, in pa, kakor praviš, vsa neumna na možitev. Ali ne bi bilo mogoče, da jo je Grčar pregovoril, da pomaga pri tatvini, obetajoč ji morda, da jo vzame za ženo?»

»Ali odkod imaš vse to?» izprašuje začudjen pismonoša.

»Da je Grčar sposoben za kaj takega, o tem ne dvomim. Kdor goljufa, tudi krade, če le more. Toda podlage in dokazov nimava za tvoja domnevanja nobenih!»

»Le potrpi, da ti povem vse! Tega še ne veš, da se

je Grčar oženil. Odkod bi bil revež tudi zvedel kaj takega! No, in zdaj poslušaj! Grčarju se je strašno mudilo z ženitvijo. Izprosil si je, da so ga oklicali enkrat za trikrat. Med oklicem pa se je zgodilo nekaj groznega. Ko je Jera, ki je bila tudi v cerkvi, slišala, da oklicujejo Grčarja, zagnala je strašen krik, nato pa je omedlela in padla pod klop. Ali ni to več kakor pomenljivo?»

»To je jako čudno!« pritrди strmeč pismonoša.

»Ali to še ni vse,« nadaljuje Roza. »Tisti dan, ko se je Grčar vrnil s svojo nevesto domú, zblaznela je Jera. Kričala je na vse grlo, da je Grčar tat, potem pa je skočila v vodo in je ondi trgala raz sebe obleko. Od tistega časa sem se ni več spametovala, in zdaj je tukaj v mestu v blaznici.«

»Moj Bog!« vzdihne pismonoša. »Po tem takem res ni nobene dvombel! Tatvina se je mogla izvršiti le na ta način, da je bila vreča že vzeta z mize na pošti. Ta misel se mi je že večkrat vsiljevala, toda ker sem Jeri zaupal, nisem si mogel razložiti, kdo bi se bil polastil vreče. S pomočjo Jerino pa je to lahko šlo! Toda — ti praviš, da je Jera v blaznici? Oh, to je najina nesreča! Kdo nama bo verjel, če spraviva kaj takega na dan? Na blazno osebo se je lahko izgovarjati, poreče se nama. O da se mi ni že prej vzbudil sum do Jere! Če bi bil pritiskal na njo, bila bi se morda udala! Tako pa mi vse to zdaj čisto nič ne hasni! Obsojen bom, zavržen bom od vsega sveta kot hudodelec! Da moram biti vendar tako nesrečen! Zdi se mi, kakor bi se bilo zarotilo vse zoper mene. Saj veš, koliko sem se trudil, da bi ti pridobil domačijo tvojega očeta nazaj. Tudi ta up mi je šel za večno po vodi. To menda veš, da se je vrnil Lovrenc?»

»Ne, tega ne vem!« odvrne Roza začudjena.

»Dà, vrnil se je,« nadaljuje pismonoša. »In pomisli! On sam priznava, da je na Grčarjevo prigovarjanje ukradel tvojemu očetu tisto pobotnico, ki se je bila izgubila, in da jo je izročil Grčarju! Jasno je torej kot beli dan, da je Grčar slepar, in da gre lastnina tvojega očeta tebi po božjih in človeških pravicah.«

»No — in?« poseže Roza nestrpno vmes.

»Grčarju se je posrečilo sodnika prepričati, da je vse to laž, in obdolžil je Lovrenca, da ga je ta na samem napedel, in da ga je hotel oropati. Tisto pismo pa, ki sem ga bil jaz nekđaj pisal Lovrencu in ga je ta poslal Grčarju, da bi izsilil iz njega kaj denarja, izkoriščajo zdaj proti meni,

češ, da je to nov dokaz za to, da sem mislil le na to, kako bi postal nanagloma bogat! Tako se mi obrača vse v nesrečo!«

»O Janez, da nisi ti mene poslušal in pustil Grčarju to, kar enkrat ima! Verjemi mi, da te je ravno zaradi tega tako sovražil, ker je vedel, kaj namerjavaš, in kaj si prizadevaš! Gotovo je to glavni vzrok, da te je pahnil v nesrečo! Ko bi bil mene poslušal in bi ga bil pustil v miru, ne bilo bi morda prišlo tako daleč. Jaz sem vedela, da pred Grčarjem omagaš, ker sem se še spominjala, kaj so moj rajni oče pripovedovali o njem!«

»Potegoval sem se za pravico,« pripomni pismonoša, »zato sem mislil, da moram naposled zmagati. Zdaj pa sem prepričan, da si imela ti prav, in da je bil ves moj napor in boj za pravico zastonj. Bodi Bogu potoženo, da je tako!«

Roza pa, videč svojega moža tako pobitega, reče mu:

»Nikar ne obupaj! Bog naju že reši iz teh nadlog! Če se nama tudi ne posreči, dobiti nazaj, kar je bilo po krivici odvzeto mojemu očetu, to pa za trdno upam, da te Bog ne bo pustil po krivici trpeti. Res je videti, kakor bi za naju ne bilo rešitve. Toda človeška pamet je preomejena, da bi mogla videti naprej, kaj se vse lahko zgodi. Ali nisi slišal v cerkvi že dostikrat o tem, kako čudna so pota božje milosti? Ne obupaj torej! Bog naju izkuša, ali zapustil naju ne bo!«

Mož jo hvaležno pogleda. A bil je tako ginjen, da ni mogel izpregovoriti nobene besedice. Sicer pa je bil prišel tudi čas ločitve. Jetničar se ni držal sodnikovega ukaza, da mora biti navzoč pri njunem razgovoru, ampak pustil ju je sama, najbrž ker je bil prepričan o pismonoševi nedolžnosti, in ker se mu je zdela taka previdnost, kakoršno je zahteval preiskovalni sodnik, nepotrebna. Toda zdaj je prišel ju opominjat, da naj končata svoj razgovor.

Roza poda še enkrat svojemu možu desnico, rekoč:

»Premišljuj o tem, kar sem ti povedala! Jaz poskusim vse, kar bo v moji moči, da te rešim, in da dokažem tvojo nedolžnost! Mogoče, da se kmalu zopet vidiva!«

Nato se ločita solznih očij.

XXIV.

Iz tistega vlaka, kakor Roza, ki se je kmalu potém peljala domú, izstopil je tudi Grčar. Tudi on je bil v mestu, ne da bi bila Roza kaj vedela o tem. Bil je pa pri glavni obravnavi zoper Lovrenca Ščetino. To se Grčarju ni bilo

posrečilo, da bi bil Lovrenca zaradi ropa spravil na zatožno klop. Državno pravdnništvo je iz vseh posameznih okoliščin posnelo, da ni moglo biti tako hudo, kakor je trdil in pripovedoval Grčar, in je obtožilo Lovrenca samo zaradi hudo delstva izsiljevanja in nevarnega pretenja. Tako se je zgodilo, da je prišel Lovrenc pred navadni sodni dvor, dočim je moral pismonoša kot večji zločinec čakati porotnih obravnav, ktere se vrše samo dvakrat v letu.

Obravnava zoper Lovrenca ni trajala dolgo, ker je bil Grčar jedina priča, ki je govorila zoper njega. Največja važnost se je polagala na pismonoševo pismo, ktero je bil Lovrenc poslal Grčarju s tem namenom, da bi izsilil iz njega še nekaj denarja. Ker je Lovrenc to sam priznaval, ni bilo težko, prepričati se o njegovi krivdi. Prav verjetno se je zdelo vsled tega sodnikom tudi, da je Lovrenc Grčarju pretil, ko sta se hkrati srečala na samem. Kar je drugega trdil Grčar, videlo se jim je pretirano, to pa, kar je pripovedoval Lovrenc zoper Grčarja, zdelo se jim je neresnično. Kdo bi tudi verjel besedam takega potepuha! Takemu človeku ni mnogo na tem, je li malo manj, ali malo delj časa zaprt. Zato so pa tudi vsi sodniki mislili, da je le zaradi tega obdolžil samega sebe, da je ukradel Klinarju pobotnico, da bi se njegovi izpovedbi tem bolj verjelo, in da bi se tem gotoveje maščeval nad Grčarjem.

Konec obravnave je bil ta, da so obsodili Lovrenca na jedno leto težke ječe in izrekli ob jednom, da se od da po prestani kazni v prisilno delavnico.

Akoravno ni torej dobil Lovrenc tolike kazni, kakor bi bil Grčar rad, bil je ta z izidom vendar jako zadovoljen. Bil je zdaj pred Lovrencem dosti bolj varen, nego prej, dokler je bil isti še na tujem. Zdaj ga tudi s pismi ni mogel nadlegovati. Jedno leto je imel kazni, kaka tri leta je imel ostati v prisilni delavnici, no in če bi se tudi enkrat povrnil zopet domú, ne bilo bi treba Grčarju imeti strahú pred njim. Če mu niso verjeli zdaj, verjamejo mu pozneje še manj. Kakor hitro bi se ga bil lotil, bil bi ga Grčar zopet lahko zaradi hudo delstva izsiljevanja naznanil. Grčarju je šlo res vse tako po sreči, da je bil lahko vesel. In to je tudi bil. Le njegovemu veselju je bilo pripisovati, da se ga je bil na ta dan do dobrega nalezel, kar sicer ni bila njegova navada. Ko je stopil iz vlaka, zapletale so se mu kar noge. Da bi tega kdo ne zapazil, hitel je, kar se je dalo, proti izhodu. Voz je bil pustil v bližnji gostilni in naročil gostilniškemu hlapcu, da naj pri-

pelje voz na kolodvor, kedar pride vlak. Hlapec ga je res že čakal. Grčar se skobaca hitro na voz in oddrda. Kakor je že navada pijancev, podil je tudi Grčar grozno konja. Pijanec rad govori. Ker Grčar ni imel človeka, da bi se bil razgovarjal z njim, začel je nagovarjati konja.

»Le teci, mrha,« dejal je, »saj takega gospodarja ne boš imela več, kakor ga imaš! O, Grčarju ni vsak jednak, ne! Dosti sem jih že nabrisal in ugnal, pa jih bom še. Samo to je škoda, da nisem postal kaj drugega. O to bi mrcvaril jaz ljudi!«

Tako je govoril Grčar v svoji pijanosti in prevzetnosti. Hkrati pa ustavi konja in stopi z voza. Bila se je naredila lepa noč. Luna je prijazno sijala z jasnega neba in radodarno sipala svojo blede luč na mračno zemljo. Le sem ter tja ji je kak nagajiv oblachek zakril polni obraz, toda to vselej le za trenutek.

Voz se je bil ustavil blizu tam, kjer je ob cesti stal križ, in kjer se je od ceste cepila steza, vodeča v Stransko vas. Grčar se je, stopivši z voza, zibal na nogah in se komaj držal po koncu, tako ga je bilo prevzelo vino. Moral se je držati z jedno roko za voz, da ni padel na nos. Mrmral in govoril pa je ves čas sam s seboj.

»Hahaha!« zasmeje se. »Pred tremi meseci je bil tod pa še sneg. In mraz je bil tisto noč, mraz. Vendar izplačalo se je. Dobro si jo izpeljal, Grčar! E, Grčar, še si mož, še! Samo pri tisti neumni Jeri sem jo bil izkupill! Zadosti sem imel, prav zares! Ko bi še nekaj časa ne bilo pomoči, pa bi me bil satan zadavill! No, zato je pa tudi zdaj nora! Večje usluge mi ni mogla storiti, kakor da je znorela. Grčar, srečo imaš! Zdaj si lahko brez skrbi. Kdo ti more zdaj kaj? Hahaha, pravijo, da se hudobija maščuje. Potém nisem jaz še nikdar nič hudega storil. In vendar sem že marsikomu vrat zavil. Neumnost, bedarija! Kaj se maščuje, in kdo se maščuje? Pa naj mi pride kdo do živega, ako mi more! Pamet mora imeti človek, pamet, pa bistro glavo! Vidiš, tako znam jaz, ti pismo-noša in ti ošabna Roza! Rad bi vedel, kdo vama more pomagati zdaj. Hahaha!«

Izrekši, nasloni se s komolcem na voz, potém pa potegne iz žepa listnico in vzame v roke one tri tisočake. Smeje se jih ogleduje in reče:

»Kako lep papirček je to! Lepših podobíc záme ni! Ali drugi teden se odpravim na Laško in vas tam zamenjam. Nagledal sem se vas že, zdaj bi vas rad še užival. Zato vas

ponesem tja med Lahe, potem naj vas pa iščejo tam okrog, če hočejo. Če vas tam tudi kdaj zalotijo, meni ne more to nič več škodovati!»

Po teh besedah spravi tisočake zopet v listnico in potakne to pod suktnjo, kjer jo je vedno nosil v žepu. Nato se splazi s težavo na voz in požene zopet konja

Roza ni bila zapazila na kolodvoru Grčarja, ker je bila vsa v se zamišljena. Počasi je stopala proti domu. Utrujena je bila od poti in pa slaba, ker skoro ves dan ni jedla nič. Umevno je torej, da je bil Grčar že davno domá, ko je bila prišla ona še le do križa. Dasi je bilo že precej pozno in jo je zaradi otroka skrbelo, vendar si ni mogla kaj, da bi ne bila krenila na stran in pokleknila pred podobo križanega Jezusa. Izmolila je v zahvalo, da se ji je danes steklo vse tako po sreči, nekaj očenašev, potem pa vzdihnila:

»O križani Jezus, ti veš, zakaj so zadele mene in mojega moža te bridkosti. Zaslužila sva jih, dasi v svoji kratkovidnosti ne vem, kako in kdaj! Če si ti nedolžen trpel toliko, sprejeti morava tudi midva, grešna človeka, radovoljno náse to trpljenje. Toda, križani Jezus, moči človeške so slabe. Usmili se naju, da ne omagava! O Jezus, jaz zaupam v te. Zgodi se tvoja sveta volja!«

Izmolivši, vstane in se napoti dalje. A komaj je storila nekoliko korakov po cesti, pa se izpodtakne ob neko stvar. Bilo je nekaj mehkega; zato se pripogne in pobere. Kako se začudi, ko drži precej veliko listnico v roki. Akoravno je bilo svetlo, vendar ni hotela pogledati, kaj je notri. Nekaka groza jo je izpreletavala. Zbere torej vse svoje moči in hiti proti domu. Dete in tašča sta že spala, ko stopi v domačo hišo. Prižge s tresočo roko luč, toda akoravno je ni mikalo malo, da bi se prepričala, kaj je našla, skloni se vendar še prej čez ljubljenelega otroka in mu pritisne rahlo svoje ustne na lice. Nato pa stopi k luči in začne pregledovati listnico. Hkrati ostrmi in se prestraši takó, da ji pade iz rok, sama pa omahne na stol.

»Moj Bog, ali je mogoče?« vzdihne. »Ali je bila res moja molitev tako naglo in na tako čuden način uslišana? Ali pa me varajo moje oči in me slepi moja domišljija, da vidim stvari, katerih ni?«

In začne si res meti oči, kakor bi bila sanjala, in kakor bi se hotela predramiti. Nato vzame zopet v roke listnico in z nova se prepriča, da so v njej shranjeni trije celi tisočaki.

»Moj Bog, to mora prav ukradeni denar biti!« vzklikne.

»Pa kako je vendar tja prišel? In prav na tistem mestu sem ga našla, kjer zavije pot proti Stranski vasi. Kako je to vendar čudno! Da bi bila listnica že dalje časa ondi ležala, ne pozna se ji! Kako tudi? Sicer je ležala ob kraju ceste, vendar ni mogoče, da bi je ne bil kdo opazil. Denar je moral biti torej ta večer izgubljen. Mogoče tudi, da ga je tat sam vrgel tjakaj! Toda kdo je bil to?«

Take misli so rojile Rozi po glavi. Dolgo je premišljala in preudarjala, kaj pač nastane iz tega, a naposled je bila prepričana, da je posegla vmes božja roka, in da je bila res uslišana njena prošnja. V tem prepričanju poklekne in v dolgi, iskreni molitvi zahvali Boga, ki ji je izkazal toliko milost.

Da Roza tisto noč ni dolgo zaspala, je umevno. Listnico z denarjem je položila v posteljo poleg sebe, kakor bi se bala, da bi ji čez noč zopet ne izginila. Sem in tja so ji zadremale trudne oči, a vedno zopet se je splašila iz neprijetnih sanj in potipala okrog sebe, je li denar še poleg nje ali ne. Kolikokrat so ji zlezle vkup oči, videla je, kako se ji bliža Grčar, hoteč ji iztrgati denar iz rok, in več kot enkrat je na glas zavpila v spanju. Še le proti jutru jo je premagal spanec za dalje časa.

Lepo jasno jutro se je bilo porodilo, in solnce je Rozi sijalo že na posteljo, ko se prebudi. Čudno! Kakor se je v začetku plašila v spanju, tako mirno in trdno je spala zadnji dve uri. In v tem spanju je bila popolnoma pozabila sinočnje dogodbe. Prva njena misel, ko se zbudi, ni bil najdeni denar, ampak otrok. Vstane urno in se poda k njegovi posteljški. Tudi otrok se je bil že vzbudil. Smejal se je ljubko svoji mami in jo z ročicami božal po obrazu. Hkrati pa se začne Roza zavedati tega, kar je bilo včeraj. Domisli se, da je bila pri svojem možu. Tudi to ji pride v spomin, kaj je govorila z njim, in kako se je prepričala o njegovi nedolžnosti. Sladki občutki so ji polnili pri tej zavesti srce. Kajti če ji je bilo tudi hudo, da je trpel njen mož po nedolžnem, bilo ji je to zopet v veliko tolažbo in naposled vendar mnogo ljubše, nego če bi bil njen mož hudodelec. Hkrati jo pa tudi prešine misel na to, kako je klečala pod križem, kako jo našla listnico, kako se je prepričala, da so trije tisočaki v njej, in kako je bila listnico položila k sebi v posteljo. Skloni se po koncu in stopi k postelji. Odgrnivši odejo, poseže po listnici in jo odpre, kakor bi se hotela še enkrat prepričati, ali je res denar notri. Ko vidi bankovce, vzklikne neizrečeno vesela:

»Hvala ti, o Bog! Zdaj je konec vsega trpljenja!«

Toda zdaj je bilo misliti na to, kam se naj obrne z denarjem. Toliko je vedela, da se morajo najdene stvari oddati pri županstvu. Kaj? Grčarju naj bi izročila najdeni denar? Ne, njemu ne more zaupati! Bog vé, kaj bi zopet naredil, da bi jo spravil z nova v nesrečo. Sicer pa bi se bila rada tudi takoj do trdnega prepričala, so li to res ukradeni tisočaki ali ne, in ker je poštarju itak zaupala, šla je na pošto. Prišedši tja, poprosi gospoda, da bi smela govoriti sama z njim.

Poštar ustreže rad njeni prošnji. Pelje jo v svojo sobo v prvo nadstropje in jo nekoliko začudjen in radoveden popraša, česa želi. Roza pa razvije pred njim ruto, v katero je bila zavila listnico, in reče:

»Ali poznate to listnico?«

Poštar jo vzame v roke in jo ogleduje od vseh strani, potem pa reče, kakor bi ne razumel, kaj hoče od njega:

»Ne, ne poznam je. Kaj pa misliš s tem?«

»Poglejte noter!« odgovori Roza.

Poštar stori, kakor mu je velela Roza, in ostrmi, ko vidi tisočake v njej. Vzame jih ven in pogleda številke na njih.

»Moj Bog, to so ukradeni bankovci!« vzklikne.

»Ali so?« vpraša s tresočim glasom Roza, in solze ji porosé od veselja lica.

»Pa kje si vendar dobila to?«

Roza mu vse natanko pove, kako je bila včeraj pri svojem možu, kako je molila pod križem, ki stoji tam ob cesti, kjer se zavije v Stransko vas, in kako je nato našla listnico z denarjem.

»Oh, rešite zdaj mojega moža!« nadaljuje. »Ne pustite, da bi še dalje trpel v zaduhlem zidovju; dovolj je že po nedolžnem prestal. Vi ne veste, kako se je izpremenil!«

Poštar nekoliko pomisli, potem pogleda na uro in reče: »Še je čas. Odpeljem se brž v mesto in grem sam do preiskovalnega sodnika. On bo že vedel, kaj mu je storiti!«

»Oh, storite to,« prosí Roza. »Morda potem mojega moža precej izpusté. Saj zdaj ni nobene dvojbe več, da je po nedolžnem zaprt!«

Poštar se res odpravi takoj na pot. Ko ga vpraša njegova žena, kako to, da se je tako na naglem odločil odpotovati, pove ji kar naravnost, da se je našel pogrešani denar. Ni se mu videlo potrebno to skrivati. »Denarja mi ne more zdaj nihče več vzeti,« dejal je sam pri sebi, »vse drugo je postranska stvar!«

Roza je morala nato še poštarici praviti, na kako čuden

način je prišla do denarja, in kmalu je vedela vsa vas, da se je dobil ukradeni denar.

Grčar je tisto jutro dolgo spal. Vino ga je bilo hudo premagalo, in tako je ostal delj v postelji, nego je bila sicer njegova navada. Žena bi ga bila pustila pri miru, ali ko se je raznesla po vasi novica, da so našli ukradene bankovce, gre k njemu, vzbudi ga in mu pove, kaj se govori. On jo je od začetka komaj razumel, kaj mu pripoveduje; tako je bil omamljen od spanja. Ko pa se sčasoma popolnoma zavé in mu žena ponovi, kaj se je dogodilo, ni si mogel kaj, da bi se ne bil nasmejal.

»Tem boljše!« reče. Na to namreč še mislil ni, da bi bili denar, ktereга je on hranil, našli. Ko torej žena vidi, da ga ta novica ne zanima toliko, kakor druge ljudi, pusti ga zopet samega in odide iz njegove sobe.

»Hahaha!« zasmije se Grčar, ko je bil sam. »Kaj se vse ne dogodi na svetu! Denar so našli, tisti denar, ki je pri meni tako dobro shranjen. Kdo si je pa zopet to šalo izmislil? Kako lahko se ima vendar svet za norca! Naj se ljudem natvezi še tako neumna laž, verjamejo jo! Hahaha, denar so našli! Mogoče, toda tistega ne, ki je bil v poštni vreči.«

Tako je govoril Grčar zadovoljen sam s seboj in se obrnil na drugo stran. Toda zaspati vendar le ni mogel več. To, kar mu je povedala žena, šlo mu je preveč po glavi. Čim bolj je premišljal o tem, tem bolj čudno se mu je zdelo. Naposled se ga poloti vendar nekak nemir. Vstane in gre gledat v žep, v katerem je navadno nosil listnico s tremi tisočaki.

»Strela!« zavpije in ostrmi. »Kaj pa je to? Kam je prišla listnica? Kako je to mogoče? . . . Kje sem bil včeraj? Hm, dà, dà, Lovrenca smo vtaknili v luknjo! Potém sem pa iz samega veselja preveč pil! Vražje vino! Že vem! Na potu sem se bil ustavil, in da sem bil denar potegnil iz žepa, spominjam se tudi! Sam zlodej mi je navdahnil to misel! Jojmene, potém pa je listnica, ne da bi jo bil potaknil nazaj v žep, padla na tla. O, o, kaj pa mi je početi zdaj? Kakšna neumnost! Vse je bilo tako lepo izpeljano, zdaj pa napravim tako budalost, da izgubim denar!«

Kolena so se mu šibila, in moral je sest. Nasloni se na mizo in zdaj pa zdaj se udari s pestjo po čelu.

»Ta je lepa!« začne z nova govoriti sam s seboj. »Kaj tako bedastega še nisem napravil, kar sem živ! Kaj se bode skuhalo iz tega? Hm!«

Premišljal je nato nekaj časa, potem pa skočil po koncu in vzkliknil vesel:

»Do živega mi pa vendar še ne morejo! Denarja je res škoda, hudo škoda, pa kaj se hoče! Da le tatvini ne pridejo na sled! To pa se ne zgodil Pametno je bilo to, da sem tiste tisočake nosil vedno same záse v posebni listnici. Če bi ne bil tako previden, pa bi me bili imeli zdaj! Samo tega se še bojim, da bi me ne bil kdo videl sinoči! Treba je nekoliko natančneje pozvedeti, kako se je našel denar, in kdo ga je našel!«

Gre torej k svoji ženi in jo začne izpraševati o novici, katero mu je bila prinesla v posteljo. Ta pa mu je zdaj vedela tudi že povedati, da je pismonoševka sama našla ukradeni denar, ko je hodila prejšnji večer s kolodvora domú. Grčar se ugrizne v spodnjo ustno, ko sliši to. Zdaj mu je šlo za to, da se prepriča, ga li je ona opazovala, ali pa je našla denar, ko se je bil on že odpeljal naprej. Da bi to dognal, napoti se takoj do Roze.

»Dober dan!« pozdravi s prisiljeno prijaznostjo, ko stopi v hišo. »Saj menda ne boš zamerila, če ti pridem voščiti srečo! Sicer pa mi moraš že kot županu dovoliti, da pridem malo natančneje pozvedovat, kako je s tistim denarjem. To je torej res, da si ga našla?«

»Res!« odvrne Roza.

»No, pa ali veš kaj, čegava je listnica? Je razun denarja še kaj notri?«

»Nič!« odgovori Roza. »Samo ukradeni tisočaki so bili notri, drugega pa nič!«

«Hm! Pa morda ima listnica kako znamenje, da bi se dalo zaslediti po tistem, čegava je.»

»Listnica je taka, kakor so navadno vse listnice,« odvrne Roza.

»Se vé, se vé, listnice so vse jednake!« pripomni Grčar vidno zadovoljen. »Pravi ptič je moral biti tisti, ki je ukradel denar! Toda gledati bo le treba, da ga zavohamo. Ali bi ne mogla pokazati meni najdene stvari? Jaz ljudi in listnice malo bolj poznam, kakor pa ti! Morda vem jaz, čegava je. Sicer pa moraš denar izročiti itak meni kot županu, da sporočim gosposki o vsej stvari.«

»Izročila sem listnico in denar že gospodu poštarju,« odvrne Roza. »Pokazala sem tam denar, in ker so spoznali, da so bankovci tisti, ki so bili ukradeni na pošti, ni se mi zdelo potrebno, izročiti jih komu drugemu.«

Grčar nekoliko prebledi, nato pa reče:

»Tako? No, potem moram iti pa na pošto!« Izrekši, odide. Jezilo ga je, da ni dobil listnice v roke. Še bolj pa se je togotil, ko je zvedel na pošti, da se je že poštar odpeljal v stolno mesto naznanjat sodišču, kaj se je zgodilo.

XXV.

Grčar je v noči po tistem dnevu malo spal. Premišljal je neprenehoma, kako se bodo razpletle stvari, in akoravno se je bil prepričal, da ga Roza ni videla oni večer in torej tudi slutiti ni mogla, da je denar izgubil on, vendar ni bil brez skrbi. Razun tega se je tudi jezil, in sicer prvič zaradi tega, ker je bil ob denar, drugič pa zato, ker je mislil, da bodo pismonošo sedaj izpustili, in da je njegova nakana torej prav za prav zopet izpodletela.

»Ko bi bil denar vsaj kak drug pameten človek našel, ki bi ga bil záse obdržal!« tako je rekel sam pri sebi. »Pa je morala prinesiti nesreča baš to Rozo po cesti za mano! Sitnosti me na vsak način čakajo. Da bodo po tistem pozvedovali, ki je izgubil denar, je jasno. To pa tudi ne bo težko dognati, da sem bil jaz na cesti in še pijan povrh.«

Grčar se je prevračal po postelji sem in tja, pa klel in se rotil v svojem srdu, kar mu pride neka misel, ki ga spravi hkrati zopet v dobro voljo.

»Stoj!« reče in si seže z dlanjo v lase. »Čemu srd in jeza? Nič skrbi! Ob denar sem res, toda meni samemu se ne zgodi nič. Tudi pismonoša in Roza ne bosta še poskakovala od veselja. Grčar, ti si in ostaneš zvit ptič! Naj zlodej vzame tisti denar! Saj itak ne vem, ali bi ga bil mogel zamenjati. To pa, kar sem namerjaval, že še dosežem. Kako neumen sem vendar bil, da sem se zaradi tega jezil, ker je Roza našla denar! Bolj po sreči stvar skoro ni mogla iti! Da bi le bil že skoro dan! Takoj pojdem na delo!«

Tako je govoril Grčar sam s seboj, in kar nič mu ni bilo več za spanje. Bil je tako vesel tega, kar mu je bilo prišlo na misel, da je jedva čakal prilike, da bi mogel izvršiti svoj novi načrt. Vstal je na vse zgodaj, da bi se odpeljal z doma. Poprej pa je hotel poprašati še na pošti, ali se je vrnil poštar. Povedali so mu tam, da je prišel že prejšnji dan z večernim vlakom in z njim preiskovalni sodnik iz mesta.

»A tako?« misli si Grčar. »Tudi prav! Vsaj meni ni treba hoditi v mesto. Povém mu lahko tudi tukaj, kako in kaj mislim!«

In vrnil se je na dom.

Poštar se je bil peljal naravnost do sodnika, kateri je vodil preiskavo zoper pismonošo in mu je izročil najdeno listnico z denarjem. Vsa zadeva je bila prišla s tem hkrati v drug tir. Da bi se stvar kolikor mogoče pojasnila, in da bi se ne izbrisal zopet sled te skrivnostne tatvine, na katerega se je bilo zdaj prišlo, odpravil se je sodnik takoj s poštarjem, da bi si lahko precej drugi dan ogledal kraj, kjer se je našel denar.

Grčar še ni bil dolgo domá, ko se zglesi pri njem sodnik. Do njega je moral, ker je že tako navada, da se uradne osebe zglašajo pri županu in pri njem pozvedujejo, kar je potreba. Poprej si je bil na pošti vse natanko ogledal in si je dal pokazati tudi mizo, na katero je bil pismonoša pred odhodom položil vrečo. Zahteval je dalje, da mu pokličejo deklo, ktera je bila tisto noč s pismonošo v kuhinji. Ko mu povedó, da je Jera zblaznela, osupne ga to zeló. Žal mu je bilo zdaj, da je ni prej zaslišal. Bil bi to storil, ko bi ne bile prej, dokler se še denar ni bil našel, okoliščine take, da je bilo skoro izključeno, da bi bila Jera vedela kaj o tatvini. Sicer pa ni treba, da bi bila morala Jera zaradi tatvine zblazneti!

Pri Grčarju veli sodnik najpoprej, da pokličejo Rozo. Roza ni šla nič rada pod Grčarjevo streho, a sodnikovemu ukazu se ni mogla ustavljati. Prišedši tja, povedala je sodniku vse natanko, kako je našla denar. Ko je bila končala, reče sodnik:

»To je vse tako, kakor mi je že pravil gospod poštar. Toda jaz bi videl rad tudi mesto, kjer ste denar pobrali. Saj ste si ga vendar zapomnili?«

»O zapomnila!« potrdi Roza.

»Pojdimo torej tja!« veli sodnik.

Ponudil se je tudi Grčar, da hoče spremiti komisijo. In tako so šli: sodnik, Grčar, Roza, zapisnikar in dva orožnika. Grčar je vedno na to gledal, da je kolikor mogoče sam hodil s sodnikom, no, in temu se to ravno ni zdelo čudno. V jednem oziru mu je bilo to še ljubo, ker ga je kot župana o tem ali onem izpraševal, ne da bi ju bil kdo motil.

Med drugim pripomni sodnik:

»To se mi čudno zdi, da se je tista vreča dobila na svinjaku one Marijane, ki jo imamo tudi zaprto!«

Grčar pa, ki ni slutil, kake misli se pletejo sodniku po glavi, pobaha se brž, rekoč:

»Za to imate mene zahvaliti, da se je našla vreča. Jaz sem orožnike pripravil do tega, da smo šli k Marijanini koči, in jaz sem potegnil vrečo izpod strehe na svinjaku!«

»Vi?« začudi se sodnik. »Orožniki tega niso poročali.«

»Pa je res! Le vprašajte jih!«

»Pa kako ste prišli do tega?«

»Dober nos, gospod sodnik, dober nos!«

»Ne vem, ali ste imeli ravno dober nos,« odvrne sodnik; »kajti to, da se je zdaj našel denar, je najboljši dokaz za to, da je Marijana nedolžna. Ako bi bila ona imela denar skrit, ne bil bi se mogel najti, ker je bila že ves čas zaprta.«

»To je res!« pritrdi Grčar, čuteč, da se je malo zagovoril. »Človek se včasih tudi zmotil! Ali ker se je govorilo, da sta pismonoša in Marijana velika prijatelja, bilo je kaj čisto naravnega, da sem prišel na to misel. Sicer pa imam danes vse drugo prepričanje, a to, kar mislim, povem vam domá, kedar bodeva sama! Meni je zdaj vse popolnoma jasno!«

»Meni ne!« odgovori sodnik.

Tako so bili prišli do steze, ki vodi v Stransko vas. Roza je približno pokazala mesto, kjer je bila pobrala listnico.

Pogledali so si potém še Marijanino kočo, ktera je stala zaprta, in oni kraj, kjer je bila vreča shranjena, a sodnik ni mogel najti prave zveze med tem, da se je vreča našla tu na svinjaku, a denar čez toliko časa na cesti. Nato so se vrnili zopet h Grčarju, le Roza je šla domú.

Sodnik je bil zelo radoveden, kaj mu ima Grčar povedati; zato ga precej, ko so bili pri njem domá, pozove, da mu odkrije svoje mnenje.

Grčar pelje sodnika v posebno sobo, da bi ju nihče ne motil, potém pa začne:

»Gospod sodnik, s tako zvito ptico še niste imeli opraviti, kakor danes!«

»Kako to?« vpraša sodnik.

»Ali niste videli, kako nedolžen obraz je delala pismonoševa žena, ko je lagala, nesramno lagala? S kakšnim glasom je to pravila, kako je molila pod križem, in kako jo je takoj uslišal Bog, da je našla denar! Ni li to, da bi se človek smejal?«

»No, in kaj mislite vi?«

»Kaj mislim? Stvar je jasna kakor beli dan! Ona je bila predvčerajšnjim pri svojem možu, in on, ki se je najbrž zapora že naveličal in je nemara tudi obupal, da bi mogel kdaj zamenjati bankovce, namignil ji je, da naj pokaže denar.

No, in to je ona storila! Denar je imela lepo skrit, zdaj si je pa izmislila, da ga je našla. Ali ne mislite tudi vi tako?

Sodnik nekoliko pomolči, potem pa reče:

»Skoro da ne bo drugače! Kako so vendar prekanjeni ljudje! Koliko nepotrebnih pisarij in skrbij sem imel že zaradi teh lisjakov! A zdaj hočem postopati drugače! Prelahkoveren sem bil in preveč usmiljenja sem kazal!«

Grčar si je bil stvar izmislil tako izvrstno, da mu je moral vsakdo pritrditi. Kako pa naj bi bilo tudi to drugače mogoče? Da bi bil Rozi kdo ravno tisti dan, ko se je vračala od svojega moža domú, denar tja položil, to bi bilo res nekoliko prečudno!

Grčarju je srce veselja poskakovalo, ko je videl, da je sodnik popolnoma pritrdil njegovemu mnenju. Nekake pomisleke je sodnik pač še imel. Zlasti to mu ni šlo prav v glavo, kako bi bila vreča prišla na Marijanin svinjak. Vsekako pa je bil uverjen, da sta pismonoša in pismonoševka skupno doprinesla tatvino. Veli torej poklicati Rozo.

»Kaj želite še, gospod sodnik?« vpraša uljudno Roza, stopivši v sobo.

»Nič drugega, nego to,« odvrne sodnik, »da govorite odslej golo resnico?«

Roza ostrmi. »Resnico?« vpraša zategnjeno.

»Dà, resnico! Bolje bo za vas, ako govorite resnico!«

»Gospod sodnik, jaz ne vem, kdaj bi se bila lagala!«

»Torej vam pa jaz povem, kdaj! Lagali ste takrat, ko ste mi hoteli natvezti, da ste denar našli na cesti!«

»Kje pa naj bi ga bila našla drugje?«

»Tam, kjer ste ga imeli skritega!«

Rozi šine kri v glavo. Začelo ji je postajati jasno, kaj sodnik misli. »Jaz naj bi bila imela denar skrit?« vzklikne.

»Moj Bog, kaj govorite tu?«

»Nič drugega ne govorim, nego kar je po mojem prepričanju res! Ne tajite vendar, ko je vse tako jasno! Predvčerajšnjim vam je mož rekel, da pokažite denar, in vsled tega ste ga pokazali. Tako je in nič drugače!«

Grčar je brez prenehanja zrl v Rozo in se zaničljivo smejal. Roza zapazi to in nekako v proroškem duhu vzklikne:

»O gospod sodnik, te misli se niso porodile v vaši glavi. Predobrega srca ste, da bi mogli brez vsega vzroka misliti kaj tako slabega o meni. Te misli vam je navdal kdo drug!«

Te besede so sodnika nekoliko spekle, ker res ni

bil prišel z lastno bistrumnostjo vsej stvari na sled. Zdelo se mu je, kakor bi mu Roza kaj očitala. Nekoliko razdražen ji torej reče:

»Molčite! Odgovarjajte samo na moja vprašanja! Povejte torej, ali priznate, da ste hranili ukradeni denar, ali ne?«

»Tega priznati ne morem nikdar!« odvrne Roza odločno.

»Lagala bi, če bi trdila kaj takega!«

»Pojdete torej pa z mano!«

»Z vami? Kam?« vpraša prestrašena Roza.

»Ravno tja, kjer je vaš mož. Skupaj sicer v jedni celici ne bosta, a krila vaju bo jedna in ista streha.«

»Gospod, imejte usmiljenje!« poprosi Roza, in solze ji zalijejo oči. »Majhnega otroka imam doma! Dojim ga šel! Prisezam vam pri Bogu, da sem nedolžna!«

»Take prisegel! Človek bi prišel daleč, ako bi verjel takim prisegam. Ne morem pomagati. Ako tatvine ne priznate, morate takoj z mano, ker drugače te preiskave ne končam nikdar. Rešite pa se lahko vsak trenutek zapor! Če mi poveste vse po pravici, pustim vas doma noter do glavne obravnave. Govorite torej, zdaj je še čas!«

»Jaz sem odgovorila!« odvrne Roza. »Kar sem vedela, povedala sem vam!«

»Če je tako, potem pa gremo,« pripomni sodnik in namigne orožnikoma, da se naj pripravita na odhod.

»Gospod, pustite me še toliko, da se poslovim od otroka!« prosi ihtoč Roza.

»Pojdita mimo njene kočice z njo,« reče sodnik orožnikoma, »in pustita ji, da vidi še otroka.«

»Orožnika se podasta z Rozo iz sobe, Grčar pa stopi urno za njimi in reče proti Rozi obrnjen:

»Glej, glej, kdo bi si bil mislil kaj takega! Ti poštenost ti! Koliko je od tega, kar si meni očitala, da sem si po nepošteni poti pridobil svoje premoženje? Zdaj pa se vidi, kdo je pošten! Nemara, da bi bilo vsekako bolje, če bi bila vzela mene! Krasti bi ti ne bilo treba, in tudi med dvema svečama bi ti ne bilo treba stopati, kakor moraš sedaj.«

Grčar je hotel reči s tem, da mora Roza stopati sredi dveh orožnikov, ki sta šla z nasajenim bajonetom vsak na jedni strani poleg nje. Roza pa ni poslušala teh zbadljivih besed, ni se menila za vse sramočenje in zaničevanje, kajti srce ji je bilo itak prepolno bridkih občutkov.

Težko je popisati, kako se je poslovila Roza od svojega nedolžnega otroka. Bolest, v kateri se ji je krčilo srce,

zapopasti more le mati, ktera se je morala kdaj v podobnih razmerah ločiti od svojega ljubljenega deteta. Povedano je dovolj, ako rečemo, da so se lesketale orožnikoma solze v očeh, ko sta jo odtrgala od detetove posteljice.

Roza je s povešenimi očmi stopala med orožnikoma, in ves svet je gledal za njo. Vedelo se je že povsod, da denarja ni bila našla, temveč da ga je imela skritega. In kakor so že ljudje, da radi obsojajo in radi privoščijo bližnjemu hudo, tako so tudi pri tej priliki brusili svoje strupene jezike. Malo jih je bilo, ki bi bili Rozo odkritosrčno pomilovali. Najbolj pa se je širokoustil Grčar. Šel je od jedne gruče ljudij do druge in vpil:

»To vam je prava tatinska zalega, ali ne? Kdo bi si bil mislil, da so ti svetohlinci taki? No, zdaj bo vsaj mir, ko je vse pod ključem!«

Ko pa je Roza šla mimo križa, pri katerem je pred dvema dnevnoma tako goreče molila, storilo se ji je milo.

»Ali je mogoče, križani Jezus,« vzdihne, »da sem si s svojo molitvijo nakopala novo nesrečo? Saj če bi ne bila stopila pod križ, ne bila bi se tudi izpodtaknila v listnico, ki je ležala ob kraju ceste; ne bila bi našla denarja, oh, in koliko bi bilo to boljše za me! Nikdo bi me ne bil mogel sumničiti, da sem deležna tatvine, in ne bili bi mi iztrgali mojega ljubega deteta iz rok!«

Za trenutek se je loti skoro obup in dvom, gospoduje li pravičen Bog nad nami. Toda hitro se otrese te grozne misli, in ko je bila že odšla mimo križa, ozre se še nazaj in vzdihne:

»Ne, ne, križani Jezus! Jaz zaupam, trdno zaupam v te, da me ne pustiš v sramoti in nesreči!«

XXVI.

Nekoliko dnij potém je stal pismonoša zopet pred sodnikom. Ko mu je bil sodnik povedal, kako so se stvari zasukale, ostrmel je. Vse mu je bilo čudno pri tej tatvini, najbolj čudno pa mu je bilo to, kar je slišal sedaj. Njegova žena naj bi bila pokazala denar? Odkod naj bi ga bila neki vzela? Zadnjič mu niti besedice ni črhnila o tem. In da bi bila denar našla, je tudi skoro nemogoče. Izprevidel je, da so se razmere s tem še shujšale zanj.

Po daljšem molku, med katerim ga je sodnik ostro opazoval, izpregovori in poprosi:

»Pokličite vendar mojo ženo, da govorim z njo. Morda se stvar potém pojasni!«

»Tej vaši želji rad ustrežem,« reče sodnik in veli jetničarju, da privede Rozo.

Ko stopi Roza v sobo in zagleda svojega moža, približa se mu, nasloni glavo na njegove prsi in se bridko razjoka. On pa vzklikne:

»Oj ti nesrečnica! Kje pa si dobila vendar tisti denar?«

»Našla sem ga! Našla tam blizu poti, ki pelje v Stransko vas!«

»To se tudi meni čudno zdi,« pripomni pismonoša in neverjetno pogleda svojo ženo.

»In vendar je tako, dragi moj mož!« reče ona. »Kje pa bi naj bila drugje dobila denar? Se vé, to je bilo napak, da sem ga pobrala! Morda mi ga je kdo podvrge! O ko bi bila slutila, da nastane iz tega kaj takega, ne bi se bila pripognila po tisto nesrečno listnico! Ubogo dete! Dolej je pogrešalo očeta, odslej pa tudi matere ne bo imelo!«

Pismonoši pa se posveti nekaj v glavi. Videl je, da sta oba izgubljena, kakor stvari zdaj stojé; zato se odloči, da reši vsaj ženo. Stopi torej za korak bližje pred sodnika in reče:

»Jaz hočem zdaj vse po pravici povedati. Res sem jaz tat. Jaz sem ukradel denar, ali moja žena je nedolžna!«

»Ti si tat?« vzklikne obupno Roza in omahne, da jo je moral jetničar prestreči in posaditi na stol. »Gorje meni, gorje! To je najhujši udarec za me!«

»Jaz sem tat!« ponovi pismonoša odločno proti sodniku obrnjen in pristavi: »Povedati vam hočem zdaj vse, samo vpricho moje žene ne! Ona je nedolžna, izpuscite jo domú!«

»Ne, ne, gospod sodnik!« vzklikne Roza in skoči po koncu. »Ne verjemite mu! Zdaj vem, kaj namerjava. Da bi rešil mene, hoče obdolžiti sebe. Ne, to ni res, moj mož ni tat!«

Izgovorivši, zdrkne pred svojim možem na kolena in reče:

»Ne, dragi Janez, tega ne smeš storiti! Prosim te, priznaj, da si govoril zdaj neresnico! Ali me poznaš tako slabo, da mi misliš napraviti uslugo s tem, če samega sebe obdolžiš? Ali si ne moreš misliti, da stokrat rajši pretrpim ječo in sramoto, nego da bi imela to zavest, da si tat! Prosim te, govori in povej, da si nedolžen!«

»Kaj pomaga to?« odgovori on. »Trdil sem dovolj dolgo, da sem nedolžen, a verjel mi ni nihče. Kazen mi bo tako ali tako prestati, torej je tudi jednako, kako govorim.«

»Ali meni ni jednako, kako govoriš!« reče ona in vstane. »O prosim te, govori in povej, da si nedolžen! Preklicati moraš one strašne besede, če ne, šumele mi bodo vedno po glavi, in zopet bi se me polotile prejšnje grozne dvombe!«

On nagne nekoliko glavo proti njej in reče na pol glasno:

»Saj veš, da sem nedolžen. Nedolžen sem, kakor ti!«

Sodnika so ti prizori hudo ganili. Namenil se je bil, da bo postopal trdeje, in da bo zatiral mehkejše čute v srcu, toda ni šlo tako, kakor je mislil. Njegovo prepričanje, da sta pismonoša in njegova žena kriva, bilo je zopet omajano. Vse to, kar je videl in slišal zdaj, govorilo je za to, da sta ta dva nesrečnika nedolžna. Po kratkem molku reče pismonoši:

»Stvar ostane torej pri starem! Vi ste zopet preklicali, kar ste priznali, in ker sem tudi jaz uverjen, da ste hoteli samo svojo ženo rešiti ječe, vaših besed niti zapisati nočem. Po mojem mnenju sta namreč ali oba kriva, ali pa oba nedolžna. Toda za to zadnjo trditev je treba še dokazov. Brez dvombe pa je nedolžna ona Marijana, pri kateri se je našla vreča. Da je pravi tat le iz posebnega namena skrnil vrečo na njenem svinjaku, je jasno, in zato ni nobenega povoda več, da bi se še dalje zadrževala v zaporu. Izpustiti pa jo hočem v vajini navzočnosti.«

Nato veli sodnik pripeljati Marijano. Imel je svoj vzrok za to, da je hotel Marijani vpričo pismonoše in njegove žene povedati, da je prosta, in da gre lahko domú. Mislil je, da se mu morda še v zadnjem trenutku posreči zaslediti ono nit, s pomočjo ktere bi mogel razvozlati to tako zamotano zadevo. Zato je hotel videti, kako se bodo ti trije gledali. Toda sodnik se je jako motil v svojem pričakovanju. Marijani se je pač videlo, da je nekoliko iznenadjena, ko je vzrla pred sabo pismonošo in njegovo ženo, a rekla ni ni ničesar, temveč gledala je nema pred se, kakor človek, ki mu je jednako, kaj ga čaka; na ustnah pa ji je igral oni malomarni smehljaj, ki ji je bil najbrž prirojen, in kateri ji je le malokdaj izginil z ust.

»Ti si prosta!« reče ji sodnik. »Da si bila tako dolgo zaprta, za to imaš zahvaliti ta dva.«

Marijana pogleda sodnika nekako začudjena, kakor bi ne verjela prav njegovim besedam, ostane pa sicer popolnoma mirna.

»Ali zahtevaš kaj odškodnine za to, da si bila tako dolgo zaprta po krivdi drugih?«

Sodnika je gnala radovednost, kaj poreče na to vpra-

šanje, ker je poznal ljudi in vedel, kako radi stavijo pretirane zahteve, kedar upajo, da kaj dobé.

»Kdo me bo pa odškodoval?» vpraša Marijana.

»No, kakor vse kaže, ta dva tukaj!«

Marijana zgane z ramama in reče ravnodušno:

»Ta dva že ne!«

Je li mislila reči s tem, da je pismonoša in njegova žena nimata s čim odškodovati, ali pa je hotela povedati, da sta ta dva po njenem mnenju nedolžna, in da torej nima ničesar zahtevati od njiju, to je težko določiti. Sodnik se njenemu vedenju ni mogel dovolj načuditi. Marijana pa ga vpraša:

»Kdaj grem lahko domú?«

»Če hočeš, precej!« odvrne sodnik.

»Torej pa grem!«

Izrekši, stopi k pismonoši in Rozi, poda obema roko in odide, ne da bi jima bila rekla kako besedo v slovo.

Ko je bila Marijana odšla, hotel je sodnik še enkrat Rozo samo zaslišati. Pismonoša mu itak ni mogel povedati nič novega. Veli torej tega odpeljati nazaj v ječo, Rozi pa reče, ko sta bila sama:

»Ali ostanete vi pri tem, kar ste mi povedali včeraj?«

»Popolnoma!« pritrди Roza.

»Ali moja draga,« nadaljuje sodnik s prijaznim glasom, »vse to vam ne bo pomagalo nič! Obsojeni bodete vi in vaš mož! Človek, kateri je nedolžen, mora vendar navesti in povedati kaj sebi na prid, kar pa pripovedujeta vidva, vama je le na kvar. Vaš mož sam pravi, da denarja izgubil ni, a človeka tudi ne vé imenovati nobenega, kateri bi bil lahko ukradel vrečo. Na vse zadnje pa pridete še vi z denarjem! Če sta nedolžna, tedaj povejte vendar, ali ne slutite nič, kdo bi bil tat?«

»O slutim že, slutim!« odvrne Roza.

»Torej pa govorite!«

»Jaz ne vem,« začne Roza, »vam je li moj mož kaj pravil ali ne, da imava hudega sovražnika, in ta sovražnik je — župan Grčar. Črti naju zaradi tega, ker se je moj mož trudil izpričati, da je spravil mojega očeta po goljušji ob kmetijo, in ker ga jaz nisem hotela za moža, ko me je snubil. Prizadeval si je že na vse načine, da bi naju spravil v nesrečo. Mojega moža pa je nemara črtila tudi tista Jera, ki je služila na pošti, in ki je zdaj v blaznici. Dozdeva se mi namreč, da bi se bila ona rada omožila z mojim možem.

Ni li po tem takem mogoče, da bi se bila zvezala ta dva, da naju pahneta v nesrečo?»

»To je vse lepo,« odvrne sodnik, »toda dokaze, dokaze, da sta doprinesla to hudobijol! Kdo pa naj vam verjame kaj takega? Naj vas župan Grčar sliši, kaj govorite zoper njega, pa vas toži zaradi obrekovanja! In bodi tudi res, da vas črti, tega si vendar ne morem misliti, da bi segalo njegovo sovraštvo tako daleč, da bi se drznil kaj takegal! Ne, ne, moja draga! To sta si morda vidva z možem vtepla v glavo, a res ni! Človeka, ki bi bil sposoben storiti kaj takega, ne bili bi ljudje postavili za župana!«

»Županstvo si je pridobil z denarjem in z zvijačo,« pripomni Roza.

»Naj bo temu že, kakorkoli hoče,« reče sodnik bolj resno, »a svetovati vam moram, da ne dolžite nikogar, zoper kterega nimate dokazov!«

»Nekaj pa vas smem vendar prositi,« vpraša Roza.

»Gotovo! Le povejte, kaj želite! Ako je le mogoče, ustreže se vaši želji.«

»Predno vam svojo prošnjo izrečem in razodenem svojo željo, povedati vam moram še nekaj. Župan Grčar se je pred kratkim oženil. Ko so ga v cerkvi oklicali, zagnala je Jera, ki je bila tedaj dekla pri poštarju, grozen krik in nezavestna se je zgrudila na tla. Tisti dan pa, ko je Grčar privedel nevesto domú, vpila je na vse grlo, da je Grčar tat, in da je on ukradel denar, in v tistem trenutku je tudi zbesnela. Ali ni to čudno?»

»Kakor se vzame,« reče sodnik, akoravno ga ni malo osupnilo to, kar je slišal zdaj. »Na to se ne sme nič dati, kar govoré blazni ljudje!«

»Ali zblaznela je Jera po moji misli še le potém, ko je bila to izgovorila,« ugovarja Roza. »In sedaj čujte mojo prošnjo! Prosim vas, zaslišite Jero, če se ji je morda zdravje kaj izboljšalo. Dajte jo privedi semkaj in odredite, da bo deva jaz in moj mož tistikrat navzočna. Morda se spametuje, ako vidi naju. Pokažite ji tudi tisto listnico. Morda jo ona pozna, ali pa ji vzbudi vsaj spomin na preteklost. Moje srce mi pravi, da se pride na ta način resnici na sled!«

»Vi zahtevate nekaj, kar je nemogoče izpolniti,« odgovori sodnik, z glavo majaje. »Blazne ženske vendar ne moremo sem in tja prepeljavati!«

»Pa če je morda bolj zdrava, kakor je bila.«

»Tudi za ta slučaj ne bi moglo imeti njeno pričevanje

Boj za pravico.

posebnega pomena. Naj reče tudi stokrat, da je ta ali oni tat, verjeti se ji vendar ne more, ker nje pamet ni v redu!«

»Ali če gre za to, da se prepreči krivična obsodba!« poudarja Roza. »Jaz mislim vendar, da bi se moralo poskusiti vse, da se nedolžnim ne stori krivica!«

»To je težko, zelo težko!« odgovori sodnik nekako zamišljen. »Bodemo videli, kaj se dá storiti!«

Nato veli Rozo odpeljati.

* * *

Rozina prošnja ni ostala brez uspeha. Sodnik je bil vesten mož, in zdelo se mu je potrebno, da stori in poskusi vse, kar bi znalo prinesiti nekoliko luči v to tako temno stvar. Po kratkem preudarku se torej odloči, da poskusi, ali bi se ne dalo kaj opraviti z Jero. Brez vsega pomena se mu to vendar ni zdelo, kar mu je povedala Roza. Spomnil se je tudi tega, česar je Lovrenc Ščetina dolžil Grčarja, in kako je znal Grčar v vsej ti preiskavi pojasniti vsako reč tako, da je bila pismonoši na škodo.

Najpoprej se je torej obrnil pismeno na vodstvo dotične blaznice z vprašanjem, ali bi ne bilo mogoče pripeljati Jero za malo časa k sodišču. Pristavil je, da gre za zelo težaven kazenski slučaj, in da bi bilo velike važnosti dognati, ali ni Jerina bolezen v kaki zvezi z istim.

Odgovor, kterega je dobil sodnik, bil je dokaj ugoden. Jera je bila neki že dalje časa popolnoma mirna in krotka. Odpustiti je sicer iz blaznice še niso mogli, ker se je bilo še vedno bati, da se ji bolezen ne ponovi, a brez skrbi so jo lahko pripeljali pred sodišče.

Tako se je zgodilo, da je določil sodnik dan in čas, kdaj je imela priti Jera k sodišču. Že predno pa je ta prišla, velel je pripeljati pred se pismonošo in njegovo ženo.

»Storil sem po vaši želji,« reče proti Rozi obrnjen, »in odredil sem, da se Jera privede semkaj. Toda svetujem vama obema, da ne stavita preveč upov na to, kar bo govorila ona. Res je neki boljša in ne besni več, ali temu, kar govore taki ljudje, kterim se je enkrat mešalo, ne more se pripisovati posebna važnost.«

Kmalu nato naznani sluga, da so pripeljali Jero. Sodnik ukaže, da jo naj privedejo precej noter. Vrata se odpró, in Jera, spremljevana od dveh stražnikov, stopi v sobo. Nobenega znaka ni bilo na njej, da je blazna. Bila je tiha in mirna, le

shujšana je bila zeló. Sama kost in koža je je bilo. Jedino, kar je spominjalo na to, da v njeni glavi morda še ni vse v redu, bilo je to, da ji je iz očesa odseval nekak čuden ogenj.

Nekaj časa je bilo vse tiho. Pogledi vseh so bili obrnjeni v Jero, ona sama pa je zrla v tla. Sodnik jo je nekaj časa opazoval, kakor bi ji ne zaupal prav, potem pa je stopil nekoliko bližje k njej in rekel, pokazavši na Rozo in njenega moža:

»Ali poznaš ta dva?«

Jera se ozre zdaj v pismonošo in Rozo in ju gleda precej dolgo časa, kakor bi se nečesa domišljala. Črez nekaj časa pa pokima z glavo, vendar tako malomarno, da se iz tega ni dalo sklepati, ju li res pozna ali ne. Toliko pa se je vendar dalo posneti, da je razumela sodnikovo vprašanje. Vsled tega vzame ta listnico, v kateri pa ni bilo več bankovcev, pomoli jo Jeri in vpraša:

»Ali veš, čegavo je to?«

Jera poseže čisto mirno po listnici in jo vzame sodniku iz rok. Toda komaj jo je imela v rokah, zdrezne se, in polasti se je čudna izprememba. Kri ji šine v bleda lica, in oči se ji zaiskré v divjem ognju, da je bilo videti, kakor bi jo bila hipoma prešinila grozna misel. Strašno zaškrtá z zobmi in z neznansko močjo strga listnico na kosce, glasno kričeč:

»Grčar je tat! Grčar je ukradel denar! Grčar, Grčar, Grrr...« In začela je biti okrog sebe in besneti, da je bilo groza. Vsi se prestrašijo. Toda njena čuvaja sta imela vse pri sebi, kar je potreba, da se ukroti. Vrgla sta ovirnico (železno srajco) črez njo, zadrgnila jo dobro in odvedla nesrečnico v stran.

»Tú imate sedaj!« reče sodnik nevoljen proti Rozi obrnjen. »Kaj vam pomaga to, če vpije ona v svoji blaznosti, da je Grčar tat? Bog zna, kaj ji hodi po bolni glavi! Drugega se ni doseglo, kakor da je ta sirota, ki bi bila morda okrevala, zopet zapadla bolezni. Zdaj upam, da sem vama storil vse, kar sta želela, in kar sem vama mogel storiti. Moja naloga je končana. Sodili bodo drugil.«

Na sodnikov migljaj odpelje jetničar pismonošo in njevo ženo iz sobe.

Oba sta bila popolnoma potrta, in Roza je na glas jokala. Nobenega upanja nista imela več, da se izkaže njuna nedolžnost. Molčé sta si podala roke, ko se jima je bilo ločiti.

In vendar jima je v tistem trenutku, ko so se zapirala težka vrata njunih celic za njima, svitala že zarja prostosti!...

XXVII.

Ko je bil sodnik z zapisnikarjem sam, začne pobirati posamezne dele listnice po tleh. Bil je jako nevoljen, da je stvar tako izpadla, in da Jerin prihod ni imel nobenega uspeha. Čemeren je zlagal posamezne kosce skupaj, da bi listnico, kolikor mogoče, spravil v prejšnji red. Toda kaj je to? Odkod se je to vzelo? Sodnik ostrmi.

Na zunanji strani vsake večje listnice se nahaja navadno čisto tesen predalček, bolj tako zastran lepšega, nego iz kakega drugega namena, v katerega se navadno nič ne devlje in se kaj večjega tudi deti ne more. Tudi ta listnica je imela tak predalček, in iz istega je gledal sedaj ozek, prepognjen papirček. Sodnik ga potegne začudjen venkaj. Da bi bil ta predalček listnice natančneje preiskaval, to mu prej niti na misel ni hodilo. Kdo bi tudi tu kaj iskal, ko se niti z mazincem ni moglo noter. Papirček je moral biti jako skrbno vanj potisnjen, ker se je sodnik spominjal, da je bil, ko mu je prišla prvič listnica v roke, razpel tudi ta predalček, kolikor se je sploh dalo, a ker ni opazil v njem ničesar, ni se dalje brigal zanj.

In kolike važnosti je bil ta mali košček papirja! Sodnik ga razgrne in se oveseli; kajti bil je deloma popisán. Čita in z nova ostrmi. Na listku so bile zapisane sledeče besede: »Jeri dal 22. svečana 10 gl. A. Grčar, župan«.

Grčar, kateri je hotel, kakor nam je znano, en del ukradenega denarja odstopiti Jeri, bil si je takrat, ko ji je bil posilil tistih deset goldinarjev, zapisal to na košček papirja, in kakor taki ljudje, ki povsod radi zapišejo svoje imé, in ki nikjer ne morejo prikrivati veselja nad častjo, katero uživajo, pristavil je temu zaznamku čisto brez potrebe tudi svoje ime in besedo »župan«. Papir je vtaknil nato v tisti tesni predalček, a pozneje, ko Jeri ni bilo treba nič več dajati, pozabil je sam popolnoma na listek, in vsled tega tudi niti slutil ni, da bi mu znalo postati to, da se je našla listnica, nevarno.

Za sodnika je bila to prevažna najdba. Prešla ga je hkrati vsa čemernost. Gotovosti ni imel sicer še nobene, a vendar se mu je dozdevalo, da se uresniči, kar je domnevala Roza. Seveda ni mogel zdaj še niti njej, niti njenemu možu kaj povedati o tem, ker se ni dalo še določiti, kako se stvar razvije. A vse je kazalo na to, da se je prišlo jako nevarnemu človeku na sled.

Da bi ne nastale pozneje kake dvombe, hotel je preiskovalni sodnik pred vsem natanko dognati, je li pisava na

najdenem lističu Grčarjeva ali ne. Zadostovati mu ni smelo, da je bil Grčar podpisan; kajti ta bi bil lahko tajil, in zvit, kakor je bil, bil bi se pozneje morda nalašč spakoval v pisavi. Zato je sodnik pisal na občino, v kateri je bil Grčar župan. Moral je dobiti od županstva še izpričevalo o tem, na kakem glasu sta bila pismonoša in Roza doslej. Odgovor je bil kmalu tukaj, in sicer pisan od Grčarja samega. Sodnik se je ozrl samo enkrat na to pisanje in ni dvomil kar nič več, da so te vrste pisane od ravno tiste roke, kakor one besede na tistem listku. Da pa bi temu njegovemu mnenju nihče ne ugovarjal, obrnil se je še na zvedence, kateri so tako izvežbani, da iz primerjanja rokopisov z največjo gotovostjo določijo, čegava je ta ali ona pisava. Ti pa so le potrdili, kar je sodnik že sam vedel.

Ko je bilo to dognano, videlo se je sodniku primerno, da pokliče Grčarja pred se.

Grčar se ni čutil nikdar bolj varnega, kakor tistikrat, ko je dobil vabilo od preiskovalnega sodnika. Česa naj bi se tudi bal? Jera je bila blazna, Lovrenc obsojen, pismonošo in Rozo pa je čakala v kratkem tudi obsodba!

Mirnega srca je torej stopil na določeni dan v pisarno preiskovalnega sodnika.

»Dobro jutro, gospod sodnik!« pozdravi smehljaje se, kakor bi bil prišel k svojemu prijatelju ali znancu, ter ponudi sodniku roko. »Kaj pa me potrebujete, gospod sodnik?« vpraša.

»To zveste takoj, samo vsedite se!«

Grčar se vsede na stol, sodnik pa poišče med tem listnico, katero je bila Jera zadnjič tako neusmiljeno razcefrala, in katero je bil dal sodnik za silo vkup sešiti, ter reče:

»Zadnjič, ko sem bil pri vas, nisem imel listnice pri sebi, v kateri so se našli tisti trije tisočaki. Zdi se mi pa vsekako potrebno, pokazati jo vam, ali je morda ne poznate. Vi imate dosti z ljudmi opraviti, in ni nemogoče, da bi jo bili zapazili kdaj pri kom.«

Grčar je bil nekaj hipcev v vidni zadregi, ko mu je pomolil sodnik listnico. Toda opomore si kmalu, kajti vzemši listnico v roko, zasmeye se na glas in reče:

»No, ta je pa taka, kakor bi jo bili cigani vrgli v stran! Hahaha, kako je strgana in pošita. To se vidi, da je ni izgubil pošten človek!«

»To tudi jaz mislim, da je pošten človek ni izgubil,« pripomni sodnik. »Toda to, da je strgana in pošita, ne sme vas motiti; kajti strgali smo jo po neprevidnosti še le tukaj.

Mislite si torej, da je cela, kakoršna je res bila, ko se je našla, potem pa povejte, ali vam je kaj znana.»

»Pri moji veri, nič!« reče Grčar. »Kdo naj bi kaj takega tudi poznal! V naši vasi je morda sto takih listnic! Jedna je taka kakor druga!«

»Torej je ne poznate?« reče sodnik in ga pomenljivo pogleda. »Jaz sem mislil, da boste, ker ste tako bistroumen mož, takoj pogodili, čegava je!«

»Eh, čegava pa če biti, kakor pismonoševal!« reče Grčar. »Saj sem vam že zadnjič povedal, kaj mislim!«

»To je res, da ste mi povedali!« pritrdi sodnik. »Samo to je čudno pri vsem tem, da ste bili poprej vi tega prepričanja, da je bila Marijana dogovorjena s pismonošo. Peljali ste orožnika tja, in glejte, res se je našla tam vreča! Kako je to, da ste s tako gotovostjo obdolžili Marijano, in da ste potem tudi res potegnili vrečo izpod njenega svinjaka, ko je vendar dognano in ste vi sedaj sami uverjeni o tem, da Marijana ni bila udeležena pri tatvini? Ko bi se vreča ne bila našla tam, no, potem bi se lahko reklo, da ste se zmotili; tako pa je videti, kakor bi bila vreča z vašo vednostjo prišla na svinjak.«

Grčar ni pričakoval, da se bo govorica zasukala tako. Bil je v veliki zadregi in obrisati si je moral znoj, ki mu je vstajal po čelu. Čutil je, da je ost sodnikovih besed obrnjena proti njemu, in akoravno je bil še vedno prepričan, da se mu ne more nič zgoditi, pretresal ga je vendar nekak strah. Toda vedel je, da svoje zadrege ne sme izdati; zato reče kolikor mogoče mirno:

»Saj je res čudno, če se pomisli, da sem bil tisto vrečo tako iztaknil! Toda, gospod sodnik, včasih človek kaj čisto po naključju zadenel. Seveda se vpraša sedaj, kdo je vrečo zanesel na Marijanin svinjak? Pa, ali ni mogoče, da sta storila to v tisti noči pismonoša in njegova žena sama, ker nista vedela, kje bi drugače skrila vrečo? Ali pa ste celó Marijano izpustili prehitro! Kdo pa naj dokaže, da niso bili morda vsi trije zmenjeni?«

»Ali mislite?« reče sodnik in se zasmije. »To je zopet nekaj novega! Prebrisan ste res, to se mora reči!«

»Prebrisan, ali neprebrisan,« pripomni Grčar, kteremu ta hvala ni nič posebno ugajala; »toda tako bo, kakor jaz pravim, in nič drugače!«

»Jaz pa sem to pot vendar malo drugih mislij, kakor vi,« odvrne sodnik bolj resno. »Ali poznate morda, ker vam

že listnica ni znana, pa tá-le listek, ki se je tudi našel v listnici?»

Izrekši, pomoli mu oni papirček tja, a mu ga ne dá v roko. Grčar se skloni nekoliko naprej, in ko spozna svojo pisavo, prestraši se tako, da ne more niti besedice spraviti iz ust. Postal je bled kakor zid in jel se je tresti po vsem životu. Hkrati mu je prišlo do zavesti, da je igro zaigral. Še le čez nekaj časa vikne ves zmeden:

»To je sleparija!«

»Pa še kakšna!« pritrди sodnik.

»Če se je to našlo v listnici,« nadaljuje Grčar s tresočim glasom, »potém je kdo, ki me sovraži, ponaredil mojo pisavo in moj podpis iz tega namena, da bi me spravil v nesrečo!«

»Vi torej tega niste pisali?«

»Nikdar!«

»Zvedenci pa so izjavili,« pristavi sodnik resno in mrzlo, »da je to pisala ravno tista roka, kakor tó-le poročilo, ki sem ga prejel nedavno od vaše občine!«

»Zvedenci ne vedó nič!« kriči Grčar. »To je sama laž in goljufija!«

»Jaz pa moram verjeti zvedencem bolj, nego vam!« odvrne sodnik in pozvoni. Ko vstopi nato jetničar, pristavi še sodnik:

»Vi ostanete zdaj tu!« In proti jetničarju obrnjen: »Odpeljite tega moža v zapor!«

»Gospod sodnik,« ugovarja Grčar, »ali ne veste, da sem jaz župan?«

»Vem, vem, da ste župan!« odgovori sodnik. »Za to že poskrbim, da bo odslej vodil kdo drug županstvo! Brez župana ne ostanejo, ne bojte se!«

Zdaj poseže Grčar v žep in pomoli proti sodniku, tako da jetničar tega ni videl, petdesetak s takim obrazom, kakor bi hotel reči: to še ni vse! Toda sodnik ga zaničljivo premeri od nog do glave in mu s prstom pokaže proti vratom.

Grčar je vedel, da je izgubljen . . .

Šel je brez daljnega ugovora za jetničarjem, ki ga je peljal v temno celico, kjer je imel okušati to, kar je bil odmenil drugim.

Nekaj dnij pozneje pa sta bila zopet pismonoša in njegova žena poklicana pred sodnika.

Na hodniku sta se sešla. Popisati je težko, kar sta v zadnjem času trpela. Dokler človeku ni zamrlo popolnoma upanje, da mu prisveti lepša bodočnost, že še prenaša svoje

križe in težave. Roza in njen mož pa nista imela nobenega upanja več, da se izkaže njuna nedolžnost. Vse, kar sta bila poskusila, da bi dokazala svoje poštenje, jima je izpodletelo. Zato se ju je loteval zdaj obup. Obup pa je grozno stanje, ki mori človeka noč in dan.

Pismonoši ni bilo toliko záse, nego za ženo svojo. On se je bil že prej nekako udal v neizogibno usodo, in le, ker ga je bila žena izpodbodila ter vzdramila iz otrplosti, bil se je začel udajati zopet nadam. Bolelo ga je, ko se je prepričal, da so bile te nade prazne, in ko se je uveril do dobrega, da zanj ni rešitve. Toda bolj še se mu je krčilo srce, ako se je zmislil, da poleg njega trpi po nedolžnem ljubljena žena njegova. O kako rad bi bil žrtvoval sebe, ko bi bil mogel le njo rešiti! Življenje bi bil rad dal, če bi bil mogel kupiti z njim ženi ljubo prostost . . .

Roza pa je nasprotno zopet imela skoro jedino le svojega moža pred očmi. Zaradi njega je prelivala solze, zaradi njega je obupavala. Koliko je revež trpel že po nedolžnem in zdaj bo še obsojen kot hudodelec, kot tat! Da obsodba zadene tudi njo, na to skoro mislila ni. Samo če se je spomnila svojega deteta, tedaj je pač tudi sebi želela prostosti. O to je bila grozna misel, da njen dragi sinček nima zdaj ne očeta, ne materel . . .

Ko sta pismonoša in Roza na hodniku drug drugega vzrla, storilo se jima je obema mило. Bila sta oba prepričana, da sta poklicana pred sodnika zaradi tega, da jima naznani, kdaj prideta pred porotnike. Zaradi česa drugega naj bi ju tudi klical, ko je bilo vendar vse dognano? Da bi se bile razmere obrnile za njiju na bolje, na to po dosedanjih izkušnjah niti misliti nista mogla!

Približata se drug drugemu, podasta si desnici, in ne da bi bila izpregovorila kako besedico, vlijó se jima obema solze po obrazu. Šmilila sta se drug drugemu, drug drugega sta pomilovala!

Izkušala sta, da bi ustavila solze, toda obema se je še ihtelo, ko sta stopila pred sodnika.

Sodnik ju gleda ném nekoliko časa. Potém pa ju vpraša z ginjenim glasom:

»Zakaj se jokata?«

»O, kdo bi se ne jokal!« vzklikneta skoro oba ob jednom in začneta na glas ihteti.

Sodnik se obrne v stran in si obriše z robcem oči. Bil ni preveč rahločuten, kakor sploh ne morejo biti ljudje, ki

imajo vedno opraviti s hudodelci. Toda ko je videl, kako se ljubita ta dva človeka, in ko je preudaril nesrečo, ktera ju je bila zadela, smilila sta se mu v dno srca.

Obotavljal se je še nekoliko časa, kakor bi se bal, da bi jima ne škodilo, ko bi jima prehitro razodel veselo novico. Dvakrat, trikrat gre po sobi gor in dol, potem pa se ustavi zopet pred njima in reče z zamolklim glasom:

»Nikar se ne jokajta! Vajinega trpljenja je konec!«

Pismonoša in Roza ostrmita. Sta li čula prav? Ali je to mogoče? Zdaj, ko nista imela niti najmanjšega upanja več, pa naj bi bila rešena? . . .

Debelo sta gledala sodnika, in nezaupljivost se jima je brala na obrazu.

Sodnik pa jima zagotovi z nova:

»Dà, vajinega trpljenja je konec! Ne čudim se, da strmita, kajti kakor so stvari stale še pred kratkim, bilo je nemogoče misliti, da bosta tako kmalu prosta. Tem hvaležnejša morata biti Bogul«

Sodnik jima potem razloži še ob kratkem, kdo je óni hudodelec, ki ju je spravil v nesrečo, in kako se mu je tatvina dokazala, ter zaključi:

»Vesel sem tudi jaz, da je prišla krivica še ob pravem času na dan, kajti vedno mi je dopovedovalo srce, da sta nedolžna. Sicer vama škode, ktero sta trpela, ne povrne popolnoma nikdo, a kolikor se more poravnati, poravna se; za to bodemo že skrbeli.

Sedaj pa bodita srečna in idita z Bogom!«

Pismonoša in Roza se objameta vpricho sodnika, in zdaj so se jima solze veselja in sreče svetile v očeh.

Nato se poslovita iskreno od sodnika in kakor v sanjah se bližata vratom temnega poslopja, ki so jima bila zaprta toliko časa, in skoz ktera se jima je odpiral zdaj izhod v blaženo prostost.

XXVIII.

Bil je krasen dan že v drugi polovici meseca majnika, ko sta pismonoša in njegova žena hitela proti dragi domači vasi. Nebo je bilo temno-modro in čisto kakor steklo. Na vsem obzorju ni bilo najmanjše meglice. Solnce je sipalo svoje zlate žarke na zemljo ter polnilo zrak z ono prijetno gorkoto, ki človeku spomladi tako dobro deje. Vse je bilo veselo, kamor se je človek ozrl. Trava je kar vidno kipela iz tal, žita so bujno poganjala, in vsakovrstne rože so zibale svoje

pisane glavice v lahnem veterčku. Škrjančki so se gostolé vili kvišku proti nebu, in drugi ptiči so žgoleč kar trumoma zletavali od drevesa do drevesa. Vse je bilo živo, vse se je radovalo lepega dneva in življenja.

O kako srečna sta bila pismonoša in Roza, ko sta črez toliko časa zrla zopet krasno prirodo! Njuna lica so bila sicer bleda in upadla, in sledovi, ktere jima je bila dolgotrajna žalost in bridkost vtisnila v mladostna lica, niso bili še izbrisani, a vendar vse to ni moglo prikriti radosti, ki jima je prešinjala srce. Dosti nista govorila, ali vse njuno vedenje je pričalo, kako sta zadovoljna in vesela, kajti vse ju je zanimalo, kakor otroka, kedar ga po dolgi zimi pripeljejo pod milo nebo. Občudovala sta kmalu ob cesti stoječo jablano, kateri se je osipalo zadnje cvetje, kmalu sta se ozirala po pestrem travniku. Pri tem sta s pravim užitkom srkala in vlekla váse čvrsti zrak. Videlo se jima je, kako dobro jima dé, kajti bolj in bolj so se jima rudečila prebledela lica.

Prišla sta bila že do križa, ki stoji v kotu, kterege dela cesta z ono potjo, ki drži v Stransko vas. Pismonoša je hotel iti že naprej, toda Roza ga prime za roko in mu reče:

»Ne, Janez, tu ne smeva tako mimo! Sem pojdi in zahvali na kolenih Križanega, ki naju je na tako čudovit način oprostil ječe in ponižal najinega sovražnika! Glej, tu sem klečala oni večer in prosila Boga, da naj se usmili tebe in mene. Ko se vzdignem izpod križa in storim nekoliko stopinj na cesto, zadela sem — moralo je biti ravno na tem mestu, glej! — z nogo ob listnico, ktero je bil malo prej izgubil Grčar. To ni nič čudnega samo na sebi, ali jaz sem za trdno prepričana, da se to ni zgodilo brez volje božje!

Glej, in ko potém izkušnje in bridkosti še ni bilo zadosti, in ko so tod mimo tudi mene gnali orožniki, vzdihnila sem z nova h križanemu Jezusu in goreče sem ga zopet prosila, naj mi odvzame grenki kelih, iz kterege sem pila že tako obilo. Res se me je hotel polotiti že obup, ko sem videla, kako se mi obrača vse v nesrečo, a otrešla sem se s silo misli, s ktero me je hotel navdahniti satan, da ni nad nami pravičnega Boga. Zaupala sem v vsemogočnost in neskončno pravičnost božjo, in glej, dobri Bog naju ni zapustil. Izkušal naju je, kakor dostikrat izkuša svoje otroke; a ko je sila priklopela do vrhunca, ko je bilo videti, da za naju ni nobene pomoči več, otel naju je na tako čudovit način nadloge in bridkosti. Ali nisva za tako milost božjo Vsemogočnemu hvale dolžna?«

On molčé pritrđi. Oba zdrkneta nato na kolena ter dolgo in goreče molita. Solze hvaležnosti so se jima lesketale v očeh, ko sta zopet vstala. Radostno sta šla nato proti domu. Pospešila sta kolikor mogoče svoje korake, da bi čim prej stisnila ljubljeno dete na svoje srce. Bila sta nekoliko v skrbeh, da bi ne bil njun Janezek bolan. Toda bala sta se brez vzroka. Bil je zdrav in z glasnim smehom je pomolil ročici proti svoji mami, ko je stopila skoz vrata proti njemu, da bi ga vzela stari materi iz naročja. Oče pa se mu je zdel nekoliko tuj, kajti predolgo ga ni bil videl. Toda sprijaznil se je tudi z njim kmalu.

Komaj se je bila raznesla novica po vasi, da sta se pismonoša in njegova žena vrnila domú, pa so začeli ljudje kar trumoma prihajati k njima. Ne samo znanci in prejšnji prijatelji so ju prišli pozdravljat, temveč hoteli so jima podati roko celó ljudje, s kterimi nista bila nikdar v tesnejši zvezi. Vse se je veselilo z njima, zoper Grčarja pa so se čule hude besede.

Tudi poštarjevi niso čakali, da bi bila prišla pismonoša in Roza k njim, temveč poštar in njegova gospa sta se skupaj podala k pismonoši na dom. Gospa ni mogla izpregovoriti nobene besedice, ampak jokala je samega veselja, kajti Roza je imela od nekđaj rada. Poštar pa je krepko stisnil pismonoši roko in mu rekel:

»Janez, od jutri naprej si zopet pri meni v službi! Vedno sem upal, da se izkaže tvoja nedolžnost; zato se tudi nisem mogel odločiti, da bi bil dobil za te stalnega namestnika.«

Pismonoša ga za te prijazne besede lepo zahvali. Vesel je bil, da mu bo tudi zanaprej mogoče svojo družinico pošteno preživiti.

Toda te službe mu ni bilo treba več dolgo opravljati!

Ko so ljudje zvedeli, da je Grčar pod ključem, dobili so pogum in začeli drug za drugim nastopati proti njemu. Taki, ki so leta in leta trpeli krivico, tožili so ga. Pokazalo se je zdaj še le, kako velik slepar je bil Grčar, in pri sodišču so se le čudili, da so se mu ljudje tako dolgo pokorili.

Prav zaradi tega pa, ker so nastopali zoper Grčarja vedno novi tožniki, vlekla se je preiskava zoper njega zeló na dolgo. Sevéda, na mnoge obtožbe se sodišče ni moglo več ozirati, deloma ker so se tikale preveč zastarelih rečij, deloma ker mnogi tožniki niso imeli več potrebnih dokazil za svoje trditve na razpolago. Navzlic temu pa je obsegala obtožnica, ktero je napravilo državno pravdníštvo zoper Grčarja,

še celo vrsto kaznivih dejanj. Najvažnejša med istimi je bila tatvina na pošti, potem pa sleparija, s katero je bil spraval rajnega Klinarja, očeta Rozinega, ob posestvo.

Sicer je bil del Grčar še marsikoga ravno tako ob vse, kakor Klinarja, a bolj prikrito in previdno, ne na tako predrzen način; vsled tega pa tudi ni bila njegova hudobija povsod tako očitna.

Bilo je že pozno na jesen, ko je dobil pismonoša vabilo h glavni obravnavi zoper Grčarja. Z njim je bila povabljenih še velika množica drugih, deloma takih, ki so kaj dolžili Grčarja ter zahtevali od njega kaj nazaj, deloma takih, ki so imeli samo pričati zoper njega.

Na dan obravnave pa se niso odpravili v mesto samo povabljeni, temveč tudi mnogi drugi ljudje. Vse je bilo radovedno, kako se bode vedel pred sodniki oni ošabni, prezirljivi, kruti Grčar. Marsikoga je gnala morda v mesto tudi maščevalnost. Hotel se je pasti nad nesrečo onega, ki jih je spraval toliko v nesrečo.

Prostrana dvorana, v kateri se je imela vršiti obravnava, bila je že pred določeno uro natlačeno polna. Širil se je glasen hrup po sobani, in vsem navzočim se je videla radovednost in razburjenost na obrazu. Ko pa je predsednik sodnega dvora ukazal, da naj pripeljejo zatoženca, nastala je smrtna tišina. Vse se je stegovalo ter strmeč zrló proti vratom, skoz ktera je imel priti Grčar.

Bilo ni treba čakati dolgo, da se je prikazala Grčarjeva mogočna postava. Pogledi vseh so bili obrnjeni vanj. On pa je stopal počasi in s povešeno glavo za sodnim slugo. Bil je videti zamišljen in potr. Toda ko mu uide pogled enkrat med množico, in ko vidi pred seboj toliko znanih obrazov, tedaj se sklóni hkrati po koncu. Oči se mu zabliškajo, in z zaničljivim smehljajem se ozre po zbranih, kakor bi hotel reči: »Še sem stari Grčar! Še me niste ugonobilil!«

Nato pa zopet povese oči. Ravnodušno je stal in čakal, ne meneč se za to, kaj se vrši okrog njega, dokler predsednik ni odredil, da se prečita obtožnica. To pa je Grčar pazljivo poslušal. Videti je bilo, kakor bi napenjal ušesa, in kakor bi se bal, da ne bi preslišal kake besedice. Toda dočim je vse druge obtožbe poslušal mirno, zdreznil se je, ko se je dotaknila obtožnica tatvine na pošti, in strog opazovalec bi bil lahko videl, kako mu je šinila kri v prebledela lica. Se je li morda vendar le sramoval tega dejanja? ... Ko je bila obtožnica prečitana, vpraša ga pred-

sednik, je li razumel vse natanko, kar se mu je prečitalo, in ali ima kaj pripomniti gledé posameznih točk obtožbe. Opozori ga tudi, da mu je dano na voljo v skupnem govoru zagovarjati se proti obtožbi.

Grčar pomolči nekoliko, potem pa reče, kakor bi se hotel izogniti jasnemu odgovoru:

»Ljudem sem izkazoval dobrote, zato se zdaj zaganjajo v me!«

Glasno mrmranje se je začulo v dvorani po teh besedah, kajti predrznost Grčarjeva je vzbudila splošno nevoljo. Tudi predsednik sodnega dvora se ni mogel vzdržati, da bi ne bil opomnil:

»Kake vrste dobrote so bile to, ki ste jih izkazovali ljudem vi, pokaže današnja obravnava! ... Ali drugega nimate ničesar pripomniti zoper obtožbo? ... Odgovorite določno, se li čutite krivega, česar ste obdolženi, ali ne?«

Grčar je zrl v tla in molčal ... Nato se je pričelo zaslišavanje prič gledé posameznih dejanj, katerih je bil Grčar obdolžen.

Grčar se je vedel zelo čudno. Kmalu je vzrojil in ošteval ljudi, kakor bi bil pozabil, kje se nahaja; kmalu zopet je molčal in se kazal čisto ravnodušnega, kakor bi se vse to, kar so pripovedovale priče, ne tikalo njega. Poznalo se mu je, da se bori z obupom.

Ob enem z Grčarjem je bil na zatožni klopi tudi Lovrenc Ščetina. Toda nihče se ni brigal zanj, ker je obračal pozornost vseh le Grčar náse. Zoper Lovrenca se je bila obnovila preiskava, kakor hitro se je bilo pokazalo, kak človek je Grčar, in da se besedam njegovim ne sme verjeti. Ker pa je bil Lovrenc ukradel na Grčarjevo prigovarjanje svojemu nekdanjemu gospodarju ono pobotnico, s katero si je bil prilastil Grčar posestvo Klinarjevo, imel se je zagovarjati ob enem z Grčarjem zaradi tega dejanja.

Ko je prišla ta zadeva na vrsto, ozre se Grčar proti Lovrencu, kterega je doslej popolnoma preziral, in mu reče:

»Lovrenc, resnico govori! Saj veš, koliko dobrega sem ti storil!«

Videlo se je, da se Grčar zanaša na Lovrenčevo omahljivost. Toda ta je ostal stanoviten. Obtožil se je, česar je bil kriv, potem pa je ravno tako odločno, kakor že prej, za-trjeval, da je bil zaradi Grčarja po nedolžnem obsojen, ker je bil ta napadel njega, a ne on Grčarja.

O tem, da je ta trditev Lovrenčeva resnična, bil je

vsakdo tem bolj prepričan, ker je bil sedaj med pričami tudi oni Matevž, ki je bil rešil Lovrenca iz pestij Grčarjevih. Ta je povedal natanko, kaj je videl tistikrat v gozdu. Sevéda, da je bil Grčar v svoji črni duši sklenil umoriti Lovrenca, tega ni slutil nihče!

Najbolj zanimivo je bilo videti Grčarja, ko je nastopil pismonoša kot priča. Zaiskrile so se mu v divjem srdu oči, ko je videl tega tako sovražnega nasprotnika pred seboj, in visoko po koncu se je sklonil. Zdelo se je človeku, kakor bi hotel planiti vanj in ga raztrgati, kajti nekolikokrat je zaškrtal z zobmi, in prsi so se mu dvigale kakor človeku, ki je do skrajnosti razljučen. Toda ko je pismonoša mirno, brez vse strasti, a neustrašeno pripovedoval, kaj vse je trpel zaradi tega človeka, začel je spoznavati bolj in bolj svojo onemoglost. Rami sta mu omahnili zopet, in bolj in bolj se mu je povešala glava na prsi. Odslej sploh ni izpregovoril nobene besede več.

Porotni možje so vprašanje, ali spoznajo Grčarja krivega tatvine, storjene na pošti, in drugih hudobij, jednoglasno potrdili. Lovrenc pa je bil spoznan za krivega, da je svojemu nekdanjemu gospodarju ukradel pobotnico. Toda ker je bil zaradi Grčarja toliko časa po nedolžnem zaprt, izpregledali so mu sodniki vso kazen, ki jo je zaslužil s tem. Grčarja pa so obsodili na deset let težke ječe z določilom, da se ima ob vsaki obletnici tistega dne, ko je bila ukradena vreča na pošti, postiti; dalje da mora ležati tisto noč na golih žagancah, in da ima ostati štiriindvajset ur zaprt v samotni temnici.

Prisodili so razun tega raznim poškodovancem odškodbo iz njegovega premoženja, zlasti pa pismonoši in njegovi ženi zaradi tega, ker sta bila zavoljo njega tako dolgo po nedolžnem zaprta. Vrh tega pa je dobila Roza nazaj hišo in vse posestvo svojega rajnega očeta, pa še lepo svoto denarja za to, da je Grčar to imetje tako dolgo užival po krivici. Grčar je čul popolnoma potrta svojo obsodbo. Ljudje pa so zapuščali sodno dvorano z zavestjo, da je še pravica na svetu!

Grčarjevo premoženje se je zdaj kar razpršilo, in že kje, izpolnil se je tukaj pregovor, ki pravi: »Kakor pridobljeno, tako izgubljeno«.

Ko je Grčarjeva žena videla, kaj se godi, pobrala je vkup, kar je mogla, zlasti gotovino, in se vrnila k očetu. Posestva Grčarjeva pa so bila prodana, da so se mogli odškodovati tisti, ktere je bil osleparil.

Roza se je preselila s svojim možem v svojo rojstno hišo. Imela sta zdaj hkrati lepo premoženje, in pismonoša se je odpovedal svoji službi na pošti, ker se je moral odslej pečati z zemljiščem. Njegov dosedanji posel pa je prevzel Lovrenc, ki se je bil korenito poboljšal in je postal iz prejšnjega malo-pridneža priden in vesten človek, tako da se je poštar lahko zanesel nanj. Pismonoša mu je dal v zahvalo, da je spravil s svojim pričevanjem resnico na dan, in da se ni zbal celó sebe obtožiti, za celo življenje prosto stanovanje v bajtici, iz ktere se je bil on s svojo družino preselil. Pa tudi drugače ga je zagotovil svoje pomoči, če bi je potreboval.

Pismonoševi so živeli odslej srečni in veseli. Roza se je v novem domovanju rada spominjala svojih otročjih let, ki jih je preživela pod to streho, izpod ktere jo je bil z njenimi dobrimi stariši vred pahnil zlobni Grčar, a ktera je bila zdaj vendar le zopet njena last. Ko jo je njen mož zalotil nekdanj vso zamišljeno in utopljeno v sladke spomine, pristopi k njej in ji reče:

»Ali spoznaš zdaj, da je bilo vendar le prav, da sem se boril za pravico? Če bi tega ne bil storil, bil bi se še vedno šopiril Grčar v teh, tebi tako dragih prostorih! In ali si prepričana sedaj, da pravica naposled vedno zmaga?«

Ona pa se mu vsa srečna nasmehlja in mu stisne desnico v znamenje, da z njim jednako misli in čuti.

* * *

Preteklo je bilo deset dolgih let, in ljudje so se le malo-kdaj še spominjali Grčarja in njegovih hudobij. Le tedaj, ko se je bilo zvedelo, da je nesrečna Jera umrla v blaznici, govorili so zopet nekaj časa o onih dogodkih, pozneje pa je bilo zopet vse utihnilo. Na svetu se vse pozabi, in ni se čuditi, da tudi na Grčarja niso več dosti mislili. Nekega dne pa se raznese hipoma novica, da so pripeljali Grčarja iz ječe domú. Hkrati je bilo vse živo po vasi. Zlasti vaška mladež je hitela od vseh strani v kup, ko so bolnega in sključenega moža spravljali z voza.

Grčar se je bil tako izpremenil, da ga ni poznal nikdo več. Postaral se je bil hudo, in človek bi bil mislil, da ima starčka osemdesetih let pred seboj. Tudi ako bi ne bil ječal in vzdihoval, ko so ga vzdigovali z voza, bil bi mu lahko braj vsakdo na obrazu, da je jako bolan. Ljudje so bili nekoliko v zadregi, kaj bi počeli z njim. Ker ni imel nobenega premoženja več, bili so nekteri te misli, da bi naj šel k ženi.

A ko so tej sporočili, da je njen mož tu, in da ga naj vzame k sebi, ni hotela nič vedeti o njem. Morala ga je torej pridržati domovna občina. Na koncu vasi je stala na pol podrti, že dalje časa zapuščena bajta. Tisto so nekoliko popravili, postavili noter zeló priprosto posteljo in tu so odločili Grčarju stanovanje. Tolažili so se s tem, da ne bo dolgo živel. Donašali pa so mu vsak dan iz druge hiše hrano in za postrežnico so mu določili postarno ženico, ki je sama živila od miloščine.

Grčar je trpel hude bolečine. Trohnele so mu kosti pri živem telesu. Svetna pravica ga ni mogla kaznovati za vse njegove hudobije, ker jih je ostalo mnogo prikritih; zato je prejel še posebno kazen. Kričal je v svojih mukah včasi tako, da je izpreletavala groza vsakega, kogar so mimo zanesle noge. Nekega dne je zahteval gospoda. Izpovedal se je, in upajmo, da tudi spokoril.

Dober mesec po tistem, ko so ga bili pripeljali domú, rešila ga je smrt trpljenja. Pokopali so ga, ne da bi bil kdo potočil solzo za njim.

